DERLEYEN: **BAKİ ÖZ**

ALEVİLİK İLE İLGİLİ OSMANLI BELGELERİ

39

3. BASIM

Derleyen:

BAKİ ÖZ

□

ALEVİLİK İLE İLGİLİ OSMANLI BELGELERİ

Derleyen:
BAKİ ÖZ

ALEVİLİK İLE İLGİLİ OSMANLI BELGELERİ

FERMANLAR

●

BERATLAR

●

FETVALAR

●

LAYİHALAR

●

MEKTUPLAR

●

VAKIFNAMELER

●

MAHKEME TUTANAKLARI

●

MÜHİMME DEFTERİ KAYITLARI

●

VAKANAMELERDEN PARÇALAR

can
yayınları

Adil Ali ATALAY Vaktidolu
Molla Fenari Sok. No: 16 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 528 36 09
Tel/Faks: (0212) 528 36 10
Web Sayfamız: www.canyayinlari.com.tr

Birinci Basım : Ekim 1995
İkinci Basım : Mayıs 1996
Üçüncü Basım : Mart 1997

●

ISBN 975 - 7812 - 30 - 7

●

Basım:

KAYHAN MATBAACILIK

(0.212) 576 01 36

●

Cilt:

YALÇIN MÜCELLİTHANESİ

Tel: (0.212) 544 50 73

İÇİNDEKİLER

Belge No.	Belgelerin İçeriği	Sayfa No.
	FERMANLAR - BERATLAR:	
1	Kızıl Deli Sultan'a Musa Çelebi'nin verdiği arazi temlikiyle ilgili nişan	25
2	Kanuni Sultan Süleyman'ın Nahçıvan seferine çıkarken Diyarbakır Beylerbeyi Ayas Paşa'dan doğudaki Alevi/Kızılbaşların tümünün öldürülmesini istediğine ilişkin buyruk	25
3	Seydi Gazi Işıklarının ortadan kaldırılmasına ilişkin buyruk	27
4	Karasi ve Biga Sancaklarında Çırpanoğlu'nun softalarla birlikte ayaklandığı ve bu kargaşalığın bastırılmasına ilişkin buyruk	28
5	Mevlana Cercen ile Mevlana Hayreddin'in İstanbul'a getirilmesine ilişkin buyruk	29
6	Malkara'dan çıkan softa ayaklanmasının bastırılmasını isteyen padişah buyruğu	29
7	Bayramlarda kös ve nakkare çalarak dolaşan "Işık" tayfasının bu davranışlarının yasaklanmasına ilişkin buyruk	30
8	Softaların Merzifon'daki ayaklanmalarının bastırılmasıyla ilgili padişah buyruğu	31
9	Varna'da Akyazılı Baba Tekkesindeki dervişlerin denetimine ilişkin buyruk	32
10	Varna ilçesinde Sarı Saltık zaviyesinde Işık tayfasından Mehmet'in şeriata aykırı sözleri üzerine Işık tayfasının araştırılmasına ilişkin buyruk	32
11	Kefilsiz ve silahlı olarak softaların imaretlere girmelerinin yasaklanmasına ilişkin buyruk	33
12	Oğlanlar Şeyhi müritlerinden birinin halkı yanlış yola sürüklediğine ilişkin buyruk	33
13	Varna'da Sarı Saltık zaviyesindeki Işıkların soruşturulmasına ilişkin buyruk	34
14	Silivri'deki softaların sarhoşluklarının önlenmesi ve yasaklanmasına ilişkin buyruk	34

15 Hakkı olmadan başına yeşil sarık saran Ali'nin başından bu yeşilin çıkarılmasına ilişkin buyruk 36
16. Bolu ve Kastamonu'da softaların karışıklık çıkarlamalarının önlenmesi hakkında buyruk 36
17 Denizli'de Sarı Baba zaviyesindeki Işıklara ilişkin Anadolu Beylerbeyi'ne ve Denizli kadısına buyruk ... 36
18 Soğdak'ta Şeyh Mustafa'nın açtığı zaviyeye tapu verilmesine ilişkin buyruk 37
19 Ahyolu'ndaki Işık tayfasının izlenmesi ve eylemlere karışanların tutuklanarak cezalandırılmalarını isteyen buyruk 38
20 Beypazarı'nda softaların ayaklanmalarının bastırılması ve küfür eden bir Yörük'ün ateşten yakılmasını isteyen padişah buyruğu 39
21 Ahyolu Işıklarından karışıklık çıkaranların cezalandırılmalarını isteyen padişah buyruğu 40
22 Ahmet Yesevi evlatlarından Şeyh Zengi'nin hacca gidişi sırasında kollanması ve rahat ettirilmesiyle ilgili buyruk 41
23 Kastamonu'da softaların çıkardığı karışıklıkların bastırılmasını ve önlenmesini isteyen padişah buyruğu .. 41
24 Bolu'da çıkarılan softa ayaklanmalarının bastırılması ve karışıklık çıkaranların cezalandırılmasıyla ilgili buyruk 42
25 Kanuni Süleyman'ın ruhuna Türkiye yoksullarına para dağıtmak isteyen İran Şahı'nın önerisinin reddedilmesiyle ilgili buyruk 43
26 Şeyh Hüsam'a ait mallara ve eşyaya el konulmasına ilişkin buyruk 43
27 Bozok'ta cuma namazı kılmak ve hutbe dinlemek istemeyenlerin cezalandırılmalarına ilişkin buyruk 44
28 Bir süre önce asılan Şeyh Hüsam'ın mallarının yazılmasıyla ilgili buyruk 45
29 Hamiteli'nde çıkan softa ayaklanmalarının ölümle bastırılmasıyla ilgili buyruk 45
30 Amasya'da Süleyman Fakih'in ortadan kaldırılmasıyla ilgili buyruk 46
31 Kastamonu'da Ekmekçioğlu'nun durumunun denetlenmesi ve cezalandırılmasına ilişkin buyruk..... 46
32 Amasya yöresindeki "mülhid" olarak suçlanan Ale-

vilerin haklarından gelinmesiyle ilgili buyruk 47
33 Gelibolu'daki tekkenin denetlenmesiyle ilgili buyruk 49
34 Merzifon'da "dinsiz" olarak nitelenen Alevilerin cezalandırılmasına ilişkin buyruk 49
35 Amasya ve Merzifon'daki Kızılbaşların cezalandırılmasına ilişkin buyruk 50
36 Kastamonu ve Taşköprü'daki Kızılbaşların cezalandırılmasına ilişkin buyruk 51
37 Hz. Ali ile Hz. Hüseyin'in Türbelerinde İran'dan gelen ve üzerlerinde ad yazılı olan halıların kaldırılıp, yerlerine Anadolu halılarının döşenmesine ilişkin buyruk 51
38 Rum eyaletinde Mehdi geleceğini söyleyen kişinin öldürülmesine ilişkin buyruk 52
39 Manisa'da bir sahte seyyidin bekar kızlar yoluyla cinleri çağırdığını, bunun ölümle cezalandırılmasını isteyen padişah buyruğu 52
40 Niksar'daki Kızılbaşların tutuklanmasına ilişkin buyruk 53
41 Sahte seyyidlerin sanklarının çıkarılmasına ilişkin buyruk 53
42 Filibe taraflarındaki "Hurufi" mezhebinden olanların tutuklanmalarına ilişkin buyruk 54
43 Seyyid Gazi Zaviyesi'ne ve müridlerine ilişkin buyruk 55
44 Burgaz'da Hamza adlı "dinsiz"e bağlı müridlerin cezalandırılmasına ilişkin buyruk 57
45 Anadolu'da ayaklanan softaları yöneten Şemseddin'in tutuklanmasına ilişkin buyruk 58
46 Amasya'daki Kızılbaşların tutuklanmalarına ilişkin buyruk 58
47 Rafiziliğe ilişkin kitaplara el konulması hakkında buyruk 59
48 Rafizilerin (Alevilerin) suçlanarak öldürülmeleriyle ilgili buyruk 60
49 İran'la ilişkili Alevilerin araştırılarak başka suçlamalarla öldürülmelerine ilişkin buyruk 60
50 Nevrekop'ta Hz. Muhammed hakkında uygunsuz söz söyleyen Küçük Mehmet'in öldürülmesine ilişkin buyruk 61

51 İran'la ilişkisi olan Alevilerin bir bahaneyle öldürülmelerine ilişkin buyruk 61
52 Filibe'deki "Hurufi" mezhebinden olanların cezalandırılmalarına ilişkin buyruk 62
53 Elbistan'da bir Kızılbaşın öldürülmesine ilişkin buyruk 63
54 Kızılbaş - Alevilerin saptanması, öldürülmeleri ve Kıbrıs'a sürülmelerine ilişkin buyruk 63
55 Malatya'da Şah İsmail adıyla ortaya çıkan kişiye sadaka gönderenlerin öldürülmesine ilişkin buyruk 64
56 III. Murat'ın doğudaki Kürt beylerini "dinsiz Kızılbaş" olarak nitelediği Safevilere bağlı Alevi - Kızılbaş topluluklarını kırmayı buyuran ferman 64
57 Anadolu'da ayaklanan softaların yola getirilmesi için yazılan buyruk 65
58 İran'la ilişkide bulunan Rafizilerin (Kızılbaşların) cezalanlandırılmalarına ilişkin buyruk 68
59 Amasya'daki Kızılbaşların cezalandırılmalarına ilişkin buyruk 69
60 Sarı Saltık Baba zaviyesi ve mensuplarının cezalandırılmalarına ilişkin buyruk 70
61 III. Murat İran'a sefere çıkarken, "dinsiz Kızılbaş" olarak nitelediği bu devletin üzerine doğuda 36 Kürt beyini de çağırmıştır. Savaşa birlikte katılmalarını istediği Kürt beylerine gönderdiği çağrı fermanı 71
62 Alevilerin vergilerini İran'a ödemelerinin önlenmesini isteyen padişah buyruğu 73
63 Bedreddinilerin vergilerini İran'a ödemelerinin önlenmesini isteyen padişah buyruğu 73
64 Kızıl Deli Sultan'ın arazisinin vakıf olarak kullanılmasıyla ilgili hüküm 74
65 III. Mustafa'nın Hacı Bektaş Dergahı postnişinliğine Hüdadatlı oğullarından Hüseyin'i alarak, yerine Mürselli oğullarından Abdüllatif'i atamasıyla ilgili beratı 74
66 Hacı Bektaş soyunun elindeki vakıfların karışıklığının ve vakıflara sahip olanlar arasındaki çatışmaların giderilmesi hakkında ferman 75
67 Seyyid Sunullah Çelebi'nin Hacı Bektaş Veli vakfının başına getirilmesi için III. Selim'in verdiği berat 76
68 Seyyid Sunullah Çelebi'nin Hacı Bektaş Veli vakfı-

nın başına getirilmesi için II. Mahmut'un verdiği berat 77
69 Seyyid Mehmet Hamdizade'nin Hacı Bektaş Veli Vakfının başına getirilmesi için II. Mahmut'un verdiği berat 78
70 Karaöyük ve çevresindeki yerlerin Hacı Bektaş Dergahı'nın vakfı olduğuna ilişkin padişah II. Mahmut'un hükmü 79
71 II. Mahmut'un Hacı Bektaş Veli yöneticileri Seyyid Mehmet Hamdi ile Kalender Çelebizade Mustafa Çelebi arasında çıkan vakıf başkanlığıyla ilgili çelişkiyi çözmek ve Seyyid Muhammed Hamdi'yi vakıf başkanlığıyla görevlendirmek için gönderdiği beratı . 81
72 Hacı Bektaş Dergahı postnişinliğinin Mürsel oğullarından Muhammet Hamdullah Efendi'ye verilmesi hakkında padişah II. Mahmut'un beratı 84
73 III. Mustafa, I. Mahmut, III. Selim ve II. Mahmut'ların Hacı Bektaş Dergahı postnişinliğine Mürselli Oğullarının atanmasıyla ilgili birbirlerine dayanarak verdikleri beratın sureti 84
74 II. Mahmut'un 1826 yılında Bektaşi tekke ve zaviyelerini kapatmak, Bektaşilerin mal, arazi ve vakıflarına el koymak ve Bektaşileri idamla cezalandırmak için Tekirdağ Naibine gönderdiği buyruk (Çeşitli bölgelere gönderilenlerden bir örnek) 87
75 II. Mahmut'un yeniçeriler ve Bektaşiler hakkında veziriazamına gönderdiği düşünceleri 89
76 II. Mahmut'un Bektaşiliği ortadan kaldırmak için veziriazamına buyruk göndererek şeyhülislamı görevlendirmesi 90
77 II. Mahmut'un sadrazamından kimi Bektaşilerin araştırılmasını ve gereken cezanın verilmesini istemesi 91
78 II. Mahmut'un Hacı Bektaş Veli Vakfı yönetimini Nakşibendi Tarikatı ilkeleri üzerine yönetmesi koşuluyla Veliyüddin Efendi'yi görevlendirdiği doğrultusunda beratı 92
79 II. Mahmut'un Bektaşilik işinin ağır çözüldüğü ve daha hızlandırılması yolunda sadrazamına verdiği buyruk 94

80 Hacı Bektaş Dergahı'nın vakfı olan Karaöyük'ün gelirine el konulmuştur. Seyyid Feyzullah Efendi'nin padişahlık katına başvurusu üzerine bu toprakların dergahın vakfı olduğuna ilişkin II. Mahmut'un gönderdiği ferman 95
81 Hacı Bektaş Dergahı postnişinliğinin Çelebi Feyzullah Efendi'ye verilmesi hakkında padişah Abdülaziz'in beratı 96
82 Hacı Bektaş Veli Dergahı'na postnişin olarak atanan Nakşibendi şeyhlerinin dergahı Sünnileştirememeleri, hatta kendilerinin Bektaşilik yolağına girmeleri üzerine Esseyid Ahmet Muhtar'ın Feyzullah Efendi'ye gönderdiği uyarı yazıları 97
83 Hacı Bektaş Veli Dergahı'nı Sünnileştirmek amacıyla atanan Nakşibendi Hasan ve Türabi Babalar'ın görevlerini başaramamaları nedeniyle Şeyhler Kurulu'nca (Meclis-i Meşayih) postnişinlikten uzaklaştırılmaları için Çelebi Feyzullah Efendi'ye gönderilen kurul kararı 98
84 II. Abdülhamid'in Hacı Bektaş Veli Vakfı yönetimini Ahmet Cemalettin Efendi'ye verdiği doğrultusunda beratı 99

FETVALAR:

85 Yavuz Sultan Selim'in Alevi kırımı yapabilmek için Müftü Hamza'dan aldığı fetva 103
86 Şeyhülislam İbni Kemal'in Yavuz Selim'in Alevi kırımına izin veren fetvası 104
87 Ebussuud Efendi'nin Karamanlı Şeyh hakkında verdiği fetvaları 106
88 Ebussuud Efendi'nin Hallac-ı Mansur'le ilgili fetvası 109
89 Ebussuud Efendi'nin Kuran'a karşın diğer kutsal kitapları yüceltenleri cezalandırmak amacıyla verdiği fetva 109
90 Ebussuud Efendi'nin Müslümanlara sövmeye ceza verilmesi hakkındaki fetvası 109
91 Ebussuud Efendi'nin Şeyh Bedrettin ve Bedreddinilerle ilgili fetvası 110
92 Ebussuud Efendi'nin Peygambere, Kuran'a ve İsla-

mın kurallarına karşı olanlara ölüm öneren fetvaları . 111
93 Ebussuud Efendi'nin Melami Şeyhi İsmail Maşuki ve raks (semah)a ilişkin fetvası 112
94 Ebussuud Efendi'nin Yunus Emre ve beyitlerine ilişkin fetvası 114
95 Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin Ramazan orucu tutmayanların öldürülmesini gerekli gören fetvası 116
96 Ebussuud Efendi'nin şeriata uymayan seyyidlerin öldürülmesini gerekli gören fetvası 116
97 Ebussuud Efendi'nin Sünni tekke erbabı olmayanların cezalandırılmasını isteyen fetvası 116
98 Ebussuud Efendi'nin Kızılbaş/Alevi topluluklarının ölümle cezalandırılmasını isteyen fetvası 117
99 Hoca Ali'nin Şeyh Bedreddin ve Bedreddiniler için verdiği fetva 120
100 Yeniçeriliğin kaldırılması sırasında Padişah II. Mahmut'un Bektaşilerin öldürülmesi için şeyhülislamından aldığı fetva 121

LAYIHALAR, RAPORLAR

101 Şah Kulu'nun çevreye verdiği zararları dile getiren bir rapor 125
102 Şehzade Osman'ın, şehzadelerin Şahkulcularla ilişkisini ele alan raporu 125
103 Antalya Defterdarının Antalya'daki savaş durumunu anlatan raporu 126
104 Şehzade Osman'ın Şah Kulu olayıyla ilgili saraya sunduğu rapor 126
105 Şah Kulu ayaklanmasının genişlediği hakkında rapor 127
106 Şah Kulu'nun yakalanamayışı hakkında Divan'a sunulan rapor 127
107 Antalya kadısının Sultan Korkut'a gönderdiği raporda müritlerinin Şah Kulu'ya bakışları 128
108 Şah Kulu ayaklanmasına katılan çevrelerin durumuna ilişkin rapor 128
109 Şehzade Osman'ın Şah Kulu olayı hakkında saraya gönderdiği rapor 128
110 Yavuz Sultan Selim'in kardeşi Ahmet'in oğlu şehzade Murat'ın Kızılbaş oluşu, kızıl taç giyişi ve ayak-

lanmasıyla ilgili rapor 129
111 Molla İdrisi Bitlisi'nin Mart 1515'lerde Çaldıran Savaşı sonrası Amasya'da bulunan I. Selim'e Safevi Kızılbaşlarının ve doğudaki Kürt beyliklerinin durumunu bildiren raporu 130
112 Molla İdrisi Bitlisi'nin Mayıs 1516'da I. Selim'e gönderdiği doğu, güneydoğu, İran ve Azerbaycan'daki Türk, Kürt boylarının Safevi ve Osmanlı Devleti karşısındaki tutumlarını bildiren raporu 135
113 Sofyalı Bali Efendi'nin Şeyh Bedreddin ve Bedreniler hakkında Kanuni Süleyman'a sunduğu rapor 140
114 XVII. y. yılda Şeyh Aziz Hüdayi Efendi'nin Alevileri sünnileştirmek için padişaha sunduğu rapor 141
115 XVII. y. yılda Şeyh Mahmut Hüdayi Efendi'nin Bedreddini ve Alevi topluluklarıyla ilgili padişaha sunduğu rapor 141
116 Sünni oldukları için "Kızılbaş" Safevilerin egemenliğinde olmak istemediklerinden emirleri Şerefhan'ı öldürerek Osmanlı egemenliğine geçen Hakkarililer hakkında veziriazam Tabanıyassı Mehmet Paşa'nın IV. Murat'a sunduğu rapor 142
117 II. Abdülhamit'e doğu Alevileri hakkında sunulan bir rapor 143
118 Ankara ve Yozgat Alevileri hakkında II. Abdülhamit'e sunulan rapor 147
119 II. Abdülhamit'in isteği üzerine Ankara valisi Mehmet Memduh Bey'in Anadolu Alevileriyle ilgili padişaha gönderdiği rapor 148
120 Bektaşiliği ve Bektaşilik kurumlarını kaldırmak için dönemin sadrazamının padişah II. Mahmut'a yapacağı şeyler hakkında sunduğu rapor 149

MEKTUPLAR:

121 Çaldıran Savaşı sırasında Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim'in Safevi hükümdarı Şah İsmail'e gönderdiği mektuplar (I) Mektup 153
122 II. Mektup 156
123 III. Mektup 158
124 Kürt beylerinden Bitlis Emiri IV. Şerefhan (1504 -

1534)'ın Çaldıran Savaşı'ndan önce Safevi Devleti hükümdarı Şah İsmail'in hazırlık ve durumu hakkında Bıyıklı Mehmet Paşa'ya gizli olarak tahminen 1513-14'lerde gönderdiği birinci mektup 159
125 IV. Şerefhan'ın Bıyıklı Mehmet Paşa'ya gönderdiği ikinci mektup 159
126 Molla İdrisi Bitlisi'nin 1517'lerde Doğu Anadolu'nun durumu ve Kızılbaş İranlılarla yapılan savaşların doğurduğu sonuçlar hakkında I. Selim'e gönderdiği mektup 160
127 Doğudaki Kürt beyleri Safevilerle Osmanlılar arasında sürekli yan değiştirerek, iki devletin sürtüşmelerine yol açmışlardır. Kanuni'nin Hakkari Beyi Zeynel Bey'den İran'a kaçan ve onlarla birlikte hareket eden beyleri ortadan kaldırmasını isteyen mektubu .. 161

VAKIFNAMELER, MAHKEME KARARLARI, MÜHİMME DEFTERİ KAYITLARI:

128 Abdal Musa zaviyesinin vakfı hakkında kayıtlar 165
129 Samit Dede zaviyesi arazisinde vergisinin verilmesi koşuluyla ocak evlatlarının kullanabileceklerine ilişkin izin kaydı 165
130 Seyyid Mahmut'a verilen vakfın çocuklarınca da kullanılabileceğine II. Mehmet'in izni olduğuna dair kayıt 165
131 Alemdar yöresinin Ömer Seydi zaviyesine verilmesi hakkında kayıt 166
132 Aksu'daki Samit Dede'nin kullandığı arazinin vergiden bağışık tutulması konusunda II. Bayezıt'ın buyruğu 166
133 Abdal Ekinli zaviyesinin gelirleri hakkında kayıt 167
134 Seyyid Mahmut zaviyesinin vakıf yoluyla değil, Timar yasaları yoluyla işletilmesine ilişkin padişah I. Selim'in buyruğu 167
135 Şeyh Saltuk zaviyesi vakıf arazisinin Gani Paşa'ya timar olarak verilmesine ilişkin kayıt 167
136 Şeyh Türkmen zaviyesi vakıf arazisinin aynı soya sadaka olarak verilmesine ilişkin kayıt 168
137 Genç Abdaladlı zaviyesinin bu ocağa vakıf olarak

verilmesi hakkında kayıt 168
138 Şeyh Elvan zaviyesi vakfının yeniden bu ocağa verilmesiyle ilgili kayıt 168
139 Balıncak Baba vakfının bu ocağa verilmesiyle ilgili kayıt 169
140 Kulacık Hacım ocağına ait arazinin bu ocağa vakıf olarak verilmesine ilişkin kayıt 169
141 Derviş Mehmet'in Kızılbacı Dede zaviyesinde oturmasına padişah izni olduğuna ilişkin kayıt 170
142 Abdal Ayrı zaviyesindeki Dede Bali çocuklarının vergiden bağışık tutulmalarına ilişkin kayıt 170
143 Aşık Paşa zaviysine ait olan yerler ve bunların vergiden bağışık olduğuna ilişkin kayıt 170
144 Kızıl Deli oğullarının vakıfları hakkında kayıtlar 171
145 Selçuk Hatun Vakfı hakkında kayıt 173
146 Kilise Divanı bucağındaki dervişlerin buraları yerleşime açmaları hakkında kayıt 174
147 Akyazılı Baba ve Sarı Saltık Baba zaviyeleri ve Sarı Saltık Baba zaviyesinde Hıristiyan kökenli dervişlerin de bulunduğuna ilişkin kayıt 174
148 Musa Baba zaviyesi vakfı hakkında kayıt 175
149 Güzel Abdal'a zaviyesinin vakıf olarak verildiği kaydı 175
150 Şeyh Şami ve Elvan Seydi zaviyeleri ve vakıflarına ilişkin kayıt 175
151 Oda Yakan Baba tekkesini kadın dervişlerin yürüttüğüne ilişkin kayıt 176
152 Kimi dervişlere zaviyelerin vakıf olarak verilmesine ilişkin kayıt 177
153 Mescitli Tabducak bucağındaki zaviyenin Derviş Mehmet'e vakif olarak verildiğine ilişkin kayıt 178
154 Yatağan Abdal zaviyesi ve vakfı hakkındaki kayıt 178
155 Girit'teki Horasanlı Dergahı'nın Kandiye Mahkemesince verilmiş vakıf belgesi 178
156 Karaöyük ve çevresinin Hacı Bektaş Dergahı'nın vakfı olduğuna ilişkin kaydı 179
157 Karaöyük ve çevresinin Hacı Bektaş Dergahı'nın vakfı olduğuna ilişkin yetkili makamlardan alınan kararlar 181
158 İzmir - Yağhaneler'deki Şemsi Baba veya Karadutlu

Dergahı ile ilgili vakfiye 182
159 Hacı Bektaş Dergahı postnişinliğin ve dergahın vakıf arazilerinin Çelebi Ahmet Cemalettin Efendi ve soyuna ait olduğuna ilişkin mahkeme kararı 184
160 Hacı Bektaş Dergahı vakıf arazilerinin Çelebiler ailesine ait olduğuna dair mahkeme kararı 190
161 Hacı Bektaş Dergahı'nın vakıf işleriyle ilgili Bakanlar Kurulu, Maliye Bakanlığı ve Danıştay kararları ... 195

VAKANAMELERDEN PARÇALAR:

162 Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında tarikatlar ve özellikle Bektaşi tarikatının rolü 209
163 Orhan Bey döneminde Hacı Bektaş Ocağı'yla ilişki .. 211
164 Orhan Bey döneminde Hacı Bektaş Ocağıyla ilişki.... 212
165 Orhan Bey döneminde Hacı Bektaş Ocağıyla ilişki.... 212
166 Abdal Musa hakkında 214
167 Hacı Bektaş Veli hakkında 214
168 Timur'un Halep'te din bilginlerini Ali - Muaviye olayı üzerine sorgulaması 215
169 Timur'un konuşmasını başkadı İbni Şıhne'nin anlatışı 217
170 Timur'un Halep'te din bilginlerini Ali - Muaviye olayı hakkında sorgulayarak yandaşlıklarını ölçmeye çalışması 217
171 Timur, Emevi yanlıları olduğu için Halep ve Şam'a kızgın..... 218
172 Timur, geçmişte Emevi yanlısı oldukları için Halep ve Şam'a kızgın ve Yezid'in mezarına karşı tutumu... 219
173 Timur'un Yezid'in mezarına karşı tutumu 220
174 Timur'un Emevilere kızgınlığı ve Yezid'in mezarından öç alması 220
175 Şeyh Bedreddin olayı 221
176 Şeyh Bedreddin olayı 222
177 Şeyh Bedreddin olayı 224
178 Şeyh Bedreddin olayı 225
179 Şeyh Bedreddin olayı 227
180 Şeyh Bedreddin olayı, düşüncelerinin ve "Varidat"ın yasaklanması 232
181 Fatih Sultan Mehmet'in özel günlerden "Hüseyn Ma-

temi"ni ve "Nevruz"u yasaklaması 234
182 Şah İsmail'in ortaya çıkışı, Alevi - Kızılbaş niteliği ve II. Beyazıt'ın Alevileri Rumeli'ne sürmesi 235
183 Vakanivüs Hoca Sadettin Efendi'den Alevi - Kızılbaş düşmanlığıyla ilgili parçalar 236
184 Şah Kulu olayı 237
185 Şah Kulu olayı 244
186 Şah Kulu olayı 247
187 Şah Kulu olayı 248
188 Şah Kulu olayı 249
189 Nur Ali Halife olayı 251
190 Nur Ali Halife olayı 253
191 Nur Ali Halife (Nurettin) olayı ve Şah İsmail adına asker toplaması 254
192 Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran öncesi hazırlığı ve Alevi kırımı 254
193 Yavuz Selim, Alevileri önceden belirleyip, tümünü öldürtüyor 255
194 Yavuz'un Alevilerin "defterini yaptığı" ve "defterlerini dürdüğü" 256
195 Yavuz'un Çaldıran savaşı öncesi Alevi tesbiti ve kırımı 257
196 Yavuz'un Çaldıran savaşı öncesi Alevi tesbiti ve kırımı 257
197 Yavuz Selim'in Çaldıran savaşı öncesi hazırlıkları 258
198 Yavuz doğudaki Alevi halkın topraklarını Bitlisli Molla İdris yoluyla Kürt aşiretlerine dağıtıyor ve Kürt beyliklerini Osmanlı egemenliğine sokuyor 259
199 Yavuz Selim Alevi - Kızılbaşların mal ve mülklerini devlet yanlısı Sünni ve Sünni - Şafii Kürtlere dağıtıyor 265
200 Bozoklu Celal olayı 266
201 Bozoklu Celal olayı 267
202 Bozoklu Celal olayı 267
203 Bozoklu Celal olayı 268
204 Kanuni Süleyman dönemi Alevi/Türkmen ayaklanmaları (Süklün Koca, Baba Zünnun, Domuz Oğlan, Beyce, Veli Halife Çelebi, İnciryemez ve Seydi olayları) 270

205 Kanuni Süleyman dönemi Alevi ayaklanmaları (Baba Zünnun, Kalender Çelebi, Seyyid Bey, Kabız olayları) 278
206 Kanuni Süleyman dönemi Alevi - Türkmen ayaklanmaları 282
207 Kanuni Süleyman dönemi Alevi - Türkmen ayaklanmaları 285
208 Kanuni Süleyman Alevi/Kızılbaşlığa karşı ve İran'a düşmanlık güdüyor 287
209 Seyyidlik yapabilmek için sahte soykütükleri düzenlendiği hakkında 288
210 Düzmece soykütükleriyle seyyidlerin türediği 288
211 Yabancı gezginlerin kaleminde Osmanlı'da dervişler ve din adamları 298
212 Düzmece Şah İsmail olayı 295
213 Kuyucu Murat Paşa'nın Anadolu'da Alevi/Kızılbaşların kırımıyla görevlendirilmesi 295
214 Yeniçerilik ve onunla birlikte Bektaşiliğin kaldırılması için padişah II. Mahmut, bürokrasisi, ulema ve Sünni Şeyhler ortakça karar verip birlikte davranıyorlar. Büyük bir cankırımı uygulanıyor 296
215 XIX. y. yılın tarihçi, hukukçu ve devlet adamı Cevdet Paşa Aleviliği batının Nihilizm, Sosyalizm ve Komünizm'yle, doğununsa Mazdekilik ve Batınıliğiyle bir tutarak değerlendiriyor ve karalıyor 300

ÖNSÖZ

Alevi - Bektaşilik yeni yeni araştırma - inceleme konusu edildi. Uzun zaman söylencelere bırakılmıştı. Söylenceler denizinde Alevi - Bektaşiliği ayıklayıp çıkarmanın artık zamanı gelmiştir, günümüzde. Alevi - Bektaşiliği söylenceler, menkıbeler, rivayetler, destanler ve bunların yarattığı mistik kabuktan kurtarmanın, bilimsel bir temele oturtmanın yolu; olaylarını, sürecini, kültürünü, inancını ve düşüncesini belgeler temeline oturtmaktır. Biz de bu çalışmamızda bunu yapmaya çalıştık. Alevi - Bektaşilikle ilgili bulabildiğimiz, ulaşabildiğimiz tüm belgeleri (vesikaları), belli bir sistem çerçevesinde kitabımıza yerleştirdik.

Alevi - Bektaşiliğe ilişkin verilen padişah fermanları ve beratları, şeyhülislam ve ulema fetvaları, yetkililerin saraya sundukları rapor ve lahiyalar, vakıfnameler, mahkeme kararları ve kadı sicilleri, Osmanlı Devleti'yle Safeviler arasında gidip - gelen mektuplar, kimi yetkililerin olaylarla ilgili mektupları, Osmanlı tarihi boyunca yazılan vakanamelerden özellikle Alevi - Bektaşiliği ilgilendiren bölümler derlememizde yer aldı.

Belge eksikliğinin ve dağınıklığının zorluğunu en çok biz araştırmacılar çekeriz. Bu belgelere ve bunların vereceği kanıya ulaşabilmek için yüzlerce kaynak el altında bulundurulur, bakılır ve incelenir. Bu çalışmamızda, biz zorluğu bir ölçüde ortadan kaldırdık. Alevi - Bektaşilikle ilgili arşiv taramaları sonucu bulunabilen ve bulabildiğimiz tüm belgeleri bir araya getirdik. Araştırıcıya bunları yalnızca okumak ve değerlendirmek kalıyor.

Alevi - Bektaşilikle ilgili arşiv belgeleri ve kaynaklar yalnızca bunlar mıdır ve bu kadar mıdır? Doğallıkla hayır. Bunlar bizim ulaşabildiğimiz ve derleyebildiklerimiz. Yani bu alanda varo-

lan belgelerin yalnızca bir bölümü bunlar. Başka belgelerin bulunması ve değerlendirmeye sunulması olaya mutlaka derinlik kazandıracaktır. Bu da yeni, başka ve genç araştırmacıların işi. Kısaca Osmanlı arşivleri yeni araştırmacılarını bekliyor. Her türlü ön ve destek bilgilerle donanmış genç araştırmacılarımızdan bu temel çalışmaları bekliyoruz. Yapacakları araştırmalarla ve bulacakları belgelerle özelinde Alevi - Bektaşiliğin, genelinde insanlığın tarihinin aydınlanmasına büyük katkıları olacaktır.

Çalışmamızda biraraya getirdiğimiz belgeler birçok alandaki araştırıcıya ışık tutacaktır. Bu belgelerde tarih, toplumbilim, etnikbilim, halkbilim ve dinbilimle ilgili oldukça önemli bilgiler var. Kısaca bu belgeler tarihçiler, sosyologlar (toplumbilimci), etnologlar, teologlar (ilahiyatçı), halkbilimciler ve hukuk tarihçileri için birer bilgi kaynağıdır. Bu bilim alanları aradıkları birçok şeyin temelini bu belgelerde bulabilirler.

Belgeler, özellikle Alevilik - Bektaşilik tarihinin aydınlanması açısında önem taşımaktadırlar. Fakat şunu yinelemek gerekir. Alevilik - Bektaşilikle ilgili belgelerin hepsi bu kadar değil. Arşivlere girilmesi durumunda böyle birkaç cilt dolusu yenileri bulunabilecektir. Bizimkisi bir ön çalışma oldu. Alevilik - Bektaşiliği ilgi alanı olarak seçen araştırmacıların hepsinin görevi bir yerde arşivlere girmek ve yeni yeni belgeler bulmaktır sanırım.

Belgelerin dilini günümüz Türkçesine çevirerek anlaşılır duruma getirdik. Bu bir zorunluluktu. Artık yeni kuşak eski dili bilmiyor. Bu dilden oldukça uzaklaştı doğal olarak. Osmanlıca haliyle bir belge okura birşey vermemektedir. Dili günümüz Türkçesine dönüştürülünce belgelerin içeriği daha somutlaştı, anlaşılır oldu. Belge, bu durumuyla insanların bilgi ve bilincine daha hizmet edebilir duruma gelmiş oldu. Yalnız belgelerin resmi ve hukuksal olması nedeniyle yeni dile aktarmada tam karşılık ve yakın anlam bulamama zorluğuyla karşı karşıya kaldık. Bu nedenle çoğu kez yaklaşık anlamla yetinmek zorunda kaldık. Okurumuz bizi bağışlasın.

Belgelerde karşılaşacağımız bir başka öğe de şu: Belgeler, Osmanlı Devleti'nin ve bürokrasi - bilim - din adamlarının Alevi - Bektaşilik karşısındaki komplocu, baskıcı, yok edici, suçlayıcı, cezalandırıcı ve karalayıcı tutumlarını yansıtıyor. Alevi inancı bu tür çevrelerce bir önyargıyla ele alındığından, bu önyargıları suçlayıcı ve aşağılayıcı bir tutum olarak dile getirilmiş, ortak bir kanı oluşturulmuş, bu kanı toplumun ortak bilincine yerleştirilmeye, işlenmeye çalışılmıştır. Sürekli olarak Alevi inancı İslam dışı ve sapkınlık olarak değerlendirilmiş, örneğin bir Cem töreni "fiskü-fücur" olarak nitelenmiş, toplumun bu kesimi dışlaması, dahası düşman olması sağlanmıştır. Kısaca Alevi - Bektaşilik tarihi boyu bir komployla karşı karşıyadır. Bu belgelerde, bu önyargının ve tutumun birçok örneği görülecektir.

Bu oldukça kapsamlı olabilecek çalışmamızda, Can Yayınları yayınlamada yardımcı olacağı ve üstleneceği sözünü vererek bizi cesaretlendirdi ve özendirdi. Bu tutumu nedeniyle Sn. Adil Ali Atalay ağabeyimize teşekkürümüzü borç bilirim.

Alevi - Bektaşiliğin tarihini, inancını, düşüncesini ve toplumsal yapısını aydınlatacak bu tür temel çalışmaların yeni araştırmacılarca sürdürülmesi dileğiyle.

Baki Öz
Büyükşehir - 1995

FERMANLAR

●

BERATLAR

BELGE : 1

Kızıl Deli Sultan'a Musa Çelebi'nin verdiği arazi temlikiyle ilgili nişan: (*)

Bu belgenin hükmü odur ki Şeyh Kızıl Deli'nin köyünü önceki beyler vakıf ve müsellem (atlı asker arazisi) etmişlerdir. Öyle olsa ben dahi eline nişan-ı hümayun verdim ki bugünden itibaren bağışık ve müsellem olan, naib, hâcib ve subaşı hüdavendigârın yuvasına varan'kullarından doğancı, sekban, yolcu hiçbir biçimde kimse varıp da üşendirmeye, zahmet vermeye. Sahradan, salgından, harçtan, avaidden, avarızdan ve tüm vergilerden bağışık ola. Her kim bu hükümden tecavüz ederse Hüdavendigâr katında ve bizim katımızda suçlu ve günahkâr olacaktır. Bildim bilmedim demeyeler. Bu yazıyı değerlendirenler, güven duymalılar. Fi evail-i Muharrem ül haram yıl hamse aşır ve'l semane mie. Hurrire fi mevzi'im Edirne El Mahruse *(h. 815-m. 1412).*

BELGE : 2

Kanuni Sultan Süleyman'ın Nahçıvan seferine çıkarken Diyarbakır Beylerbeyi Ayas Paşa'dan doğudaki Alevi/Kızılbaşların tümünün öldürülmesini istediği ferman:

Bu fermanım ulaşınca biline ki, bana mektup gönderip Kızılbaşların durumlarını, İran ordusundan gelen casusların haberini ve mektuplarla tutulan yedi fesatçının hallerini, birinin takririni ve Beydili taifesinden olan birine aşiret halifeliği verildiğine dair mühürlü mektubu Halep Beylerbeyinden Kılıç, Mehmet ve Ali adındaki bazı aşiret beyleri göndermişti. Öncüleri teslim eyledim diye cevap verdiğinden hapsolunması Halep Beylerbeyine mektup gönderip Diyarbakır'a ait haberler verdiği gibi şüpheli olanları güzellikle ele getirip tedarikleri götürülerek Diyarbakır'a gelmele-

(*) Kızıl Deli Sultan veya Seyyid Ali Sultan Horasan erlerindendir. 1310-1402 yılları arasında yaşamıştır. Balkanlarda çalışma yapmıştır. Balkanlar, Trakya ve Anadolu'da birçok Alevi ve Bektaşi topluluğu Kızıl Deli Sultan'a bağlıdır.

rine karar verilmiştir. Bunların şehir yakınına gelip memleket halkını kalelere ve sırtlara çıkarıp ve zahirelerini yığdırıp tedariklerini görmek gerektir. Bilinen dinsizin Ahlat'da bayram ediyor diye haber verdiklerini sunmuştum. Her ne arzeylemişsen etrafiyle cümlesi malûmunuz olmuştur. Yüzün ak olsun. Temkinliliğin, yiğitliğin, çabuk sezişli oluşunun gereği iyi hazırlanmaktır ki, o da olmuştur. Cenab-ı Hakkın büyük yardımıyla o tarafta gazaya giden vezir'i-azam Rüstem Paşa ve kapıhalkım, Yeniçeri efradı ve cebehâne-i âmirenin top arabalı ve darbezenli bütün savaş araçlarıyla ve su gibi akan asker ve İslâm gazileriyle içinde bulunduğumuz Şevval ayının başlarında hareket etmiştir. Ben de Tanrı'nın yardımıyla büyük bir askeri birlikle o yöreye geleceğim. Bütün Beylerbeyi kullarım askerleriyle o tarafta hazır ve bekler haldedirler. Cenab-ı Hakkın lütfu inayetiyle İslam askerleri muzaffer, dinsizler ise kahır ve perişan olacaklardır. Hükm-ü şerifimi alınca Beylerbeyliğine ait kalelerin korunmasında dikkatli ve uyanık olasın. Defalarca ferman ettiğim gibi silah, cephane ve araçların kusursuz bir halde olmalarına dikkat edesin. Aymazlık içinde olmayıp her an uyanık olasın. Vezir'i-azam o yöne erişince haberlerini eksik etmeyesin. Gayret ve çalışmayı elden bırakmayıp kahrolasıca dinsiz düşmanımızın zararlı hareketlerine karşı önleyici tedbirleri almakta ihmal etmeyesin. Din ve padişahlığım uğrunda yoldaşlıkta bulunan kullarım hakkındaki inayetlerimin daime çoğalacağını gözönüne alarak devlet hizmetlerinde ona göre çalışmalısın. **Kızılbaş lekesi olanlar hapis ile yetinilmemeli, bu gibiler isabetli tedbirlerle elde edilecek habis vücutları ortadan kaldırılmalıdır. Kızılbaşlığa eğilim duyanlara gecikmeden fırsat ve mecal vermeyesin.** Hizo hakimi Bahaeddin Erzurum Beylerbeyinin yanında hizmettedir. Onun aşiret ağalarıyla diğer gereken adamlarına, derbendleri kemandarlarıyle muhafaza edip **Kızılbaş haramilerinin memlekete zarar vermelerine imkân ve fırsat vermemelerini buyurup sağlayasın.** Aynı emri Zırki ve Şirvan beylerine de ulaştırmalısın, dikkatli ve uyanık olsunlar. Nezâret ve hükmünü Bitlis beyi üzerinden asla eksiltmeyeceksin.

O da ordularımız gelinceye kadar Çabakçur Derbendi üzerinde dikkatli olsun. Aşiret ağalarına, eski emekdârlarla ve ocak erlerine de emirler ve haberler göndererek onların da savaşa hazır durumda bulunmalarını sağlayacak ve izleyeceksin. Herbiri gecegündüz ağızları ve derbendleri gözetleme vazifelerini sıklaştırıp dikkatli olsunlar. Hizmeti ve yoldaşlığı görülenler hakkında inayetim boldur. Çermik sancağı işini arzetmişsin Melik Ali azlonulup yeri başkasına verilmiştir. Silvan sancağında Süheyl önceki emrin üzerine kararlıdır, ama o diyarda hizmette olması gerekiyorsa kullanasın. Adamını gönderip sancağı zapteyleyesin. Şöyle bilesin, âlemet-i şerife itimat kılasın.

(Yıl 959/1551.) (Başbakanlık Arşivi, Ali Emiri Tas. No. 333)

BELGE : 3

Seydi Gazi Işıklarının ortadan kaldırılmasına ilişkin buyruk:

Bugünlerde gönderdiğim mektupta, daha önce sizlere gönderilen onurlu buyruklarımdan söz ederek "Eskişehir ve Seydi Gazi ilçelerinden kimi Seydi Gazi ışıklarının oturduğunu ve bunların da fesatçı kişiler olduğundan yakalanıp güvenilir kişilerin bekçiliğinde Kütahya'ya gönderilip hapse atılmalarını ve sonuçtan bizim haberli kılınmamızı istediğimizi" yazmışsın. Yazıdan ayrıca söz ettiğin "Eskişehir kadılığında iki Işık İnançlı kişi bulunduğunu , bunların birinin yirmi, birininse onbeş yıldanberi inançlarından dönüp Sünni olduklarını, evlenip çoluk çocuğa karıştıklarını, hiçbir suçla suçlanmadıklarını, buna yöre halkının tanıklık ettiklerini" yazmışsın. Şimdi buyurdum ki ilk buyruğumdaki gibi davranıp bunlar gibi fesatçılara fırsat ve ruhsat vermeyesin. 23 Ramazan 966

(30 Haziran 1558 Kanuni Sultan Süleyman dönemi)

BELGE : 4

Karasi ve Biga Sancaklarında Çırpanoğlu'nun softalarla birlikte ayaklandığı ve bu kargaşalığın bastırılmasına ilişkin buyruk:

Biga Beyine ve Edremit kadısına hüküm ki:

Mektup gönderip Karesi ve Biga sancaklarında mevcut olan fesat ve kötülük sahibi kimseler ele geçirilip, haklarından gelinmek ve gözden kaçıp saklananları yataklarında ve saklandıkları yerde yakalanmaları ve siyaset olunmaları (idam edilmeleri) için gelen yüce emir gereğince Balıkesir'e bizzat gelinip, daha önce Edremit kadısı Mevlâna Kemal'in arzettiği üzere softa adına olup tüm fesat sahiplerine baş olan, Çırpan-Oğlu adıyla tanınan Yürüğe, adı geçen kasabadan Ahmet Fakih adlı zengin Yürüğün oğlu İbrahim hatır hoşluğuyla yoldaş olup, bundan önce Rumeli vilâyetine gidip, beş altı aydan sonra gelip bir iki ay Çırpanoğlu yirmi kişi kadar arkadaşlarıyla, adı geçen Ahmet Fakih'in evinde saklandığı öğrenilip, aynı zamanda yirmibin kadar akçayı Ahmet Fakih'e bir suret ile verdikleri Müslümanlar tarafından görülüp, oğlu İbrahim, anlatılan fesatçılardan ayrılmayıp, onlarla birlikte gidip, tekrar fesat ve kötülük üzre olup, yollar kesip ve evler basıp adam öldürüp, malları yağma ettiklerinden, Ahmet Fakih yakalanıp oğlu İbrahim ve ortağı Çırpanoğlu ve öteki fesatçıları bulması teklif olunup ele geçirme niyetinde iken mübarek sefer ferman olunmakla, hareket edip, adı geçen Ahmet Fakih güvenilir kefillere verilip, bulunmasını üstlenip, araştırmakta olduğunu arzetmişsin. İmdi, adı geçenler yakalanıp, şeriat kurallarına göre haklarından gelinmesi gerektiğinden buyurdum ki:

Vardıkta, bu hususa toprak kadısının yardımıyla gereği gibi dikkatli olup, her ne yolla olursa olsun ele geçirip, aynı zamanda hak iddia edenleri toplayıp hak üzere denetleyip, üzerlerine şeriat yasalarınca sabit olan hakkı sahiplerine alıverdikten sonra. Bu konuda şeriatın sağlam emri ne ise yerine getirip, fesat ve kötülükleri görülenlerin şeriat kurallarına göre mahallinde haklarından gelip, fitne ve fesatlarından o yöreleri güvenli kılasınız.

9 Şevval H. 966 (Arzı getiren Mustafa'ya verildi.) (M. 1558)

BELGE : 5

Mevlana Cercen ile Mevlana Hayreddin'in İstanbul'a getirilmesine ilişkin buyruk:

"Vezir Ferhat Paşa'ya hüküm (karar, emir) ki:

Hâlen Amasya müftüsü Mevlâna Cercan ile orada vâiz olan Mevlâna Hayreddin, kutlu makamımıza gelmek üzre olup, mesken lâzım olduğundan buyurdum ki:

Şerefli hükmün geldikte, adı geçen kimselere, barınmaları için bir mesken sağlayın ki, geldiklerinde çavuş ile gönderilip, gidip teslim ettiğinde, sağlanan yerde kondurup, emrim olmayınca kimse ile buluşturmayasın.

10 Şavval 966 (M. 1558) (İbrahim Çavuş'a verildi.)

BELGE : 6

Malkara'da çıkan softa ayaklanmasının bastırılmasını isteyen padişah buyruğu:

Malkara kadısına hüküm ki:

Mektup gönderip, yetmiş seksen kadar softa bir araya gelip, fesad çıkarmak üzre olduğundan, senin dahi kasabada yolunu kesip üç neferini ele geçirip haklarından geldin ve diğerleri Kugri ve İpsala yönüne kaçıp, amma geride de toplulukları olup tekrar geri dönerlerse, şehir halkı şerefli buyruğum olmadan onlara karşı gelmekten korktuklarını bildirmişsin.

İmdi, bu konuda, gelip yetişip, fesatçıları ele geçirmek için daha önce Pirzirin beyi olan, şimdilerde o taraflarda koruma görevlisi olan Hızır'a (Tanrı şerefini dâim etsin) yüce hükmüm gönderilmiştir. Buyurdum ki:

Emrim eriştikçe, sen de hazır olup, adı geçen o fesatçılar gibi olanlar, tekrar geri dönüp bozgunculuk etmek istediklerinde (ister o kasaba halkı, isterse başka il halkı olsun) toparlayıp ve de fesatçıları yakalayıp şeriat ve yasa ile haklarından gelmek konusunda bir dakika bile geçirmeyesin. Şöyle ki:

Sözü edilen bozguncular yakalandıklarında, karşı gelip savaşa girişirlerse, savaş sırasında onlardan öldürülenlerin ölümünden kimse sorumlu olmaz. Ona göre halka tenbih edip ve de ele geçirmeleri konusunda çaba gösteresin. Bu bahane ile kendi hallerinde olanlara birşey yapılmaya. Ortalığı karıştırmak için savaş araçları ile bir araya gelenlerin haklarından gelesin.

4 Zilkade 966 (M. 1558) Kadı'nın adamına verildi. Bu da içeri gönderilmiştir.

BELGE : 7

Bayramlarda kös ve nakkare çalarak dolaşan "Işık" tayfasının bu davranışlarının yasaklanmasına ilişkin buyruk:

Edirne kadısına hüküm ki:

Şu günlerde, kutlu saltanat günlerinde Hz. Muhammed'in şeriatının icra ve O'nun getirdiği hükümlere bağlanmak tek emelim olmakla, çok geniş topraklara sahip Osmanlı ülkemde valiler ve hâkimleri tayin etmekten dahi şerefli amacım yüce şeriata (bölgeler ve şehirler ve) aykırı olan kötü davranış ve hareketleri yasaklamak ve defetmektir. O halde bundan önce ülkemde kutlanan bayramlarda bazı kimseler şeriata aykırı olan eğlence ve oyunlarla meşgul olup, bu yüzdan birçok uygunsuz işlere ve günah işlendiğinden, bu bayramlarda şeriata aykırı iş işlemeyenler diye emir verilip, o çeşit aşağılık işler yasak edilip ve defedilip uyarılmış ve tekrar tekrar resmi yazılar yazılmıştı. Hâlen, kadılık görevi yaptığın yerde, önceki bayramlarda bazı günahkarlar şerefli şeriata aykırı ve emre karşı, önceki üslub üzre davul ve nakkare ve zurnalar çalıp, birçok eğlence ve yasak davranışlar yapılıp, bundan başka ortadan kaldırılmış bid'atlerden (*) Aşurâ günlerinde IŞIK tâifesi dahi sancaklar kaldırıp davul ve nakkare ve def dümbelek ile açıkça şehirde gezip, Müslümanların hâkimlerine bu tür şeriata aykırı hareketlerin yasaklanması gerekir iken, izin verilip, yasaklanmadığı işitildiğinden, imdi, bunun gibi kötü eylem-

(*) Bid'at: Sonradan türemiş, ortaya çıkmış adet.

ler, bundan önce yasaklanıp defedilmiş iken, bu kez izin verilip, yasaklamamağa sebep nedir bilinmesi ve bundan sonra yasaklanmak gerektiğinden buyurdum ki:

Şerefli hükmüm elinizi buldukta, bundan sonra bayramlarda şeriata aykırı davranışlarda bulunan kimselere davul ve nakkare çaldırıp, eğlenceler ve yasaklanmış davranışlar yaptırmayıp, yapanları yasaklayıp Âşurâ günlerinde de ve diğer zamanlarda IŞIK tâifesinin bu çeşit davranışla şehirde gezdirmeyip yasaklayarak bu yasağa uymayanları, şerefli şeriatın gereği ile cezalandırıp, bu yüce emrimin suretini orada düzenlenen sicile kaydedip, bugün ve bugünden sonra yüce buyruğuma aykırı ve şerefli şeriata karşı gelen kimselere göz açtırmayasın. *19 Zilkade 996 (M. 1558)*

BELGE : 8

Softaların Merzifon'daki ayaklanmalarının bastırılmasıyla ilgili padişah buyruğu:

Silistre sancağı beyi olup, Amasya muhafazasında olan Sinan Paşa'ya hüküm ki:

Hâlen Merzifon kadısı mektup gönderip, Rum vilayetinde (*) softalar tâifesi ayaklanıp, her bölük kırk ve elli kadar kişi olup, savaş aletleri ve tüfek ile kasabadan kasabaya dolaşıp fitne ve fesat üzre olduklarını bildirmiş.

İmdi, sözü edilen bozguncuların yakalanmaları gerektiğinden, buyurdum ki:

Buyruğum elinize geçtiğinde, bu konuda dikkatli olup her ne yolla mümkün ise çalışıp, ele geçirip ve de anlatıldığı şekilde fesat ve kötülükleri meydana çıkanların haklarından gelesin ki, diğerlerine ibret ola. Bu konu, gayretle ve yılmadan çalışma ve son derece dikkat isteyen bir iştir. Gereği gibi yılmadan çalışıp ele geçirmek konusunda bir dakika bile kaybetmeyesin.

25 Zilkade 966 (M. 1558).

(*) Rum eyaleti: Sivas sancağı, Amasya, Çorum, Bozok (Yozgat), Divriği, Canik ve Arapkir sancaklarını kapsar.

BELGE : 9

Varna'da Akyazılı Baba (*) Tekkesindeki dervişlerin denetimine ilişkin buyruk:

Varna Kadısına Buyruğumdur:

Bugünlerde zaim (en büyük tımarı olan araziyi işleten) Mehmet ile mektup göndermişsin. Varna'ya bağlı Akyazılı Baba Tekkesinde oturan Işıkların teftişi (denetimi) sırasında tekkeye komşu olan nice Müslümanların ve serhat beylerinin tekkeye hizmet için kişiler gönderdiğini ve bunların da tekkenin etrafına bağlar bahçeler diktiklerini, gel gelelim, tekkede oturan Işıkların bunları şarap yapıp gelen leventlere ve komşu ahaliye sattıklarını, içlerinden Mevvac Ali diye birininse haramoğlu olduğunu, tüm yaşamında karıştırıcılık yaptığını, onu ortadan kaldırdığını, ancak birkaç gün sonra Pervana adlı kişinin ve birkaç Işığın "tekkenin işi kul tayfasındadır" diyerek yabancılarla işbirliği ettiğini, tekke ortasına bozgun ve gürültü saldığını yazmışsın. Şimdi buyurdum ki, adı geçenleri güvenilir kişiler bekçiliğinde eşiğime gönderesin.

Rebiülevvel 967 (Aralık 1559 Kanuni Sultan Süleyman dönemi)

BELGE : 10

Varna ilçesinde Sarı Saltık (**) zaviyesinde Işık tayfasından Mehmet'in şeriata aykırı sözleri üzerine Işık tayfasının araştırılmasına ilişkin buyruk:

Varna Kadısına Buyruğumdur:

Balçık ilçesi naibinin imzası ile eşiğime sunulan suç duyurusunda "senin ilçende Kaliagra kalesinde yapılan Sarı Saltık za-

(*) Akyazılı Sultan Hacı Bektaş'ın ardıllarındandır. XVI y. yılda yaşamıştır. Otman Baba'nın yol oğludur. Onun ölümüyle yerine geçmiş, 1495'lerde kutup olarak yörede ünlenmiştir. Cem'e "dem"i sokmuştur. Özellikle Bulgaristan ve Romanya'da çalışma yapmış ve o yörelerde bağlıları yoğundur.

(**) XIII. y. yılda yaşamış ve özellikle Balkanlarda etkinliğini göstermiş Alevi dedesi ve dervişidir. Balkanlarda ve Anadolu'da bağlıları vardır. Adına "Saltuknameme" denilen menakıbname düzenlenmiştir.

viyesinde Mehmet adlı bir Işık, şeriata ve İslam dinine aykırı kimi konuşmalar yapmış." Şimdi; Bundan önce korunan ülkemde heryere buyruk gönderip böyle şeriata ilişkin aykırı sözler söyleyenlerin bu zaviyelerde barındırılmamasını iletmiştim. Şimdi, hemen o anılan zaviyeye gidip bu işi araştırasın. O zaviyede oturanlar nasıl kimselerdir bilesin.

Adı geçen Işığı, sunulduğu üzre şeriata aykırı sözler söylediği doğru mudur? Ne çeşit kimsedir? Ondan başka adı geçen zaviyede bulunanlar bid'at ehli (sapık) Işık taifesi midir? Yoksa Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaat (Sünni) olarak, kendi hallerinde midir? Nicedir, yazıp bildiresin. ***12 Muharrem 967 (M. 1559)***

BELGE : 11

Kefilsiz ve silahlı olarak softaların imaretlere girmelerinin yasaklanmasına ilişkin buyruk:

Manisa kadısına hüküm ki:

Manisa kentinde, (mekânı cennet olsun) annemin imâretinin mütevellisi, yüce makamıma mektup gönderip, adı geçen ilde bulunan imâretine, etraftan softaların ve levendlerin saldırısı olup, fesaddan kurtulamadığından, diğer bakımlı imaretlerin, kefilsiz ve silahlı olan softalar, adı geçen imârete girmemek için yüce buyruğum sadaka buyurula diye arzedip buyurdum ki:

Emrim gelince, bu konuda daima dikkatli olup, bildirildiği üzre, adı geçen imârete silahlı ve kefilsiz softaları bırakmayasın. Gereği gibi uyarasın ve üstleyesin. Yasağa uymayanları bildiresin. ***1 Rebiülevvel 967 (M. 1559)***

BELGE : 12

Oğlanlar Şeyhi müritlerinden birinin halkı yanlış yola sürüklediğine ilişkin buyruk:

Üsküdar kadısına buyruğumdur:

Bugünlerde Oğlan Şeyh'in babasının müritlerinden birinin Şeyh adına ilçenin mahallelerini gezip, kimilerini yoldan çıkarıp,

şeriata aykırı işler yaptıklarını duydum. Bu işi yapanları ve yardımcılarını ele geçirip adı geçen Şeyhi ve yanındakileri çavuşa teslim edip gönderesin.

27 Cemazilehayir 967 (25 Mart 1559 Kanuni Sultan Süleyman dönemi)

BELGE : 13

Varna'da Sarı Saltık zaviyesindeki Işıkların soruşturulmasına ilişkin buyruk:

Varna Kadısına Buyruğumdur:

(Ayrıca) Zeameti kullanan ve mallara bakan Mehmet'e buyruğumdur:

Bugünlerde ilçendeki kimi tekkelerde yanlış yolda bulunan Işıkların toplanıp yanlışlık, karıştırıcılık ve kötülük yaptıklarını duydum. Daha önce koruduğum ülkemde Ehl-i Sünnet ve cemaattan olmayan, bidat ve sapık olan Işıkların yasaklanması için buyruklar göndermiştim. O buyruklarım şu anda da geçerlidir. Buyurdum ki; vardığında bu konuya özellikle uyasın. İlçende Sünni olmayan Işıkları yakalayıp kovasın. Şeriata aykırı kimseleri çalıştırmayasın. Yasağa uymayanları ise adlarıyla bildiresin. Daha önce onlar için buyruklarım gereğince iş göresin. Ancak bu sınıflara girmeyenleri de incitmeyesin.

10 Safer 967 (12 Aralık 1559 Kanuni Sultan Süleyman dönemi).

BELGE : 14

Silivri'deki softaların sarhoşluklarının önlenmesi ve yasaklanmasına ilişkin buyruk:

Kavala kadısına ve Kavala kaptanına hüküm ki:

Silivri kadısı mektup gönderip, Allah Allah bir Seyyid Ali adındaki müteşeyyid (seyyid olduğunu söyleyen) softalar ile Yusuf bin Mahmut ve Ahmet bin Mansur ve Mehmet bin Veli adlı

softalar, ikindiden sonra sarhoş olarak ve döğüş araçları ile Silivri çarşısında bazı Yahudi ve Hıristiyanlardan kiminin madeni eşyasını (veya sarığını) ve takkesini ve kiminin bıçağını ve kiminden hamur parasını isteyip ve bazı Müslümanlara da uygunsuz sözler söylerken, çıkıp İstanbul tarafına yönelip, adı geçen kasaba mezarlığının yakınındaki ayazma yanında Sarandluz adlı gayri müslimi yakalayıp, soyup, öldürmek istediklerinde, adı geçen gayri müslim feryad edince, etrafta bulunan harmancılar (çiftçiler) ile kasabadan dahi nice Müslümanlar ve gayri müslimler koşup geldiklerinde adı geçen softalar ok atıp, kılıç ve bıçak çekip adı geçen kasabanın tahsildarı Veli adlı kişinin Ali adlı kulunu, ok ve bıçak ile vurup öldürüp, sonra okları ve kılıçları nice uğraşma ve çatışmalardan sonra bıraktırılıp, akşam gün batarken şeriat meclisine getirilip dinledikte, adı geçen maktülün (öldürülenin) efendisi olan ve adı geçen Veli "Kulum Ali'yi, adı geçen softalar katletmiştir. Adı geçen Yusuf ok ile vurulup ve Allah Allah b. Yusuf adlı kişi bıçakla vurdu. Adı geçenlerden "kısasını isteyesin" deyince, adı geçen softalar "Ok, yay ve kılıç bizimdir, amma biz kimseyi öldürmedik" dediklerinde, Müslümanlardan büyük bir kalabalık "adı geçen softaları katletmiştir. Bunlar karıştırıcı kimselerdir. Özellikle, adı geçen emir adına Allah Allah (adlı kişi) karıştırıcıların başkanıdır. Bir çok kez adı geçen Yusuf ile ve bazı softalar ile akşama yakın etrafa dağılıp, kuşluk vaktinde yine imârete gelip fesatçıları yönetirler k" diye tanıklık ettiklerinde, ayrıntılı bilgi istenip, daime fesat ve kötülük üzre olduklarını arz eylemiş.

İmdi, Allah Allah b. Seyyid Ali ve Yusuf b. Mahmut ve Mehmet b. Veli adlı softaların siyaset (ağır ceza, idam) edilmesini emredip buyurdum ki:

Adı geçenleri siyaset ettirip, şerefli emrimin yerine getirildiğini yazıp bildiresiniz.

9 Recep 976 (M. 1559) *(Sipahi oğlanları kethüdasına verildi)*

BELGE : 15

Hakkı olmadan başına yeşil sarık saran Ali'nin başından bu yeşilin çıkarılmasına ilişkin buyruk:

Kayseri Beğine ve Kadısına Buyruğumdur:

Kayseri'de oturan Ali adlı kimsenin buyruk alarak başına yeşil sardığını ve böylece öbür Müslümanlara üstünlük tasladığını, gerçekten böyle bir buyruğun bulunmadığını nakiybü'l eşraf bana yazdı. Buyruğum vardığında başından yeşilini alıp bir daha taktırmayasın. Eğer uymazsa cezalandırasın.

3 Saferi'l muzaffer 973 (31 Ağustos 1565 Sultan Selim II dönemi)

BELGE : 16

Bolu ve Kastamonu'da softaların karışıklık çıkarmalarının önlenmesi hakkında buyruk:

Lala'ya hüküm ki:

Bolu'da ve Kastamonu'da bazı softa taifesi ve Kangırı'da bazı gurbet tâifesi olduğu işitildiğinden, buyurdum ki:

Bu hususta daime dikkatli olup, bu çeşit softa ve gurbet tâifesinden her nerede işitirsen, toplanıp bir karışıklığa meydan vermeden, ele geçirip, fesat ve kötülükleri bilinir ve görünür olanların şeriat ve kanun ile haklarından gelinip, memleket ve vilayete gurbet ve softa taifesinden zarar verdirmekten çok sakınasın.

25 Şevvel 973 (M. 1565) (Şehzade hazretlerinin kapıcısı Pirî'ye verildi.)

BELGE : 17

Denizli'de Sarı Baba zaviyesindeki Işıklara ilişkin Anadolu Beylerbeyi'ne ve Denizli kadısına buyruk:

Anadolu Beylerbeyisine ve Denizli kadısına buyruk:

Şu günlerde yüce kapıma dilekçe verip Denizli'de Sarı Baba tekkesinde toplanan Işıklar yanlış yol ve inanç birliği içinde olup

gece ve gündüz saz ve söz ile şeytanlıklar edip Ömer ve Osman adlı kimseler yanlarına geldiklerinde "kötü adlı (bednam) kimselerdir. Adlarını değiştirmedikçe içimize sokmayız" diyerek adlarını değiştirmedikçe ve ziyarete gelen kişilere de önce dışarda secde ettirerek içeri alırlarmış. Kendileri ise sürekli namazdan uzak olup "niye namaz kılmazsınız?" diye sorulduğunda; "Bu veliye ettiğimiz hizmet bunun yerini tutar" derlermiş. Oraların zorbaları ve haydutları genellikle onlara mürid olup Ehl-i Sünnetlere sürekli düşmanlık etmekte imişler. Bunların durumlarının görülmesi gerektiğini düşünerek buyuruyorum ki,

Bu onurlu kararım ulaştığında güvendiğin, sırdaş adamlarını göndererek onların durumlarını iyice denetlettiresin. Öğrenesin. Bu alanda suçlananları ve dinden dönenleri hapsettiresin...

23 Rebül-âhir 975 - M. 1567 (II. Selim dönemi)

BELGE : 18

Soğdak'ta Şeyh Mustafa'nın açtığı zaviyeye tapu verilmesine ilişkin buyruk:

Soğdak kadısına hüküm ki:

Günümüzde yönetimin altında bulunan Soğuksu adındaki yerde Şeyh Mustafa adlı eren, dervişleriyle açtırıp mesken ve zâviye edinip etrafına dahi bazı kimseler gelip mekân tutmakla, adı geçen yere köy denilip; o zamanda Kefe'ye dek olanlar şer'i öşürlerini (vergilerini) netice ve zâviye tayin edinip, tapu vermişler. Adı geçen şeyh ölüp, oğulları Ahmet ve Ali tasarruf edip (kullanıp), şimdi öşürler istenmek için hüküm (buyruk) istedikleri öğrenilince, buyurdum ki:

Buyruğum geldiğinde, bizzat adı geçen yere gidesin; ne miktar evdir, dervişler ne miktar (kaç kişi), gelenler ne miktar ve ekilip biçilen yerleri ne miktar, ölen şeyhin kendi açtırdığı yer ne miktar, sonra diğer halkın açıp çiftçilik yaptıkları ne miktar ve her yıl ne miktar ürün olup, bir maddesini gizlemeyip, etraflıca yazıp, deftere listesini yapıp, ister dervişlerden isterse dışardan gelenden

ne miktar nesnedir ve ne miktar yerdir ve ayrıca her yılda ne kadar ürün elde edilir bildiresin.

8 Safer 675 (M. 1567) (Paşa hazretlerinin kapıcısı Mehmet'e verildi).

BELGE : 19

Ahyolu'ndaki Işık tayfasının izlenmesi ve eylemlere karışanların tutuklanarak cezalandırılmalarını isteyen buyruk :

Ahyolu kadısına hüküm ki:

Mektup gönderip, Ahyolu ilçesinde Hatun ili bucağında sapkınlık yapan IŞIK tâifesi toplanıp, Bahçeli adındaki başkanları Tur adlı IŞIK için (hâşâ) peygamberdir diye inandığından başka (...) Ehl-i Sünnet ve Cemaat'den ibadet üzre Müslümanlara "Boş yere aç gezersiniz ve başınızı yere korsunuz" deyip ve de Ferâiz kitaplarına "Saman ve kepekten ibarettir. Samanı hayvan soyu ve kepeği köpek yer. O kitapları okuyan da hayvan ve köpektir" diye çekiştirip söverek, Müslüman mezarlıklarına "Yezitlerin kabirleridir" deyip, kendi ölüleri için ayrı mezarlık yapıp, bu ve benzeri tam bir kâfirlikle zihinleri boş okumamış toplumu dinden saptırmak üzre olup, adı geçen bucak halkının çoğu bunlara uyup, haksız yere adam öldürmeye ve mallarını almaya çalışıp, kendi halinde (olan halkın) zayıflık zinciri (güçsüzlük) üzre olup onların şerrinden rahatları olmayıp, gizli ve açık olarak araştırıldıkta, davanın anlatıldığı gibi olduğundan, haklıyı korumak gayreti coşup, adı geçen Bahçeli ve müridlerinden Resul ve İsa yakalanıp, (Biz kâfir idik, şimdi Müslüman olduk) diye tövbe ettikleri için, kefile verilip, adı geçen Bahçeli müridlerinden ve bazı hırsızlarından, hassa reislerinden kereste almaya gelen Hüsam Reis ile yakalanıp gönderilmek üzre iken kaybolup, öte yaka Kızılbaşlarından gelip bunların arasında yerleşmiş bir kara sakallı halk suretinde Boyacı Ahmet adlı kimsenin öldürülmesi için toplanmış dururlar. O azgınlık ve sapkınlık için toplanmış dururlar. O azgınlık ve sapkın-

lık üzre olanlar dayanamayıp yüce katıma yöneldiklerini arz eylemişsin.

İmdi, o kaybolanlar (kaçanlar) dahi yakalanıp, durumları denetlenip, bildirilen davranışlar kanıtlanırsa hapsolunmalarını emredip buyurdum ki;

Buyruk vardıkta, bizzat dikkatli olup adı geçenleri ve kaçanları ne olursa olsun yataklarına ve duraklarına ve tamamen yasa ile bulundurması lâzım olanlara buldurup, getirip, durumlarını hak üzre denetleyip göresin. Arzattiğin gibi, böyle tutumları sabit olanları sıkıca hapsedip, sicil suretlerini yüce katına gönderesin. Sonra emrim ne şekilde gelirse, gereği gibi uygulana.

15 Safer 675 (M. 1567) (Laz İbrahim Çavuş'a verildi)

BELGE : 20

Beypazarı'nda softaların ayaklanmalarının bastırılması ve küfür eden bir Yörük'ün ateşte yakılmasını isteyen padişah buyruğu:

Adı geçene (Bursa beyine) hüküm ki:

Mektup gönderip, şerefli hükmün gelip, Kastamonu sancağında bazı softa tâifesi bozgunculuktan uzak durmuyorlarmış. Göresin, defeyleyesin diye ferman olunduğundan, şerefli emir gereğince Beypazarı ve Ankara semtlerine gidilip, incelendikte, sözü edilen tâifeden on beş nefer softa toplanıp, fesada girişmek üzere iken, Kangın beyi üzerlerine varıp haklarından gelinmekle, olancası dahi dağılmakla, adı geçen yere gidilmeyip Hudâvendigâr sancağına ait olan yerde bazılarının, birinin hakkından gelinip ve bir nefer dahi getirilip hapsolunmuş ve bazısı da öteki sancaklara dağıtılıp ve Beypazarı ilçesinde Yürük tâifesinden Er Gâib adlı kimse Sultan Bayezıd'li (*) olup Konya savaşından sonra gelip Beypazarı'na bağlı geçit içinde boş mevzide yer etmiştir. Haramilik eder, fesadının sonu yoktur diye Müs-

(*) Kanuni Süleyman'ın oğlu Şehzade Bayezıt'tır.

lümanlar haber verip, yakalanıp durumu araştırıldıkta, yaramazdır dediklerinden oradadır ve hem kendisinden küfür sözleri çıkmıştır. Ele geçmeyip, hakkında şeriatın gereği yerine getirilmemiştir. Öldürülmesine dair şerefli fetva vardır diye, şerefli fetva ve geçmişte olan sicili getirip ve yüzleştirmekle, doğru sözlü olan Müslümanların çoğunluğu yaramazlığına tanıklık edip haber verdikleri tescil olunup sicil suretleri ve hakkında verilen şerefli fetva yüce katıma sunulup kendisi bazı suçlularla Bursa zindanında tutukludur diye bildirmişsin.

İmdi, adı geçenin "ateşte yakılması"nı emredip buyurdum ki:

Buyruğum geldikte, adı geçeni ateşte yakıp emrim yerine geldiğini yazıp bildiresin.

13 Rebiül-evvel 975 (M. 1567) (Kazasker arzetmiştir. Kethüdası Kara Çavuş'a verildi.)

BELGE : 21

Ahyolu Işıklarından karışıklık çıkaranların cezalandırılmalarını isteyen padişah buyruğu:

Ahyolu kadısına hüküm ki:

Bugünlerde bazı IŞIKLAR ortaya çıkıp, Müslümanları yoldan çıkarıp, halka zarar verdikleri bildirilmiş, bunların denetlenmesi için, bundan önce Saray çavuşlarından İbrahim ile yüce buyruğum gönderilmiş idi. O zamandan ele geçmeyip, şimdi ise geri gelip halkı yoldan azdırmakta oldukları duyulduğundan, buyurdum ki:

Yüce buyruğumla, adı geçen kişi oraya geldiği zaman, adı geçenleri (IŞIKLARI) yakalayıp, daha önce verilen emir gereğince durumlarını göresin.

7 c. 975 (M. 1567) (Kırk Sinan oğlu Hasan Çavuş'a verildi.)

BELGE : 22

Ahmet Yesevi evlatlarından Şeyh Zengi'nin hacca gidişi sırasında kollanması ve rahat ettirilmesiyle ilgili buyruk :

Şerefli Şam (*) şehrine varınca, yol üzerinde bulunan kadılara hüküm ki:

Buhara ülkesinden, Şeyh Ahmed-i Yesevî evladından, ferman-ı hümayunu taşıyan Şeyh Zengî (Tanrı takvasını artırsın) yanınca olan dervişleriyle birlikte Kâbe'yi tavaf ve Hz. Peygamber Efendimizin kutsal türbesini ziyarete niyet edip, yolda ve izde, konaklarda ve geçilecek yerlerde engel olunmamak ve sataşmamak konusunda yüce buyruğumu istediğinden, buyurdum ki:

Adı geçene ve kendisiyle birlikte olan dervişlerine ve arkadaşlarına, şeriata aykırı bir kimseyi sataştırmayıp ve akçeleriyle yiyeceklenini sağlayıp, lâzım olan yerlerde kılavuz verip, güvenli ve sağsalim şerefli Şam kentine gönderesiniz.

22 Receb 975 (M. 1567)

BELGE : 23

Kastamonu'da softaların çıkardığı karışıklıkların bastırılmasını ve önlenmesini isteyen padişah buyruğu:

Kastamonu Sancağı beyine hüküm ki:

Bugünlerde yüce katıma adam gönderip, Kastamonu sancağında sarp dağların eteklerinde medrese adıyla bazı evler yapılıp, kış günlerinde her medresede yirmi otuz kişi levend softalar gelip, kışlayıp, ilkbahar olunca her biri savaş aletiyle il üzerinde yü-

(*) Günümüzde Suriye'nin başkenti olan Şam, Emeviler döneminde Muaviye'nin halifelik merkezidir. Muaviye yanlıları, ona bağlılıklarından ötürü, bu kente "kutsal ve şerefli Şam kenti" anlamında "Şam-ı Şerif" demişlerdir. Osmanlılar da bu sözü aynen kullanmışlardır. Ehlibeyt'e Şam'da sürekli tezgahlar hazırlandığından, Aleviler bu kenti "kutsal" görmek bir yana, tiksintiyle bakarlar. Bu nedenle Musa Kazım Efendi görevli gittiği bu kentten bir akşam üzeri ayrıldığından ve ayrıca "Şam" Farsça'da "akşam" anlamına geldiğinden şöyle der: "Şam"dan çıktığım akşama dedim Şam-ı Şerif!"

rüyüp, türlü zulüm ve taşkınlık edip, o çeşit levend softaları yataklandırıp ele getirilmeleri için gizlice adamlar gönderildikte, bazı kimseler haber verdiğinden ele geçmeyip, sonra bir yolunu bulup ele geçirildikte her biri hak ettiğine göre hakaret olunmalı oldukta, bazı kadınlar koruyup, yaptıkları kötülükleri sicil etmeyip ve anılan medreselerin hocalarının yanına gelip, savaş âleti ve tüfekle iki üç gece yatıp, yardımcı ve destek olurlar ve müderrisler kefilsiz softa tutarlar diye bildirdi. Buyurdum ki:

Buyruğum elinize geçince, o çeşit softaları yakalayıp, saklanırlarsa yataklarına ve duraklarına ve yasayla buldurması lâzım olanlara buldurup, getirip, gereği ne ise hak üzre denetleyip göresin. Mesele arz olunduğu gibi ise şeriata göre bilinir ve görünür olduktan sonra, iyice haklarından gelip ve müderrisler yardımcı ve tüfekle destek olup kefilsiz softa tutmayalar. Kefilsiz ve tüfekle softalar tutarlar ise yazıp yüce katıma bildiresin.

Şevval 975 (M. 1567) (Kethüdası Davud'a verildi.)

BELGE : 24

Bolu'da çıkarılan softa ayaklanmalarının bastırılması ve karışıklık çıkaranların cezalandırılmasıyla ilgili buyruk :

Emekli vezir Mustafa Paşa'ya hüküm ki:

Mektup gönderip, Bolu'da bulunan softa tâifesinin iki üç yerde topluluğu olup, fesatları fazla olduğundan, Bolu sipahilerinden ikiyüz nefer sipahi, donanmadan alıkonulup, fesatçıların üzerine gitmek için, onlara tüfek verilip sipahinin bazısı seninle adı geçen hizmete varıp, bazısının varmadığını bildirip, fakat birlikte giden sipahilerin adları defter olunup gönderilmediğinden, buyurdum ki:

Buyruğum elinize geçtiğinde, fesatçı softaların haklarından gelinmek için donanmadan alıkonulup adı geçen hizmete seninle birlikte giden sipahilerin adlarını ve tımarların baş köyleriyle âdet üzre defter eyleyip, yüce katıma gönderesin ki, koruma hizmetine

atanıp, deniz seferine varmadılar (gitmediler) diye tımarlarına karışılmaya. Ve önceki emir gereğince fesatçı softaların haklarından gelinmek konusunda güzelce çalışma yapasın.

25 Şevval (M. 1567) (Arzı getiren adamına verildi.)

BELGE : 25

Kanuni Süleyman'ın ruhuna, Türkiye yoksullarına para dağıtmak isteyen İran Şahı'nın önerisinin reddedilmesiyle ilgili buyruk:

Piyale Paşa hazretlerine buyruğumdur:

Doğu taraflarından gelen elçi merhum babam Hüdavendigâr'ın ruhu için (kabri cennet olsun) Osmanlı ülkesinde bulunan yoksullara, Şah tarafından para dağıtılmak konusunda yüce iznimin istendiği bildirilmiş; fakat, Ehl-i Sünnet cemâatinin bu tür sadakaya eğilim duymadıklarına karar verilmiş olup, buyurdum ki:

Oraya vardığın zaman, bu konu ile ilgilenip, adamını bulup, getirtip, üsteleyesin ve uyarasın ki, bu konuda para vermenin yararı olmayıp, yoksullara böyle dağıtacak (sadaka verecek) paraları varsa, ülkelerinin (İran'ın) yoksullarına yardım etsinler. Yüce emrime aykırı davranışta bulunmayıp, böyle bir işe girişmeyeler.

17 Şevval 975 (M. 1567) (Ali Çavuş'a verildi),

BELGE : 26

Şeyh Hüsam'a ait mallara ve eşyaya el konulmasına ilişkin buyruk:

Ankara beyine, kadısına buyruğumdur:

Sen ki sancak beyisin, ulu katıma mektup gönderip, Haymana tayfasından (güruhundan) ortaya çıkan Şeyh Hüsam adlı dinsizin durumunu (çalışmalarını) ve bulunan elbiseleri, kürkleri, araç-gereçleri ve halılarını önemli eşya, araç-gereç ve silahlarını o yöredeki bazı ahbaplarına dağıttığından başka, saklamış olduğu çok

miktarda takke, ayakkabı, para, silah ve otağı olup, baş halifesi (yardımcısı) olan Mahmut ve Kızıl Ali adlı kimselerin, bunları bildiğini bildirmişsin.

Bundan dolayı buyurdum ki:

Oraya vardıkta, adı geçen dinsizin anılan halifelerini yakalayıp gerçekten arkadaşı ve yardımcılarından olup, fesatçı oldukları meydana çıkanları tutuklayıp ve değerli mal, eşya, araç-gereç ve silahtan ister gizledikleri yerde isterse başka bir yerde bulunsun (emanet olarak verilmiş olsun), hepsini, her ne kadar varsa deftere yazıp, ulu katıma yazıp bildiresiniz.

Fakat, bu bahane ile günahsız oldukları meydana çıkanlara, güçlü şeriat kurallarına aykırı olarak karışılmayıp, ancak yakalanması ve cezalandırılması gerekenleri, usulünce araştırıp bularak, yakalayıp, ulu katıma bildirilmesi gerekeni yazıp bildiresiniz.

5 Zilka'de 975 (M. 1567) (Kâtip Hamza Çelebi'ye verildi).

BELGE : 27

Bozok'ta cuma namazı kılmak ve hutbe dinlemek istemeyenlerin cezalandırılmalarına ilişkin buyruk:

Hüseyin Abad ilçesinde üç dört yerde cami var iken onurlu hutbeleri ve dört halifenin yararlı adlarını duymak istemeyen, bu nedenle de Cuma namazı kılmak istemeyen Bozdoğan bölgesinin sipahisi olan Hüseyin Kayabüken bölgesinden Yolkulu, Yerkulu ve Yakup, Minşar bölgesinden Hızır Şah yanlısı oldukları, bunlardan kimilerinin eşkıyalık ettikleri ve yargılamadan kaçtıklarını duydum. Şimdi, buyurdum ki: Bunların durumlarını gizlice araştırıp bilgi edinesin. İmamlarının, hatiplerinin ve topluluklarının durumları nedir bilesin. İmam ve hatipleri karıştırıcı mıdır, şeytani midir? Anlayasın. Cuma namazı kılmayan bu adamlar nasıl şeylerdir bilesin. Asıl hutbecileri dinlemeyen bu adamlar nerelerde otururlarsa öğrenesin. Bütün bunları yazıp bana gönderesin ve sonra durum üzerinde buyruklarımı bekleyesin. Bu adamların yukarıdaki durumlar aleyhine işleri varsa bekletmeden yakalayıp

içeri atasın.

6 Recep 976 (1568 II. Selim dönemi)

BELGE : 28

Bir süre önce asılan Şeyh Hüsam'ın mallarının yazılmasıyla ilgili buyruk:

Ankara beyine ve kadısına ve Seferihisar kadısına buyruğumdur ki:

Bir süre önce idam edilen Şeyh Hüsam'ın ne kadar arkada bıraktığı mal ve eşyası varsa, yazılıp defter olunmasını (liste yapılmasını) emredip buyurdum ki:

Adı geçen Şeyh Hüsam'ın ne kadar malı varsa, her birini cinsine göre liste yapıp, mühürleyip, birlikte tarafıma bildiresin.

18 Muharrem 976 (M. 1568) (Asılan Hüsam'ın adamı Şaban'a verildi.)

BELGE : 29

Hamiteli'nde çıkan softa ayaklanmalarının ölümle bastırılmasıyla ilgili buyruk:

Hamid ili beyine buyruğumdur ki:

Bundan önce Hamid sancağında bazı softalar bir araya gelip eşkıyalığa başlamış olduklarından, bunları yakalamak (ele geçirmek) için adam gönderildikte kaybolup (saklanıp), bugünlerde Yalvaç ilçesinden altmış nefer softa birlik olup, fesat işler yapmaya başladıklarında, elli nefer adam gönderilip Yalvaç ilçesinde buluşup, görüşülüp, şeriat meclisine davet eylediklerinde, buna uymayıp mücadele ve vuruşmaya başlayıp, içlerinden Sinan ve Saru adlı softalar ki nefer softa ile dahi katlolunduktan sonra, digerleri kaçarak kurtulup ve diğer ve fesatçılık yaptıkları, şeriata göre sabit olduğundan, Isparta İli'nde siyaset oluna (sorgulanıp cezaları verile) diye bildirmişsin.

Buyruğum geldikte, softa adıyla olup tüfek ve silah kullanıp, şeriat mahkemesine davet olundukta uymayan kimselerden

olanların haklarından gelesin. O çarpışmada öldürülenlerin kanı helaldır. Buna göre özen gösteresin.

3 Rebî-ül-Evvel 976 (M. 1568) (Kethüdasına verildi.)

BELGE : 30

Amasya'da Süleyman Fakih'in ortadan kaldırılmasıyla ilgili buyruk:

Amasya beyine buyruğumdur ki:

Hâlen Budak-özü ilçesinde Süleyman Fakih adıyla bilinen kimse, yukarı tarafın halifelerinden olup, halife adı verilen kimi dinsiz ve karıştırıcılarla birlik ve topluluk üzre olup, halkı kötü yola götürmekten başka bir şey yapmadıkları anlaşılınca, buyurdum ki:

Buyruğum eline geçtiğinde, adı geçen Süleyman'ı kendisine uyan diğer dinsiz ve fesatçılarla, gizlice araştırıp ve de adı geçen kişi gerçekten yukarı tarafın halifelerinden olup, kâfirlik üzre olup, yasadışı davranışlarda bulundukları doğru ise, toprak kadısının becerisi ile, adı geçenleri güzelce ele geçirip ve de hiç kimseye duyurmadan, el altından Kızılırmak'a götürüp boğdurasın. Ya da başka bir biçimde ve uygun görüldüğü şekilde "Hırsızlık ve haramilik eylediler!" diye iddia (iftira) eyleyip, haklarından gelesin.

22 Rebi-ül-evvel 976 (M. 1568) (Mehmet Çavuş'a verildi.)

BELGE : 31

Kastamonu'da Ekmekçioğlu'nun durumunun denetlenmesi ve cezalandırılması için buyruk:

Kastamonu beyine ve Küre kadısına hüküm ki:

Bundan bir süre önce Kastamonu beyi ile Küre ve Devrekâni kadıları, ulu dergâhıma mektup gönderip, Ekmekçioğlu demekle bilinen Mehmet adlı hatip, Rafizî olmakla tanınmış ve ün yapmış, İslâm mezhebinden dışarı çıkmış, Dört Halife'yi inkar

eden, zındık ve kâfir bir kimse olup, hâşâ Kur'an-ı Kerim hakkında dahi bazı uygunsuz sözler söyleyip, kendisine uyan fesatçılar güruhunu yanına toplayıp, daime bilginlere ve ibadet eden Müslümanlara ihanet eyleyip, sahtekârlık ve ayıplarını gizleyerek, bazı kimseleri vuruşmalara yönelttikten başka, devamlı hile, kötülük ve eşkıyalıktan geri durmayıp, Küre ilçesinin, bilgin, ibadetli, imam ve hatipleri ve diğer halkı, adı geçen kişi için Rafizilik ve dinsizlikle ün yaptığını bilip, nice kez sicillere kaydolunup ve öldürülmesine dönemin müftüsü dahi fetva verip, ne şekilde olursa olsun yok edilmesi gereklidir diye şikayet ettiklerini bildirdiğiniz için adı geçen kişi, ulu katımda hazır bulunduğundan, yüce dergahımın çavuşlarından... (değeri yücelsin) görev verilip, yerinde denetlenmesi için gönderilmiştir.

Buyurdum ki:

Oraya geldiğinde, bu konuda bizzat dikkatli olup çavuş marifetiyle bilirkişiden ve memleket ahalisinden, gereği gibi hak üzre dikkat ve özenle denetleyip ve araştırıp göresin (gereğini yapasın). Arzolunduğu gibi olup, adı geçen hatibin öyle uygunsuz kelimeler söyleyip ihanet ettiği şeriat yasası ile bilinir ve görünür olursa, kendisini hapsedip, durumunu olduğu gibi sicil suretleri ile yazıp bildiresin (*) Sonra emrim ne şekilde olursa, gereği ile iş göresin.

Rebî-ül-âhir 976 (M. 1568)

BELGE : 32

Amasya yöresindeki "mülhid" olarak suçlanan Alevilerin haklarından gelinmesiyle ilgili buyruk:

Amasya beyi İlyas Bey'e hüküm ki:

Yüce katıma mektup gönderip, bundan bir süre önce sana gönderilen şerefli buyruğum gereğince yukarıya bildirilenlere birer suç yüklenip (nesne isnad olunup) yakalanıp, bir gece hakla-

(*) Ekmekçioğlu'nun bu tür iftiralara ve cezalara uğraması onun Ehlibeyt dostu oluşundan kaynaklanmaktadır.

rından gelinip, kimsenin haberi olmadığını ve o taraflarda softa namına kimse kalmayıp vuruşarak kaçtıklarını üzre olanların dahi kefili alınıp aline tezkere verilmeyince, kimsenin kabul etmediğini ve adı geçen dinsizler, o diyarda olan davetlilere bağlanmakla, bunun gibi (gezip) girift olmalı oldukta, herbiri yardımlaşma ve dayanışma yapıp ele vermediklerini ve bazı fesatçılar kaçıp başka sancağa gidip,o yerin beylerinden ve kadısından haramzâdeyi istediklerinde tereddüt etmeyip ele vermeleri için ve eğer kaçıp kaybolurlarsa, buldurmak için kesin emr-i şerif verilmesini ve geçmişte softa adına bir miktar levent meydana çıkıp Koca (?) dizdarının evini yağmalayıp ve karısını alıp gittiler. Ele geçirmek için on nefer adam seçip gönderdiğinde rastgelinip, beş altı davar bıraktırılıp ve bir yardımcısının başı kesilip ve biri dahi yaralı ele geçirilip, dinsizler hakkında, katletmek gerekmez diye engel olduklarını bildirmiştin. Bundan başka, her ne yazmış isen hepsi ayrıntısıyla tarafımdan öğrenilmişti.

İmdi, senin dindar ve doğru oluşuna yüce güvenim olup, keskin görüş ve yeteneğin gereğince, gerçek olayı meydana koyup, fesatçıların hakkında gelmişsin, iyi etmişsin! Bundan sonra dahi ister adı geçen taife, isterse softa adına olan karıştırıcı leventler olsun, yakalanmalarına gereği gibi dikkat oluna. Ve başka sancağa gidip, oraya sığınan haramzadeyi yakalayıp, sataşma ve tartışma yapmayıp, teslim etmek için Çorum, Kastamonu ve Kangırı bancakları beylerine ve kadılarına şerefli buyruğum gönderilmiştir. Buyurdum ki:

Emrim gelince, bu konuya bizzat sahip çıkıp, bunun gibi, eğer kendi sancağında dinsizler güruhundan ve softalardan, bozgunculuk ve fenalıkları şeriat yasasınca bilinir ve görünür olanlar kimler ise ele geçirip, yasa ile haklarından gelesin ve fesat ehline arz eylediğin üzre, yardımcı olanların haklarından gelinir. Şimdiden sonra dahi, bunun gibi yardımcı olan kimse var ise, onları dahi bunun gibi yazıp, ulu dergahıma (Osmanlı Sarayına) bildiresin ki onların dahi haklarından geline.

Amma, bu yolda, yola gelip ıslah olup, kendi halinde olan-

lara nispet ve taassup olup (haksız baskı yapıp) yargılamaktan kesinlikle kaçınasın. Bu hususa önemle özen gösterilsin. Bir dakika bile geçirmeyesin.

13 Cemaziyel-âhir 976 (M. 1568)

BELGE : 33

Gelibolu'daki tekkenin denetlenmesiyle ilgili buyruk:

Gelibolu kadısına buyruğumdur ki:

Adı geçen ilçeye bağlı Burhanköyü adlı köyün eteğinde bir dağ içinde, bir kişi, tekke adıyla bir ev meydana getirip, bu tekkenin o yörede bulunan hırsızların ve haramilerin yatağı olduğunu öğrenince buyurdum ki:

Hassa reislerinden Hüsam (Tanrı değerini artırsır) oraya geldiğinde, bu konuyu gereğince inceleyesin. Eskiden kurulmuş bir tekke olmayıp, sonradan kurulmuşsa, hırsız ve harami yatağı olduğu doğru ise, ortadan kaldırasın. Ve bazı softa güruhu çevrede ok, yay ve öteki savaş araç-gereçleri ile dolaştıkları duyuldu. Bu konuda dahi gereği gibi dikkat edip, gereğini yapasın. Bu doğru ise, o çeşit tüfek, ok ve diğer savaş araçları ile gezen softa güruhunu yakalayıp, silahlarını alıp, tutuklayıp, durumlarının ne olduğunu aynen arz edesin.

21 Safer 976 (M. 1568) Subaşı'ya verildi)

BELGE : 34

Merzifon'da "dinsiz" olarak nitelenen Alevilerin cezalandırılması için buyruk:

Rum beylerbeyine hüküm ki:

Mektup gönderip, dinsizler konusunda gönderilen emr-i şerif gereğince Merzifon Ovası'na bizzat varıp, ferman olunan defter gereğince o kimselerin yavaş yavaş haklarından gelinip, amma defterden hariç o adla meşhur kimseler olup defterde olmayıp, ya-

kalanmaya cesaret olunmayıp o adla meşhur olup defterden hariç olanların dahi yakalamak buyurulursa, emr-i şerif inayet oluna diye arz eylediğin için, buyurdum ki:

Buyruğum eriştikte, onun gibi o adla meşhur olanların durumlarını toprak kadısı marifetiyle ve de dikkat ve özenle teftiş edip göresin. Gerçekten, meşhur oldukları gibi midir, nicedir? Durumları, yanında ne gibi açık ve bilinir olursa olduğu gibi, genişçe ve açıklamalı olarak yazıp, sicil suretleriyle ulu dergâhıma arz eyleyesin.

23 Cemaziyel-âhir 976 (M. 1568)

BELGE : 35

Amasya ve Merzifon'daki Kızılbaşların cezalandırılmasına ilişkin buyruk:

Amasya Beyine ve Merzifon Kadısına hüküm ki:

Mektup ve soruşturma belgesi gönderip Kızılbaşlar adına kimi dinsiz imansızların yargılanması ferman olunsun demişsin. Bu arada Merzifon'da ermiş kabul edilen Vahap Dede, Mehmet ve Veli adındaki kişilerin dinsel yasalara aykırı davranışlarının görüldüğünü, bunların Kızılbaş olduklarını bildirdiği için bunların güvenilir kişilerin gözetiminde sarayıma gönderilmesini buyurdum:

Buyruğum size varınca geciktirmeyip adı geçenleri güvenilir adamlara koşup (teslim edip) ulu katıma gönderesiniz. Amma, adamlarınızı sımsıkı uyarıp üsteleyesiniz. Yolda ve izde, konaklanan yerlerde ve geçitlerde, gereği gibi (dikkatlice) görüp ve gözetip, gaflet ile elden kaçırıp kaybetmekten oldukça kaçınalar. Şöyle ki: İhmal ve yumuşaklık gösterip, herhangi bir şekilde elden kaçırıp kaybederlerse, onlara (Kızılbaşlara) verilecek ceza, kendilerine olması kesindir. Ona göre, basiret üzre olup, gaflet ve ihmal etmeyeler.

2 Zilka'de 978 (M. 1570) (II. Selim dönemi).

BELGE : 36

Kastamonu ve Taşköprü'daki Kızılbaşların cezalandırılmasına ilişkin buyruk:

Kastamonu Beyine, Küre ve Taşköprü Kadılarına hüküm ki:

Bugünlerde Taşköprü ilçesine bağlı Hamit Yuğu Köyünden (mahallesinden) İlyas adında biri yüce eşiğime gelerek o bölgedeki Hacı Yölük, Kırca ve Kızılcaviren adlı köylerde Kızılbaşların olduğunu hatta Hacı Yüğü mahallesinden Kara Recep adlı birisinin karısının dinsel olayların görüşüldüğü meclise gelerek kocasının Kızılbaş olduğunu söylediğine, bunun kimi arkadaşlarıyla geceleri bir evde toplanıp çalgılar çalıp saz söz ile zaman geçirdiklerini, gece de bir süre sonra mum söndürüp birbirlerinin hanımlarını kullandıklarını, (bunlar sicillerine işlendi) söyledi. Şimdi, buyurdum ki buyruğum eline geçtiğinde hemen el koyup, bunları işleyenleri tutuklamanı, durumu mutlu eşiğime bildirmeni...

(Buyruk ora halkından Hızır'a verildi. 8 Rebiülevvel 979 - 1571 II. Selim dönemi)

BELGE : 37

Hz. Ali ile Hz. Hüseyin'in türbelerinde İran'dan gelen ve üzerlerinde ad yazılı olan halıların kaldırılıp, yerlerine Anadolu halılarının döşenmesine ilişkin buyruk:

Bağdat Beylerbeyine Buyruğumdur:

Gönderdiğin mektubunda Hz. Ali ve Hz. Hüseyin türbelerinde daha önce İran'dan gelen halıların bulunduğunu ve bunların da adlara yazılı olduğunu bildirmişsin. Bunların her iki türbeyi ziyarete gelen dinsizlerin parasıyla yapıldığını eklemişsin. Bu halıların bedeli ile (verilip kaldırılmak için) yerlerine konmak için on tane Rum (Anadolu) halısı istemişsin. Ancak bu halıların çaplarını ve niteliklerini yazmamışsın. Buyurdum ki hemen ne ölçekte ve ne nitelikte halı gerekse tez elden bildiresin.

(979 Derviş Çavuş'a verildi. 1571 II. Selim dönemi.)

BELGE : 38

Rum (Anadolu) eyaletinde Mehdi geleceğini söyleyen kişinin öldürülmesine ilişkin buyruk:

Rum Beylerbeyisine hüküm ki:

Mektup ve soruşturma belgesi göndererek Rum eyaletinde "Mehdi'nin gelmesi yakındır" diye Peygamber yasalarına aykırı sözler söyleyen kişinin tutuklandığını yazmışsın. Buyurdum ki buyruğum geldiğinde gecikmeden kendisini öldüresin. Arkadaşları var ise hemen zincire vurup eşiğime gönderesin ki kürek cezasına koşula.

(Divan kethudasına verildi. 979/1571 II Selim dönemi.)

BELGE : 39

Manisa'da bir sahte seyyidin bekar kızlar yoluyla cinleri çağırdığını, bunun ölümle cezalandırılmasını isteyen padişah buyruğu:

Lala Ferruh beye hüküm ki:

Mektup gönderip, halen Manisa yörelerinde bir müteseyyid (kendisinin Hz. Muhammed'in soyundan geldiğini söyleyen) kişi ortaya çıkıp, "Cin çağırıyorum, onlardan define haberini alıyorum..." diye hile edip, Müslümanları aldatıp ve "Cinleri çağırmak için, bâkire kızlar gerektir" diye nice kızların bekâretini yok edip, yaptığı bu kötü işlerle ünlenip, hakkında isnad olunan fesadların bazısı tescil olunup sicil suretleri ibraz olunup gönderildiğini bildirmişsin.

İmdi, bu kişinin durumunu toprak kadısı yoluyla teftiş eylemeyi emredip buyurdum ki:

Emrim geldikte, geciktirmeden, o kişiyi ihzar eyleyip (mahkemeye çağırıp) dahi durumunu güzelce ve şeriata uygun olarak teftiş edip gönderesin. Gerçekten, anlatıldığı gibi fesat ve fenalığı bilinir ve görünür olup, Müslümanlar yaramazlığına tanıklık eder-

lerse, zaman geçirmeden ve fırsat vermedern Manisa zindanında bulunan kuyuda ölünceye dek tutup, sonucunu yazıp bildiresin.

(Sultan Murad'ın kapı kethüdasına verildi) 7 Ş. 979 (M. 1571)

BELGE : 40

Niksar'daki Kızılbaşların tutuklanmasına ilişkin buyruk:

Niksar Kadısına hüküm ki:

Bana mektup göndererek Mevlana Seyyid Mustafa'dan duyduğunu yazmışsın ve demişsin ki "buna göre ilçede Matayi zaviyesinde şeyh olan Erdivan, Çırak ve Ali ile öbür kişiler Kızılbaş olup bunların teftişi için ferman isteyip eğer doğru ise zaviyedarlığın bunlardan alınıp Seyyid Mustafa'ya verilmesini dilemişsin. Daha sonra kimilerini göndererek bunları ehl-i sünnet yasalarına uymaya çağırmışsın, ama uymamışlar. Dedikodu etmişler. Eskiden de bunların Erzman adındaki kardeşleri Kızılbaş defterinde yazılı imiş. Beylerbeyi kendisini öldürtmüş. Tarafsız Müslümanlar bunu sana bildirmişler ve sen de bana arzetmişsin. Şimdi buyurdum ki bunları aratasın, nerede bulursan hemen zincire vurdurarak bana gönderesin. Bunları güveneceğin adamlar, bunlarla yolda konuşmasınlar. Dedikodularını duymasınlar.

(Adı anılan Seyyid Mustafa'ya verildi). 980 tarih (1572 II. Selim dönemi.)

BELGE : 41

Sahte seyyidlerin sarıklarının çıkarılmasına ilişkin buyruk:

Erzurum Beylerbeyine hüküm ki:

Bugünlerde oralarda oturan Çağırgan evladı demekle tanınan aile seyyidlik savında bulunarak başlarına yeşil sarık takar-

larmış. Bunların seyyidliklerine kuşku olduğunu Erzurum'daki adamlarından duyan Nakib'ül Eşraf bana bildirerek başlarından sarıklarını çıkarılmasını istemiştir. Buyurdum ki, bunlar nerelerde ise biraraya toplayarak seyyidliklerinin olmadığından söz ederek başlarından sarıklarını çıkarıp uyarasın. Eğer ısrar edip belge gösterirlerse belgeleriyle birlikte tutuklatarak yüce eşiğime gönderesin. Eşiğimde durumları Nakibü'l Eşraf mahkemesinde görüle.

24 Safer 980 (1572 II. Selim dönemi)

BELGE : 42

Filibe taraflarındaki "Hurufi" mezhebinden olanların tutuklanmalarına ilişkin buyruk:

Filibe ve Tatarpazarı kadılarına hüküm ki:

Günümüzde, Filibe Bucağında, Umur Oyaş demekle tanınan köyde İsa Halife ve Osman Halife adlı kimseler ve şeyhleri bulunup Tatarpazarı ilçesine bağlı Mendis adlı köyde Mustafa Işık demekle tanınan Işık (Kızılbaş), Hurufi Mezhebi'nden olup, Müslümanları din yolundan uzaklaştırmakla uğraştıkları öğrenildiğinden, adı geçen kişiler her nerede ise, güzelce önlem alınıp, ele geçirilip o biçimde dahi Müslümanları yoldan çıkarırlarsa bağlanıp ve tutuklanıp ulu katıma göndermeni emredip buyurdum ki:

Buyruğum geldikte, bu hususa her biriniz kazanızda olun karıştırıcılara doğrudan gözkulak olup yerinde önlemlerle ele geçirip, o taraflarda şeriat kurallarınca sıkı denetleyip o duruma ait husus ortaya çıkarsa, sımsıkı bağlayıp ve güvenilir adamlara teslim edip, şeriata göre üzerlerinde bulunan eşyalarının sicil suretleriyle ulu katıma bağlı ve mahpus olarak göndermeden etmeyesin. Adı geçenlerin yakalanması çok önemli olmuştur. Şöyle ki:

Gevşek tutmanız nedeniyle eğer kaçıp kaybolurlarsa, asla bu konuda beyan olunan özrünüz kabul olmak ihtimali olmayıp, mezhepsizleri korumuş olursunuz. O takdirde, azil ile konulma-

yıp, cezaya hak kazanırsın. Ona göre, güzelce önlem ve tedarikle ele geçirmek konusunda her türlü çabayı gösterip, özen göstermeye konusunda bir dakika bile geçirmeyesiniz.

(Süleyman Efendi'ye verildi.) 14 za. 980 (M. 1572)

BELGE : 43

Seyyid Gazi Zaviyesi'ne ve müridlerine ilişkin buyruk:

Anadolu beylerbeyine, Kütahya ve Seyyid Gazi kadılarına hüküm ki:

Halen Seyyid Gazi medresesine müderris (hoca) olan Mevlana Yahya mektup gönderip o makamdan daha önceleri reddolunan IŞIK (Kızılbaş) tâifesi hankâhının hizmetini yapmak ve onarıma muhtaç olan yerlerini geçici olarak tamir edip mal sahibi ettirmemek şartıyla mültezim (Devlete vergi veren bir yerin işleticisi) olduklarında, Allah rızası için (karşılıksız) hizmet etmek ve talebeye riayet edip, önceki kötü ve günah işlere bağlı adetlerini bırakıp, EHL-İ SÜNNET VE CEMAAT'den olup beş vakit namaza devam edip, yoluk ve çıplak gezmemek üzre, o hizmette bulunmak, izn-i hümayun (padişahın yüksek izni) verilip, bugüne kadar o hizmette bulunmaktadırlar. Lâkin, adı geçenler, talebe ile birlikte olup vakıf ürününden başka, vakıf için etraftan gelen sadaka ve adakları kendine alıp, evkafın önemli yerlerini onarmayıp, cami ve mezar-ı şerifin içinde tabl-hane yapıp, yılda bir kez mahya dedikleri bid'atlarını (kötü geleneklerini) yine peydah edip, etraftan nice günah işleyenler (kötüler) toplanıp, adı geçen kutsal yerde davul, nakkare, saz ve kopuz çalınıp, vakıf malı lüzumsuz yerlere harcanmak üzredir. Talebe ve gelip giden konuklar rencide olmaktan beri olmayıp, istedikleri şey vakıf malını mal sahipliği ettirip, dahi hevâ ve zevklerine düşkün olan kadı ve nâiblere her yıl bir türlü harabe arzettirip, medrese ve talebeyi aradan kaldırtmaktır. Amma, eğer göksel felaketler nedeniyle bu defa vakfın geniş-

liği yoktur, lâkin asılda tamam genişliği vardır. Vakfın mütevellisi, şeyhi, kethüda ve tahsildarı makbuz ihracatı müfredatı ile muhasebe defterleri yerli yerinde görülüp incelense, asla sahiplik gereksinimi duyulmayıp, nice vakıf malı meydana çıkardı diye bildirmişsin. Ve adı geçen topluluk tarafından dahi adam gelip, bunlar mücerred evkafın yıkılmaya yüz tutmuş değirmenleri ve diğer mühim olan binasının tamiri için sahip olsun dedikleri için ve evkafa ait olan hizmette özen gösterdikleri için adı geçen müderris ve talebe onlara düşmanlık edip, güzel yaşamaya razı değillerdir diye bildirdiler. İmdi, bu topluluktan, şeriata aykırı davranışlar yapılmasına rızay-ı hümayunumun (ben padişahın razılığı) yoktur. Amma, bundan önce madem ki bu topluluk, o şerefli makamın hizmetine tekrar girmeye, bayındır (bakımlı) olmayıp, günden güne harap olmaya yüz tutacağı bellidir diye arz olunduğundan, adı geçenler (dinsizler) beş vakit namaza devam edip, vakfın muhtaç olan yerlerini tamir etmek, dince yasaklanmış kötü davranışlardan ve şeriata aykırı olan hareketlerden vazgeçip , çıplak, Rafizilik ve ilhad (dinsizlik) üzre olan Işıkları (Kızılbaşları) aralarına almamak şartıyla, onların vakfı önceki durumu gibi bayındır ve onarılmış olmak için, yüce iznim verilmiştir.

Buyurdum ki:

Bu hususa bizzat önem verip göresin. Emrime ve şeriata aykırı bina yapıp, şeriata aykırı durumları varsa, engel olup ve yasaklayıp, şeriata aykırı iş yaptırmayasın. İlhad (dinsizlik) ve rafz (Kızılbaşlık) ve başka bir kötü-mezhep üzre içlerinde asla bir kişiyi bırakmayıp, tenbih edesin ki, yüce şeriata uygun beş vakit namazı yerine getirip, mezar-ı şerif için aldıkları adakları ve sadakaları gizlemeyip, dürüstlük üzre getirip, mütevellileri ve şeyhleri eliyle (bilgisiyle) vakfın onarımına ve mühim olan masrafına harcayıp, yüce şeriata aykırı davranış ve tavırlardan kaçınalar. Tenbih ettikten sonra, beş vakit namaza devam etmeyip beynamaz (bî-memâz = namazsız) olanlarını, sen ki toprak kadısısın, daima araştırıp, böylelerini içlerinden atıp, şeriata aykırı iş yaptırmayasın.

Vakfın onarımına gereksinimi olan, ister değirmen isterse diğer mülkleridir, tamir ve ihya ettirip, asla bir yeri yıkılmaya yüz tutmaya izin vermeyesin. Ve adı geçen evkaf mütevellisi, tahsildarlarının ve şeyhlerinin makbuzlarında ve müfredat defterlerinde muhasebelerini ve irad masrafını hak üzre kusursuz alıverip ve bütün o makam gereği gibi bayındır ve ihya olmaya ait işlerin görülmesinde bir dakika gecikmeyip ve adı geçen topluluğun talebe ile güzel geçinme üzre olmayı tenbih edip, bunun gibi arza muhtaç vakıf malına darlık verirlermiş. Bunu dahi vakıf mütevellisine tenbih eyleyesiniz ki, bundan sonra ister müderris isterse başkası olsun, bir ferde peşin bir şey vermeyip, gerektikçe herkesin vâciblerini (maaşlarını) verip, defterlerinin müfredatını iyi koruyalar ki, muhasebe sırasında cevabını ona göre verip, vakfa herhangi bir şekilde zarar ve noksan gelmeye.

(Mektup getirene verildi) ***15 S. 980 (M. 1572)***

BELGE : 44

Burgaz'da Hamza adlı "dinsiz"e bağlı müridlerin cezalandırılmasına ilişkin buyruk:

Rodoscuk, Hayrabolu ve Burgaz kadılarına hüküm ki:

Hâlen, Hamza adındaki dinsizin arkadaşlarından Burgaz İlçesi'ne bağlı Demirci - yahşi adlı köyün imamı, cemaati ve iki nefer sipahi ve Hayrabolu İlçesi'ne bağlı Alaca-oğlu adlı köy halkı ve bazı kimselerde davarları olduğu ve Rodoscuk İlçesi'ne bağlı İlbastı adlı köyde de dostları çok bulunduğu ve Kılıçlı adlı köy imamı ve Rodoscuklu kapıcı Mehmed adındaki kimse dahi dostları olduğu öğrenildiğinden, adı geçen dinsizin ister şehirde isterse öteki şehirlerde kendisine bağlananlar bulunursa, hak ettiği derecede azarlama cezası, ona uyanlar hanginizin taht-ı kazasında bulunursa adı geçen Ören Çavuş girişimi ile,şeriata göre teftiş edip, adı geçen dinsize mürid olup, ona sevgi ve bağlılık gösterenleri buyruğum üzre hak ettiği gibi,şeriata uygun olarak cezalandırasınız.

Ve bulunan eşyanın ve davarın (hayvanların) miri için çavuşuma zapt ettiresiniz.

(Ören Çavuş'a verildi). 11 s. 980 (M. 1572)

BELGE : 45

Anadolu'da ayaklanan softaları yöneten Şemseddin'in tutuklanmasına ilişkin buyruk :

Lala'ya hüküm ki:

Anadolu vilayetinde uzun süreden beri bozgunculuk ve kötülük üzre olan softalara ve bozgunculara başbuğ olan Şemseddin adlı fesatçının ortaklarından Divane Üveys adlı fesatçı ele geçirilip, adı geçen Şemseddin'in yatak ve durağı soruldukta bazı kimseleri adlarıyla açıkladıktan başka, adı geçenin oğlunun Şahincioğullarından Beyşehir İlçesi'nde Şahinci-oğlu demekle tanınan kişi yatağı, durağı ve yoldaşıdır diye açıklayınca, buyurdum ki:

Buyruğum geldikte derhal adı geçen Şahincioğlu Ali'yi her nerede ise yakalayıp, tutuklayıp, fesatçılara baş olan bu Şemseddin'i yakalamayı üstlenirse, yanına güvenilir adamlar katıp, yakalamaya özen ve dikkat gösterip, şöyle ki: Ele geçerse, adı geçen fesatçıyı bağlayıp, güvenilir kimseler yüce dergâhıma (Saray'a) gönderesin. Amma ele vermeyip inkâr ve inat ederse, fırsat vermeyip, adı geçen Şahinci-oğlu Ali'yi sımsıkı bağlayarak yüce katıma gönderesin.

(Kethüdasına verildi) 28 Receb 981 (M. 1573)

BELGE : 46

Amasya'daki Kızılbaşların tutuklanmalarına ilişkin buyruk:

Amasya Beyine, Ladik ve Havza kadılarına buyruğumdur:

Koyluhisar ilçesinde oturan Halveti Şeyhlerinden Darendeli

Mevlana Muslihiddin, bir adam göndererek Havza'da Muammerağaç bölgesinden Şaban, Ramazan ve Mehdi adındaki kişilerin Kızılbaşlığı ünlenip daha sonra Kızılbaşların teftişi yapılırken öldürülmek korkusuyla kaçtıkları ve daha sonra Halveti yoluna girdikleri öğrenilmiştir. Bunlar daha sonra da gene Kızılbaşlığa dönmüş ve yanlış törenlerini yapmaya başlamışlardır. Bunların bir ara bir mahallenin mescidinde yellendikleri, ne zaman böyle bir şey olursa Sünniler için diye konuştukları duyulmuştur. Bunun için de (yellenip Sünnilere gitti deyişleri için) "elimizde ferman vardır" demekteymişler. Şimdi buyurdum ki anılanları her nerede olursa olsun ele geçirip dinsel yasalara göre yargılanmak için bana gönderesin. Eğer kendileri için söylenenler doğru ise kendilerini hapsedesin. Durumu açık açık bildiresin.

(Halil Çavuş'a verildi.) 982 (1574 II. Selim dönemi)

BELGE : 47

Rafiziliğe ilişkin kitaplara el konulması hakkında buyruk:

Çorum Beyine ve Orta Pare kadısına buyruğumdur:

"Casus Kara Yakup daha önceleri Rafizi olan Menaş Fakih'in gönderdiği dilekçeyi getirdi. Orta Pare ilçesinde Veli Fakih adlı kişinin Kızılbaş ülkesinden geldiği sırada otuzdört tane Rafizi kitaplarından getirdiğini, önce dilekçe sahibinin yanında emanet bıraktığını, ancak daha sonra Yakup beni hapsedince bu kitaplar benden alınıp Eğin Özü kışlasında Selim Fakih'in yanına kondu. O da Gülabi ve Yunus adlı kişilere vererek ülkeyi karışıklığa salmak istediğini" yazmaktadır. Şimdi buyurdum:

Şerefli buyruğumla, adı geçen casus Kara Yakup vardıkta, bu konuda gereği gibi mukayyet olup, bunları usulünce ve gizlice yakalayıp, gerçekten o kitapları adı geçen Menaşi Fakih'in Selim Fakih'e, Yunus ve Gülabi'ye verdiği doğru mudur, yoksa böyle birşey yok mudur, işin aslı nedir?

İşin içyüzünü iyice öğrenip, bu kitaplar her nerede ise bulup, adı geçenleri içeri atıp, olanları aynen yazıp bildiresiniz. Amma, bu konuda tamamen hak üzre olup, bu bahane ile kimseye zulüm ve taşkınlık (kötülük) ve yakalayıp tutuklamaktan ve gerçeğin dışında bilgi vermekten kesinlikle sakınasınız.

(Adı geçen Kara Yakub'a verildi.) 19 Ramazan 984 (M. 1576)

BELGE : 48

Rafizilerin (Alevilerin) suçlanarak öldürülmeleriyle ilgili buyruk :

Zülkadir Beylerbeyine hüküm:

İran ile ilişkisi bulunan Rafızileri (Alevileri), başka bir nedenle suçlayarak toplayıp öldürün. Yalnız Rafızi olanları ise hapsedin. Sonucu da başkente bildirin. (Fermanın bir sureti Halep Beylerbeyi'ne yollanmıştır).

(29 nolu Mühimme Defteri, No: 488, Yıl: 1576)

BELGE : 49

İran'la ilgilenen Alevilerin araştırılarak başka suçlamalarla öldürülmelerine ilişkin buyruk:

Bosyan ve Bozyan Beyi Behlül Beye hüküm:

İran ile ilişkisi bulunan Alevilerin gizlice araştırılması. Bunların bir başka bahaneyle idam edilmeleri (...)

(29 nolu Mühimme Defteri, No: 489. Yıl: 1576)

BELGE : 50

Nevrekop'ta Hz. Muhammed hakkında uygunsuz söz söyleyen Küçük Mehmet'in öldürülmesine ilişkin buyruk:

Nevrekop kadısına hüküm ki:

Bundan bir süre önce Nevrekop'ta küçük Mehmet adlı eşkiya Hazret-i Muhammed (A.S.) hakkında -hâşâ- bazı meşru olmayan ve uygunsuz sözler söylediği nedeniyle, yakalanıp sorulduğunda. "Yakalanmadan önce tövbe ve istiğfar ettim" diye cevap verince, bu husus şeriata göre incelenip, eğer yakalanmadan önce tövbe edip tekrar iade etmedi ise, tecdid-i iman olunduktan (imanını tazeledikten) sonra, küreğe gönderilip, eğer yakalanmadan önce tövbe ettiğini kanıtlayamayıp veya tekrar iade edip, söylediği uygunsuz sözlerinde ısrarlı ise, vakit geçirmeyip, şeriat yasasına göre katledesin (öldüresin) diye şerefli buyruğum gönderilmiş iken, Paşa sancağında Nevrekop bucağında Kotuş adlı köy ve diğerlerinden onyedi bin yediyüz akçe timara mutasarrıf olan mir-i miran (beylerbeyi) çavuşlarından Kasım oğlu Mustafa adındaki bahtsız kişi dahi adı geçen eşkiyaya yardımcı olduğu duyulmakla buyurdum ki:

Buyruğum geldikte, bu konuda bizzat dikkatli olup, gerçekten adı geçen çavuşun, o fesatçıya yardımcı ve destek olduğu doğru ise, o çavuşun durumunu doğru ve ivedi olarak yazıp arz edesin. Bu konu, önemli işlerdendir. Gereği gibi özen gösterip, yanlış bilgi vermekten sakınasın.

(Hasan Çavuş'a verildi.) 25 C. 984 (M. 1576)

BELGE : 51

İran'la ilişkisi olan Aleyilerin bir bahaneyle öldürülmelerine ilişkin buyruk:

Bozok Beyi Çerkez Beye hüküm:

Sancağınızda bulunan Rafızilerden İran ile ilişkisi bulunanların araştırılarak saptanması... Bunların, başka bir bahaneyle idam edilmeleri... İran ile ilişkileri bulunmayan Alevilerin ise saptandıktan sonra Kıbrıs'a sürülmeleri buyruğumdur.

(Bir sureti Kırşehir Beyi'ne) (29 nolu Mühimme Defteri, No: 490, Yıl: 1576)

BELGE : 52

Filibe'deki "Hurufi" mezhebinden olanların cezalandırılmalarına ilişkin buyruk:

Filibe kadısına hüküm ki:

Hâlen, Filibe mahkemisinde şeriat naibi olan Mevlânâ Mehmet mektup gönderip, bundan önce yüce buyruk erişip, adı geçen ilçeye bağlı Umurobası demekle bilinen köyde İsa Halife ve Osman adlı kimselere körü körüne bağlanıp ve Tatarpazarı'ndan Maad adlı köyden Mustafa Işık adıyla bilinen IŞIK Hurufî Mezhebi'nden olup, Müslümanları dinsizliğe sürüklemekten geri durmadıklarından dolayı, yakalanıp bağlanarak gönderilmesine ferman buyurulduğundan, bunların durumları teftiş olundukta, bu adları geçen İsa Halife ve Işık Mustafa ölmüş olup ve Osman Halife yakalanıp, Simav şeyhi olduğu anlaşıldıktan sonra, kendisi dahi anlayıp "Altı yıldır ki bu dinsiz ve sapık mezhebde idim" deyince, kendi yoluna bağlı olan ve Hurufî mezhebinden olanlar araştırıldıkta, o tür töhmetleri olanlar sicil olunup ve defter sureti mühürlü olarak ulu dergâhıma gönderildiğini bildirip ve bunların yoluna bağlı olan kimi bozguncular dahi olup, şeriatça dinsizlik ve sapıklıkları sâbit olanlara, siyaset (idam cezası) olunmak hususunda arz edince, buyurdum ki:

Hüseyin Çavuş vardıkta, bu çavuşun girişimiyle, o çeşit Hurufî sapıklığı etmekle töhmetleri (suçları) bulunanları teftiş edip, inceleyip, suçları sabit olanlar hakkında şeriatça ne gereki-

yorsa yerine getirp, yaya olarak gidip, arza muhtaç olanları yazıp bildiresin. Lâkin bu bahane ile anlatıldığı gibi suçları olmayanları, sırf çağırmak ve yakalamak için tutup, şeriata aykırı iş etmekten sakınasınız.

(Kurt Efendi'nin adamına verildi). 4 za. 984 (M. 1576)

BELGE : 53

Elbistan'da bir Kızılbaşın öldürülmesine ilişkin buyruk:

Zülkadriyye Beylerbeyine ve Elbistan Kadısına hüküm ki:

Sen ki kadısın. Bana gönderdiğin mektupta Elbistan'a bağlı İnaç köyünden Yitilmiş Abdal adlı kişinin Kızılbaş olduğunu bildirip dinsel yasalarla hakkından gelinmesini istemişsin. Buyurdum ki: Anılan kişiyi hemen ele geçiresin. Daha ağır bir suçla kendisini tutuklatıp yargılatasın. Rafiziliği (Kızılbaşlığı) ve dinsizliğin gerçek olduğunun anlaşılması durumunda Rafızi ve Kızılbaşların yargılanması hususundaki ilk buyruklarımız gereğince yargılattıktan sonra suçlu olduğu ortaya çıkarsa işlem yapıp hakkından gelesin.

25 Recep 985 (1577 III. Murad dönemi.)

BELGE : 54

Kızılbaş - Alevilerin saptanması, öldürülmeleri ve Kıbrıs'a sürülmelerine ilişkin buyruk:

Bozok Beylerbeyi'ne hüküm:

Kızılbaşlıkla suçlanan kişilerin yazıldığı defter suretleri gönderilmişti. Bu kişiler soruşturulsunlar. Kızılbaşlıkları gerçekse, idam edilsinler. Lakin, yalnız ithamla kalmışsa, (Kızılbaş oldukları kanıtlanamamışsa bunlar Kıbrıs'a sürülsün. *Yıl: 1577)*

(30 Nolu Mühimme Defteri No: 488)

BELGE : 55

Malatya'da Şah İsmail adıyla ortaya çıkan kişiye sadaka gönderenlerin öldürülmesine ilişkin buyruk:

Malatya Beyine hüküm ki:

Livanıza bağlı İzolu, Rişvanlı, Eşkanlı, Solaklı, Şah Hüseyinli, Soydanlı, Eğirbüklü, Adaklı, Kalaçaklı (Kolu Açıklı), Bezki, Çakalı, Mihriman, Karasaz ve Kömürlü adlı topluluklar Şah İsmail adına ortaya çıkan hayduta nezir gönderip onun adamı olduklarını, içlerinden yakalanıp bana gönderilen Mehmet adlı kişinin açıklamalarıyla öğrendim. Bu Mehmet "nezir gönderen bütün kişileri ben bilirim" dediği için kendisi bağlı olarak sizin yönünüze gönderilmiştir. Buyurdum ki: Mehmet oralara geldiğinde adı anılan topluluklardan Rafızi (Kızılbaş) ve dinsizlikle (ilhad) tanınıp, adı geçen eşkiyaya adak ve sadaka gönderenlerden kimler nezir ve sadaka vermiş ise ele geçirip durumlarını bölge kadılarıyla yargılatasın. Durumları belirdikten sonra suçlu iseler dinsel yasalara göre asasın. Kendi hallerinde olanları incitmeyesin.

986 Recep (M. 1578 III. Murad Dönemi.)

BELGE : 56

III. Murat'ın doğudaki Kürt beylerini "dinsiz Kızılbaş" olarak nitelediği Safevilere bağlı Alevi - Kızılbaş topluluklarını kırmayı buyuran fermanı:

İmadiye hakimi Kubad beye hüküm ki Yüksek dergâhıma mektup gönderip bundan önce gönderilen Emr-i Celilim gereğince Lacan beyi Ömer, Oşin beyi Zeynel, Baban beyi Hızır, Kelâş beyi İbrahim, Mukri beyi Mustafa ve diğer bazı aşiret beylerinin birlik ve katılımıyla Kızılbaş emirlerinden Mire adındaki dinsizin üzerine varıp Geylân ile civar kasaba ve köyleri talan ettikten sonra tümünü ateş altına alıp bu dinsizin adamlarından altıyüz kişinin kellelerini kesmek, ailelerini esir etmek, tekrar Merev kalesi etrafında bir hayli döğüşmek gibi hareketlerle dinsizin askerlerini bozup perişan etmek, kalelerine varıncaya kadar elli neferini esir

etmek gibi başarımızı ve Emir Han oğlu Güllâbi ve Meraga hanı Beştaş'la bazı emirlerin sekizbin atlı piyade ile yetişmelerinden sonra yapılan büyük savaşta Cenab-ı Hakkın lütuf ve yardımı ile Müslüman Gazilerin üstün geldiklerini, Emir Han'ın oğlunun yaralanıp atından yıkıldığını, yedeğe alındığını ve daha birçok mertlik ve cenkcilik olayları cereyan ettiğini bildirmişiz. Bu yolda ne yazılmış ve bildirilmişse tümü malum-u Şerifim olmuştur, yüzün akolsun. Senden umulan bu gibi hamiyet eserleri ve seçkin işlerdi ki, bunların hepsi olmuştur. Bu uğurda gösterdiğin üstün hizmet ile verimli çalışman, merhamet ve atifet-i Şahanemi çektiğinden hakkında cömertlik ve bağışımın çoğalmasını gerektirmiş, fethedici kılıçlarımdan bir yaldızlanmış kabzalı kılıç ile hilâtların arasından şirinlik taşıyan bir hilât uygun bulunup gönderilmiştir. Buyurdum ki Hükmü Şerifimi alınca gönderilen ve başarı nişanesi olan kılıcı izzet-ü iclâl ile kuşanıp övünülecek kıymetteki hilâtı giydikten sonra eteğini beline sokup "vaziyete hazır olmak anlamınadır" cesaret ve yiğitliğinin uyarınca din ve devlete ait işlerde bütün kudret ve kuvvetini cömertçe kullanarak Allah'ın yardımına erişen askerlerimizle dinsizlerin hakkından gelmek için her zaman takdirle anılacak hizmetlerin ortaya çıksın.

(4 Zilhicce 986 /M. 1578) (32 Mühimme Defteri, 552 hüküm.)

BELGE : 57

Anadolu'da ayaklanan softaların yola getirilmesi için yazılan buyruk:

Nişan-ı Hümayun hükmü budur ki:

Bundan bir süre önce softa tâifesi kendi hallerinde ve tahsil ve iştigallerinde olmayıp (iş yapmayıp) cemiyetler yapıp, ok ve yay ve diğer savaş aletleriyle köyler ve kasabaları basıp, Müslümanların kiminin genç çocuklarını zorla çekip alıp gidip (götürüp) kötülük eyleyip, adamları öldürüp ve malları yağmalayıp, buna benzer zulüm ve taşkınlıklarının sonu gelmeyip tamamen fesat ehli olanlarının haklarından gelinmek için beylere ve kadılara yüce buyruklarım gönderilmişti. Hâlen adı geçen tâifenin daha

çok benzeyenlerinden sahipleri Rumeli'nde Hasan ve Kocaeli sancağında Mevlânâ sancağında Mevlânâ Muhiddin ve Hamid-ili sancağında Mevlânâ Şemseddin ve Aydın sancağında Mevlanâ Veliyüddin ve Teke sancağından Mevlânâ Muhiddin ve Karaman vilayetinden Mevlânâ Hayreddin ve Menteşe sancağından Mevlanâ Veliyüddin ve Alaiye sancağından Mevlânâ Kadri ve Germiyan'dan Mevlânâ Sefer ve Karesi sancağından Mevlânâ Muhiddin,yüce dargâhına, adı geçen tâifenin ekserisi kendi hallerinde ve işlerinde olup, kimseye zarar ve ziyanları yok iken, bazı eşkıya ve cahiller, softa adıyla gezip, fesatçılık ve kötülük etmekle, hepsine bulaşıp bu bahane ile nice talebe haksız yere öldürülüp ve softa tâifesini tutanlara dirlik (maaş) söz verilmiştir diye, suçu olmayıp kendi halinde olanları, sancakbeyleri, subaşıları ve diğerleri tutup, başlarını kesip ve geri eşkıya ele geçmeyip, arada mazlumlar telef olup ve kavim akrabalarına yataksız diye ehl-i örf tâifesi yapışmakla, kendi halinde olan softa tâifesinin korkusundan vatanını terkedip, tahsilden kalıp ve Müslümanlar evladını ihtiyaten,mektebe vermez olup, bu durum ilmin çöküşüne sebep olmuştur. Eğer adı geçen tâifenin iyi olanları şimdi olduğu gibi işlerinde ve güçlerinde olup, cürmü olanlarının dahi şimdiye değin meydana gelen suçları affolunursa ve her birimiz nakib olup danişmend olduğunuzda elbise kıymeti için biner akçe verilip ve nöbette nekabetle mülazım (Maaşsız hizmet eden) olursak, her birimiz hemşehrilerimizi gereği gibi zaptedip, bunun gibi birimizin hemşehrileri bozgunculuk edecek olurlarsa, onbir hemşehrisi birleşip, üç ilde bulunan emaretlere (beyliklere) konmayıp, fesatçıları bulup ele vermeye çalışırız. Taahhüd ettikleri bildirildikte, adı geçen tâifenin hakkında üstün merhametimi gösterip, sene 987 Muharreminde varolan suçlarını affedip ve Nişan-ı Hümâyun verdim ve buyurdum ki:

Bugünden sonra adı geçenler oniki nefer talebe nakib olup her biri yılda bir kere vilâletlerine varıp, dolaşıp içlerinde eşkıyasını, fesat ve kötülüklerini ortadan kaldırıp vazgeçmeyenleri yakalamakta sancakbeyleri ve voyvodaları ve tımar sahipleri ve tı-

mar erbabı ve gerekirse il eri, adı geçen nakibe gereği gibi yardım ve destekte bulunup kötülük görülürse, onbir nakib hemşehrileriyle birleşip, madem ki içerinden fesatçılık yapanları ele vermeyeler, üç beldede olan beylikler (emâretleri) o hemşehriden bulunan softaları oraya bırakmayalar. Ve adı geçen tarihe gelince, meydana gelmiş suçları affolunmuştur. Gelip meydana gelen sapkınlıklarına tövbe ve istiğfar edip, bundan sonra kendi hallerinde olanların geçmişteki suçları için kendilerine toplum ve akrabalarına ehl-i örf tâifesi ve sancakbeyi adamları ve başkaları sataşma ve saldırıda bulunmayıp, daha önceden yüce hükümler gelmiştir diye tutup rencide etmeyeler. Etmek isteyenlere, zamanın hakimi olanlar engel olup, bundan sonra emrime karşı gelen bu tâifeye karışmaktan kesinlikle sakınalar. Amma adı geçen tâife dahi, kendi hallerinde gece ve gündüz tahsilde olup, bunlarla zaman kaybetmeyip, olgunluk kazanmakla, akranından üstün olduğu arz ve ilâm oluna. İstihkaklarına göre riayet olunurlar. Ve çalışmaktan ayrılıp ziraata ve diğer iş yapıp kazanmaya uğraşanlara "Siz daha önceleri suhte (talebe, softa) tâifesinden idiniz" diye, kendilerine toplum ve akrabalarına karışılmaya. Ve adı geçen nakibler, düzelmesini seve seve üstlenerek ve halkın huzurlu olmalarına son derece çalışıp, söz verdikleri üzre hizmet ettikleri anlaşılırsa danişmend (bilgin) olduklarında, yüce fermanım uyarınca biner akçe ücret verilip ve nöbette nekabetle mülazım alınalar. Ve bunlardan sonra yerlerine nakib olacaklar dahi, adı geçen tâifenin ilimle seçkin olanlarından seçilip, onlar dahi açıklandığı üzere hizmeti yerine getirmek şartıyla danişmend olduklarında biner akçe ücret verilip, her nöbette bu düzen üzre nakiblikle mülazım olalar. Ve şerefli ilme uyarak bu hususa ilkin başlandıkta, bir Pazartesi günü adı geçen tâife, toplandıkları imaretlerde bilinen yemeklerden başka, bir defa dâne ve zerde ve başka yemekler pişirilip, ziyafet çekilip, iç huzuru ve neşe ile amellerin başlangıcı olan devletin geleceğinin sürmesi ve ikram mutluluğunun kıyamı için, meâli kabul olunan dualara akşam - sabah devam ve iştigal göstereler. Ve bu Nişan-ı Hümayunumu'un bir suretini, üç vilayette bulunan

mahkemelerde sicile kayıt edip, Nişan-ı Hümayunu ayniyle koruyup, gereği ile amel eyleyeler. Ve nakiblerden (vekillerden) isteyenlere, ayni ile suretini çıkarıp, imzalayıp vereler. *28 m. 987 (M. 1579)*

BİR SURETİ
Anadolu Beylerbeyliğine
BİR SURETİ
Bursa kadısına

BİR SURETİ
İstanbul Kadısına
BİR SURETİ
Edirne kadısına

BELGE : 58

İran'la ilişkide bulunan Rafizilerin (Kızılbaşların) cezalanlandırılmalarına ilişkin buyruk:

Artıkâbâd ve Zile kadılarına hüküm ki:

Sen ki Artıkâbâd kadısısın, mektup gönderip rafz ve ilhad (Kızılbaşlık ve kâfirlik)'le meşhur olup, yukarı cârin (İran) ile ilişkileri olanları gizli ve açık olarak iyice araştırıp incelemek konusunda yüce buyruğum gönderilmiş olduğundan, şerefli buyruğum gereğince araştırıldığında Arab adlı köyden Emir Ali oğlu Mansur Halife adına olup ve bu köyden Maksud oğlu Şah Ali ve Kulu oğlu Mehmet adlı kimseleri şeriat mahkemesine çekip, adı geçen Maksud'dan soruldukta, Maksud, İsmail, Hasan ve diğer Hasan Halife adlı kimseler bizim evimizde toplanıp, bin beşyüz altın lira yukarı cânibden gelen Emir Ali Halife'nin adamı Şahbende'ye teslim ettik. Ve bundan başka Bozok, Tokat ve Artıkâbâd ilçelerinde üç bin nefer adamın defterini (listesini) adı geçen Şahbende'ye verip, o dahi kıyafet değiştirip Yukarı Canibe gidip ve Yukarı Cânib'den Halife adında olan kimselere kaftan ve kılıç gelip Akdağ'da toplansalar gerektir diye cevap verip ve adı geçen Şah Ali ve Mehmet'den soruldukta inkâr ile cevap verip, "Köy halkı yukarı cânibde olan Emir Ali Halife'nin akrabasındandır. Kızılbaşlık ve kâfirlik üzre olup, yukarı cânib ile (İran'la) ilişkileri anlaşılmıştır" diye tanıklık ettiklerini sicil eylediğini bildirmişsin. İmdi buyurdum ki:

Buyruğum geldikte, bu hususu yüce şeriatın gerektirdiği şekilde, Hak üzre (doğruca) teftiş eyleyip göresiniz. Olay, anlatıldığı gibi ise, bu tür Kızılbaşlık ve kâfirliği şeriatça sâbit olanların yüce şariatın gerektirdiği şekilde haklarından gelip, buyruğumun yerine getirildiğini bildiresin. Amma, bu bahane ile kendi hallerinde SÜNNİ mezhebinden olan müslümanlara yüce şeriata aykırı olarak baskı, taşkınlık ve tecavüz olunmaktan ve Kızılbaş ve kâfir olanlara celb ve yakalamak için (onları) himaye etmekten kesinlikle sakınıp, şeriata aykırı olarak kimseye işlem yapmaktan son derece kaçınasın. (*)

(Kadının adamına verilmiştir)

28 Şaban-ül-muazzam 987 (M. 1579)

BELGE : 59

Amasya'daki Kızılbaşların cezalandırılmalarına ilişkin buyruk:

Amasya kadısına, Amasya Beyine, Çorum, Zile, Turhal, İskilip, Osmancık, Artukabad, Hüseyinabad, Güleş, Ortapare, İnabazarı, Mecitözi, Kazabat, Katar, Karahisar-ı, Demirli ve Havsa Kadılarına buyruğumdur:

Anılan ilçelerden kimi kişiler Kızılbaş olup, Dört Halifeye hakaret edip Müslümanları görünce "Yezit geldi" demekteymişler. Geceleri toplanıp eşlerini ve kızlarını da bu meclislere getirerek birbirlerinin eş ve kızlarını kullanırlarmış. Namaz oruç bilmeyip Ebubekir, Osman ve Ömer adlarını kullanmazlarmış. Böylece dinsiz oldukları açığa çıkmıştır. Bunlar yukarı illerden (Tebriz) çizme ve giysi getirip Şah adına bayrak edip gezdirirlermiş. Bu topluluktan "Resul Halife ve Celal Halife din için ayaklandı. Biz de durmayalım" diyenler varmış. Bunları duyunca çavuşlarımdan Ahmet Çavuş'u onların durumlarını soruşturup yargılasın diye görevlendirdim.

(*) Akşehir sancağında da kimileri bu yüzden suçlanmış ve cezalandırılmıştır

Buyruğum geldikte adı geçen çavuşumun girişimiyle taht-ı kazanızda bu çeşit kimselerin durumlarını teftiş edip göresin. Gerçekten adı geçen kasabalarda ve köylerde o çeşit kimseler olup, açıklandığı üzre yüce şeriata aykırı davranışları olup - hâşâ- Dört Seçkin Halife'ye (r.a.) şeriata aykırı olarak dil uzattıkları, garazsız ve itimat edilen kimselerin yüzyüze tanıklıklarıyla şeriatça açık ve görünür olursa, üzerlerine bilindiği gibi sicil edip ve de bunların benzeri dinsizleri sımsıkı hapsedip, olayı aynen arz eyleyesin. Sonra, haklarında yüce buyruğumun çıktığı biçimiyle yerine getiresin. Amma bu bahane ile kendi hallerinde olanları sırf çağırıp tutmak için incitme ve gücendirmeyip, zorla şehitlik ve nisbet ve taassup ile, kendi hallerinde olanlara zulüm ve baskı yapmaktan kesinlikle kaçınasın.

(Adı geçen çavuşun kardeşi Hasan'a verildi) 28 b. 992 (M. 1583)

BELGE : 60

Sarı Saltık Baba zaviyesi ve mensuplarının cezalandırılmalarına ilişkin buyruk:

Baba kadısına hüküm ki:

Adı geçen kasabada SARI SALTUK BABA ZÂVİYESİ'ne, ceddim Sultan Bayezid Han'ın vakıf eylediği yerlerin üzerine ihtiyaç oldukça bina olunandan başka, bazı bazı kimseler Müslümanların sadakaları kendilerine olmak ümidiyle,vakıf yerlere halvathâne ve zâviye bina etmekle, adı geçen tekkede hizmet eden mücavir (komşu) dervişlere dahi gelen gidenleri ağırlayacak yerler bulunmayıp, çok sıkıntı çekilip, darlık olmakla, tekkede kalıp hizmet eden mücavirler dahi perakende olup, vakfa ziyade zarar olmakla, sonradan eklenen zâviye ve halvethânenin yasaklanması yasal olduğuna dair şer'i fetvâ ileri sürülmekte, fetva uyarınca amel olunmasını emredip buyurdum ki:

Buyruğum vardıkta, bizzat adı geçen zâviyenin üzerine varıp, teftiş ve bu konuda olan fetvaya dahi bakıp göresin. Açıklan-

dığı gibi, önceki durumuna aykırı sonradan zâviye halvet üzre bina olunmakla, zarar ve sıkıntı olduğu doğruysa, şer'i fetvâ gereğince amel edip, yasa ile zarar ve yasadışılığı ortadan kaldırasın.

(Mehmet adındaki sofuya verildi.)

2 Şaban 991 (M. 1584)

BELGE : 61

III. Murat İran'a sefere çıkarken, "dinsiz Kızılbaş" olarak nitelediği bu devletin üzerine doğuda 36 Kürt beyini de çağırmıştır. Savaşa birlikte katılmalarını istediği Kürt beylerine gönderdiği çağrı fermanı:

Hakkari Hâkimine hüküm ki, bundan evvel Serdar olan Ferhat Paşa'ya hükmü şerifim gönderilip Gence ve Karabağ'a kaleler bina ve o taraflar zaptolunup inat ve muhalefet üzere olan dinsiz taifesinin "İranlıların" kılıçtan geçirilmesi ferman olunmuştur. Allah Kulu Şah ile oğlundan Hanlar ve Sultanlardan mektuplar gelmiş ve bir nice yıldanberi reaya ayak altında kaldıklarından şimdiye kadar alınan yerlerden vaz geçilmiştir. Barış ve esenlik üzere kendi halimizde olalım diye Mirzalardan birini Yüksek katımıza göndermek isteyen Şahın ricası kabul olundu. Fakat kalelerin inşası geri bırakılmadı. Şimdi Tebriz muhafızı bulunan Vezir Cafer Paşa'dan gelen mektuplarda, Abbas Mirza'nın Horasan'dan Kazvin'e gelip civardaki Han ve Sultanlara taç ve hilatlar gönderip bu kış Erdebil havalisinde kalmayıp akınlar yapmak, Tebriz'de zahire ve saire toplanmasına mani olmak, kaleyi hazırlıksız bir halde bırakmak istedikleri bildirilmiştir. Hükmünüzde bulunan aşiret beylerini ve sair kabile ağalarını, eyaletinizde bulunan Kürt taifesi silah ve âletleriyle mükemmel bir surette savaşa hazır halde bulundurmanızı, Vezirim Cafer Paşa'dan emir gelir gelmez bildirilen yerlerde toplanıp çabuklukla Tebriz'e ulaşmanızı emredip buyurdum ki; hükmü şerifimi alınca bu babda çok dikkatli ve uyanık olup soyunuzun eskidenberi Devlete karşı gösterdikleri içten bağlılık ile varkuvveti bazûya veresiz. Bu hareketi geçmişdekiler-

le kıyas etmiyerek emrinizde bulunan Kürt askerleriyle kusursuz ve eksiksiz bir halde cenge hazır olasız. Tebriz'de bulunan Vezirim Cafer Paşa'dan haber ve adam gelir gelmez hiç bir şeye bakmadan acele hareket edip Tebriz'de ona katılasız. Kürt emirleri, şimdiye kadar Kızılbaşlara "İranlılara" kılıç sallayarak Allah yolunda gaza ve cihat edegelmişlerdir. Abbas Mirza'nın etrafında toplanan şeytan tabiatlı askerler, tek durmayıp muhalif hareket ederek onun başına belâ getirseler gerektir. Artık yurtseverlik zamanıdır. İnşallah Uğur-u Hümayunumdaki hizmetiniz boşa gitmeyecektir. Kat kat çoğalacak olan inayetlerime mazhariyetiniz muhakkaktır. Din uğrunda çalışıp Kürt emirleri arasında yararlıkla anılasınız ve ünlenesiniz.

BİRER SURETİ: Bitlis Hâkimi Şerefhan'a, Mahmudi Hüseyin Bey oğlu Şîr Beye, Albak Beyi İbrahim Beye, Hizan Beyi Hasan Beye, Müks Beyi Abdal Beye, Serviz Beyi Zeynel Beye, Bradost Beyi Ali Beye, Erbil Beylerinden Mehmet Beye, Keşap Beyi Mehmet Beye, Muş Beyi Ahmet Beye... Beyi Elverdi Beye, Bradost Beylerinden Nacir Beye, Bradost Beylerinden Zeyneddin Kardeş oğlu Hızır Beye, İstor Beyi Nur-Ali Beye, Serfani Beyi Koç Beye, Kutur Beyi Veli Beye, Erciş Beyi Kılıç Beye, Meraga Hâkimi Mirî Paşaya, Adilceviz Beyi Mehmet Beye, Erşiş Beyi Kılıç Beye, ... Mansur Beye, Selmas Beyi As Beye, Palu Beyi Vehbi Beye Kardeşi Alâeddin Beye, Hoy Beyi Ali Beye, Milo Beyi Elvan Beye, Diyadin Beyi (ismi yazılmamıştır) Beye, Kotur Beyi Veli Bey Kardeşi Kılıç Beye, Ağalis Beyi Vahit Beye, Aralık Beyi Hasan Beye, Mondos Beyi Mircan Kardeşi Hasan Beye, Gerukân Beyi Mehmet Beye, ... Halit Beye, Benişeyh Beyi Rüstem Beye, Hizan Beylerinden ..... Beyi Yusuf Beye... *(23 Safer 996 - 1587) 1. Belge)*

(64 Mühimme Defteri, 52 hüküm.)

BELGE : 62

Alevilerin vergilerini İran'a ödemelerinin önlenmesini isteyen padişah buyruğu:

Rum (Sivas) Beylerbeyi Mehmet Paşa'ya hüküm ki:

Gelen mektuplara göre bu yöre halkının çoğunluğu Kızılbaş olmuş, nezirlerini Kızılbaş (İran)'a göndermektedirler. Ötede bunlara halifelik belgeleri gelmekte ve halifeler atanmaktadır. Bu yörelerde sürekle Celaliler ortaya çıktığından, sıkıntı ve huzursuzluk vardır. Askerin Batı'ya sefere çıkmasından yararlanan bu mektuplarıyla gelen adamlar şahı sevenlerin şimdi harekete geçmeleri gerektiğini söylemektedirler. Bu mektuplu halifeler ikiye ayrılarak bir kısmı Çorum ve Kastamonu, bir kısmıysa Sivas yörelerine dağılarak çalışmaktadırlar. Şahın bir ayakkabısı, üç-dört halifenin belgesi ve kimi mektuplar bulunmuş ve bir kişi yakalanarak bilgiler alınmıştır.

(Mühimme Defteri: 71, s: 118, Yıl: H. 1001 - M. 1593, III. Murat)

BELGE : 63

Bedreddinilerin Anadolu Alevileri içerisinde yayılmaları ve bunların tutumlarının padişahça gözlenmek istendiğine ilişkin kadılara gönderilen padişah fermanı:

Sivas sancağındaki kadılara buyruğumdur:

Yönetiminiz altındaki yerlerde Simavnalı topluluğundan bazı kimselerin Tanrı yolundan saptıkları, şeriat dışı birçok kötü işleri işledikleri, Kızılbaş başlığı giyip, Şah bağlılarıyız dedikleri ve toplantılarda börk giyip nice Müslümanların baştan çıkmasına neden oldukları bildirildiğinden, yasa yoluyla yargılarının yapılıp gerçeğin ortaya çıkması fermanım olmuştur.

Buyruğum size geldiğinde, yukarıda söylenenleri yapanlar, meşhur ve tanınmışları kimler ise yasa gereğince mahkemeye getirtip, doğruluğunu soruşturasın. Gerçekten ehl-i sünnet ve cemaatten olmayıp, yoldan sapmış olduğu için Şah tacı (başlık) giyip şeriat yolundan uzaklaşarak, Müslümanları yoldan saptırarak za-

rarlı işler yaptıkları gerçek ise ad ve sanları ile yazıp bildiresin. Ama, bu bahane ile kendi halinde olanı yasaya aykırı olarak incitmekter sakınasın.

(H. 1022 - M. 1613) (Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri No. 80, sayfa: 19, Hüküm: 49)

BELGE : 64

Kızıl Deli Sultan'ın arazisinin vakıf olarak kullanılmasıyla ilgili hüküm:

Yüksek padişah hükmü budur ki;

Dimetoka kentinin Cebel bucağında Ariflerin Kutbu Kızıl Deli Sultan'a Tanrı yolu, Büyük Viran ve Tarfillû Viran adlı mezralar temlik olunmuş, bunlar çocuklarına vakıf olarak geçmişlerdir. Seyyid Abdurrahman, Seyyid İvaz, Seyyid Zeynel, Seyyid Hüseyin ve Seyyid Hızır beratlarını getirip yenilenmesini rica etmişlerdir... *(Berat yenilenmiştir.) (H. 1051 - M. 1641)*

BELGE : 65

III. Mustafa'nın Hacı Bektaş Dergahı postnişinliğine Hüdadatlı oğullarından Hüseyin'in alınarak, yerine Mürselli oğullarından Abdüllatif'i atamasıyla ilgili beratı:

Hacı Bektaş Veli soyundan olup iş bu yüce fermanı taşıyan şanı yüce padişahın övdüğü iyi kişilerin Abdüllâtif (şanı her dönemde sürsün) benim yüce divanıma bir dilekçe sundu. Anadolu illerindeki Hacı Bektaş zaviyesi vakfının soyundan olduğu söylenen çocukları iki sınıf olup birinci sınıfa Mürselli, ikinci sınıfa ise Hudâdatlı denmektedir. Ancak, eski dönemlerden beri postnişinlik hakkı Mürseloğullarının iken bundan önce bu görevde bulunan Seyyid Bektaş Efendi'nin ölümü üzerine var olan atama kurallarının tersine, Hüdadatlı oğullarından Bektaş oğlu Hüseyin, Konya kadısından bir berat alarak göreve başlamıştır. Dilekçe sahibi post hakkının yalnız Mürsellilerde olduğundan söz ederek bu görevin Hüseyin'den alınarak kendisine verilmesini istemektedir.

Bugüne değin Hüdadatlılardan şeyh olmamıştır. Adı geçen Hüseyin ehil değildir ve şeyhliği yönetemez. Rumeli taraflarında açık açık lâyık olmadığı haber alınmış ve (divanıma) iletilmiş olmakla Hüseyin'in beratının geri alınarak yüce fermanım gereği açık ehil ve olgun, haklı Abdüllatif'e verilmesini dilediğinden, anılan dergâhın yeniçerilerinin başı Ömer, "bu görevi Hüseyin'den alıp Abdüllatif'e versin" diye ferman ettim. Duyurdum ki bugüne kadar nasıl gelmişse öyle de sürsün. Görevden alınan Hüseyince ve başkalarınca bunlara saldırılmasın. Bunu bilip onurlu nişanıma (tuğra) güvensinler.

Yazılışı: 2 Şaban 1177 (5 Şubat 1764 Pazar)

BELGE : 66

Hacı Bektaş soyunun elindeki vakıfların karışıklığının ve vakıflara sahip olanlar arasındaki çatışmaların giderilmesi hakkında ferman:

Kırşehir'de olan Hacı Bektaş Veli Vakfının kararlaştırılan iş ücreti (maaş-mütevellilik) ile görevlendirilen Hacı Bektaş Veli evlatlarından Elvanzade Mustafa Çelebi vakıf yönetimine yeterli olmadığından başka, aralarında çekişme eksik olmayıp, buranın lağvedilmesi gerekmektedir. Hacı Bektaş Veli evlatlarından işbu yüce padişahın buyruğu, padişah şanına layık, kutlu, şerefli ulular soyundan gelen Abbaszade el Seyyid Mehmet Çelebi şerefi çoğalsın ve soyu sürsün. İstikrarı olmayan yoksulların maaş dışındaki erzağı eski adet üzere tümüyle yerine getirilmek koşuluyla yukarıda adı geçen kişinin vakıf işlerine bakma görevi ortadan kaldırıldığı için, adı geçene (Abbaszade) Hacı Bektaş evlatlarından halen dergâhlarında postnişin olan onur duyulmaya layık tarikat ehli Şeyh Abdüllatif daime iyidir ve bağlılığını sürekli bildirmektedir. Övünülecek bilginlerimiz, din adamlarımız ve devlet adamlığı sürekli olan Yeniçeri Ocağı Ağası Mehmet Sadık'ların da olumlu kanılarıyla adı geçen Mustafa Çelebi'nin görevinin Abbaszade'ye verilmesini buyurmaktayım. Padişahlığın büyüklüğünün

sekizinci günü tarihiyle bildirilen bu görev belgesi padişaha özgü bir buyruktur. Buyurdum ki, adı geçen Abbaszade el Seyyid Mehmet Çelebi onuru çoğalsın varıp devlet yüceliği ile adı geçenin yerine, adı geçen vakfın görevlisi ve yöneticisi olarak yukarıda belirtilen koşullar üzerine görevini yerine getirdikten sonra, bundan önce bu işle görevli olanlar kararlaştırılan iş ücretiyle görevlerini sürdürmüşler ise, adı geçen de o biçimde kararlaştırılan iş ücretini (maaş) adı geçen vakfın ürününden alıp kullansın. Adı geçenin vakıf işlerine bakma görevine ve buyruklarına hiçbir kimse engel ve karşı çıkmasın ve içerde birbirlerine düşman olmasınlar. Böyle bilsinler ve onurlu soyluluğun belirtisi olarak güvensinler.

(I. Abdülhamit, 18 Zilhicce 1199 - M. 1783).

BELGE : 67

Seyyid Sunullah Çelebi'nin Hacı Bektaş Veli vakfının başına getirilmesi için III. Selim'in verdiği berat (görev belgesi):

Kırşehir'de olan Hacı Bektaş Veli Vakfının kararlaştırılan iş ücreti ile görevlendirilen (atanan) Hacı Bektaş Veli evlatlarından Abbaszade el Seyyid Mehmet Çelebi, kendi gönül rızasıyla elinde olan beratını verip tasarrufunda olan adı geçen vakfın işlerine bakma görevini yine Hacı Bektaş Veli'den El-Seyyid Bektaşzade, işbu yüce padişah buyruğu padişah şanına layık El Seyyid Feyzullah Çelebi ve soyu sürsün. Vazgeçme ve işten el çektirme sonucu adı geçen vakfın işlerine bakma görevi; yazılmış olan görevviyle adı geçen çekilmişin ayrılmasından vakıf şartlarının gerektirdiği üzere görevin yerine getirilmesi için yukarıda adı geçene yöneltilmiş ve eline yüce, şanlı ve şerefli beratım verilmek dileğiyle Hacı Bektaş Veli evlatlarından halen dergah postnişi olarak övünülmeye layık olan tarikat ehli El-Şeyh Abdüllatif sürekli iyi olsun. Dine bağlılığını açıklamış ve üstünlüğünü ortaya koymuştur. Halen sekbanbaşı olan, övünülecek bilginler ve devlet adamı Mehmek Ağa daima iyi olsun. Durum gereğince el çekmesinden

dolayı vakfın yönetilmesiyle ilgili buyruğumdur. Padişahlığın yardımını artırmasıyla binikiyüzüç yılı Şabanın onbeşinci günü olarak tarihlendirilmiş görev belgesi gereğince beratı verdim ve buyurdum ki adı geçen El Seyyid Feyzullah Çelebi onuru ve soyu çoğalsın. Varıp adı geçenin görevi bırakmasından dolayı adı geçen vakfın görevlisi olup görevini yerine getirmeyi üstlensin ve vakfı kullansın. Böyle bilsinler ve onur belirtisi olarak güvensinler.

(III. Selim, 20 Şaban 1203 - M. 1789).

BELGE : 68

Seyyid Sunullah Çelebi'nin Hacı Bektaş Veli vakfının başına getirilmesi için II. Mahmut'un verdiği berat (görev belgesi):

Anadolu vilayetinde olan Hacı Bektaş Veli zaviyesi vakfının mütevelliğiyle görevlendirilen Hacı Bektaş Veli evlatlarından Yahya Çelebi görevine istekli olmaması nedeniyle bırakmıştır. Adı anılan evlatlardan ve istikak alacaklılarından işbu yüce padişahın buyruğu, padişah şanına layık Yusuf Çelebizade El-Seyyid Sunullah Çelebi iyiliği çoğalsın. İyiliği ve doğruluğu haketmiştir. Yahya Çelebi'nin görevden çekilmesi üzerine görevin El Seyyid Sunullah Çelebi'ye yöneltilmek dileğiyle Hacı Bektaş Veli evlatlarından halen dergah postnişini olan doğruluğu ve iyiliği övülmeye layık El-Seyyid el-Şeyh Feyzullah sürekli iyi olsun. Dine bağlılığını belirterek El-Seyyid Sunullah Çelebi'ye yöneltilmiş ve eline yüce şanlı beratım verilmek bakımında övünülesi bilginler ve devlet adamları, güzel anlamları ve övünülecek şeyleri kendinde toplayan yüce dergâh Yeniçerileri Ağası Hasan sürekli iyi olsun dine bağlılığını bildirdiğini, yönergem gereğince görevi üstlenilmesi hakkında fermanımdır. Padişahlık yardımının artırılmasıyla binikiyüzyirmidört yılı Rebeleahirin yirmiyedinci günü tarihiyle görev belgesi düzenlenmiş ve ferman vererek buyurdum ki adı geçen El-Seyyid Sunullah Çelebi sürekli iyi olsun. Varıp öncekinin yerine adı geçen vakfın görevlisi olup vazifesini yerine

getirdikten sonra, bundan önceki vakıf işlerine bakmakla yükümlü olanlar belirlenmiş iş ücretiyle sürdürmüşlerse, adı geçen de o nedenle kararlaştırılan iş ücretini adı geçen vakfın ürününden alıp kullansın. İşbu yüce ve şanlı beratıma aykırı, görevden uzaklaştırılan adı geçenler tarafından ve başka taraflardan vakıf işlerine bakmakla görevlendirilenin buyruklarına hiçbir kimse engel olmayıp, içerde birbirleriyle çekişmesinler. Şöyle bilsinler; onur alameti olarak güvensinler.

(II. Mahmut, 2 Cemaziyül evvel 1224 - M. 1809)

BELGE : 69

Seyyid Mehmet Hamdizade'nin Hacı Bektaş Veli Vakfının başına getirilmesi için II. Mahmut'un verdiği berat (görev belgesi):

Anadolu illerinde olan Hacı Bektaş Veli zaviyesi vakfının kararlaştırılan iş ücretini (tevliyat) ile görevlendirilen Hacı Bektaş Veli evlatlarından Yusuf Çelebizade El Seyyid Sunullah Çelebi görevini gerektiği gibi yerine getirmediği, savsakladığı anlaşılmıştır. Adı anılan soydan padişahın buyruğuyla kutlu ve cömert El Seyyid Mehmet Hamdizade şerefi ve soyu çoğalsın. Yoksulların ve dervişlerin koruyucusu olsun. Yoksulu korumak ve yemek vermek göreviyle yetişmiş ve yöneltilmiş olunmak üzere Hacı Bektaş Veli evlatlarından halen dergahta postnişinlik eden övülmeye layık din ehli El Seyyid el Şeyh Feyzullah doğruluğu çoğalsın ve ibadeti sürekli olsun. Dine bağlılığını bildirmiştir. Adı geçen vakıf işlerine bakma görevi adı geçen Yusuf Çelebizade El Seyyid Hamdizade'ye -şerefi ve doğruluğu bol olsun- yöneltilmiş ve eline şerefli beratım verilerek Yeniçeri Ocağı Sekbanbaşısı yiğit ve cömert El Seyyid Mehmet- ululuğu ve büyüklüğü sürekli olsun- bunu bildirmek üzere istek gereğince ve vakıf yönetiminde boşalmanın olmasından adı geçen Seyyid Mehmet Hamdizade'ye -şerefi ve soyu çoğalsın- yöneltilmiş ve verilmiş fermanımdır. Artırılmış padişahlık yardımlarıyla binikiyüzyirmialtı yılı Recebülferdi'nin yirmi-

yedinci günü olarak tarihlendirilmiş görev belgesi gereğince bu beratımı verdim ve buyurdum ki şerefli evlatlarından adı geçen Mehmet Hamdizade -şerefi ve soyu çoğalsın- varıp önceki görevlinin yerini alsın. Yardımcı olmak ve yemek yedirmek için adı geçen vakfın işlerine bakmaya yetkili olup, gerektiği biçimiyle görevini kusursuz yapsın. Adı geçene otlak ve maaş verildikten sonra bundan önce bu işle görevli olanlar kararlaştırılan iş ücretine (tevliyata) göre kullanagelmişlerse adı geçen de o nedenle kararlaştırılan iş ücretini adı geçen vakfın ürününden alıp kullansın. O bakımda iş bu yüce ve şanlı beratıma aykırı vakıf işlerine bakanın buyruklarına başka taraftan ve görevden çekilen önceki tarafından hiçbir kimse içerde birbiriyle çatışmasınlar, düşmanlık yaratmasınlar. Şöyle bilsinler ve şeref alameti olarak güvensinler.

(II. Mahmut, 27 Recep 1226 - M. 1811)

BELGE : 70

Karaöyük ve çevresindeki yerlerin Hacı Bektaş Dergahı'nın vakfı olduğuna ilişkin padişah II. Mahmut'un hükmü:

(Hakana ilişkin defterlerdeki suretlerdendir.)

Kırşehir Sancağında Hacıbektaş Bucağı Hacim arazisi (öbür adı Karaöyük)

Hacı Bektaş Veli (k.s.) malikanesi ve vakfı eskiden beri padişah vergilerinden ve öbür vergilerden bağışıklıdır. Buna ilişkin eski defterlerde yazılı "Rahmetli Hacı Bektaş Veli soyundan ve onun yolunda hizmet edenlerin dışında oralarda olup ta dergâh hizmetinde olmayanların vergilerinin alınıp vakfa harcanması..." Ayrıca da "yeniden toplanan üründen, çiftten, binekten ve koyunlardan 18000 akça ve 45870 akça (bu ikinci akça yazı ile yazılmıştır) Hacı Bektaş Veli zâviyesi vakfına ait diye yazılıdır. Bu vakfın gelirlerinin sağlanması Sadrazam'ın gözetiminde ise de şu anda Tarım Vakıfları uygulamasındadır. (?)

Burada oturanlara baskı yapmak girişimine cesaret etmek yasak olduğu, zaman zaman Karaman valilerince bildirilmesine karşın ara sıra olan buyruk dışı eylemlere yanıt olmak üzere 1209 (1794) yılının Cemaziy'ül Ahirinde ayrıntılı bir fermanım da vardır. Buna göre Kırşehir sancağının Hacıbektaş kasabasında Hacı Bektaş Veli (s.a.) vakıflarından Karacahöyük, Torbalı Hacı, Kızımca öbür adı Cebbar Irmak ve Kilisacık, Kışlak tapusu, (tümünün) bağışıklık kararları için Hacı Bektaş ilçesinden ifraz (ayırdedilip) ve Konya ilçesine (*) katıldığına (defterlerde) göre bu konuda 1137 (1724)'de örnek verildiği ve bundan önce Kırşehir sancağından alınıp Karaman sancağına katılmasında bölgelere kayıt için yazı örneği verildiği 1123 h. (m. 1710)

Kırşehir ilçesinde gömülü Ariflerin kutbu, rahmetli, mağfiretli Hacı Bektaş Veli (k.s.)nin adı anılan bölgede yaşaması amacıyla vakfının topraklarının korunmasının sağlanması ile ilgili bölgede, vergiye bağlı bölgelere katılmayıp çok eski dönemlerden beri bütün vergilerden, üzerinde var olabilecek madenlerden (kimi adlar sayıyor) dolayı rahatsız edilmemesi için ellerinde buyruklarımız varken öteden beri bağışıklıkları korunup bir başka zorluk düşünülmemesi gerekirken sırf ilçe halkının yönlendirilmesiyle yüce fermanlarımızın tersine Konya vali ve mütesellimlerinin gönderdikleri mübaşirlerin oralarda kalıp giyecek sağladıkları, incitmeden, yoksullardan zorla para aldıkları, daha çok zulmettikleri ve vakıf çalışanlarının perişanlıklarına neden oldukları, kendilerine gösterilen bağışıklık belgelerinin tersine davrandıkları benim bilgimin dışında idi.

Açıklanan adı geçenin zaviyesine ve oradakilere baskı yapılmasına, yasa dışı isteklerde bulunulmamasına ilişkin eski defterlerde, 1147 (1734) tarihli fermanlar verildiği yazılıdır. Bu tür padişah buyrukları ayrıca 1203 yılında (1788) yenilenmiştir. Bu fermanda da bağışıklık maddelerine ters olarak kendilerine baskı yapılması yasaklanmış ve anılan vakfın geliri Aziz Dergâhın har-

(*) Burada ilçe diyor. Merkez ilçe mi amaçlanmaktadır, yanlışlık mı yapılmıştır, açık değildir.

caması ve bütçesi olarak yazılmıştır. Bu kararlar gereğince işlem yapılması, anılan hakan defterlerinin kenarlarına ayrıça 1217 (1802) ve 1218 (1803) tarihlerinde yazılarak pekiştirilmiştir. 1218 (1803) yılında Zilhicce 24. nde anılan şeyhin atanmasına ilişkin not da deftere işlenmiştir. Bunun için de ayrıca yüce buyruk verildiği oraya işlenmiştir.

Bu notlar gereğince uygulama yapılması gerekirken 1220 (1805) yılının Sefer ayında cennet mekân, firdevs-i aşiyan Sultan Selim Hazretlerinin (*) kendilerine verdiği fermanı bana getirip yenilenmesini rica ettiler. Ben de var olan kayıtları incelettim. Elimdeki fermanların buyurduğu özelliklerin zıddına bir şey olmadığını gördüm. Bunun için de önceki buyrukların, bağışıklıkların sürmesini ferman ettim. Buyurdum ki onurlu kararım ile önceden ve şimdi yürürlükte olan bu onurlu buyruğun isteklerine uymak gerekir.

Bunun göstergeleriyle işlem yapılmalı. Tersine davranışlardan uzak kalınmalı.

Yazılış tarihi 10 Zilkadde 1227
(16 Kasım 1812 Pazartesi)

BELGE : 71

II. Mahmut'un Hacı Bektaş Veli yöneticileri Seyyid Mehmet Hamdi ile Kalender Çelebizade Mustafa Çelebi arasında çıkan vakıf başkanlığıyla ilgili çelişkiyi çözmek ve Seyyid Mehmet Hamdi'yi vakıf başkanlığıyla görevlendirmek için gönderdiği beratı:

Anadolu illerinden Kırşehir sancağında Hacı Bektaş Veli zaviyesi vakfının kararlaştırılan tevliyatı ile eskiden beri görevlendirilen dergâh postnişinin isteği ve yüce dergahın Yeniçeri Ağası bildirisiyle alışılmış kuraldan olduğundan adı geçen vakfın işlerine bakma görevi binikiyüzonsekiz tarihinde Seyyid Bektaş Efendizade Seyyid Feyzullah'ın çekilmesi üzerine Kalender Çele-

(*) III. Selim olması gerekir.

bizade Mustafa Çelebi'ye yöneltilmiş olduktan sonra yukarıda adı geçen Mustafa Çelebi'nin görevden çekilmesinden sonra Yusuf Çelebizade Sunullah Çelebi'ye ve adı geçen Sunullah Çelebi'nin de çekilmesinden sonra kuralca aynı biçimde Seyyid Mehmet Hamdi'ye yöneltilmiş olunup yüce beratımda belirtilen adı geçen vakfın görevlisi olmakla vakıf şerefine dair kimi özel işler için devlet kapıma dilekçe sunuşunda vakıf işleriyle ilgili kayıt defterine geçirmek için kaleme gönderilince Anadolu vilayetinde Hacı Bektaş Veli zaviyesi vakfının vakıf işlerine bakma kaydı Seyyid Mehmet Hamdi üzerinde ve Kırşehir'de Hacı Bektaş Veli vakfının vakıf işlerine bakma kaydı Kalender Çelebizade Mustafa Çelebi'nin üzerinde görüldü diye başka başka çeşitli kayıtlara not düşülüp kendinde bir garip buyruk bulunduğundan başka buyruklar vakıfa zarar verecek hükümler taşıyacağından adı geçen anlaşmazlığı çözme ve Mustafa Çelebi'nin üzerinde açıklanan vakıf işlerine bakma kaydı çıkarılarak ve bir daha böyle çeşitli kayıtların itibar alınmaması koşuluyla halen görevlisi olan işbu padişaha layık yüce övülmeye değer din ehli Seyyid Mehmet Hamdi'ye -sürekli iyi olsun- yöneltilmiş ve eline bir kıta onurlu beratım verilmesi dileğine, ibadet eden adı geçen El Seyyid Feyzullah -sürekli iyi olsun- dine bağlılığını sunmaktadır. Anadolu'da olan Hacı Bektaş Veli zaviyesi vakfının yönetimi Mustafa Çelebi oğlu Kalender Çelebi Hacı Bektaş evladının isteğinin olmaması ve yönetimden ayrıldığından Yahya Çelebi'ye yöneltildiği için değerli ve üstün Hacı Bektaş Şeyhi ve sekbanbaşı yazısıyla bildirdiklerinden bunun için Hacı Bektaş Veli zaviyesi vakfının ibadet edenleri daha iyi ve daha olgun Mürsel oğullarından Şeyh Bektaş Çelebizade El Seyyid Feyzullah Efendi üzerinde olup vakıf işlerine bakma kaydı bulunmadığı Anadolu muhasebesinden not düşülmüştür. Binikiyüzyirmiiki yılı Recebinde adı geçen Mustafa Çelebi'nin görevden ayrıldığından adı geçen Yahya Çelebi'ye yeni baştan adı geçen muhasebeye kayıt ile berat verildikten sonra görevden ayrılmasından ikiyüzyirmidört yılı Rebiülaheresinde Yusuf Çelebizade Sunullah Çelebi'ye bundan sonra yöneltilmiş, yine görevden

ayrıldığından ikiyüzyirmialtı tarihinde El Seyyid Mehmet Hamdi'den Hacı Bektaş Veli evlatlarına yöneltilip halen üzerinde olduğu ve Kırşehir'de olan Hacı Bektaş Veli vakfının yönetimi ikiyüzyirmibir tarihinde ve elden ele geçmesiyle yönetilerek Abbaszade Mehmet Çelebi'nin el çekmesinden binikiyüzüç tarihinde Bektaşzade Feyzullah Çelebi'ye ve onun da el çekmesiyle Yeniçeri Ağası'nın isteğiyle binikiyüzonsekiz yılı Rebiülaherinde Kalender Çelebizade Mustafa Çelebi'ye yöneltilmiş olunup halen Anadolu'da olan Hacı Bektaş Veli zaviyesi vakfının yönetimi adı geçen El Seyyid Mehmet Hamdi'nin ve Kırşehir'de olan yüce beratımla belirtilmiş vakfın yönetimi Seyyid Feyzullah Helife'nin el çekmesinden Mustafa oğlu Kalender yöneteni iken görevi bırakmasından ötürü Yahya Çelebi sunulan yönetme belgesinde Anadolu'da Hacı Bektaş Veli vakfı diye yazıldığından eski kayıtlarına başvurulmaksızın edı geçen Mustafa'nın iptal edilmesinden Yusuf Çelebizade Sunullah'a ve adı geçenin görevi bırakmasından El Seyyid Mehmet Hamdullah'a yönetildiği kayıtlardan açık olarak anlaşılan bu surette adı geçen Kalerderzade Mustafa Çelebi'nin Anadolu vilayeti sözüyle uhdesinde açık kalan görevin kaydı silinerek arz dolayısıyla düzeltilerek adı geçen Hamdullah Çelebi'nin eline berat verilmesi buyruğum olduğu hakkındadır. Arttırılmış padişah yardımıyla binikiyüzotuziki yılı seferülhüyrı'nın ondokuzuncu günü olarak tarihlendirilmiş görev belgesi gereğince bu beratı verdim. Buyurdum ki adı geçen El Seyyid Muhammed Hamdi -sürekli iyi olsun-. Varıp adı geçen göreve geçsin, görevini yerine getirmeyi üstlensin. Bundan önce vakıf işleriyle görevli olanlar istenerek görevlendirilmişlerse, yine o nedenle bu görevin karşılığını adı geçen vakfın ürününden alıp kullansınlar. Bu bakımdan işbu yüce beratıma aykırı vakıf işlerine bakmaya yönelenler ve başka taraftan hiç kimse engel ve karşı olmasınlar ve birbirlerine düşmesinler. Güvensinler.

(II. Mahmut 19 Sefer 1232 - M. 1816).

BELGE : 72

Hacı Bektaş Dergahı postnişinliğinin Mürsel oğullarından Muhammet Hamdullah Efendi'ye verilmesi hakkında padişah II. Mahmut'un beratı:

İş bu buyruk örneği aslına uygundur. Padişah buyruğunun örneğini çıkaran liva (il) naibi Ahmet Hamdi.

Bu buyruklarca eylem yapıla. Anadolu illerinde Hacı Bektaş Veli zâviyesi vakfının yetkili olan Mürsel oğullarından Şeyh Bektaş Çelebi oğlu Feyzullah Efendi vefat edince yeri boşalmakla büyük oğlu olup bu göreve yakıştığı için meşihat (şeyhlik, postnişinlik) görevine bakmak üzre padişah beratının verilmesi konusunda Yeniçeri Ağası Emir Hasan'a bildirmekle.

Bu ilâm gereğince şeyhlik ve bakmak görevi adı geçenin büyük oğlu Muhammed Hamdullah Çelebi'ye verilerek padişah fermanının oluşması 21 Şaban 1240 yılında tamamlandı (1824). Onurlu yazım gereğince bu beratı verdim. Buyurdum ki Muhammed Hamdullah Efendi, vefat eden babasından boşalan şeyhlik görevini kullanacak olup bundan önce postta olanlar nasıl yetkiler taşıyorsa kendisi de öyle yetkilerle donanacaktır. Emirlerine aykırı davranılmaya, karşı çıkılmaya...

Mühür (tuğra) Ramazan 1240 (1824)

BELGE : 73

III. Mustafa, I. Mahmut, III. Selim ve II. Mahmut'ların Hacı Bektaş Dergahı postnişinliğine Mürselli Oğullarının atanmasıyla ilgili birbirlerine dayanarak verdikleri beratın sureti:

Anadolu illerinden Hacı Bektaş vakfının postnişi olan ve (Hacı Bektaş'ın) soyundan gelen Hacı Feyzullah Çelebi, bazı görüşmeler için benim onurlu evime gelmişken ve şu anda Üsküdar bölgesinde Merdivenli semtine konuk iken Allah'ın emri ile öbür dünyaya göçmüştür. Geriye kalan Dergâh postnişinliğinin kendi-

sinin belinden gelen oğlu Bektaş'a verilmesini adı geçen adına Dergâhın Yeniçeri ağası Muhammet Paşa arzetmiştir. Kendisinin yetenekli ve bu göreve yakışır olduğu anlaşıldığından 1173 yılı Rebiülevvel ayının birinci günü (23 Ekim 1759 Salı) tarihi ile atanmasına karar verdim. Buyurdum ki (yoldan olanları) aydınlatma, düzeltme görevi için "Mürsel kolundan Seyyid Bektaş Efendiye git ve görevine başlamasında yardımcı ol. Hiç kimse buna engel olmasın. Onurlu işaretim olan tuğrama güvensinler." Veriliş tarihi 17 Rebiüyevvel 1173 (9 Kasım 1759)

Yeri cennet olası Sultan I. Mahmut Han Hazretleri tarafından verilen padişah fermanının örneği buyruğunca işlem yapıla.

Ariflerin kutbu, erenlerin övüncü Tanrının rahmetine ulaşmış Hacı Bektaş Veli (r.a.) soyundan olup şu anda seccadede oturan şanı yüce Şeyh Feyzullah, mektup göndererek benim yüce ülkemde yaşayan baba, abdal, derviş ve sultan adlarıyla halk arasında nazargâh, zaviye adlı kurumlarda bundan böyle indirme, değiştirme ve yasaya uydurma iddiası ile birbirlerine karşı "hapis' "görevden alma" gibi eylemler olduğunda kadı, naib, mütevelli vb. kişilere baş vurulmayıp onların işlemlerine bakılmayıp âriflerin kutbu, Bektaşiliğin yüce piri Hacı Bektaş Veli (k.s.) soyundan gelen ve doğrudan postta oturanların verdikleri kararlarla eylem yapılmasının şart olduğunu, böylece de bundan böyle bu tür beratları bu postta oturanların vermelerini istemiştir. Ben de bu durumu inceledim ve atalarım dönemlerinde de böyle olduğunu, ülkemde var olan nazargâh, tekke, hangâh, zaviye vb. gibi yerlerdeki yetkililerin indirilme, ölme, ayrılma, sürgün, hapis, vb. durumlarında yeni birisini atamaya yetkinin Hacı Bektaş Veli çocuklarına verildiğini gördüm. Sultan Muhammet Han, Sultan Süleyman Han, Sultan Ahmet Han, Babam Sultan Mustafa Han ve amcam Sultan Ahmet zamanlarında ayrıntıları yazılı durum gereğince kendisine yetki verdim. Bunun için Dergahtaki Yeniçeri ağası Hacı Mehmet Paşa (şanı yücelsin)'ya bu yazıyı yazdım. Buyruğumdan dışarı bir işleme razı olmasın. İzin vermesin. Tuğrama güvensinler. *8 Zilhicce 1143 (19 Haziran 1730 Cuma)*

Günahtan kurtulanların övüncü Hacı Bektaş Veli (k.s.) Hazretlerinin soyundan olup zâviyelerinde postta oturan Seyyid Şeyh Muhammed Hamdullah (imanı ve tapınması sürekli olsun) yüce ülkemin temeli sayılacak baba, abdal, derviş adlarıyla halk arasında ünlenen nazargâh, tekke, hangâh, zaviye v.b. tüm kuruluşların bundan böyle görevden alma, değiştirme, yasaya uydurma savı ile ve birbirlerine üstünlük, kötülük eylemlerine bundan böyle kadılar, naibler, mütevelliler vb. başvurma yerleri bakamayacaktır. Ancak ulu ceddimiz, âriflerin kutbu Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin ulu hangâh ve zaviyesinde postta oturanlara iletilip onların söylediklerine uyulacaktır. Bu kez postta oturmak adı geçen kişide olduğundan daha önce verilen padişah buyruklarına bu kez benim de katılmam dilekçe edilmiştir. Devlet hazinemde saklanan hesap kayıtlarına başvurulduğunda ülkede var olan baba, derviş, abdal, sultan unvanlarıyla halk arasında anılan nazargâh, hangâh, tekke, zaviye v.b. yerlerdeki değişiklik, çekişme, kavga vb. olaylar için kadılara, naiblere, mütevellilere gidilmesin. Hacı Bektaş Veli hangâh ve zaviyesinin postunda oturanların sözüne uyulması eski padişah buyruklarında görülmüştür. Bu tür yerler, daha önce kimi vekillerce timar, zeamet vb. yerler gibi ilgili olmayanlara verilmiştir. Artık Bektaşi fukarasının isteğine göre, onlar varken başkalarına verilmesin. Bektaşi şeyhlerinin zaviyelerde ve postta oturanlarına verilmek üzere bu kez de yeniden ilgili yere açıklama yapılıp eski buyruklara ek olarak benim buyruğumla da âriflerin kutbu Hacı Bektaş Veli (k.s.) Aziz'in benim ülkemde bilinen nazargâh, hangâh ve zaviyelerinin vakıf koşulları gereğince birinin alınıp verilmesi gerektiğinde Hacı Bektaş Veli (k.s.) soyundan birinin kendi postlarında oturanlarının izni ile ve aracılığı ile ve yalnızca "dilekçe ve olur" ile 44-47 yıllarında hazine defterlerine açıklama yapıldığı gibi "yetkili Hacı Bektaş Veli eşiğidir" diye bir buyruk verilmekle istenilen düzen, boş olan tekkeler yeteneksiz ellerde kalıp, özellikle türbe durumunda olan zaviyelerin çalışanlarının gündelikleri verilmeyip onarımları yapılmamıştır. Böylelikle timar ve zeametler her yıl bir başka kişiye verilmekte,

üründen gelen pay da yoksul halka verileceğine kendi giderlerine harcanmakta ve asıl hak edenlerin aylıkları verilmeyip böyleleri han köşelerinde sefil olup, hangâh ve zaviyeler de'başı boşluktan ve harap durumdan kurtulamamaktadır. Halkın ve ilgililerin durumu ilettikleri kadılar ve mütevelliler bu durumlarda "uzak" diye olayları incelemeye gitmekten kaçınmamalıdırlar.

İstek sahiplerinin atanmasına izin verilmeyip bu gibi atamalar tekke ve zaviyelerde oturan şeyhlere bırakılmalıdır ki bu durum vakfın koşulları gereğidir. Kayıtlara böyle açıklama yapılmalıdır. Çeşitli tarihlerde bu durum sık sık hatt-ı hümayunlarla (padişah yazılarıyla) açıklanmıştır. Benim buyruğum gereğince 1800 yılı Sefer ayının 27'sinde yeniden bir onaylama yapılmıştır. Hazine kayıtlarında üst kısmı hatt-ı hümayunlarla süslü buyrukta, kenarına yeniden açıklama yaptığım ve defterdar Şehit Muhammet Esat Bey'e ferman ettiğim belgeyi gördüm. Şu anda bu buyruğa göre işlem yapasın ve tersine izin vermeyesin.

Padişahlara ilişkin kayıtların örneğidir.
12 Ramazan 1240 (1 Mayıs 1825)
(Hacı Bektaş Dergâhı - Kırşehir)

BELGE : 74

II. Mahmut'un 1826 yılında Bektaşi tekke ve zaviyelerini kapatmak, Bektaşilerin mal, arazi ve vakıflarına el koymak ve Bektaşileri idamla cezalandırmak için Tekirdağ Naibine gönderdiği buyruk (Çeşitli bölgelere gönderilenlerden bir örnek):

Rumeli'de adı geçen tekke ve zaviyelerin bulundukları yörelerde üst görevliler değiştirilerek tarafımdan Ali Bey, şeyhülislamca da müderris Seyyid Ali Zemteri yardımcı ve müftüleriyle birlikte atanmışlardır. Uzun zamandan beri kimi Rafiziler ve tanrıtanımazlar Hacı Bektaş Veli'ye bağlılıkla ortaya çıkarak; şeriata karşı çıkmışlar, namaz kılmamakta ve oruç tutmamaktadırlar. Halifelere küfür etmektedirler. Saf inançlı olan insanları kandırarak

yanlarına çekmekte ve İslamlıktan uzaklaştırmaktadırlar. Bu durum İslami çevreleri derinden yaralamış ve katıma şikâyet edilmişlerdir. Mevlevi, Nakşibendi, Celveti, Sadi, Kadiri v.s. Sünni tarikatların şeyhlerinden oluşan bir kurulda bunların durum ve tutumları görüşülerek değerlendirilmiştir. Bunların Rafizi, dinsiz ve dinden çıkmış oldukları, tümüyle şeriat dışı hareket ettikleri anlaşılmıştır. Bunlar bulundukları bölgelerdeki kadı, müftü ve ulemaca cezalandırılacak ve idam edileceklerdir. Başkentteki Bektaşilerse küfür ve yanlışa saptıkları için tarafımdan cezalandırılacak ve idam edileceklerdir. Şeriatın gereği olarak bütün Bektaşi tekkeleri yıkılacak ve yok edileceklerdir.

Yüce soyum önceden beri Hacı Bektaş Veli'ye ibadet için yaptıkları tekke ve zaviyelerin üzerinde yer aldığı arazi ve meraları temlik olarak bağışlamıştır. Son dönemler görülmüştür ki, Bektaşi güruhu yeniçerilere dayanarak bu arazileri sahiplenmiş ve buralarda fisku fücur gibi uygunsuz hareketler yapmaktalar. Yeniçerilerle birleşerek tarafıma ve devlete düşmanlık etmekteler. Devlete düşmanlık yapanlar ve karşı olanlar için yasalar (şeriat) neyi gerekli görüyorsa; bu Rafiziliğe ve tanrıtanımazlığa sapmış kesimler için de o cezalar uygulanacaktır. Ellerindeki tekke ve zaviyeler için verilen arazileri de amacı dışında kullanmışlardır. Alevi ve Rafiziler ve bunlara verilen araziler tek tek saptanacak, amacı dışında kullanıldığı için önceden verilen arazi vakıfları iptal edilerek, bu arazi ve vakıflar devlete (Beytülmal) döndürülecektir. Bunun için, kadı, müftü ve ulema kesiminin ortak bir kararı olarak Mevlana Muhammed Tahir'den iki tane de fetva alınmıştır.

Temlik edilen tarlalar, vakıflar ve vakıf ürünlerinin toplandığı bir zaviyede şeyh olanlar, o zaviyenin odalarında oturanlar bu gelirleri kullanırken ölüp oraya gömülenler ve o zaviyede şeyhlik eden ve yaşayanlar zalimlik edip, içki içip günah işleseler, arsızlık etseler; İslam padişahının bunların tümünü başka yerlere göndermesi uygun olur mu?

Yanıt: Olur.

Yine geçmişten beri arazinin Amir'e temlik edilmesi, Amir'in temlik ettiği bu vakıf ve evlerin bir zaviyede şeyh olanlar ve o zaviyenin ölenler, hâlâ o zaviyede şeyh olanlar ve oralarda yaşayanlar günah işlemeleri ve yanlışlıklar yapmaları durumunda İslam padişahının bunların tümünü başka yerlere göndermesi caiz olur mu?

Yanıt: Olur.

Devlet tarafından buralara yetkili görevliler gönderilecek. İncelemeler yapılacak. Bektaşi topluluğunun durumları incelenecek ve ellerine geçmiş bütün tekke, zaviye, arazi ve vakıflar devlet adına kaydolunacak, Rafizi ve tanrıtanımaz bu topluluklar için şeriat yasaları uygulanacaktır.

BELGE : 75

II. Mahmut'un yeniçeriler ve Bektaşiler hakkında veziriazamına gönderdiği düşünceleri:

Benim vezirim.

Dünkü gün meclisin aldığı tüm kararları bilmektesiniz. Bunca gün kaldırılmış ocağın devletimiz hakkında kötülükleri sürmektedir. Bu kötü topluluğun durumu ortadayken, hiçbir meseleye devlet açısından bakılmadığından iç yönetimimiz gittikçe çığırından çıkıp, reayamız bile bize karşın cesaretlenip halen sorunlar çözülemedi. Frenkler dahi durumumuzu anladıklarından üstünlük kurmaya başladıklarını bilmektesiniz. Devletin durumu bu ölçüde kötüleşmişken, sadece erdemlik ve yaratıcının keremiyle ve Muhammed'in yasalarıyla Tanrı'nın gazabına uğramış bu kişilerin cezalarını ne ölçüde bulup bulmadıkları hepimiz görmüşüzdür. Ancak takririnde açıklandığı gibi; devletimiz hakkında bu kez ortaya çıkan durumu Tanrı'nın verdiği güçle iyice düşünüp, dinimizi yüceltmek, şeriatın özüne dikkat ederek hal ve hareketimizi belirlemek ve devletimizi ileri götürmektir. Bu Bektaşi

tarikatının hal ve durumu bu düzeye gelmişken, doğal gelişimine bırakıp paklanmazlarsa, günbegün çoğalır, insanları yanıltarak yanlarına çekerler. Doğallıkla bu din sapkını topluluğun tümüyle temizlenmesinin zamanıdır.

Önergende (takrir) açıkladığın üzere şimdilik başkentimiz dolayında olanların araştırılmasına ve yok edilmesine bakılıp, daha sonra Rumeli ve Anadolu'da olanların temizlenmesine bakılsın. Pusulada sonradan çıkan yerler yıkılacak ise de, içindeki şeyh ve müridler kaçırılmaya gelmez. Önce kaldırılıp bir yere koymak, en eski Bektaşi tekkesi silenecek. Fakat tekkelerine dokunulmayarak onların dahi şeyh ve müridleri kaçırılmayarak bir yerde toparlayıp, herbirinin gidişatı gereği gibi anlaşılacak, şeriatın gerektirdiği yapılacaktır. Tekkeleri eski ise içlerinde olanlar ne tip insanlardır bilinmez. Bunlar dışarıdakileri ve kendi adamlarını etkileyip kandırabilirler. Kısaca bunu kendimize iş edinip bu din sapkını topluluğu yok eteye çalışacağız. Pusulada adları yazılanların üçü adı belirtilen yerlere gönderilerek cezalandırılsın. Üç kişiden birine acınarak affı istenmişse de, ileride aldığımız önleme ters düşebilir. O da uygun bir yere gönderilsin. Hakkında az şey söylenmemektedir. Kaldı ki bu durum dinin gereği, düzenin gereği, önlemlerimizin gereği olsun. Tümünün birlikte tutulup, haklarındaki cezanın yerine getirilmesi gerekir. Bilginlerden eski vakanivüs Şanizade Ata Efendi, müderrislerden Çağalzade Tahir Bey pek ünlü olmakla birlikte bunların dahi terbiyelerinin verilmesi gerekir. Ata Efendi Tire'ye, Tahir Bey Hadım'a gönderilsin. Bu buyruğum çerçevesinde durumu değerlendirerek, önergende belirttiğin gibi uygulayasın.

BELGE : 76

II. Mahmut'un Bektaşiliği ortadan kaldırmak için veziriazamına buyruk göndererek şeyhülislamı görevlendirmesi:

Benim vezirim,

Bu defaki karışıklığın kaynağı Bektaşiler olması nedeniyle gerek İstanbul ve gerek Üsküdar gibi yerlerde olan Bektaşilerin tarikat şeyhleri, Kuran hocaları ve şeriat memurları, mahalle imamları gibi yansız kişilerden oluşan inceleme - araştırma kurulları yoluyla durum incelenerek baskı ve korumanın dışında tutularak, haklarında şeri yasalar neyi gerektiriyorsa onu uygulayarak, yoksul - zengin ayrımı yapılmaksızın hangi sınıftan olursa olsun eşit tutularak; şu Bektaşi fesadı maddesinin ehli sünnet arasından tümüyle temizlemek için şeyhülislamlığın bu işi üstlenmesi buyruğumuzdur. Bu Bektaşilik fesadının Muhammed ümmedi arasından kaldırılmasına birlikte çaba ve özen gösteriniz.

(Hattıhümayun No: 24, Sandık No: 61)

BELGE : 77

II. Mahmut'un sadrazamından kimi Bektaşilerin araştırılmaşını ve gereken cezanın verilmesini istemesi:

İşbu yönergenin içeriğini bilmekteyim. Ben sana söyler iken rüzgarın şiddetli olmasından ve camların vurmasından işidememişsin. Söylediğim şeyh, yönergende açıkladığın Dülgeroğlu tekkesi şeyhi (Beşiktaş'ta) Nakşibendi terikatından Hakkı Efendi'dir. Bunun Levend çiftliği yandığı tarihte sızlanışını, Gözli'de yüzbaşı Beşiktaşlı Mehmet Bey iyisini bilirmiş. Öncelikle ondan usulüyle sorulsun. Kaldı ki Humbarahanede Tulumbacı erlerinden Rendeci Ahmet iki olduğundan hangisi olduğunda şüphe doğmuştur. Tahtakale takımından ve yirmiyedi bölük yoldaşlarından Rendeci Ahmet'e Bayraktar demekle bilinirmiş. Olaydan sonra adı geçen ocağa tulumbacı yazılmış. Sen daha iyice inceleyip ondan sonra suçuna göre gereken cezayi uygulayasın.

(Hattı Hümayun No: 22, Dolap No: 2, Sandık No: 61)

BELGE : 78

II. Mahmut'un Hacı Bektaş Veli Vakfı yönetimini Nakşibendi Tarikatı ilkeleri üzerine yönetmesi koşuluyla Veliyüddün Efendi'yi görevlendirdiği doğrultusunda beratı:

Anadolu tarafında olan bütün Bektaşi tekke ve zaviyelerinin yalnız türbeler yerinde bırakılarak binaların yıkılmasıyla mal, eşya, emlak ve hanların (dükkan, ev) tarafıma düşenler için kaydedilmiş, yazılmış ve imzalanmış defterlerinin gönderilmesi gerekli olan yüce buyruğumdan olduğuna dayanılarak, bu alanda ortaya çıkan yüce emrimle, emirleri götürmekle görevlendirilen yüce dergahın kapıcıbaşlarından Mehmet -daime iyi olsun- görevlendirilmiş ve evraklarıyla Kırşehir sancağına vardıklarında önceden adı geçene ait Hacı Bektaş kazasında yatan Hacı Bektaş Veli kutlu kişinin tekkelerinde bulunan yirmialtı dervişin adı geçenler Mevleviliğe yazılmış ve Kırşehir yargıçları marifetiyle sorgulanarak sekiz kişinin kovulmasından başka gerçek inançlarından döndükleri anlaşıldığından Nakşibendi tarikatına geçeceklerine söz vermiş olduklarını ve adı geçen tekke ve türbede bulunan mallar, eşya ve emlak hileyle yazılarak bir kıta onaylı defterin sunulduğunu adı geçen Hacı Bektaş vakfının kararlaştırılan mütevelliğiyle görevlendirilen Hacı Bektaş Veli evlatlarından olan El Seyyid Mehmet Hamdi ve zaviye vakfının mütevelliliği ve postnişinliğiyle görevlendirilen, en iyi ve en olgun Mürsel oğullarından El Seyyid el-Şeyh Hamdi oğlu el-Şeyh Feyzullah büyük oğul olması ve beldeyi karıştırmasından dolayı bundan önce Amasya'ya sürgün edilip şeyhlik ve adı geçen vakıf işlerine bakma görevinin bırakıldığını ve adı geçen kötü kişinin kardeşinin istikak sahipliğiyle ilgili padişah buyruğudur. Kutlu, din ehli Veliyüddin -dine bağlılığı daim olsun- Her nedenle havale eden ve hak kazandığını bildirmekle birlikte vakıf işlerine bakma görevi ve ilgili şeyhliğe adı geçen Veliyüddin'e yöneltilmiş ve eline şerefli beratım (görev belgesi) verilsin diye adı geçen emirleri götürmekle görevli Mehmet -daime iyi olsun, gücü artsın- bir kıta genişliğinde ve yasalar-

ca görevlendirilen memur ve Hacı Bektaş kazası kadısı iki kıta ilamlarında yazma ve ulaştırmalarıyla kayda başvurulduğundan adı geçen azizin kararlaştırılan mütevilliğiyle vakıf işlerine bakma görevi ve zaviyedarlığı adı geçen Hamdullah üzerinde olduğu ve Anadolu muhasebesinden bir kıta adı geçen defter gösterdiği üzere adı geçen tekkenin kimi vakıf köylerinden götürü usulüyle vergilendirilen ve bu vergileri toplama nedeniyle bir yıllık getirisi dörtbinyüzdoksan kuruş ile yüzaltmışsekiz diğer gelirler, ürünler, bilinen ölçüdeki mallar, eşyalar, bakır para çeşitleri ve benzer eşyaları bulunduğu iddiası yazılmış olduğundan söylenen mallar eşyalar ve emlakın eskiden olduğu gibi sürmesiyle adı geçen tekkenin yönetimi için vakıf işlerine bakma görevi ve adı geçen şeyhlik, yukarıda anlatılan kötünün ortadan kaldırılmasıyla **Nakşibendi Tarikatı usulü yerine getirilmek koşuluyla** adı geçen kardeş Seyyid Veliyüddin'e -daima iyiolsun- yönelmiş, yüce irademe bağlı olduğuna dair not düşülerek belli olduğu nedeniyle adı geçene yönelmiş, üzerine kayıt ile buyruk verilmek bakımında devamlı önceki defterdarım övünülecek bilgin ve devlet adamı El Seyyid el-Hac İbrahim Ethem -daime iyi olsun- dine bağlılığını yazmakla gerektirdiği üzere şeyhlik yazısı ve vakıf işlerine bakma görevi, adı geçen kötünün işten el çektirilmesinden, adı geçen kardeşine yöneltilmiş olup, bilgileri deniz kadar engin olan dünya bilginleri dine bağlıların erdemleri, bağışları deniz kadar engin olan dünya bilginleri dine bağlıların erdemleri, bağışları devamlı Şeyhülislam Kadızade Mevlana Mehmet Tahir -daime iyi olsun- ... belirtilmiş ve belirtmesi gereği görevlendirişimle ilgili buyruğumdur. Artırılmış padişah yardımlarımla binikiyüzkırküç yılı cemazilehirenin yirmiüçüncü günü olarak tarihlendirilen görev belgesi gereğince bu berâtı verdim. Buyuruyorum ki adı geçen Veliyüddin -doğruluğu çoğalsın- varıp adı geçenin görevden alınmasından, adı geçen koşullar üzere vakıf işlerine bakma ve adı geçen şeyhliğe görevlendirilmiş olup görevini yerine getirdikten sonra bundan önce vakıf işlerine bakma görevi ve adı geçen şeyhliğe sahip olanlar karşılaştırılan iş ücretine göre görevlendirilmişlerse

adı geçen de o nedenle kararlaştırılan iş ücretini (tevliyatı) adı geçen vakfın ürününden alıp kullansın. Şöyle bilsinler, şeref belirtisi olarak güvensinler.

(II. Mahmut - 23 Cemaziyehanır 1243/M. 1827)

BELGE : 79

II. Mahmut'un Bektaşilik işinin ağır çözüldüğü ve daha hızlandırılması yolunda sadrazamına verdiği buyruk:

Benim vezirim.

İşbu yönergem ve Bektaşilerle ilgili çıkarılan buyruklarım benim önemli görüşlerimdir. Şöyle böyle denilerek bunların yerine getirilmesi pek gecikti. Birkaç gün içerisinde hemen müsvedde gereğince buyruklarımı çıkarıp denetçileri görevden uzaklaştırasın. Birçok yasaların uygulanmasına izin vermeme karşın, yine yüzüstü bırakılıyor. Bütün şerbethaneleri mühürleyip öyle bıraktınız. Birşeye başladıktan sonra, kararına bakılmak gerekir. Her ne kadar işler çoksa da, birine bir düzen verilmeden, başkalarına başlanılıyor, işler arapsaçına döndüğünden bir kat daha zorlaşıyor. Zecriyye (alkollü içkiler) maddesi nasıl oldu? Darphane Nazırı (Parasal işler, maliye bakanı) başka söyler. Asakir-i Mansure... bakanı başka söyler. Herbiri hizmet beğendireyim diyerek işleri birbirine dolaştırıyorlar. Şimdiye kadar birşey söylenmediğinden aşırıca gitmeye başladılar. Sonunda kızacağımı düşünmüyorlar mı? Kimsenin kendisi o kadar gerekmez. Doğrudan doğruya görev yapmaya baksınlar. Saib Efendi'nin buyruğunda çok memuriyet olduğundan bu kadar şeyi toplayıp pürüzsüzce görmek olanaksızdır. Sonra şöyle oldu, böyle oldu sözlerini dinlemem. Hemen şimdiden bu yasa maddelerinin serbest birine verilerek düzenleme ve uygulamaya bakılsın.

(Dolap 2, sandık 61. Hatt-ı Hümayun No: 57)

BELGE : 80

Hacı Bektaş Dergahı'nın vakfı olan Karaöyük'ün gelirine el konulmuştur. Seyyid Feyzullah Efendi'nin padişahlık katına başvurusu üzerine bu toprakların dergahın vakfı olduğuna ilişkin II. Mahmut'un gönderdiği ferman:

Başarı Tanrıdandır.

Yüce yazımız gereğince işlem yapıla,

Tuğra, Mahmut bin Abdülhamit Han

(Gereken övgülerden sonra) Karaman valisi Vezirim Paşa (gene övgüler) Konya vekili ve Kırşehir Kadısı,

Bu yazı ulaştığında bilesiniz ki 4 Cemazi'ül Ahir 1123 (1809) gününde tahta oturdum (cülûs ettim). Önceki tüm buyrukların yenilenmesi için bir fermanım olmadı. Böylece de Ariflerin Sultanı Hacı Bektaş Veli'nin temiz soyundan (k.s.) olup eşiğinde postnişin olan Seyyit Feyzullah, öncelikle ulu divanıma sunduğu mührü ile, anılan zaviyenin vakfının yakın topraklarından Kırşehir sancağında Hacım, öbür adıyla Karaöyük bucağı ile bilinen yerlerin gelirlerinin vergiden bağışıklığının onurlu buyruklarla hak olarak tanındığını, ancak kimi kişilerin bu bağışıklığı tanımayarak hesaplara el koyduklarını bildirmiştir. Bunun için yeniden buyruk çıkarmamı istemiştir. Hazinedeki gelir defterlerine bakılsın. Bundan önceki yarıcıların (reaya) herhangi bir nedenle yeri değişik düşenlerinin kaldıkları sürelere bakılmaksızın eski yerlerine geri gönderilmeleri için 217 yılının Recep ayında buyurdum. (*)

Başlığını onurlu tuğramla (hatt-ı hümayun) süslediğim fermanımla ilgili yerlerin kadılarına seslenerek; bir savaş yolculuğunda (sefer) din (cihat) askerleri için düzenlenen deve, katır, ko-

(*) Metinde 217 olarak geçiyor. Doğrusunun 1217 olması gerekir. Bu tarih milad 1802 yılına karşılıktır.

yun v.b. özetle vakıf içerisine katılacaklara bundan önce nasıl Kırşehir sancağında olan deve, katır v.b. bir başkasına devretmemek koşulu ile af ettim ise gene af ettiğimi (katılmasından geçtiğimi) 1218 (1803) yılı Zilhicce'nin son günü adı geçen Hazret'in vakıf yerlerinden Hacım, öbür adıyla Karaöyük ve mezrasının bu işlemi, gereken defterlere (defter-i hakani) vakıf, bağışıklık ve özgür çalışmalar olarak geçmiştir. Mütevellilere çift, binek hayvanı, koyun vergisi v.b. için el koyma ve hesap sorma gerekmez.

Böyle iken fermanlarıma ve hakan defterlerindeki kayıtlara ters düşerek Konya, Kırşehir gelir sorumlulukları (mütesellim), yöneticileri (ayan) ve zabıtası bu alanlarda kendilerini rahatsız etmişlerdir. Şimdi yeni bir buyruğu eskiden beri ilgili dergahın postunda oturan Şeyh Abdüllatif Efendi'ye dilekçesi üzerine verdim. Kayıtlara işlensin.

BELGE : 81

Hacı Bektaş Dergahı postnişinliğinin Çelebi Feyzullah Efendi'ye verilmesi hakkında padişah Abdülaziz'in beratı:

Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin Niğde'de bulunan onurlu dergahının vakıflarından olan velilik ve şeyhlik için ayrılmış dört pay (sehim) ürünün bölgesinde bulunmak üzere 300 kuruş maaşlı Yusuf Ziyaeddin Efendinin ölümü ile boşalan hizmetin ve temsilin soydan gelen Feyzullah Efendiye verilmesi yetkililerce bildirilmiş;

Ayrıca, vakıf hazinesinden 500 kuruş maaşlı müderris (öğretmen, profesör) ve şeyh olan Muhammed Nuri de ölünce şeyhlik boşaldığından vekil atanmasına gerek kalmadığından vekâlete ayrılmış yukarıdaki iki aylık birleştirilerek 800 kuruş maaşla asaleten görevin soydan gelen Feyzullah Efendiye verilmesine bir onurlu berat verildi.

Kaldırılan Padişah Vakıflarıyla ilgili Bakanlığın yazıları ve Şeyh'ül İslam'ın da değinmesi üzerine danıştayca (devlet şûrası)

da onaylanarak 1288 (1871) yılı Ramazan'ın 2. günü bu beratı verdim. Buyurdum ki bu gereksinme, vakıf koşullarının kendisince yerine getirilmesini sağlaya. Görevi doğruca üstlene. Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin onurlu dergâhının şeyhliği Çelebi Feyzullan Efendinin kişiliğinde asaleten bulunsun. Bununla ilgili padişah beratı yazılsın. Gereği için Mektubat Kalemine, bilgi için, Padişah oğulları da (ileride) haberli olsunlar diye yazılıp (derkenar) arşivlenmesine 16 Ramazan 1288 (1871)'de günlüklere (rûznâme) geçirildi.

BELGE : 82

Hacı Bektaş Veli Dergahı'na postnişin olarak atanan Nakşibendi şeyhlerinin dergahı sünnileştirememeleri, hatta kendilerinin Bektaşilik yolağına girmeleri üzerine Esseyid Ahmet Muhtar'ın Feyzullah Efendi'ye gönderdiği uyarı yazılarının sureti:

Olgun Efendim,

İslâm kurallarına , hukukuna ve tarikat kurallarına ters düşen sözleri, durumları ile bir kesim Müslümanları yanlışlığa sürükledikleri işitilen sapıkların Hacı Bektaş Veli hazretlerinin dergâhından uzaklaştırılmasından ve hiç hakları olmayan bu kimselerden sonra şeyhlik görevinin önceden olduğu gibi sizin tarafınızdan yürütülmesi konusunda Ankara'ya emir gönderilmiştir. Yüce kişiliğinizin din hükümlerini, temiz din yasalarını, Nakşibendi yolağına girenleri yetiştirmek ve Peygamber sünnetine dikkat ederek dine aykırı olan gelenek ve tavırların kaldırılıp Dergâhta bulunan müritlerin ahlaklarının düzeltilip nefislerinin ıslah edilmesine gayret göstermeleri uyarısıyla bu yazı kendilerine gönderildi.

Esseyid Ahmet Muhtar.

19 Şaban 1270 (1873), 29 Eylül 1289 (1872)

BELGE : 83

Hacı Bektaş Veli Dergahı'nı sünnileştirmek amacıyla atanan Nakşibendi Hasan ve Türabi Babalar'ın görevlerini başaramamaları nedeniyle Şeyhler Kurulu'nca (Meclis-i Meşayih) postnişinlikten uzaklaştırılmaları için Çelebi Feyzullah Efendi'ye gönderilen kurul kararı:

Hazreti, Hacı Bektaş Veli Onurlu Dergâhı Şeyhliği Yüce Katına,

Faziletli Efendim Hazretleri,

Yüce beratla şeyhlik hizmeti yüce kişiliğinizde bulunan Hacı Bektaş Veli Dergâhında bir süreden beri oturan"dedebaba" ünvanı ile görev yapan ve dergâhın her işini üzerine alan Selânikli Hasan Baba, bir takım yetkisiz ve benlik hırsındaki kişilere halifelik ve babalık vererek halkı kışkırtıcılığa sevketmiştir. Bu nedenle kendisinin Onurlu Dergâhtan çıkarılması ve yeni bir atamaya değin ilde tutuklanması kararlaştırılmıştır. Yüce kişiliğinizin Onurlu Dergâhta oturması ve bütün Dergâh işlerini üzerinize almanız konusunda Ankara iline telgraf çekilmiş bulunduğu 9 Recep 1290 (1873) günlü bir tezkere ile yüce Şeyhliğe,

Ve Tanrısal makamın adı geçenden alınıp size verilmesi dervişlere sorulmuş bulunduğundan anılanın Dergâhtan çıkarılması, ilde tutuklanması ve Dergâh işlerinin size verildiği anlaşılmıştır. Bu kez Derviş Meclisi, kendilerine sorduğumuzda verdiği yanıtla bundan böyle Onurlu Dergâhta sizin oturmanız, bütün Hangâhı sizin yönetmeniz; Bu arada öbür tarikat hangâhlarında "sertarik" ve "pişkadem" adlarıyla şeyhlik yapan birer adam bulunduğu bilinmektedir. Bu nedenle sizin dergâh ve hangâhlarınızda da boşalma olduğunda atamasının tarafınızca yapılması; ancak bu yeni atananlara "postnişin" değil de "sertarik" veya "pişkadem" gibi unvan verilmesi; postnişin adının yalnızca yüce zâtınıza verilmesi ve Dergâhın içindeki adamların (*)

(*) Tutuklu durumdaki Selanikli Hasan Baba'nın adamlarından söz edilmektedir.

Dergâhtan çıkarılmaları daha ağır dinsel suç işleyenlerin görevden uzaklaştırılmaları bildirilmekle yerine getirilmesi Efendim Hazretlerinindir.

27 Şaban 1290 - M. 1873.

BELGE : 84

II. Abdülhamid'in Hacı Bektaş Veli Vakfı yönetimini Ahmet Cemalettin Efendi'ye verdiği doğrultusunda beratı:

Seçilmiş vakıflardan eli açık erenlerden Kırşehir sancağında bulunan Hacı Bektaş Veli yüce zaviyesi vakfı üretiminin onbeş payı itibariyle birbuçuk payına sahip olan Amasya'da bulunan Hamdullah ve İbrahim Selamet Efendilerden İbrahim Selamet Efendi'nin çocuksuz olarak ölmesine dayanılarak ona ait payların maaşından önceki paylarına katılarak Çelebi Ahmet Cemalettin ve Veliyüddin Efendiler'e verilmesi uygun olan Ankara ili yerel yönetimi tutanağıyla sarılmış bulunan yasal bildiriminde (ilam) atanmasına ve adı geçen veli hazretleri vakfının binikiyüzaltmışbeş yılı zilkadesinin yedinci günü tarihiyle yüce fermanım hükmüne uygun olarak harçsız ve aidatsız Yerel Vakıflar Müdürü yoluyla ürünün tümüyle yüce fermanımda giderleri açıkça belirtilmiş biçimde olacaktır. Yani onbeş pay ürünün dört payı şeyhlik ve vakıf işlerine bakma görevine, üç pay maaş olarak uygun biçimde çocuklara, dört pay tekkenin onarımına, diğer dört pay yoksulların yiyeceğine ait bulunmak üzere harcanması ve dağıtılması; fakat gerek Vakıflar Müdürü'nün irade ve kayıt işlerine, ürünün vergilerinin toplanmasının emrine bakmak ve gerek vakfın muhasebesini adı geçen müdür ile birlikte düzenleyerek ve yönetmek üzere vakıf evlatlarından kazanılmış hakkın düzenine uygun olarak görevlendirilmesi adı geçen Çelebi Ahmet Cemalettin ve Veliyüddin Efendiler'in vekili Hasan Rıza Bey'in bulunan dilekçesi üzerine devlet şurası mülkiye dairesinden düzenlenip sureti bildirilen tutanakta açıklanmaktan dolayı yapılan araştırmada

adı geçen vakfın ürününün onbeş pay nedeniyle birbuçuk payının dine sımsıkı bağlı olan İbrahim Selamet Efendi'nin elinde olduğu, vakıf işlerine bakma görevi ve şeyhliğe atanmış adı anılan onbeş paydan dört pay vakıflar hazinesinden ele geçirilerek yüz kuruş maaşla yalnız şeyhlik yanı Hacı Hamza Efendi'ye yöneldiği anlaşılmış ve adı geçen Çelebi Ahmet Cemalettin ve Veliyüddin Efendi vakıf evlatlarının en büyüğü olarak yetkince vakfı güzel yönetmesi ve sahip olduğu yasal durum üzerine ölmüş olan İbrahim Selamet Efendi'den kalan payların önceki paylarına katılarak adı geçen Çelebi Ahmet Cemalettin ve Veliyüddin Efendilere verilmesi ve vakıf işlerine bakma görevinin kayıtlarının bozulmasıyla, bozulmadan dolayı vakıflar hazinesinden şeyhlik maaşı olarak verilmekte olan adı geçen sekizyüz kuruş Şeyh Hamza Efendi'ye eskisi gibi vermek ve sürekli ürüne sahip çıkmak ve kullanmak üzere vakıf işlerine bakma görevinin de Çelebi Ahmet Cemalettin Efendiye yöneldiği araştırma mahkemesinden düzenlenen ilam üzerine devlet vakıflarının nezaret makamının ifade etmesiyle yöneltilmiş olduğu fermanın olduğu binüçyüzyirmiiki yılı seferilhayrının onsekizinci günü tarihinde adı geçen vakıf işlerine bakma görevi için adı geçen Çelebi Ahmat Cemalettin'in eline verilmesi gereken diğer bir kıta şerefli buyruğum verilerek yazı nedeniyle, işbu padişahın şanını yücelten yüce buyruğudur. Ahmet Cemalettin ve Veliyüddin -doğrulukları çok olsun- ellerine adı geçen paylar için bu beratı verdim ve buyurdum ki adı geçene önceki ellerinde bulunan paylarına katılarak ortakları ölmüş olan adı geçen İbrahim Selamet'ten boşalmış olan birbuçuk payın yarısına dahi katılarak birlikte kullansınlar.

(II. Abdulhamit, 1 Rebiülevvel 1322 - M. 1904)

FETVALAR

BELGE : 85

Yavuz Sultan Selim'in Alevi kırımı yapabilmek için Müftü Hamza'dan aldığı fetva: (*)

Ey Müslümanlar, bilin ve haberdar olun ki, reisleri Erdebil oğlu İsmail olan Kızılbaş topluluğu, peygamberimizin şeriatını, sünnetini, İslâm dinini, din ilmini, iyiyi ve doğruyu açıklayan Kuran'ı küçük gördüler. Yüce Tanrı'nın yasakladığı günahlara helâl gözü ile baktılar. Kutsal Kuran'ı, öteki din kitaplarını aşağıladılar. Onları ateşe atarak yaktılar. Hatta kendi mel'un reislerini Tanrı yerine koyup ona secde ettiler. Hz. Ebubekir'e, Hz. Ömer'e söğüp onların halifeliklerini inkâr ettiler. Peygamberimizin karısı Ayşe anamıza iftira ettiler ve sövdüler. Peygamberimizin şeriatını ve İslâm dinini ortadan kaldırmayı düşündüler. Onların burada sözü edilen ve bunlara benzeyen öteki kötü sözleri ve hareketleri benim ve öteki İslâm dininin alimleri tarafından açıkça bilinmektedir. Bu nedenlerden ötürü şeriat hükmünün ve kitaplarımızın verdiği haklarla, bu topluluğun kâfirler ve dinsizler topluluğu olduğuna dair fetva verdik. Onlara sempati gösteren, batıl dinlerini kabul eden ve yardımcı olanlar da kâfir ve dinsizdirler. Bu gibi kimselerin topluluğunu dağıtmak bütün Müslümanların görevidir. Bu arada Müslümanlardan ölen kutsal şehitlerin yeri yüce cennettir. O kâfirlerden ölenler ise, hâkir olup cehennemin dibinde yer tutacaklardır. Bu topluluğun durumu kâfirlerin halinden daha kötüdür. Bu topluluğun kestiği veya gerek şahinle, gerek ok ile, gerekse köpek ile avladığı hayvanlar murdardır. Onların gerek kendi aralarında, gerekse başka topluluklarla yaptıkları evlenmeleri geçerli değildir. Bunlara miras bırakılmaz. Sadece İslâm'ın sultanı-

(*) Müftü Sarı Gürz Nurettin Hamza Efendi Balıkesirli'dir. 1521 yılında ölmüştür. I. Selim Kazaskerliğe getirmiştir. Döneminin büyük fıkıh ve hadis bilgini olarak bilinir. Tarihe böyle yalnızca yüzkarası bir fetvayla değil, rüşvet almak gibi yüzkızartıcı bir suçla da geçer. Kuran üzerine yemin etmesine karşın 50 bin akçe karşılığında Semendire valisi Yusuf Bali'nin yolsuzluklarını ve haksızlıklarını kapar. Müftü Hamza, rüşvet aldığını öğrenen Yavuz Selim'ce sıkıştırılmış, canının bağışlanması karşılığında bu fetvayı vermiştir.

nın, onlara ait kasaba varsa, o kasabanın bütün insanlarını öldürüp, mallarını miraslarını, evlatlarını alma hakkı vardır. Ancak bu mallar İslâm gazileri arasında paylaşılmalıdır. Bu toplanmadan sonra onların tövbe ve pişmanlıklarına inanmamalı ve hepsini öldürmelidir. Hatta bu şehirlerde onlardan olduğu bilinen veya onlarla birlik olduğu tesbit edilen kimseler öldürülmelidir. Bu türlü topluluk hem kâfir ve imansız hem de kötülük yapan kimselerdir. Bu iki sebepten onların öldürülmesi vaciptir. Dine yardım edenlere Allah yardım eder. Müslümana kötülük yapanlara Allahda kötülük eder. *(Bi Soru Görez adıyla bilinen Müftü Hamza).*

BELGE: 86

Şeyhülislam İbni Kemal'in Yavuz Selim'in Alevi kırımına izin veren fetvası: (*)

Bu yerde adı zikri dolaşan, bütün zamanlarında tanındığından dolayı varlığının açıklanmasına gerek duymayan, Rahman ve Rahim Allahın adıyla; Şah İsmail'in ve din gününe (kıyamet) kadar lânetlenmiş guruplarının ve tebalarının yenik zelil askerlerinin küfrü hususunda hamd kerim, kuvvetli büyük yüce olan Allah içindir. Övgü doğru yola rehberlik eden Hz. Muhammed'i ve doğ-

(*) İbni Kemal (Kemal Paşazade) (1468-1534) Osmanlı ulemasıdır. Tokat'ta doğmuş, Edirne'de yetişmiştir, Tefsir, Fıkıh ve İslami bilimlerle ilgili birçok kitabı vardır. Osmanlı tarihinin bir bölümünü yazmıştır. Yavuz Selim'in İran seferi sıralarında yıldızı parlar. Osmanlı toplumunu İran'a ve Şiiliğe karşı hazırlar. Verdiği fetvalar ve hazırladığı risaleleriyle Alevi-Şiilerin öldürülmelerini gerekli, mallarına el konulmasını ise helâl görür. Şii İran'a yapılacak savaşı cihat olarak değerlendirir. Şah İsmail'i ve Alevi-Şiiliği eleştirmesi ona değer kazandırır ve bürokraside ilerlemesine yol açar. Çaldıran Savaşı sonrası Edirne kadılığına, Haziran 1516'da da Anadolu Kazaskerliğine getirilir. Saygınlığı Kanuni döneminde de sürecek, Kabız olayında fetvalarına başvurulacak ve Şeyhülislam olacaktır. En büyük yetiştirmesi Alevi kırımıyla ilgili verdiği fetvalarıyla yücelen Ebussuud Efendi olacaktır. İbni Kemal'in, Yavuz'un Alevi kırımını kolaylaştırmak için kaleme aldığı **"Fitekfirir-revâfiz"** adlı risalesi şu cümlelerle biter: **"Kızılbaş topluluğunun şeri yasalar gereği öldürülmeleri helâldir. İslâm askerlerinden onları öldürenler gazi, ellerinde ölenlerse şehittirler."**

ru dinde ona uyanlar (övgüler olsun) Şianın (Şah İsmail ve tebasının) kendi imanlarından başka doğru yola götüren imam, imamlığını ilk dört halifenin halifeliğini inkar ettikleri, İmam Ebu Bekir'le, İmam Ömer'e, İmam Osman'a (yüce Allah hepsinden razı olsun) açıkça küfür ettikleri, Sünni memleketlerinden bir çok yere hakim oldukları, haberleri ard ardına geldi. Müslüman ülkelerde bu durumun etkileri çoğaldı. Şeriatı ve ona uyanları küçümsüyorlar. Bu şeriatle içtihat edenlere, kendi mezheplerinin tersine müctehitlerinin mezheplerinde zorluklar olduğunu ileri sürerek (şeriate tabi olanlara) sövüyorlar. Tarikatlerinin liderlerine de Şah İsmail adını verdiler.

Onlar Şah İsmail tarikatının yönteminin son derece kolay olduğunu ileri sürüyorlar. Şah İsmail'in "helaldir" dediğini helâl, haramdır dediğini haram sayıyorlar, (olduğunu iddia ediyorlar).

Şah şarabı helal kılsa, şarap helal oluyor. Özetle, küfürlerin en çeşitleri, dinden dönmeleri küfürlerinde şüphe etmiyoruz. Sürekli gelen haberlerle bize ulaşmıştır. Ülkeleri Dar'ul-Harb'tır. (*) Erkeklerinin ve kadınlarının nikahı geçersizdir. Onların, çocuklarının her biri zina çocuğudur. Onlardan birinin kestiği hayvan (ölü) mundar olur, her kim bir zorunluluk olmadan onlara özgü kırmızı şapkayı giyerse, küfürün korkusu ona hakim olur. Bu da açıkça küfür ve inkar belirtilerindendir.

Bunların hükümlerine gelince, bunlar dinden dönmüşlerin muamelelerini görürler. Öyle ki yenilseler bile, oralar dar (savaş kapsamına alınmış) şehirlerinde ol harb olmaya devam eder.

Müslümanlara malları, kadınları ve çocukları helâl olur. Adamlarına gelince, onlar Müslüman olmadıkça öldürülmeleri zorunludur. Müslüman olduklarında zındıklıklarının tersine, diğer Müslümanlar gibi hür olurlar. İnsanlardan birisi (Darüs-Selâmi) - (şeriatın hüküm sürdüğü) terk etse bile, onların dinini seçse, onun da kesinlikle katli vaciptir.

Kaynak: Mecmü'a-i Resâl, Süleymaniye Ktp, Pertev Paşa Kısmı, No: 621, Yk. 31-31 b.

(*) Dar'ül Harb: Savaş demektir. Müslüman olmayan topluluklar üzerine savaş açmak ve orayı Müslüman yönetimine kazandırmak anlamını içerir. Bu yaklaşımıyla Osmanlı yönetimi Şii İran'ı Müslüman görmemekte, buraya Müslüman olmayan ülkelere uygun görülen savaş hukukunu uygulamaktadır.

BELGE : 87

Ebussuud Efendi'nin (*) Karamanlı Şeyh Hakkında verdiği fetvaları:

Soru: İstanbul kentinde, kutsal şeriat kuralları uyarınca öldürülen ve Karamanlı Şeyh denilen kişinin öldürülmesini gerektiren dinsel nedenlerin ne olduğunu, yargılamada bulunamayan diğer Müslümanlara açıklayarak sevap kazınınız...

Cevap: Karamanlı Şeyh; dinsel zorluklardan olup kesin ayetlerle kanıtlanan kutsal şeriat kurallarını inkâr ettiğinden dinsizdi. Büyük peygamberimizin yüceliğine söğerek (onun niteliğine aykırı görüşleri ileri sürerek) zikrettiği için durumu dinsel kurallara aykırı düştü ve öldürüldü.

Soru: Dinsiz olanın ve dine söğenin daha sonra tövbe etmesini İmam-ı Azam kabul eder ve bu kişinin öldürülmemesini söyler. Karamanlı Şeyh birçok kez tövbe etmiş ve inancını yenilemişken yine kurtulamadı. Bunun sebebi nedir?

Cevap: Dinsiz birisinin tövbesinin kabul olması için, onun yakalanmadan önce tövbe etmesi gerekir. Yakalandıktan sonra yapılan tövbenin değeri yoktur. Karamanlı Şeyh'in tövbesi de yakalandıktan sonra yaptığı tövbedir.

Dine söğenin tövbesi gerçekten de İmam-ı Azam katında geçerlidir. Ama diğer din büyükleri (imamlar) bunu benimsemezler. Bu ülkenin kentlerindeki dinsel yargıçlar (kadılar) din kurallarına uymayanların tövbelerine değer vermeyip diğer imamların yolundan giderek dinsizlerin öldürülmeleri kararını verebilirler ve bu onların bir görevidir.

(*) Ebusuud Efendi 1490'da İskilip'te doğmuş, 1573'de İstanbul'da ölmüştür. Kürt kökenlidir. Osmanlı tarihinde İbni Kemal'den sonra ikinci önemli bilgin sayılır. II. Bayezıt'la tanınarak devlet hizmetine sokuldu. 1533'e kadar müderrislik, 1545'lere kadar kadılıklar ve kazaskerlik yaptı. 1545'de Şeyhülislamlığa getirildi ve ölünceye dek bu görevi sürdürdü. Kanuni Süleyman ve II. Selim döneminde önemli kişidir. Devlet yönetiminde her türlü merkez dışı akıma karşı sert tutum gösterdi. Gelenek ve görenekleri şeriat kurallarıyla birleştirmeyi başararak devlet otoritesinin sağlanmasında önemli roller oynadı. Alevileri suçlayıcı ve ölümle cezalandırıcı fatvalarıyla ünlüdür.

Soru: Bu konuda karar veren yargıç Hanefi mezhebinden olup kendi mezhebini bilerek ve isteyerek bırakarak öteki imamların mezhepleri uyarınca karar verse, bu karar temiz olur mu? Bunun verdiği kararla sözü edilen kişinin öldürülmesi gerekir mi?

Cevap: İmam-ı Azam'a göre tövbe eden ve İslam'a dönen bir dinsizin öldürülmesi zorunluğu ortadan kalkar, fakat o kişinin öldürülmesi izni ortadan kalkmaz. Öldürmeye izin sürer. Diğer imamların düşüncelerine göre, öldürülmesi gereken için bu karar verilince işin bitirilmesi zorunluğu İmam-ı Azam tarafından da benimsenir. Bu idam kararını veren yargıcın Hanefi olması da ona bir zarar vermez.

Ayrıca Hanefi yargıç vargılara ulaşıp İmam-ı Azam'ın düşüncesinin doğruluğuna, kanıtlarının gücüne içten inansa, fakat öteki dinbilginlerinin düşünceleri ile yetinse, bu kişinin kararı İmam Yusuf'a göre doğru değildir ama anlatıldığına göre İmam-ı Azam bunu benimser. Hanefi şeyhlerin büyüklerinden İmam Halil Ebu Bekr Muhammed İbn-ül-Fazl Buhari ve İmam Mecid bu yöntemi kullanmışlardır. Ünlü fetva kitaplarındaki fetvalar da bu biçimdedir...

Soru: Karamanlı Şeyh'e yüklenen batıl sözlerin her birinin ayrı ayrı zamanlarda söylendiği konusunda tanıklar bulundu. Tanıkların zaman ve yer konusunda birbirleriyle çelişkiye düşmeleri onların tanıklıklarına zarar verir mi?

Cevap: Tanıklığın zamana bağlı olarak geçerliğini yitirmesi yaralama, öldürme, soygun gibi eylemlerde ortaya çıkar. Fakat, sözünü ettiğimiz türden sözler ve davranışlarda, zaman ve yer konusunda tanıkların anlaşmazlıkları, onların tanıklıklarını geçersizleştirmez.

Soru: Yargılama konusu geçen batıl sözleri Karamanlı Şeyh'in söylemesi ile bunun tanıklar tarafından söylenmesi arasında çok zaman geçmiştir. Zamanaşımına uğradığı için tanıkların

tanıklıklarının benimsenmemesi gerekirdi. Bu yargılamada tanıklıklar niçin benimsendi?

Cevap: Sövmesi ve dinsizliği nedeniyle öldürülen bu kişinin öldürülmesi Şafii mezhebince de dinsel zorunluktur. İmam Şafi zamanaşımı nedeniyle tanıklığın geçersizleşmesini kabul etmez. Dinsizlik yüzünden öldürme, İmam-ı Azam'a göre dinsel bir idam değildir. Bu yüzden, zamanaşımı kuşkusuyla, verilen bu karar geçersiz sayılamaz. Bu kural belki dini bırakarak başka bir dine girenler için uygulanabilir.

Karamanlı Şeyh yakalandıktan sonra tövbe etmiş ve tövbesi de bu nedenden geçersiz sayılmıştır.

Gerçekten de, tanıklığın geç yapılmasının, tanıklığın yasallığını yok edeceği fetva kitaplarında yazılıdır. Fakat, Hanefi şeyhlerinin büyüklerinden Ebu-l-Kasım Saffar, "Geç yapılan tanıklık (aradan uzun zaman geçmesi) tanıklığa zarar vermez." demiştir. Ayrıca tanıklar burada tanıklığın geç yapılmasına geçerli özürler göstermişlerdir...

Soru: Bu konuda bazı kimseler, "İdam kararını veren âlimler fanatikçe davranıp Karamanlı Şeyh'i zalimce öldürttüler" deseler, onlara ne yapmak gerekir?

Cevap: Eğer bu kimseler Karamanlı Şeyh'in yolunu hak bellerler ve alimlerin tuttuğu yolu da zulüm sayarlarsa dinsizdirler, tövbeleri kubal olunmaz. Bunların başkanlarının ve kendilerinin tümünün öldürülmeleri gerekir.

Eğer böyle demeyip de, "Dine göre ortaya çıkan zorunluk 'öldürme' değildi, öldürülmesi zulüm oldu," derlerse kafir olurlar. Eşleri kendilerinden boş olur... İmana gelmezlerse öldürülmeleri uygundur.

Eğer böyle demeyip de "Gerçek olmayan tanıklar zalim ve fanatik biçimde tanıklık yaptılar" derlerse onları şiddetle cezalandırmak ve uzun süre hapsetmek gerekir...

BELGE : 88

Ebussuud Efendi'nin Hallac-ı Mansur'le ilgili fetvası:

Soru: Birisi, "Hallacı Mansur şeriata göre kâfir olduysa, gerçeğe göre de en yüce mümindir. Gerçekten de Hallac'ın davası doğrudur" dese ve inancı da bu yönde olsa bu kişiye ne yapılır.

Cevap: Hallacı Mansur'a yapılan yapılır...

BELGE : 89

Ebussuud Efendi'nin Kuran'a karşın diğer kutsal kitapları yüceltenleri cezalandırmak amacıyla verdiği fetva:

Soru: Hakim İshak'ın yandaşlarından olan üç kişi, "**Kuran'ı, önce gelen kitabı tasdikten ve ona şahit olarak, hak ile sana indirdik...**" ayetinden yola çıkıp "**ona şahit olarak...**" ibaresinin anlamını sapıtarak "**Halen Yahudilerin ve Nasrutilerin ellerindeki Tevrat ve İncil, indirildiği gibidir. Asla değiştirilmemiştir**" diye konuşsalar ve buna da inansalar... Tevrat adına halen Yahudiler elinde bulunan kitapta Lut Peygamber hakkında, haşa "**Sarhoş olup kendini bilmez haldeyken kızlarıyla zina eyledi.**" diye yazılı olduğu ve yine yüce Kuran'a muhalif ve zıt birçok şeyler bulunduğu halde, bu kişiler yine bu kitaplarda yukarıdaki açıklamaya bağlı olarak inanıp bu inançlarında direnseler kendilerine ne yapmak gerekir.

Cevap: Bu durum çirkin bir bilgisizlik ve açıkça sövgüdür. Bunlar gerçek anlamda tövbe ederlerse bizim imamlara göre ölümden kurtulurlar, ama diğer imamlara göre boyunları vurulur...

BELGE : 90

Ebussuud Efendi'nin Müslümanlara sövmeye ceza verilmesi hakkındaki fetvası:

Soru: Bir Müslüman diğer bir Müslümana cima kastıyla dinine, imanına, ağzına sövse ne olur?

Cevap: Kafirdir, katli helaldir.

Soru: Bir kişi diğerine selam verirken, "**Aşk olsun...**" dese diğeri de "**Ya hu...**" diye karşılık verse bunlara ne yapılır?

Cevap: Yüce Tanrı'nın saptadığı selamı beğenmeyip o şekilde selamlaşırsa kâfir olurlar.

Soru: Bir kişi, diğer iki kişiyi dinsizlikle suçlarsa o iki kişiye na yapılır.?

Cevap: Bir şey yapılmaması gerekir. Belki dinsiz değildirler...

Soru: Ya bir tanık bulununca, o zaman ne yapılır.

Cevap: Dinsizlikleri anlaşılmış olur ve öldürülmeleri gerekir...

Soru: Kâfir düğününe "**Mübarek olsun**" diyene ne yapılır?

Cevap: Eğer "**Mübarek**" dediyse kâfirdir.

Soru: Bir kişi "**Şarap içersem peygambere sövmüş olayım**" dese ve daha sonra da şarap içse, ona ne yapılır?

Cevap: Kâfirdir, katli helaldir.

BELGE : 91

Ebussuud Efendi'nin Şeyh Bedrettin ve Bedreddinilerle ilgili fetvası:

Soru: Şeyh Bedreddin Simavi ki "Varidat" sahibidir, "**Bedrettin yandaşlarına küfür ve lanet etmeyen kâfirdir**" diyen birisine ne yapmak gerekir?

Cevap: Aslında, Bedrettin yandaşı olanlar kâfirdir, demek doğrudur. Diğer kâfirleri olduğu gibi bunların adını da anmayıp lanet etmeyen kendi halindeki Müslümanlar kâfir olamaz.

Soru: Simavilerden bir bölük insan şarap içip izinle birbirlerinin eşlerine tasarruf etseler, bunlara ne yapmak gerekir?

Cevap: Öldürülmeleri gerekir...

Soru: Bir kişi "**Kim Şeyh Bedrettin dervişlerini evine ko-**

nuk alırsa onu cezalandırıp ayrıca suç parası almak gerekir." dese bu uygulama dine uyar mı?

Cevap: Konuk alan kötü şöhretli Simavi yandaşıysa uyar.

BELGE : 92

Ebussuud Efendi'nin Peygambere, Kuran'a ve İslamın kurallarına karşı olanlara ölüm öneren fetvaları:

Soru: "Peygamberin kimdir?" denilen birisi **"Bilmem..."** diye karşılık verse ne olur?..

Cevap: O kişi gerçek de, yalan da söylemiş olsa kâfir olmuş olur...

Soru: Bu konuda bazı kişiler o kişiye **"Peygamber yolundan (Şeriattan) çıkma, peygamberi tanı, utan..."** deseler, o da öfkeyle, **"Ben peygamber bilmem"** dese dine göre kendisine ne yapmak gerekir?

Cevap: O kişi kâfirdir, öldürülmesi gerekir...

Soru: Müezzin ezan okurkan, bir kişi **"Bin kere seslensen, bizden sana varan olmaz..."** dese ona ne yapmak gerekir.

Cevap: Bu bir alaydır. Söyleyen kâfir, karısı da boş olur...

Soru: Bir kişi diğerini şeriat yoluna çağırsa, diğeri ise, **"Sana da şeriata da lanet..."** dese, ne yapmak gerekir?

Cevap: Bunu söyleyen kâfirdir, dolayısıyla öldürülmesi şarttır.

Soru: Bir kişi diğerine, **"Bana Tanrı'yı buluver..."** dese, diğeri de; **"Kuran'ı kılavuz alır, paygambere uyarsan Tanrı'yı bulursur..."** dese, ötekisi yine, **"Onlara ne gerek var? Ben onlarsız da bulurum..."** diye konuşsa, yahut da **"Buldum..."** deyiverse, ona ne yapmak gerekir?

Cevap: Dinsizdir, öldürülmesi şarttır.

Soru: Bir kişi **"Bana İsa Peygamber gibi gökten sofra iner. Birçok insanı vebadan ve başka belalardan kurtardım, kurtarırım. Dilediğimi de kötü duruma düşürürüm"** dese ne

yapmak gerekir?

Cevap: Bir kişi deli değilse dinsizdir. Derhal yakalayıp sorguladıktan sonra hakkından gelmek gerekir...

Soru: Birisi, **"Dolu cennetten, boş cehennem yeğdir..."** diye şaka yollu konuşsa, ne gerekir?

Cevap: O kişi kâfir olur.

Soru: Birisi haşri yadsıyıp, **"Mümine haşir yoktur..."** dese ona ne yapmak gerekir?

Cevap: Öldürmek gerekir.

Soru: Bir bölük insan, namaz kılmayıp Ramazan ayının farz olduğunu yadsısa ve Ramazan gelince oruç tutmasalar, bunun nedeni sorulunca da, **"Biz yoksul insanlarız. Bize beş altı gün tutmak yeter..."** deseler ve kadınlarıyla birlikte şarap içseler... Ayrıca kâfirlerin toplantı günleri gelince o günlere kâfirler gibi uysalar, saygı duysalar... Bunun gibi şeriata aykırı bir çok davranışları olsa, bu insanlara ve bunlara Müslüman gözüyle bakıp; söz ve davranışlarını benimseyenlere ne yapmak gerekir?

Cevap: Bunlar kâfirdirler ve öldürülmeleri gerekir...

Soru: Birisi şarap içse ve içerken haşa, **"Bu şarap güzel bir nesnedir, hoş şeydir. Bunu içmeyenlerin ağzını, avretini filanlayayım..."** diye sövse, diğer birisi de, **"İyi dersin..."** dese, bunlara ne yapmak gerekir?

Cevap: İkisi birlikte kâfirdir. Öldürülmeleri gerekir.

BELGE : 93

Ebussuud Efendi'nin Melami Şeyhi İsmail Maşuki ve raks (semah)a ilişkin fetvası: (*)

Soru: "Suçlu görülerek öldürülen Oğlan Şeyh dedikleri kişi

(*) İsmail Maşuki Melami dervişlerindendir. 1528'de boynu kesilerek idam edilmiştir. İstanbul ve Edirne'de kendisine geniş bir kitle bağlanmıştır. Bayrami Melamileri'nden Aksaraylı Pir Ali Efendi'nin oğludur. 1508 - 1528 yılları arasında yaşamıştır. Ebussuud Efendi, Kemal Paşazade ve Şeyhi Çelebi'lerden oluşan bir kurulca yargılanarak cezalandırılmaştır.

zulmen öldürüldü" diyen insanlara ne yapmak gerekir?

Cevap: Onun mezhebinde ise öldürülür...

Soru: Tarikat kesiminin önderlerinden bir vaiz (İsmail Maşuki) camilerde ve kürsülerde açık açık, "Zikr halkasında, ibadet niyetine raks ve devran etmek helaldır ve bunun helal olduğu ayetle ve hadisle kanıtlanmıştır. 'Allah'ı ayakta iken, otururken, yanlarınız üzere yatarken de anın' diyen ayetin manası yüce Allah'ı her durumda anın, demektir. Raks da hal-i kıyama dahildir (Namaz gibidir).." deyip yine, "Kim kendini bir millete benzetirse ondandır, diyen hadis gereği (raks) gökte dolaşan meleklere benzemektir. Tanrının peygamberi bile raks etmiştir. Hatta kutsal ridası arkasından düşmüştür. Bu durumu peygamberin yakınları olan büyük insanlar söylemişler, hatta İmam Şafii ve Muhammed Gazali de anlatmıştır" deyip bir âlim de "Bu yüzden birçok fetva verilmiştir..." dese, tarikat önderi yine, "Bu zevk halidir. Tatmayan bilmez' demişler... Haram diyen desin. Biz helal bildiğimiz şeyi bırakmayız..." dese, tarikatçının gösterdiği bu kanıtlar gerçek kanıtlar sayılıp sözüne değer vermek doğru olur mu? Eğer söyledikleri doğru sayılmazsa bu tarikat önderine ne yapılması gerekir? Bu konunun iyice anlatılıp açıklanması için gerçek yardımınızı istiyoruz. Böylece, doğru ve yanlış ortaya çıksın, hak güneş gibi belirsin ve bilinmezlikler yok olsun...

Cevap: Yukarıda anılan yüce ayette raksa izin konusunda hiçbir işaret yoktur. O çirkin işin doğruluğuna inanan ve ayeti tanık olarak kullanan kişilerin iman ve nikah yenilemeleri gerekir. Zira, "kelamullah"ın anlamını bozarak kendi isteklerine uydurmuşlar... Sözü edilen hadis doğrudur... Fakat, insanların hareketini meleklerinkine benzetmek doğru değildir. Zaten şimdiki zaman sufilerinin ettikleri raks da gerçekte kâfirlerin horon tepmesidir ve bunların eylemleri kâfirlerinkine benzer.

Büyük peygambere raks etti, demek küfürdür. Çünkü raks aşağılık insanların işidir. Peygamberlerden birisine aşağılık eylem yüklemenin küfür olduğu fetva kitaplarında yazılıdır. Peygamber dönemindeki ululardan, sözü edilen işin (raksın) çıktığını söyle-

mek yalan ve iftiradır. İmam Şafii'nin söylediği ileri sürülen söz de yalandır. Hiçbir dinbilgini, raks helaldır, dememiştir. Yalnız "sema" da çelişkiye düşmüşlerdir.

Dinsel yorumlarda da, din bilginlerinden (*) başka kimselerin, İmam Gazali ve benzerlerinin sözlerine güvenmek doğru değildir.

Bu biçimde, kötüyü güzel göstererek, yalan dolancılıkla Şeytanlaşarak halka vaaz eden kişiler sapık azdırıcılardır. Bunlar kâfir olmuşlardır. Şiddetli cezalar ve hapisle önlenmeleri gerekir.

Eğer bunlar yasaklanamaz, "Alimler zevk sahiplerinin sırlarını bilemezler," diyerek büyük suçlarında direnirlerse dinsizdirler, mutlaka öldürülmeleri gerekir. Bundan sonra tövbeleri de geçerli olmaz...

Soru: Tarikat önderlerine, "Zikrullah ederken devran ve raks haramdır. Bu yararsız işin küfür olduğu fetva kitaplarında açıklanmıştır. Ayrıca günümüz müftüsü de bu biçimde fetva vermiştir. Bunu niçin bırakmıyorsunuz?" denildiği zaman:

"Bizi şarap içmekten ve buna benzer kötü alışkanlıklardan alıkoyuyor. Bazı sapıkların gönlünü değiştirerek Tanrı'yı anmasına neden oluyor" diye cevap veriyorlar. Gerçekten de öyle olsa bu duruma o niyet ile izin verilir mi?

Cevap: Verilmez. Bu, şeytanca olan sanı türünden bir aldatmacadır. Günahtan ibadet doğduğu nerede görülmüştür? Onların yaklaşmak istedikleri şey başka bir günahtır. Zaten cehennemlikler, uygun da olsa, ateş katlarının birisinden diğerine geçmekle kurtulmuş olmazlar.

BELGE: 94

Ebussuud Efendi'nin Yunus Emre ve beyitlerine ilişkin fetvası:

Soru: Bir tekkenin mescidinde, değişik kişilerle genç oğ-

(*) Sözü edilen din bilgini Sünni bilginlerdir...

lanlar toplanıp değişik nağmelerle tevhid ederken (Tanrısal şiirler okurken) bunu değiştirerek kimi zaman "dil-i men", "can-ı men" deseler, kimi zaman da "Sen bir ulu sultansın, canlar içinde cansın/Çün iyan gördüm seni, pinhan kapısı değil", "Cennet cennet dedikleri, bir ev ile birkaç huri/İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni" (*) biçiminde beyitler okusalar ve göğüsleri döğerek şaşılacak hareketler yapsalar, o yerde oturanlardan bazıları tekkeye giderek buranın şeyhine,

"Niçin böyle hareketlere razı oluyor ve yaptırıyorsun?" diye sorsalar, Şeyh de,

"Size ne. 'Cinleri ve insanları ancak bana kulluk etmeleri için yaratmışımdır'" ayetiyle cevap verse bu şeyhe dinsel olarak ne yapmak gerekir?..

Cevap: Bunların halleri ve sözleri tam anlamıyla fuhş olduğu gibi, cennet hakkında dedikleri kötü sözler de açık bir küfürdür. Bu kişilerin öldürülmeleri yasalara uygundur.

Şeyhleri olan dinsiz, "Yaparlarsa ne olur?" demekle kafir olmasından başka bu suçu tapınma sayarak yüce ayeti buna kanıt göstermekle yine kafir olur. Bu inançtan dönmezlerse kesinlikle öldürülmelidirler.

Soru: Şeyhlerden veya tarikat yolundakilerden bazılarına birisi,

"Siz niçin namaza ve zekata ilişkin çaba göstermiyorsunuz?" dese, karşıdaki de,

"Batın ilim (öz) yanında, zahir ilim (biçim) utanılacak bir durumdadır. Batın ilmiyle uğraşan kişi zaten zahir ilmini anlar" dese, ona ne yapmak gerekir?

Cevap: O da dinsiz ve günahkarlardandır. Onun yargısı, dinden dönenin yargısı gibidir. Bu geçersiz düşünceden dönmezse öldürülmesi gerekir.

(*) Bu beyitler Yunus Emre'nindir.

BELGE : 95

Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin Ramazan orucu tutmayanların öldürülmesini gerekli gören fetvası:

Soru: Bir kişi açıktan açığa Ramazan gününde yemek yese, sorgulaması sırasında "**Özrün yokken neden yemek yiyorsun?**" diye sorulduğunda yine, "**Ramazan hadistir, düzme koşmadır...**" diye cevap verse ve bu sözünde dirense, ona ne yapmak gerekir....

Cevap: Elbette öldürülmesi gerekir...

BELGE : 96

Ebussuud Efendi'nin şeriata uymayan seyyidlerin öldürülmesini gerekli gören fetvası:

Soru: Hazreti Hüseyin soyundan gelen bazıları (seyyidler) **İbadetle ilgili kurallar bizi bağlamaz. Biz öbür dünyada ahiret kurallarından sorumlu tutulmayız. Biz cennete gireceklerdeniz...**" deseler, bunlara ne yapılmalıdır?..

Cevap: Bu inanç üzerinde direnir de Müslümanlığa (şeriat yoluna) gelmezlerse dinsizlikleri anlaşılmış olur, bu nedenle de öldürülmeleri gerekir.

BELGE : 97

Ebussuud Efendi'nin Sünni tekke erbabı olmayanların cezalandırılmasını isteyen fetvası:

Soru: Tekkelerde toplanarak, "**Biz tevekkül ehliyiz...**" diyen insanların tutumları benimsenebilir mi?

Cevap: Benimsenemez.

Soru: Bazı sufiler, "**Bize şeyhimiz böyle buyurdu**" diye sürekli olarak zikretseler, onlara ne yapmak gerekir?

Cevap: Şeyhleri olan dinsizin buyruğunu Tanrı peygamberinin buyruğuna yeğledikleri için (Diğer ibadetleri yapmayarak...) tümünün öldürülmesi gerekir.

BELGE : 98

Ebussuud Efendi'nin Kızılbaş/Alevi topluluklarının ölümle cezalandırılmasını isteyen fetvası:

Soru: Kızılbaş topluluğunun dine göre topluca öldürülmesi helal mıdır? Bunları öldürenler gazi, bu öldürme sırasında ölenler de şehit olur mu?

Cevap: Kızılbaşların topluca öldürülmeleri elbette dinimize göre helaldir. Bu, en büyük en kutsal savaştır... Bu yolda ölmek de şehitliğin en ulusudur.

Soru: Kızılbaşların öldürülmesi, İslam Sultanına (Osmanlı Padişahına) düşmanlık besledikleri için mi şarttır, yoksa başka nedenleri de var mıdır?

Cevap: Bunlar hem sultana isyan ederler, hem de dinsizdirler...

Soru: Kızılbaşların önderinin Tanrı Peygamberinin (Muhammed'in) soyundan olduğu söyleniyor. Bu durumda, Kızılbaşların öldürülmelerinin helal olduğundan biraz kuşku duyulamaz mı?

Cevap: Hâşâ, en küçük kuşku duyulmaz... Kızılbaşların yaptıkları kötü işler, o temiz peygamser soyuyla bir ilgilerinin olmadığını göstermeye yeter. Ayrıca babası İsmail (*) ortaya çıktığında, İmam Ali er-Rıza İbni Musa el-Kazım'ın mezarının bulunduğu ve diğer yerlerdeki büyük seyyidleri zorlayarak kendi soyunu da onlarınkinden göstermek istedi. Direnenleri öldürttü. Bazı seyyidler kıyımdan kurtulmak için bu isteğe boyun eğmişler, fakat dikkat edenlerin anlayabilmesi için de onun soyunu kısır bir seyyide bağlamışlardır.

Ayrıca, soyunun peygambere dayandığı doğru olsa bile, dinsiz diğer kâfirlerden farkı kalmaz. Ancak ve ancak doğruluğu tartışılmayacak olan kutsal şeriat töresine uyanlar ve onun sağlam kurallarını koruyanlar peygamber soyundan olabilir... Örneğin,

(*) Sözü edilen İsmail , Şah İsmail Hatayi'dir.

Kenan Nuh Peygamberin oğluydu, ama onun yolundan çıkmıştı. Nuh Peygamber Kenan'ın kurtulması için yalvardığında, Tanrı, **"O senin soyundan sayılmaz..."** demiş, Kenan da öbür kâfirlerle birlikte boğulup cezalandırılmıştı.

Eğer büyük peygamber soyundan gelmek azabdan kurtulmaya yetseydi, Adem Peygamber soyundan geldikleri için, bütün kâfirler bu dünyada ve öbür dünyada asla azaba düşmezlerdi.

Soru: Kızılbaşlar, Şii olduklarını söylüyorlar, **"Lailahe illallah"** diyorlar. Kendilerine karşı uygulanan bu ölçüde sıkılığın nedeni nedir? Ayrıntılı ve geniş açıklar mısınız?

Cevap: Onlar Şii de değildir. Zaten **"Yetmiş üç yoldan ehli sünnet dışındakiler yanacaktır..."** diyen peygamberimiz durumu aydınlatmıştır (*). Kızılbaşlar yetmiş üç yolun tam olarak birinden değildirler. Her birinden bir parça kötülük ve bozgunculuk alıp kendi isteklerine göre yarattıkları sapıklık ve küfürlerine katarak bir sapıklık ve dinsizlik mezhebi (yolu) kurmuşlardır. Bu kötü durumlarını gün gün artırmaktadırlar. Bunların sürüp giden bilinen suçlarına bakarak kutsal din yasalarına (şeriate) göre şu yargılara varınız:

O zalimler, ulu Kuran'ı kutsal şeriatı ve İslam dinini hafife almakta dinsel kitaplara söğerek ateşe atmaktadırlar. Gerçek din bilginlerini (şeriat alimlerini) bu bilgileri yüzünden kırmakta, önderleri olan sapık haini Tanrı yerine koyarak ona secde etmekteler. Ayrıca haram olduğu sağlam ayetlerle saptanmış olan bütün yasakları da helal sayıyorlar. Ayrıca Ebu Bekir ile Ömer'e lanet ettiklerinden dolayı da kafirdirler. Ayrıca doğruluğu tartışılamayacak olan Ayşe'nin (Peygamberin ailesi) erdemine ilişkin birçok ulu ayet inmişken, bunlar Ayşe anamıza dil uzatarak Kuran'ı yalanlamakta ve böylece de kâfir olmaktalar. Ve yine Ayşe'ye yönelik suçlamaları ile peygemberimizin kutsal büyüklüğüne leke sürerek bu yolla peygambere söğmüş sayılırlar. Bu yüzdan bütün

(*) İşin ilginç yanı, Ebussuud'un ehli sünnete mal ettiği bu sözü Kızılbaşlar da kendileri için söylenmiş sayarlar.

Kızılbaşların, büyüğü küçüğü ile, kentleri ve eserleriyle yok edilmeleri şarttır. Bunların kâfir olduğundan kuşku duyanlar da kâfir olur.

Kızılbaşlar, İmam-ı Azam ve İmam Süfyan-ı Servi'ye göre, eğer tam anlamıyla tövbe eder de İslamiyete dönerlerse ölümden kurtulurlar. Fakat İmam Malik, İmam Şafii, İmam Ahmed bin Hambel, İmam Leys bin Sad, İmam İshak bin Rahu'ya ve öteki din bilginlerine göre bunların tövbeleri de kabul edilmez. Elbette boyunlarının kesilmesi gerekir.

Hazret-i İmam (Ebu Hanife) onların hangi yanın inancını benimserse o yandan olacaklarını söylemiştir. Bu yargı bilinir.

Kızılbaş askerleri için ne yapılması gerektiği konusunda bir ikilik yoktur. Fakat köylerde ve kentlerde kendi hallerinde doğrulukla oturup Kızılbaşların nitelik ve davranışlarından arınmış, dışları da buna uygun kimselerin, yalanları ortaya çıkmadığı sürece diğerlerine uygulanan uygulamalardan kurtulmaları gerekir.

Kızılbaşların öldürülmeleri diğer kâfirlerin yok edilmelerinden daha önemlidir. Örneğin Medine çevresinde kâfir çokken ve Şam henüz ele geçirilmemişken, Ebu Bekir kâfirlere saldırmayı değil, yalancı Müseyleme'ye bağlı bu döneklere saldırmayı yeğlemiştir. Hazreti Ali zamanında Haricilerin kırılması da böyle olmuştur. (*) Bu kesimin kötülükleri çok büyüktür. Bunların kötülüklerini yeryüzünden silmek için çok çaba harcamak, ne gerekirse yapmak lazımdır.

"Kendisinden yardım istenilen ve kendisine bağlanılan Allah'tır. Ey Tanrım; günahlarımızı ve işlerimizdeki taşkınlıklarımızı affet. Ayaklarımızı sağlam yere bastır. Kâfirlere karşı bize yardımcı ol."

"Bunu, efendimiz ve en üstünümüz, zamanın büyüğü, İslam ve zafer diyarının müftisi Ebussuud yazdı. Yıl: 995 (1548)

(*) Müfti Ebussuud Ali soyundan gelenlere bağlı Kızılbaşlarla, Ali'yi öldüren Haricileri aynı kefeye koymaktadır.

Soru: Nahcivan seferinde ele geçirilen Kızılbaş evladı kul olur mu?

Cevap: Olmaz.

Soru: Padişah buyruğuyla Kızılbaş topluluğu kılıçtan geçirilip büyüğü küçüğü tutsak alındığında, yakalananlardan bazıları Ermeni olduklarını söylerse bu durumda kurtulurlar mı?

Cevap: Ermeniler kurtulurlar. Eğer Ermeniler, Kızılbaş askeri ile birleşerek İslam Askeri (Osmanlılar) üzerine gelmemişlerse dine göre tutsak edilemezler.

Soru: Dört halifeye söğen ve Kızılbaş olduğu bilinen birisini öldürene ne yapılır?

Cevap: Eğer bu nedenle yapmışsa, hiçbir şey yapılmaz...

BELGE : 99

Hoca Ali'nin Şeyh Bedreddin ve Bedreddiniler için verdiği fetva:

Soru: Şeyh Bedreddin dostlarından bir topluluk karıları ve oğulları ile bir yere toplanıp içki içip, Şeyhleri adına olan ve adı geçen cahil şeyhin türbesi için Kâbe budur deyip, okumak-yazmak nedir? Bilim, bizim batın bilimimizdir deyip adı geçene dayandırılmaktadırlar. Bu söylenilenlerin dine ve şeriata ters olmasına karşın, söz ve davranışlarıyla yanlarındaki Sünnileri incitmeleri durumunda bu kişilere ne yapmak gerekir?

Cevap: Tanrıya bağlılıktan dönmelerinin anlaşılması durumunda öldürülürler.

BELGE : 100

Yeniçeriliğin kaldırılması sırasında Padişah II. Mahmut'un Bektaşilerin öldürülmesi için Şeyhülislamından aldığı fetva:

Müslümanlık adına olan Zeyd şeyhlik iddiasında olup ayaklanmacı ve zındıklık inancında olduğunu açıklayarak ve bu yüzden karışıklığa çağırıcı olduğu yasal olarak belirlenmiş olan Zeyd'in en sonunda siyaseten katli (öldürülmesi) yasal mıdır?

Yanıt: (elcevap): Allah için gerekir (vaciptir).

Bu yolla Zeyd için yazılmiş olan karıştırıcılık ve zındıklık ile bir tutulduktan sonra tövbesi kabul edilenebilir mi?

Yanıt (elcevap): Allah için olmaz. Belki öldürülür (katl olunur).

Büyücülükle karışıklık çıkaran Zeyd önce tövbe etse, bu durumda Zeyd'e ne yapmak gerekir?

Yanıt (elcevap): Allah için öldürülür (katl olunur).

(II. Mahmut dönemi 1826)

Ketebei Fakir Kadızade
Mehmet Tahir

LAHİYALAR

RAPORLAR

BELGE : 101

Şah Kulu'nun çevreye verdiği zararları dile getiren bir rapor:

(.....) Kısaca ülkenin durumunu düzene koymak, yardımcı olmak gerekir. Asıl Kızılbaş (İran - Safevi) kendisi gelse bu kadar kıyım olmazdı. Bu zalim uğradığı yerlerde erkek, kadın, çocuk her ne bulursa kırar. Hatta gereksinimin dışındaki koyun, sığır gibi hayvanları da kırıyor. Kediyi, tavuğu dahi kırmaktadır. Kütahya'yı talan ettiği zaman bütün giysi ve halıları yakmıştır. Kimi yapılanlar adaba uymadığı için yazılmamıştır. Çavuş İskender'le ben her şeyi gördük. Vuruşmanın başından sonuna dek gördük. Durum incelenmelidir. Çok namusa dokunuldu. Ülke halkı, özellikle Kütahya kentlisi yiyecek ve mallarının yağmalanmaktan kurtaramamışlardır. Müslümanların durumları oldukça üzücüdür. Çare getirilmelidir. Çavuş İskender akıllı kulunuzdur. Tüm haber ve bilgiler ondan alınabilir. Güvenilir biridir. Kalıcı büyük hükümetinizindir. Bütün halka şunu yaymışlardır ki zerdali vaktinde Şah gelecektir. Ülke bizimdir. Kimi kez mehdilik davası eder, kimi kez Şah öldü ülkesi bana kaldı. Ülke benimdir. Kimi kez birkaç günlük ömrüm kaldı, ülke benimdir türünde birbiriyle çelişen sözler eder. Çoğunluk fesadı sipahiler başlatmışlardır. Müslüman askeri olan sipahiler de yardımcı olmadılar. Yandaş davranmıyorlar. Şimdi onun zamanı değildir. Hemen zalimin ortadan kaldırılmasının çabası verilmelidir.

(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: 6187, Tarih: 1511).

BELGE : 102

Şehzade Osman'ın, şehzadelerin Şahkulcularla ilişkisini ele alan raporu:

(.....) Elbette yerine varasın. O yörenin çoğunluğu Kızılbaş Türk'tür. Bir kardeşin bir hareketiyle ülkede bunca kötü olay olmuştur. Sen oradan hareket ederek fitneyi önle ve onları sakinleş-

tir. Ben gece-gündüz senin devletinin geleceğini düşünüyorum. Kardeşlerine tuzaklar hazırlayarak gaflete düşürmek çabasındayım. Gelişmeleri tamamlayıp, Kızılbaşların elebaşılarını da yokettiğimiz zaman iş tamam. Amaç gerçekleşmiş olacaktır. Oyunu çok iyi oynayıp sabretmek gerekir.

(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: 2829, Tarih: 1511)

BELGE : 103

Antalya Defterdarının, Antalya'daki savaş durumunu anlatan raporu:

(.....) Asker bozulmuş, dönüp kaleye gelmişti. Hisar kapısını yaptırdılar. Subaşı beni bizden dönen melunlarla birleşerek ortaya alıp birkaç yerde yaraladılar. Kullarımız toplanarak kurtardılar. Bizzat hisarı yaptırıp taşraya adam çıkarmak olasılığı yoktur. Çünkü bizden karışanlarla o melunlar daha çok güçlenip tüm çadırlarımızı ve giysilerimizi aldılar. Benim hizmetçilerimi, sultanımın birçok kulunu ve birçok kimseyi şehit ettiler. Durumun devlete bildirilmesi gecikir ve ağır davranılırsa hisar elden gider. Bin ayak bir ayak üzerine gelmiştir.

(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: 6321, tarih: 1511)

BELGE : 104

Şehzade Osman'ın Şah Kulu olayıyla ilgili saraya sunduğu rapor:

(.....) Öncelikle Teke ilinin kendilerine yandaş olmayan köylerini yağmalayıp, yıkıp, malını alıp, kendilerine yarayan çocuklarını tutsak edip, yaramayanı ise kılıçtan geçirmişlerdir. Bu yolla Elmalı'yı dahi vurup, kırıp, malını ve rızkını alıp, kendilerine yaramayanı kırıp, Müslümanların çoluk-çocuğuna hakaret etmişlerdir. Kenti yer yer ateşe verip, mescitleri ve zaviyeleri bile yakmışlardır. Buldukları Kelamullahı (Kuran) ve kitapları ateşe verip kaçmışlardı.

(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: 2829, tarih: 1511)

BELGE : 105

Şah Kulu ayaklanmasının genişlediği hakkında rapor:

Filibe Sancağı Beyi Sufi Şah Kuli'nin casusu Pir Ahmet'in açıklamasına göre; Şah Kulu Antalya'da Yalımlı köyünün yanında bir mağarada olurdu. Çocukları dahi o köyde idi. Şah Kulu'nun yararlandığı kişilerden biri Sefer, ötekiyse İmamoğlu adlı kimselerdir. Şah Kulu'nun yanından ne zaman gittin dersen, geçen yılın Safer ayında gittim. Kaç kişiydiniz diye sorarsan, dört kişiydik dedi. Her birimize yirmişer kağıt verdi. O kimselerin adlarını sorarsan; biri Safer, biri İmamoğlu, biri Taceddin, biri de Pir Ahmet'ti. Nereye vardılar diye sorarsan; Safer Siroz'a, İmamoğlu Selanik'e, Taceddin Zagara Yenicesi'ne vardı. Ben Pir Ahmet'se Filibe'de İmaret mahallesinde Kara Habib adlı halifeye kağıt verdim. Kara Habib adı geçen İmaretin akıllılarındandır. Sofya'da Taceddin, Şüca, Şeyh Çelebi ve adı geçenin imamı Muhiddin halifelere kağıtlar verdim. Dobruca'da Ercanlı Halife'ye kağıt verdim. Giysilerimi ve kimi kağıtlarımı Ercanlı Halife'ye bıraktım. Dobruca bucağında Resullu adlı köyde Alaybeyi Muhammed oğlu Yusuf'a ve Edhemi Muhammed adlı halifelere kağıtlar (mektuplar) verdim. Banecük adlı köyde timar eri İlyas Halife'ye kağıt verdim. Pirenli adlı köyün imamı Muhiddin adlı halifeye kağıt (mektup) verdim.

(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: 6636, Tarih: 1511)

BELGE : 106

Şah Kulu'nun yakalanamayışı Divan'a sunulan bir rapor da şöyle değerlendirilir:

(....) Amma bilmeziz ki sihri mi vardır? Etkili cin mi bilir? Her seferinde sinmiş ve fazla uğraş vermeden gizlenip kaçmıştır. Ayaklandığından beri galip odur...

(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi No: 6187, tarih: 1511).

BELGE : 107

Antayla kadısının Sultan Korkut'a gönderdiği raporda müritlerinin Şah Kulu'ya bakışları yer alır:

(.....) Allah budur. Peygamber budur. Sur-ı hesap bunun önünde olsa gerektir. Buna inanmayan ve bağlanmayan imansız gider (.....) *(Zilhicce 916 - M. Nisan 1511).*

BELGE : 108

Şah Kulu ayaklanmasına katılan çevrelerin durumu hakkında:

(.....) Askerlerin içinde sipahi kesiminden çok adam verdır. Çoğunluk karışıklığı yaratanlar bunlardır. Hisara doluşup çok sıkıntı yaratmışlardır. Hisar çarpışmasında şunları söylerlermiş. Bir daha timar satarlar mı? Timarlarımızı ala ala tümümüzün rızkı tükendi. Timar almaya deve gerek, at gerek, mal gerektir. Yoldaşa timar yoktur. Nerde varlıklı Türk (Etrak) kesimi, bezirgan, bezirgan oğulları, kadı kulları, mütevelli oğulları, ribahorlar varsa tümü timar sahibi oldular. Paşanın ne kadar aşçısı, seyisi, mehteri varsa tümü timar sahibi oldular. Yoldaşa dirlik kalmadı. Timara mahalle verip, sipahi kesimine zulmetmekten ne fitne ve fesatların çıktığını, daha neler doğuracağını türlü türlü abartılarla söylemişlerdir.

(....) Çoğunluk fesatları uyduranlar sipahilerdir. Müslüman askerinden olan sipahilerden yoldaşlık gelmedi. Bundan sonra da gelmez. Hemen zalimin (Şah Kulu) ortadan kaldırılması için emir gereklidir.

(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: 6187, Tarih: 1511).

BELGE : 109

Şehzade Osman'ın Şah Kulu olayı hakkında saraya gönderdiği rapor:

(.....) O topluluk gece ve gündüz toparlanıp, Teke ilinin si-

pahileri dahi onlara katılıp, bir iki bin kişilik bir topluluk olmuşlardır. Başları Şahkulu'dur. Egemence davranıp kimini beylerbeyi edip, kimine yer yer subaşılıklar vererek akıllarını karıştırtmış ve sancak kaldırmalarını sağlamıştır. Öncelikle Teke ilinin dışındaki köyler ve kentleri yakıp yıkıp, kendilerine yarayanları tutsak edip, yaramayanları ise kılıçtan geçirip, bu yolla halk üzerinde dehşet yaratmışlardır. Kimseler önlerinde duramamaktadırlar. Ne yana gitseler Müslümanlar dağılmaktadırlar. Kalanlarsa bir güç oluşturamamaktadırlar. İstanos kasabasını basmış, halkını öldürmüş ve mallarını almışlardır. Oradan Elmalı'ya yönelmişlerdir. Orada kendilerini karşılayan biriki bin kişilik askeri yok etmişler, Elmalı'yı vurup malını almış, kendilerine yaramayanları kırıp-dökmüş, Müslümanların çoluk-çocuklarına dile alınmayacak ölçüde hakaret ve kötülük etmişlerdir. Kenti ateşlemiş, mescitleri ve zaviyeleri dahi yakmışlardır. Kuran'ı, dinsel kitapları dahi yakmışlardır. Teke'nin tümünün işini bitirdikten sonra, Mehdilik davası edip, bundan sonra ülke bizimdir demiştir. Buradan Hamit sancağına geçmiş, Gölhisar'a varmıştır. Hisarı fiilen almış, kadısını tutup ellibin akçesini aldıktan sonra işkenceyle öldürmüş ve ölüsünü kılıçla parça parça etmiştir. Köylerde mallara elkoymuş ve köyleri yıkmıştır. Buradan Burdur'a geçmiş, kendisini beylerbeyinin lalası Nokta'nın komutasında biriki bin asker ve dörtbeşyüz sipahi karşılamıştır. Lalanın komutasındaki askerler tümüyle öldürülmüş, Burdur basılmış ve ölçüsüz biçimde kötülük edilmiştir. Müslüman halkın çoluk-çocukları ellerinde tutsaktır. Buradan Isparta ve Eğridir'e yöneleceklerdir.

(Topkapı Arşivi, No: 2829-17 Muharrem 917/M. 16 Nisan 1511).

BELGE : 110

Yavuz Sultan Selim'in kardeşi Ahmet'in oğlu Şehzade Murat'ın Kızılbaş oluşu, kızıl taç giyişi ve ayaklanmasıyla ilgili rapor :

Haliyle bu diyarda sofular başkaldırdılar. Kara İskender adlı

kişinin aşırı isteğiyle Sultan Murat taç giyip sürhseri (Kızılbaşı) kendine asker edindi. Onbinin üzerinde oldular. Gittikçe Sofu İsa Halifoğlu adlı din sapkınının çevresinde toplanırlar. Seyyid Ali Halife dahi kendisi kul olup Geldigelen'e yığıldılar ki, karışıklığı doruğa çıkardılar. Nice köyler yağmaladılar. Nice adamları öldürüp atlarını ve giysilerini aldılar. Bu diyarda güvenlik kalmadı. Alaüddevle'ye varınız dediler. Sultan Ahmet dahi Süleyman Bey'i, Sinan Paşa ile Karaman'a çağırdı. Onlar orada Sultan Korkut üzerine gider derler. Bir haber daha söylenmektedir. Çorum'da İsa Halife oğlunu hapisten çıkararak, Sultan Murat için görevlendirir. Her gün bin sofu toplar. Ulufesiz, haraçsız her ne isteğiniz varsa yerine getireler diye. O dahi içki sohbetlerinde dedikleri gibi, adı geçeni hapisten çıkarıp, kendine kul edip, çevreye sofular gönderip, her halifeye olayı duyurup, onlar dahi eski mezheplerini gösterip, doğru yoldan sapıp, bağlandıklarının tutsakları olup, nefislerini öldürüp ve malı mülkü yağmaladılar. Amasya'da yirmibin sofu toplanıp nice Müslümanları, bilim ve tarikat erbabı kimseleri öldürdüler. Sultan Murat'ı alıp Geldigelen'e getirdiler. Orada da karışıklık çıkardılar. Hocalarını ve paşalarını kaçırıp kente getirdiler. Kale kapısını yaptılar. Çorum kadısı Nuşiveran'ı öldürdüler. İskilip'i Kara İskender'e verdiler. İlli ve kentliler ürküp kimi dağa, kimi kaleye girdiler. Sultan Ahmet'e ulaklar (haberci) gitti. Feryat ettiler. O, onbin adamla Davut Paşa oğluyla ve Kızıl Ahmet oğluyla asker gönderdi. Yolda gelir derler. Nebi Halife bu nedenle haber götürdü. Sofu askeri şimdi yıka yıka Sivas'a çıkıp Şah'a elçi gönderdiler. Bu diyarın durumu böyle oldu. İslam Halkı can korkusu ve tehlikede kaldı (1513).

(Topkapı Arşivi, No: 6522)

BELGE : 111

Molla İdrisi Bitlisi'nin Mart 1515'lerde Çaldıran Savaşı sonrası Amasya'da bulunan Yavuz Sultan Selim'e Safevi Kızılbaşlarının ve doğudaki Kürt beyliklerinin durumunu bildiren raporu:

Bu mektubu yazmaktan maksadım, eskidenberi defalarca

cesarette bulunarak arz eylemiş olduğum yön şudur: Allahın nasip ettiği bu zafer ve iskender makamına erişmenin şükranı bu mertebeyi daha yakseltmek ve zaferleri daha pekleştirmektir. Zira hem Tanrı uğruna yapılan savaşı ve hem Allahın kullarının huzurunu sağlayarak rızasına sebep olacaktır.

Yüce Tanrı istediği insanı zafere kavuşturur. Fakat ülkenizden hiç bir keresinde olumlu veya olumsuz bir cevap gelmemiştir ve bu bekleyişin uzaması devletinizi seven kullarınızı ümitsiz ve İran memleketinin mazlum halkını da meyus ederek din ve devlet düşmanlarına hoş görünmeye mecbur kalmışlardır. Fakat tanrıya şükür, muharrem ortalarında yüksek emirleriniz Kürdistan emirlerine ulaştı; bu emirlerde yüce teveccühünüzden dolayı fazlası ile memnun ve ümitvar oldular ve benim gibi fakir kulunuza eskiden olduğu gibi bir kere daha bu yörenin sahiplerine ve ümerasına öğüt verme ve aydınlatma fırsatı belirmiş oldu. Ulaşan fermanınızdan sonra bu irşâd ve nasihatlarla birlikte tehdit ve şiddet, ihtar ve müjdeler ilave edildi. Kürd emirlerinin mektupları ile birlekte bendenize ulaştırılması emredilmiştir. Kulunuz bütün yorgunluk ve takatsizliğine rağmen dost ve düşman hakkında haber toplamak için her ne kadar emin kimselerle mektuplaşmış ise de hiç bir cevap alamamış, fakat abartılı ve tekrarlanan söylentiler akla gelen ile kesinleşen haberlere göre aşağıdaki bilgileri arzeder:

1 - Horasan haberleri:

Bâbir Mirza, Mehul'i fethettikten sonra Horasan memleketinin birçok şehrini ele geçirmiş ve Horasan'da bulunan bütün Kızılbaşları öylesine hezimete uğratmış ki, onların bir teki bile Irak'a ulaşamamışlardır. Çıkan haberlere göre de hepsi katledilmişlerdir. Bazılarının söylediğine göre Musul'da Emir Bey Mirza Bâbir'e tabi olmuştur. Musul valisi olan oğlunun hareketlerinden anlaşılmaktadır ki, o ülkeyi şah Beyaz İlin Başkanına verdiği halde Emir Bey'in oğlu Musul kalesini teslim etmediği gibi bu fermana boyun hâkimi olan Hasan Bey'den çok yakınlık görmektedir. Horasan Kızılbaşları arasında yayılan haberlere göre Şah Ho-

rasân'ı, Mirza Bâbir'e bağlanmış ve kendi adamlarına Kirman ve Sistan yolu ile huzura gelmelerini emretmiştir. Fakat Horasan'dan kaçan ve Sistan yolu ile Irak ve Kirman'a gelmek isteyen firarilerin hepsi yok edilmişlerdir. Velhasıl o cemaatten kimse sağ kalmamış ve Horasan Kızılbaş hakimiyetinin dışında kalmıştır.

Gene haberlere göre, Bediüzzeman'ın oğlu da Esterabad ve Türkmen Miyanyahasından isyan halindedir. Bâbir Mirza Mazenderân, Gilân, Firuzkuh ve Rüstemdar Emirlerini kat'i surette Kızılbaşlara vergi vermekten menetmiş ve kendisinin Horasan hâkimi olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine bu ülkedeki emir ve hükümdarlar vergi vermekten kaçınmakta ve onları dinlememektedirler. Mazenderân'dan Şirvan'a kadar Talişli Muhammed Mirza'dan başka Erdebili de yağma etmiştir, kimse Şahın huzuruna gelmemekte ve her ne kadar bu, hâkimlere padişah tarafından iltifatlar olmakta ise de bunlar karşılıksız kalmaktadır.

Fakat Kürdistan ileri gelenleri ve hükümdarları Şiraz ve İsfahan hududundan Diyarbakır'a kadar, Lar ve Hermuzun Acem hâkimleri her zaman olduğu gibi Şiraz'a tâbi olduklarından padişaha itaat etmemekte ve hediye de göndermemektedirler; fakat Hint Sultanlarının ilhanları ki Mehven zaferinden sonra Fars hududuna yerleştirilmişlerdir. Şah için fil, zürafa gergedan ve Hint kumaşları getirmişler ve Irak'ta bir müddet durakladıktan sonra bu hediyeleri Tebriz'e ulaştırmışlardır.

Huzistan'a gelince, Meş'esin evlâtları büyük bir hücuma geçerek Kürdistan dağlarını ve Luristanı ele geçirmişler ve buradaki Atabeylerden kalma Emirlerin hepsi Bahtiyarî ileri gelenleri, Ağli asiler, Irak ve Kulher ahalisi ki, Kızılbaşların iktidarı zamanında kaçmışlardı, hepsi tekrar toplanarak kendi topraklarını ele geçirmiş bulunmakta ve etrafa saldırmaktadırlar. Irak'taki Kızılbaşlar bu isyanı bastırmaktan acizdirler.

Azerbaycan ve Irak hudutları arasındaki Kürtlere gelince, bunların hepsi baş kaldırmış ve bu cümleden kendisini bundan önce Şahın yakınlarından sayan Zahir'in oğlu Kaybolla bey kesin olarak Şahın huzuruna gitmekten kaçınmıştır. Maşuki hakimi

olan Cihanşah ve Hettan surlarının hakimi Memo isyan halindedirler.

Kulunuz Urmuyi'den geçtiği bir sırada Emir Sarim'in evlatları yakınlarından birinin vasıtası ile bendenize bir mektup göndererek ne yapacaklarını sormuşlardır. Bendeniz kendilerini Hünkarımızın iltifatlarına umutlandırdım ve Hünkârımızın Sarim'in oğlu Kasım Bey hakkındaki sevgilerini hatırlattım ve onları kendi hudutlarının huzurunu ve Kızılbaşları kovmalarını teşvik ettim; Suran hakimi olan Emir Seyit Beye ve Bâban Kürtlerine onları korumalarını bildirdim. Bu icraatın neticeleri ortaya çıktı ve haber bendenize Urmiyedeyken ulaştı. Bu haberin sonucunda Şah İsmail'in Tebriz'e girdiği haberi geldi. Şah İsmail'in Divan adamlarından biri kulunuzun yolunu şaşırtmak için bana geldi; fakat bir Müslümana yakışan bir şekilde bendenizden cevabını aldı.

Bradost Emirlerine gelince, bilhassa Yusuf İskender ve Yusuf Sultan Ahmet'i din ve devlet düşmanlarına muhalefet etmek için birleştirdim. Ayrıca Bâban cemaati ile Sarim Kürtleri ve komşuları arasında büyük bir otorite olan Suran hâkimi Emir Seyid'i ve Emir Nasır'ı Osturni'yi de Bradost Emirleri ile bağlaşık kıldım. Bu ittifak kurulduktan sonra bendeniz İmadiye ve Haririye gitmek üzere oradan ayrıldım. İmadiye hâkimi Sultan Hasan Bey ve Harire hâkimi Şah Ali ile konuştuktan sonra hepsinin padişahımıza sadık kalmalarını sağladım ve daha sonra Herran ve Bitlis'e doğru yola çıktım. Durumu ayrıntılı olarak yeniden yazdım. Bunu müteakiben Bradost Ümerasından bazı haberler ulaştı ki Urmuye hâkimi olan Çerkes Hasan ve Bradost emirleri arasında müçadele şiddetlenmiş. Her ne kadar saltanat vekili olan Cayan Sultan çok yumuşaklık göstermişse de bir kısım Kürt emirleri bu yumuşaklığın bir hileden ibaret olduğunu farketmişler ve böylece Bradost Ümerasının hepsi ve Surani Emir Seyit, Bâban cemaati ile Sarim ahalisi ve diğer Kürtler Urmuye hâkimine karşı birleşerek Kızılbaşların birçoğunu öldürmüşlerdir. Bu haber şaha ulaşınca payitahtın iki günlük mesafesinde çıkan böyle bir isyan

şahı kızdırmış ve avlanmayı bahane ederek 5000 askerle Merağ'a ve Miyandub'a doğru yola çıkmış ve Bıradost kalesinin bir menzillik mesafesinde olan Solduz'da karargah kurmuştur. Bu karargahtan Kürtler üzerine orduyu yürütmüş, fakat önceden de bahsedildiği veçhile kurulan ittifak sayesinde Kürtler direnmişler ve Allah onları muzaffer kılmıştır. Bu bir günlük savaş sırasında 500 asker ölmüş, Şah pişman ve üzgün olarak Tebriz'e dönmüştür. Bu hadise öylesine ahaliyi cesaretlendirmiş ki, geceleyin leventleri Kızılbaş ileri gelenlerinin evlerini basıp başlarını kesmişler ve sabahleyin ortadan kaybolmuşlar.

Ayrıca Allahın başka bir inayeti olarak kış olmasına rağmen, Tebriz'de veba salgını başgöstermiş ve birçok kişiyi kırmıştır.

Koyu Kızılbaşlardan bir kısmının durumuna gelince, Hünkarımızın mücahid ordusu tarafından kalelerinden sökülüp atılan Bitlis civarında sakin olan Şeref ve onun tebası ve Pazuki cemaati mücahid ordunun Anadolu'ya doğru hareket etmesinin duyulmasından sonra Hınıs ve Sevilmesen Baba havalisinde topraklarını tekrar geri almak maksadı ile hünkarımız tarafından bu havaliye hâkim seçilen İskender ve Halil Sehmî üzerine yürümüşler ve onları yenerek bir hayli ganimet ele geçirmişlerdir. Şah İsmail'e bu haberi Hünkârımızın mücahid ordusunu kovalamış gibi göstermişler ve aynı zamanda bu haberi bütün Kürdistan ve Acem memleketinin her tarafına yayarak Hünkârımızın mücahid ordusunun kaçtığını ve hezimete uğradığını söylemişler. Bu yalan haberin tepkisi öyle büyük olmuş ki, bütün Kürdistan ve bilhassa hakir kulunuzun bütün varlığını yağma etmişlerdir. Halbuki bugüne kadar hiç bir zaman ilimle meşgul olan kimselerin mallarının yağma edildiği görülmemiştir. Bu yağma gününde o yağmacı kavim başlarına Kızılbaş başlığı geçirerek herkesin ve bilhassa biz fakirlerin önünü keserek şöyle bağırıyorlardı: "Siz ikinci Sultana fakat biz Şahenşaha bağlıyız. Sizin ellerinizi bağlayıp oraya göndermememiz büyük bir lütuftur." Velhasıl, Bitlis civarındaki Pazuki cemaati Şah İsmail tarafından iltifat görerek Kürdistan

eyaletinin hükümdarlığı Halid'in kardeşleri olan Muhammed ve Rüstem'in adları baş olmuştur. Şah onlara Bitlis üzerine yürüme emri vermiş olup eskiden ellerinde bulunan Muş vilayetini de Bitlis Hâkimi Emir Şeref'ten almayı tasarlamakta ve böylece birkaç yıl kaleyi ele geçirdikten sonra Bitlis'i zaptetmek istemektedirler. Bendeniz Harire'den Bitlis'e varınca bu konuda Emir Şeref benimle görüştü, kış ve yolların karla kapalı olmasına rağmen Halid'in kardeşleri üzerine hücum etmeyi uygun buldu. Her ne kadar bendeniz de bu saldırışa katılma arzusunu göstermiş isem de Emir Şeref bendenizin Bitlis'te bulunmamı daha uygun bulmuştur. Fakat kendisi adamları ile birlikte dört günlük mesafeyi gece gündüz katederek ansızın geceleyin hücum etmiştir. Her ne kadar hasım haber almışsa da Emir Şeref'in ordusu için geri dönme yolu kalmadığı için büyük bir cesaretle savaşmış ve Allahın inayeti ile Halid'in kardeşi Rüstem'i, iki oğlu ve amca oğlunu öldürerek Rüstem'in başını hünkarımızın huzuruna göndermişlerdir.

Bundan bir gün sonra harpten kaçan Halid'in kardeşi Mehmet Bey cemaatini toplamış ve komşu Kızılbaşları da bir araya getirerek Mir Şeref'in üzerine yürümüş ve tekrar büyük bir savaş başlamıştır. Bu meydan savaşından muhaliflerden 200 saygın kişi ölmüş, Kürdistan ordusundan dört kişi ile birlikte Kürd Şeref Bey şehit olmuşlardır. Emir Şeref kendisine Hünkârımız tarafından lütfedilen bozdoğan, savaş sırasında kullanmış ve düşmanı kendi eli ile o bozdoğan sayesinde kırmıştır.

Bunu müteakip bir mağarada gizlenen 400 muhalif atları ile birlikte takip edilerek mağara içinde hepsi yok edilmiş ve büyük bir ganimet ele geçirilmiştir. Bu tarihten birkaç gün sonra Padişahın en sadık kullarından Melek Halil Kürdistan emirleri ile birlikte güney doğuya doğru gittiler. Ustaclu Mehmet Beyin oğlu Bıçak Bey ve Uştaçlunun kardeşi Sungur Bey 500 kişi ile birden bire Melek beyin üstüne saldırdılar. Allahın inayeti ile saldırıların ileri gelenlerinden 20-30'u öldürüldü, fakat geri kalan kısmı gece karanlıktan faydalanarak kaçtılar. Melek halil bu arada birkaç ya-

ra aldı, fakat Hısn-Keyf'in ele geçirme hazırlığını bitirdiler. Allah onları başarılı kılsın.

Emir Şeref ve Melek Halil arasında bütün konularda bilhassa Hünkârımıza hizmet etmekte anlaşma vardır. Diğer Kürt emirleri, kulunuzun nasihatı ve irşadı sayesinde hepsi hünkârımıza bağlı kalmakta birleşmişlerdir. Bilhassa Diyarbakır'daki düşmanları tamamen yok etmeye kararlıdırlar. Ümid ederim ki bu saadet onlara nasip olsun. Allah onları muzaffer kılsın ve yardımcıları olsun.

Aklıma gelen bazı düşünceleri affınıza sığınarak ayrıca bildirmiş bulunmaktayım. Saf altının sarrafı iksirli anlayışınızdır.

(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E: 8333, I. Belge.)

BELGE : 112

Molla İdrisi Bitlisi'nin Mayıs 1516'da I. Selim'e gönderdiği doğu, güneydoğu, İran ve Azerbaycan'daki Türk, Kürt boylarının Safevi ve Osmanlı Devleti karşısındaki tutumlarını bildiren raporu:

Bendeniz tekrar hürmetlerimi sunarken yeni zaferinizi kutlar, İslâm Sultanı ve Müslümanlar Padişahının huzuruna aşağıdaki bilgileri arzederim:

Savaş havadislerini Azerbaycan ve Irak'ın en hücra köşelerine kadar ulaştırdım. Fakat hoş olmayan olaylar cereyan etti ve birçok danışmadan sonra çelişkili konuları kaldırmaya muvaffak oldum ve ordu ümerası arasında tam bir fikir birliği sağladım. Düşman ordusunu yok etmek için şu planı hazırladım: Ordunun kalbine özel saray muhafızlarını ve genç, cesur yeniçerileri orduya kuvvet kazandırmak için yerleştirdik. Ordunun sağ kanadına Karaman Emirleri ve Anadolu askerleri ve solunu da Kürdistan Emir ve sahipleri yerleştiler. Bendeniz de tereddüt etme huyuna sahip olan Kürtleri devamlı şekilde birlik içinde idare etmek maksadı ile aralarında bulundum. Bendenizin sağında Kürt emirlerin-

den Sultan Celil-i Eyyubî ve Susullu Mehmet bey, Kasım bey, Rızkî Mehmet bey, Şah Ali bey, Emir Sarim'in oğlu Kasım bey ve Süleyman Nasır bey ve solumda da Bitlis hâkimi Şeref bey, Hizan hâkimi Davut bey, Süleymani Şah Beled bey, Otagi Ahmet bey, Hâcuki Sultan Ahmet ve kardeşi İsfahan bey her biri akraba ve askerleri ile süvari ve piyade olarak savaşıyorlardı. Bendenizin vazifesi ise bunlara nezaret etmek ve düzeni korumak idi. Savaş sırasında sol cenah Kızılbaşların kuvveti hücumu karşısında zayıf düştü, fakat ordunun kalbini yenememekten dolayı meyus olan Kızılbaşlar ikiye bölünerek zikzak hareketlerle Karahan ve Diyarbakır emirleri ile birlikte sağ yana hücum ettiler ve Karamanlıları ve Hüsrev Paşayı büyük bir yenilgiye uğrattılar. Fakat Allahın inayeti ile bu sırada Kızılbaş kumandanı Karahan katledildi. Ayrıca Pirecik hâkimi Akkoyunlu Veli Han beyin evlatları ve Herrat hâkimi Sarû ve kafirlerin ileri gelenlerinden birkaçı cehenneme vasıl oldular. Orduları da toplu halde Berriye'ye doğru kaçtılar. İhtiyati sebeplerden dolayı onların izlenmesi mümkün olamadı. Fakat sol kanattaki Kanazal Sultan, Cuga ve Daha hâkimi Durmuş bey ve Hemedan hâkimi Vikan kumandasındaki Kızılbaş ordusu Kürdistan ordularına hücum ederek tüfekçilerin önünden saparak Çaldıran meydan savaşındaki stratejiye uygun bir savaşa girişitiler. Çok kritik bir anda bendeniz fırsattan yararlanarak Şeref beyi, Davut bey ve Otâgi Ahmet beyi düşman üzerine yürümeye özendirdim. Öyle bir kritik durum doğdu ki, eğer onların saldırısı bir an gecikseydi ordumuz tümüyle yenilecekti. Fakat öylesine bu üç savaşçı kahramanca savaştılar ki, Kızılbaşları yenilgiye uğrattılar. Otağ hakimi Ali Han ve Sarimi Kasım beyi öldürerek onların mühürlerini ordu kumandanının önüne getirdiler. Bu savaş sırasında Dülkadir askerlerinin ihmâl ve kusurlarından dolayı İslâm ordusunun kalecilerinden birçoğu şehit oldu. Kürtlerden de birçok kişi öldü, öyle ki Şeref Beyin askerlerinden birinin vücudunda 18 yara olduğu halde savaştı ve en nihayet yardım göremediği için şehit oldu. Velhasıl ordumuzun sol kanadında çarpışan Kürtler bu

savaşta öylesine erkekçe dövüştüler ki emirleri, bilhasse Ahmet bey onların fedakarlıklarını teyid ettiler. Bu savaştan sonra Kürdistan, Bitlis ve başka şehirleri yağma ettikleri ve Kürdistan'ı da yağma ettikten sonra hücuma geçerek Karahan'ın imdadına gelecekleri haberi ulaştı. Fakat mücahid ordu bu zaferi kazandıktan sonra Emir Şeref, Emir Davud ve Sasun hâkimi Emir Mehmet ve Rızkî Mir Mehmet, Eyyubi Sultan Halil Kürdistan ordusu vasıtası ile Diyarbakır Derbenbendini kuşatmak için hareket ettiler. 15 günde Derbende vararak şehri ele geçirdiler. Oradaki Kızılbaş ileri gelenleri ve partizanları şehrin kalesine çekilerek kaleyi sağlamlaştırdılar.

Bu mektubu yazdığım sırada inşallah kalenin düşmesi yakındır. Pirecik kalesi ve Mardin'in aşağı kalesi düşmüş, toplar üst kaleyi dövmek üzere hazırlanmış bulunmakta ve zafer haberlerini ayrıntılı olarak bendezadeniz Ebul Mevahib yüksek huzuruna arzedecektir.

Bu fırsattan istifade ederek cesaretimin affı ile aşağıdaki maruzatımın kabulünü istirham ederim

Diyarbakır'da hazin bir yenilgiye uğrayan Kızılbaş ordusu düşmanlarımızın en seçkin ve en gözde ordusu idi ve bundan sonra düşmanın tamamen ortadan kaldırılması daha kolaylaşacaktır.

Çavuşlarımızın raporlarına ve bilhassa Bradost Kürtleri arasına gönderdiğim bir çavuşun raporuna göre Şah İsmail Merend ve Sehend arasındaki yaylada bulunmakta olup iki üç bin teçhizatsız askerinden başka yanında kimse yoktur ve Diyarbakır'a yardım için Zahit İzzeddin gibi bazı fesatçı Kürt emirleri ile anlaşmaktadır. Fakat bunu önlemek için bendezade Ebul Mevahib'i huzurundan döndükten sonra Muharrem ayının ortalarında İmadiye ve Suran'a gönderdim ve Emirulümeranın izniyle lütüfkâr mektuplar ve şahane hediyeler gönderildi ve onlar da hizmet etmeye söz verdiler. Böylece Kızılbaşların Azerbaycan ve Irak yolu ile Diyarbakır'a göndermek istedikleri ordunun yolunu öylesine kestiler ki, o lânet tâyifeden kimse buradan geçemedi.

Harîre hâkimi Şah Ali'nin oğlu Bedreddin, Emir Seyit Ahmet ve Ebul Mevahibin oğlu ile Kızılbaşlar üzerine yürüyerek onların birçoğunu cehenneme gönderdiler ve birçok ganimet elde ettiler. Tam bu sırada Hemedan ve Irak tarafından gelen Hemedan hâkimi Tekan bey 300 tüfekçisi, 1400 askeriyle Emir Seyit Ahmet'in üzerine yürüdü. Büyük bir savaş başladı. Emir Ahmet'in ordusunda 200 kişiden fazla yoktu. Bendezâde 20 kişi ile büyük bir yüreklilik gösterip kâfirler ordusunu üç kere yenerek Kızılbaşlardan 150'sini helâk etmişler, gazilerden de 15 kişi şehit olmuştur. Kâfirler ordusundan birçoğu yaralı olduğu halde kaçmaya mecbur kaldılar ve bendezade de bu arada beş yara almıştır. Bu çarpışmadan sonra bendezâde Emir Seyit Ahmet'i 100 gençle beraber Emir'ul-ümera (başkumandan)ın huzuruna götürmüştür. Gelen haberlere göre Kızılbaş ordusunun hezimete uğramış olan kanadı Musul'da toplandığından başkumandan Emir Seyit Ahmet'e Padişah adına hediyeler vererek onu 2-3 bin Arapla birlikte Feyyaz bin Derracı, Diracî Emirlerini ve Kutluk beyi Muhammedi Musul'a doğru gönderdi. Ümit ederiz ki, bunlar zafere ulaştılar ve ondan Bağdat'ın düşmesi kolaylaşır.

Tekrar affınıza mağruren cesarette bulunarak arzetmek isterim ki, Acem memleketinin zaptı öylesine kolaylaşmıştır ki, Hünkârımızın iradesinden başka hiç bir engel ortada yoktur. Fakat Sultanımızın ordusu her ne kadar düşman ordusunun birkaç misli ise de aralarında uygunluk ve işbirliği azdır. Halbuki Şah İsmail'in ordusundaki birlik ve bilhassa onların manevi önderlerine bağlılıkları öylesine sonsuzdur ki, onları yenmek biraz güç olacaktır; zira 100 leşkerden (askerden) iradeli bir kuvvet daha üstündür. Buna göre eğer kışın, Sultanımız mücahid ordusunu tam birleştirmezlerse, Bağdat ve Azerbaycan yolu ile Kızılbaş hücumu ihtimali karşısında mücahid orduya, yolun uzak olması dolayısı ile yardım etmek güçleşecektir; nasıl ki son harpte böyle olmuştur. Ümid ederim ki, İslâm ahalisine ve Acem ülkesine yaydığımız zafer ve verdiğimiz sözler tutulsun. Lütuf bekleyenlerin

hepsini Sultanımızın ihsanları ile ümidlendirmiş bulunuyoruz. İnşallah bu ümitler boşa çıkmaz, zira:

Namuradın üzüntüsü ölümden beterdir.

Ama ümide ulaşırsa ölüm üzüntüsü onda kalmaz.

Büyüklük Allaha lâyıktır.

(Topkahı sarayı Müzesi Arşivi, E: 8333, II. Belge).

BELGE : 113

Sofyalı Bali Efendi'nin Şeyh Bedreddin ve Bedreddiniler hakkında Kanuni Süleyman'a sunduğu rapor:

Dobruca ve Deliorman illeri halkı, Tanrı hepsine lanet eylesin, adı geçen Şeyh'ten el alarak kendisine mürid olup, buyruğuna uyup kendisini örnek alıp ve canı gönülden kabul edip, her zaman ki bir yere gelip toplanıp sohbet ettiklerinde, meclislerinde şarap ve dost, arkadaş, yaşlı, genç, kadın ve erkek bulunup, kendini beğenmiş bu dinsiz Şeyh içkiden sunar ve elinde kadeh, sarhoş olarak öğüt vermeye başladığında, baş kaldırıp "Cennette şarap dedikleri işte bu dünyadadır ki, Hak sofrasıdır. Tüm Tanrısal nimetler buradadır. Ahiret işleri, taklitçi bilginlerin (rüsum uleması) anladıkları gibi değildir. Bunun atasözleri olduğundan habersizdirler." diye nice alaylı anlamsız ve küfürlü sözler söyleyip, "Sanmayın ki gökyüzü (evren) yok olacaktır. O, insandadır. Her kim insanı bildi, Hakk'ı bildi. Enel Hak (Ben Hakkım)" deyince, o yolunu sapıtmış, dinden çıkmış müritlerin hepisi "Enel Hak!" deyip, o insafsız Şeyhe secde edip "Benim Pir'im, benim Tanrı'm, derviş-i dervişane..." deyip, mumlar üfleyip, karanlıklar içinde "Med Çanak, beri çanak" (?) olup, şeriatın kapısını yıkıp, Yecüc ve Mecüc gibi fitne ve fesada neden olup ne nice temiz, saf kalbli heva ehlinin inançlarının bozulmasına neden olurlar.

(Kanuni Süleyman dönemi)

BELGE : 114

XVII. y. yılda Şeyh Aziz Hüdayi Efendi'nin Alevileri sünnileştirmek için padişaha sunduğu raporu (*):

Her köye bir Sünni imam atanıp; çocuk, kadın ve erkeklere bilim öğretile. Işık (Batıni, Kızılbaş) tekkeleri yoklana. Halifelere (Ebu Bekir, Ömer, Osman'a) sövüp kötü söz söylemeyi ve uygun olmayan nitelik ve davranışlarını kendi istekleriyle bırakıp sünnet (Sünnilik) ve şeriat üzerine olurlarsa, pek güzel! Amma, olmazlarsa ortadan kaldırıla. Ve nasıl uygunsa öyle yapıla. Bu toplulukların kimi tutum ve davranışlarını, kabahatlerini Hızır Paşa kulunuz bilir. Ayrıntılarıyla sorulup bilgi alına. Bu iki topluluğun kabahati diller ile açıklanamaz. Kısaca anlattık. Ayrıntılarıyla da olur. Çünkü duacınız ben orada baba da oldum. O toplulukla birçok geçmiş anılarımız (kıssamız) vardır.

BELGE : 115

XVII. y. yılda Şeyh Mahmut Hüdayi Efendi'nin Bedreddini ve Alevi topluluklarıyla ilgili padişaha sunduğu rapor:

Docalar demekle bilinen köylerde ve her zaman fesat çıkarmaktan geri kalmazlar. Kızılbaş ile birdirler. Önceden beri, aralarında birlik ve anlaşmaları vardır. Hatta orada olan sipahiler Kızılbaş seferi oldukta, onlara buyruk verildikte, kimisi timardan vazgeçmiştir ve kimisi kılıcı mühürleyip gitmişlerdir. "Timar hatırı için ere kılıç çekmeyiz" derler ve asla içlerinde Şeriat ve Sünnet eseri yoktur. Müslümanlardan bir adam öldürmek, kâfir öldür-

(*) Şeyh Aziz Mahmut Hüdai Efendi, koyu Sünni bir mezhep olan Celvetiliğin kurucusudur. Sivrihisarlıdır. 1544'de doğmuştur. Mısır'da Kerimüddin Halveti'ye bağlanmıştır. Bursa'da Ferhadiye Medresesinde müderris olmuş, daha sonra Camii Atik mahkemesine naib olarak atanmıştır. Daha sonraları Üftade'ye eğilim duyarak tasavvufa girer. Rum Mehmet Paşa Camii yakınına dergahını kurup, Celvetilik mezhebini burada oluşturmuştur. Sarayla yakın bağı vardır. 1629 yılında ölmüştür.

mek kadarınca gaza bilirler. Rafizidirler. Fesat kaynağı ve fitne doğuran kimselerdir. Kalabalık topluluklardır. İçlerinde yer yer şeyhleri adında şeytanları vardır. Daima bozgunculuk ve yoldan azdırmakla uğraşırlar. Yer yer Işık zaviyeleri vardır. Onlar da haraptır. Ve bu topluluğa Simavi derler. Çünkü o yerde şeyhlerine de Simavi derlermiş. Açıkça ve göz göre göre halifelere (Çıhar-ı Yâr) söverler. Işık topluluğu ve onların kötülüklerini anlatmak zordur. Her zaman Kızılbaşlığın meydana çıkmasını ve yayılmasını dilerlerdi. Tanrıya çok şükür ki tersi oldu. Hala hak ararlar olmaz. Yine de fırsat Şah'ındır derlermiş. Bir çeşit Rafizilerdir. Mülhid ve zındıktırlar. Fırsat esiridirler. (*)

Tezakir-i Hudayi, Umumi Kütüphane No. 3497.

BELGE : 116

Sünni oldukları için "Kızılbaş" Safevilerin egemenliğinde olmak istemediklerinden emirleri Şerefhan'ı öldürerek Osmanlı egemenliğine geçen Hakkarililer hakkında veziriazam Tabanıyassı Mehmet Paşa'nın IV. Murat'a sunduğu rapor:

Kulunuzun arzı budur ki, saadetlû ve şevketlû Padişahım, Diyarbakır muhafazasında bulunan Vezir Mustafa Paşa kullarından gelen adamın getirdiği telhis (özet bilgi) aynen Yüksek katlarına sunuldu. Yazı tetkik buyruldukta, hududa yönelik işler Malum-u Hümayunları olacaktır. Olbabda emir ve ferman Devletlü Padişahımındır. Kulunuza gönderdiği mektupta yanındaki askerden başka eli silah tutanlar ve nice yiğit gönüllülerle Van'a ulaştığını bildirmiştir. Kürt Beylerinden Erciş Sancak Beyi Mehmet kulları zahire toplamaya çıkan Safevilerden Yüzbaşı adında birini esir edip Murteza Paşa'ya göndermiş, oradan da bize sevkedilmiştir. Soruşturduğumuzda, Safevî ordusundaki asker ve hayvanların erzak ve yemsizlikten bitik olduklarını, İran'dan imdat istedikleri-

(*) Raporu hazırlayan şeyh, saraya yaranmak için, Aleviliğe yapılan klasik iftiraların tümünü yineliyor.

ni, yardımcı kuvvetlerin gelmek ihtimali bulunduğunu, bu halde Van'da kalacaklarını, Murtaza Paşa'nın Musul tarafına gittiğini işittikleri için Van'a yürüdüklerini, yoksa Murtaza Paşa'nın Van civarında bulunduğunu bilselermiş oraya gelemeyeceklerini Murtaza Paşa'dan çok çekindiklerini, vakti sual üzerine de Kürtlerle aralarında hiç bir haberleşme olmadığını, Hakkari hâkimi Şerefhan'ın adam göndermek suretiyle kendilerini Van'ı zapta teşvik ve davet ettiğini, aşireti Sünni mezhebinde olup "biz şimdi haşâ Kızılbaş mı oluruz" diye onun sözlerine inanmayarak kendisini öldürdüklerini, bunu İran'dan hareketi günü haber aldığını söylemiştir.

Saadetlü Padişahım bu, hayır alametidir. Zira maazzallah Kürdistan'ın bizden yüz çevirmesinden korkuluyordu. Esir alan Erciş Beyinin Kürt beylerinden olması ve Hakkari halkının, İranlılarla birleşmiş olan hâkimleri Şerefhan'ı öldürmeleri, Padişamıhıza karşı bağlılıklarının kemâline kanıt teşkil etmektedir. Devletimiz, Allah'ın inayetiyle Kürdistan'ın bizim tarafımıza olmasıyla bir gaileden uzak kalmıştır. İnşallah melunların bir şey yapmaya kadir olamadan mağlup ve perişan halde gideceklerini umarız. Erzurum'dan Halil Paşa kulları da bir hayli askerle gelip yetişmiştir. Van Beylerbeyi ile Van ağalarının vezir Murtaza Paşa kullarına gönderdikleri mektuplarda düşmanın zayıf olduğunu ve gelip erişmelerini bildirmişlerdir. İslâm askerleri toplandıklarında Hak'dan dileriz ki fırsat ve galibiyet, hayırlı duaları sayesinde bizim ola. Olbabda emir ve ferman Devletlû Padişahımındır. Yıl 1042 (1632)" Hükmü şerifin üstünde "acele tedarik görülmesi" için hattı hümayun vardır.

(Topkapı Müzesi Arşivi, E: 7087, III. Belge).

BELGE : 117

II. Abdülhamit'e doğu Alevileri hakkında sunulan bir rapor:

Bu Kızılbaşlar İmam Ali Hazretlerini kutsamaktadırlar. Ha-

şa! Allah tanıyarak "Herkese yeryüzünde görünmüş olsaydın, kimse ikilikte kalmazdı. Ali görünerek kimi insanları yanlış yola yönelttik" doğrultusunda bir anlatımları vardır. Kendilerini Haydariye (Ali) soyundan addeden bir takım adamlara **Seyyid** derler. Seyyidlerin öğüt ve buyruklarını yerine getirmeyi ibadet bilirler.Bu seyyidler oldukça cahil, bilgisiz, tüm bilim ve eğitimden uzaktırlar. Öğütleri hiçbir kitaba dayanmamaktadır. "Aktan okumalıdır, karadan okumak yarar getirmez. Yani medrese hocaları gibi kitaba bakarak bilgi ve öğüt vermek geçersizdir. Bizim sözlerimiz ilhamdır" gibi sözlerle Kızılbaşları aldatmaktadırlar.

Kızılbaşlar bu aldatıcı şeylere inanarak hiçbir kitaba bakmadan söyledikleri öğütleri ilham kabul eder ve Hazreti Ali'nin özel buyrukları sanırlar. Seyyidler düşüncelerini çalarak ve öğütleri bir kitaba dayanmadığından, söyledikleri sözlerin birçoğu birbirinin karşıtıdır. Fakat bu sözler ilham olarak görüldüğünden, bu çelişkiye önem vermezler. Hiçbir buyruklarına karşı duramazlar. Seyyidlerce eğitilmiş ve aydınlatılmış bir de dervişleri vardır.

Bu dervişler seyyidlerin yardımcısı olduktan başka Kızılbaşların dünya işlerine de yardımcı olurlar. Bir sorun (dava), bir tartışma çıktığı zaman dervişlere başvurulur. Başvurulan dervişler garip bir yargı ile tarafları yatıştırır. Dervişlerin bu yargıları (hüküm) değiştirilemez. Bu dervişin kararı bir Kızılbaşın evini-barkını mahvedecek ölçüde zararlı olsa bile, o karara uymak zorunluluğu vardır. Çünkü derviş davalı ve davacıyı karşısında diz çöktürerek ikisini de söyletir. Sözleri bittiği anda elinde bulunan ve genel Kızılbaşlarca kutsal sayılan **alaca değneği** oturan iki hasma karşı sallar. Bu değneğin içinden bir yılan çıkar. Bu yılan her kimin üzerine düşerse o haksız, her kime uzak kalırsa o haklı olur. Kesin karar bu manevi belirtiyle sonuçlanır, iş biter.

Bu dervişlerin bir görevi de evlenme zamanlarında görülür. Bir Kızılbaş evleneceği zaman, derhal dervişi çağırır. Evlenme koşulları tarafların isteğiyle belirlendikten sonra, evlenme töreni şu biçimde yürütülür.

Seyyid güveyiye: "Mesib/Musahib kimi seçiyorsun?" diye sorması üzerine, güveyi yakın arkadaşlarından bir evli adamı Mesib olarak göstererek, adını verir. Bunun üzerine gelin ve belirlenen mesib ile mesibin eşi çağırılır. Odanın içinde Seyyid ve derviş, gelin ve güveyi ve mesibin karısından başka kimse kalmaz. Odanın ortasında bir şilte yayılır. Bu şiltenin bir tarafına gelin, öteki yanına mesibin karısı yatırılır. Gelinin yanına mesib ve karısının yanına da güveyi gelir. Hemen üzerine bir ehram getirilerek, bu ehramın bir ucunu seyyid ve öteki ucunu derviş tutar. Seyyid gelenek ve inanışlarına göre manzum nefesler okur. Derviş de ona yardım eder. Bundan sonra örtünün altından çıkan gelin, mesib karısı ve güveyi seyyidin ve dervişin elini öperler. Armağanlar sunarlar. Bu törenin sonunda iki mesib/musahib birbirine helal olurlar (*).

Kızılbaşların gelenek ve inançlarından biri de **çırağ söndürme**'dir. Bu çırağ söndürme adeti yılda bir kez kesinlikle yapılır. Kış mevsimine raslatılır. Çok kez yasalar içerisinde yapılan bu törene kadın-erkek birçok Kızılbaş katılır. Bu toplantıyı seyyid yönetir. Bunlar büyük bir bina içerisinde toplanırlar. Kızılbaştan başka hiç kimseyi bu topluluğa kabul etmedikleri gibi, seslerini işittirmemek ve kendilerini gözetlettirmemek için çok çaba gösterirler. İçlerinde bir yabancı olduğunu anladılar mı, derhal onu parçalarlar (**).

Seyyid bu derneğin en üst tarafında ve ocak yanında önceden hazırlanmış olan süslü bir yerde oturur. Sazını çalarak bir takım nefesler okur. Konuşma ve öğütlerde bulunur. Kızılbaşlar

(*) Raporu hazırlayan meseleyi mum söndüye getirmek istiyor. Bu ünlü iftiraya bu belgede de yer veriliyor. Bu konuda gerekli açıklamalarımız için "Aleviliğe İftiralara Cevaplar" kitabımıza bakınız. Bu iftiralar belgelerle çürütülmeye çalışılmıştır.

(**) Aleviler "takiyye" uygulamışlardır. O koşullarda dedikodu yapılır, iftiralar edilir korkusuyla ve devlet denetiminden uzak kalabilmek için Alevi olmayanlar Cem'e kabul edilmemişlerdir. Yalnız raporu hazırlayanın dediği biçimde parçalamaları ve öldürmeleri yalnızca bu önlemi abartmaktan başka bir şey değildir. Alevi tarihinde böyle bir olaya rastlanmaz.

sessizlik içinde dinlerler. Sonra sofra kurulur; et, pilav ve tatlılar neşe içerisinde yenilir. Seyyid yeniden sazını alır ve öğüte başlar. Seyyidin yanına en güzel kızlar ve yakışıklı gelinler otururlar. Sabaha kadar içilir, raksedilir ve eğlenilir. (***)

Kızılbaşların inançları arasında bir takım şeyler kutsanır ve ziyaret edilir. Kiştim köyünde **Kiştim Ocağı** adıyla bir ev vardır. Orada bir seyyid oturur. Bu evin köşesinde geceli-gündüzlü bir kandil yanar. Burada bir de bir alaca değnek vardır. İşte bu Ocak Kızılbaşlar arasında oldukça kutsal ve saygın (mübarek) yerdir. Burayı zaman zaman ziyarete giderler. Kiştim Ocağı adına yemin etmezler. Büyük ağaçlara ve güneşin doğuşunda ilk ışık vuran büyük taşlara saygı gösterirler. Bu gibi yerleri ziyaretgâh görürler. Kapısı herkese açık olan hanedan evleri "filan ağanın ocağıdır", diyerek kutsal görürler. Bu biçimde cömert olan hanedan ocaklarına da yemin edemezler. Çünkü Hazreti Ali ve Hızır buralarda yemek yemişlerdir, inancı vardır. Tavşanı, Hazreti Ali'nin atını ürkütmüştür diye sevmezler ve yemezler. Koyunu kutsal (mübarek) tanırlar. Muharremin birinci gününden itibaren onikinci gününe kadar oruç tutanları olduğu, oruçtan sonra kurban kesenleri de vardır. Konuk kabul etmek ve konuğa ikramda bulunmak en önemli adetleri ve en kutsal görevleri arasındadır. Bir konuk gelir gelmez, kahvaltı çıkarırlar. Konuk kahvaltıya rağbet etmezse "Ekmeğimizi yemiyor" diye ona düşman gözüyle bakarlar, onun aleyhinde bulunurlar. Kendileri de öyledir. Düşman oldukları bir adamın ekmeğini yemezler. Ekmeğini yedikleri bir adama düşmanlık etmezler. Düğüne, ziyafete her nereye olursa olsun birini çağıracakları zaman ona bir kırmızı mum gönderirler. Çağrıya kesinlikle uyarlar. Çünkü bu mumla çağrılıp da gitmemek oldukça ayıptır. Sünnet düğünlerinde çocukları onurlu ve saygınlığı olan büyük adamlara tuttururlar. O adama **oğlumun kivresi** derler. Kivre sonradan oldukça saygı görür. *(Yıldız Kütüphanesinde II Abdülhamit'in evrakları arasında bulunmuş bir rapordur.)*

(***) Raporu hazırlayan burada da bir iftiraya başvurmaktadır. Cem bir eğlence yeri değildir. Raks edilmez, semah yapılır. Dedeler yanlarına güzel kız ve gelinleri de almazlar. Ne o anlayış, ne de o ortam vardır. Orası bir ibadet yeridir.

BELGE : 118

Ankara ve Yozgat Alevileri hakkında II. Abdülhamit'e sunulan rapor:

Yozgat sancağı içersindeki ilçe, bucak ve köylerine yerleşmiş bulunan Rafizi yani Kızılbaş denilen toplulukların (güruhun) durum, davranış ve işleri hakkında açıklamalardır:

Şöyle ki; bu Kızılbaşların oniki bölük (fırka) olduğu söylenirse de Yozgat sancağında üç bölüktürler. Birincisi **Hubyarlı,** ikincisi **Hurbendeli,** üçüncüsü ise **Erdilli** topluluklarıdır. Hubyarlı topluluğu **Saraç** (-Sıraç) ve **Beydili** adını alır. Bunlar öteden beri Sivas ili içerisinde bulunan **Hubyar** tekkesine bağlıysalar da beş-on yıldan beri Zile ilçesindeki Acıpınar köyünde ortaya çıkıp birkaç yıl önce sürgün edilen ve sonradan bağışlanan **Davulcu Veli Dede'nin** eşi **Ayşe kadını** önder edinerek Saraç topluluğunun çoğunluğu şimdilik Ayşe Kadının buyruğunda bulunmaktadırlar.

Hurbendeli topluluğu ise Hacı Bektaş Veli'nin kan evlatlarından olduğunu savunan Cemalettin Efendi'ye bağlıdırlar. Bu kesim (fırka) dedelere pek önem vermezler. Hacı Bektaş'tan gelen dervişler yoluyla **Cem** yaparlar. Bu Cem denilen şeyin Türkçesi demektir.

Üçüncüsü ise **Erdilli** topluluğudur. Bunlar **Dede'**ler önderliğinde **Cem** ayini yaparlar. Bu Cem ayini Aralığın onundan Mart dokuzuna kadar sürer. Kadın ve erkek bir gece bir odada toplanırlar. Erkekler dedenin dizini, kadınlarsa avucunu öperler. Dede saz çalıp nefesler okur. Sonra gelin ve kızlar çifter çifter kalkıp sabaha kadar raks ederler (*) Bunlara göre Cem demek tapınç yeri (ibadet yeri) demektir. Bunların arasında ehl-i sünnetten biri gelse **kurban geldi** diye feryat ederler. O adamı öldürürler (**). Bunlar

(*) Yapılan şey semah'tır. Raporu hazırlayan semah demekten kaçınmış, ibadeti bayağılaştırmak istemiştir.

(**) Bu tür savlar iftiralardan ibarettir. Kanıtı ve yargı kararı olmayan uydurmalardır.

ehl-i sünnete uymazlar. Büyük ağaçları ve iri kayaları kutsal sayarlar. Tanrı'nın Ali görünümünde dünyaya geldiğine inanırlar. *(Yıldız kütüphanesinde Abdülhamid'in kitapları arasında bulunmuştur.)*

BELGE : 119

II. Abdülhamit'in isteği üzerine Ankara valisi Mehmet Memduh Bey'in Anadolu Alevileriyle ilgili padişaha gönderdiği rapor:

Saadetli Efendim Hazretleri.

Önceden de sunulduğu üzere ilimizin kimi yörelerinde, özellikle Yozgat ve Kırşehir sancaklarında zulüm, cahillik ve yanlışlıklara saparak, batıl inanışlarıyla İslamlıktan tümüyle çıkmış ve yalnızca adlarından başka bunların İslamdan olduklarını belirtecek hiçbir şey kalmamış yoğun bir nüfus vardır. Bunlar Anadolu'da Sürhiser/Kızılbaş adıyla anılmaktadırlar. Bu topluluğun yanlışlıklarının düzeltilmesi konusundaki önerilerimi 15 Şubat 1309 (1891) tarihli raporumda padişahlık katınıza sunduğum gibi; buralardaki köylere birer cami, birer okul kurup ehl-i sünnetten imamlar atamak ve onları yanlış inanç eğilimlerinden kurtarmak gerekir. Bunların durum ve batıl inanışları üzerinde uzun zaman araştırma yapmış olan Yozgat'ın eski ve soylu ailelerinden Abdülmecit'in oğlu Osman Bey'in hazırladığı raporu da sunuyorum. Bu yanlışlığa sapan topluluk yalnız Ankara ilinde olmayıp, Sivas ilinde de bunlardan yüzbinlercesi vardır. Sivas'tan öte İran'a kadar birçok köyün halkı bunların mezhep ve inancında olmaları, böylece Anadolu'nun birçok yerinden yanlış inançta, aymaz ve cahil olmaları ve bunların kendi hallerine bırakılmaları her zaman için korkunç sonuçlar doğurabilir. Oralarda İran'dan Ahundlar gelmesi durumunda Kızılbaş Aleviler onların yoluna eğilim duyarlar. Böylece Şii mezhebi yakın zamanda yayılarak milyonlarca İslam nüfusunu İran'a kazandırarak, siyasal bir sorun doğurabilirler. Bu durum karşısında ivedi önlemlerin alınması gerekmekte-

dir. Bunun için buyruk ve istekleriniz beklenmektedir. *(16 Şevval 1311 - 10 Nisan 1310 (1892)*

Yozgat
Ankara Valisi Mehmet Memduh

(Başbakanlık İstanbul Arşivinden)

BELGE : 120

Bektaşiliği ve Bektaşilik kurumlarını kaldırmak için dönemin sadrazamının padişah II. Mahmut'a yapacağı şeyler hakkında sunduğu rapor: (*)

Şevketli, muhabetli, güçlü koruyucum efendin padişahım.

Bir süredir Üsküdar, Eyüp, Boğazici taraflarında ve diğer yerlerde olan Bektaşi tekkeleri ibahiye ve revafız (rafizi) gibi bir takım batıl mezheplerden kişilerle dolu olarak, şarap içerek, oruç ve namazı bırakarak kat kat çeşitli dinsizlik ve sapıklık içindedirler. Ve korkmadan kötülük ve ayinlerinden olan matem gecelerinde ve cem ayini dedikleri toplanma zamanlarında haşa peygamberin yakınları ve belki büyük peygamberlerin varlığına ve öldürülmelerini gerektirecek (katl-i vacip) küfürlere cesaret etmekte ve kendileri bu gibi diğer ayak takımı ve özellikle Üsküdar yakasında cahillerden pek çok kimseyi kandırarak günden güne çoğalmakta oldukları bilinmekte ve söylenmekte olup, (..) dinsizlerin tanınmışlarından (...) altı kişi tutulup hapis edilerek, gerek bunların ve gerek bunlar gibi sapıkların hakkında şeriata uygun olarak ne yapılması gerektiğini görüşmek üzere dün cami-i şerifte şeyhülislam efendi, diğer din ve bilimin (ulema) ileri gelenleri ve Celveti, Nakşibendi ve diğer yüksek tarikat şeyhleriyle toplandık. Şeyhülislam bulunanlara hitaben:

Bilirsiniz ki bunlar Hazreti Ali'den gelmekte olup, gerek Hacı Bektaş Veli tarikatından ve gerekse diğerlerinden yüce pirlere kesinlikle diyeceğimiz yoktur, bunlar ümmetin olgunlarıdır;

(*) Dönemin Sadrazamı Selim Mehmet Paşa'dır.

fakat bunların yani bu tarikatlara girenlerin şeriata uymaları ve sünnet-i seniyyeyi en iyi biçimde uygulamaktan başka bir şey yapmamaları gerekirken ve bu yüce tarikatlar seçkinlere özgeyken, kimi cahiller Bektaşilik adıyla kendi isteklerine uyarak farzları yerine getirmek için değil, ibadetten kaçınmak ve dinsizlik etmek için girmektedirler, bu konuda bilginiz nedir ve bu kişiler hakkında ne yapılmalıdır? diye sorulduğunda kimileri bu kişilerle ilişkileri olmadığı için bilgilerinin olmadığını, kimileri de özellikle Üsküdar dolaylarında böyle söylentilerin duyulduğunu söylemişlerdir. Suçun kişilere mi ait olduğu yoksa bu topluluğun tümüne mi ait olduğu tartışıldığında bunların başlarından Kıncı, Ahmet Efendi ve Salih Efendi'nin oruç tutmamak ve namaz kılmamak gibi kötülüklerden başka dört halifeye dil uzattıkları da bilindiğinden öldürülmelerinin gerektiği açıklandığında, Yasincizade Efendi Hazretleri bu suçların illaki kişi kişi üzerine saptanması gerekli değildir ve öldürülmeleri caizdir demiştir. (...) Bu nedenle 60 yıldan daha yeni tekkelerin yıkılmasına karar verilmiştir. Sürgüne gönderilmeleri gerekenler ise gönderildikleri yerde kötü niyetlerini uygulama olanağı bulamamaları için Kayseri ve Birgi gibi ulemanın yoğun olduğu yerlere gönderilmelidir. Adı geçen idam edilecekler için yafta sözü geçen ulema tarafından hazırlanacaktır. (1826)

MEKTUPLAR

BELGE : 121

Çaldıran Savaşı sırasında Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim'in Safevi hükümdarı Şah İsmail'e gönderdiği mektuplar (*)

I. Mektup:

Bilen uluğ padişah Tanrı hazreti şöyle buyurur: "Tanrı katında din, hiç kuşkusuz İslam'dır. Kimki İslam'dan gayrısını din tutar. Kabul yüzü görmeyecektir o. Ahirette ise zarara uğrayanlardan olacaktır. Kimki Tanrısından bir salık aldı. Onun sonu Allah'a kaldı. Kimki yoldan döndü cehennemliklerden oldu. Orada sonsuza dek kalacaktır o. Ey Tanrımız bizi yol gösterenlerden ve göstericilerden eyle. Sapkınlardan ve sapkınlık öncülerinden eyleme. "Nebiyyü'l-emin olan alemlerin efendisi Muhammed Mustafa'ya, soyuna ve tüm yoldaşlarına selamdan sonra derim ki, bu değerli söz, ululuk katımızdan ki ben, kafirleri ve Tanrıya eş koşanları tepeleyen, dinin düşmanlarını toprağa karan, firavunların direncini kıran, hakanların tacları tolgası, gaziler ve din yolu savaşçılarının sultanı, Feriudun görkemde, İskender durağında, hak ve adaletin Keyhusrev'i, Sultan Murad Han oğlu Sultan Mehmed Han oğlu Sultan Bayezıd Han oğlu Sultan Selim Han'ım. Sen ki, Acem padişahı, uluğ baş-buğ, güçlü bey, zamanın Dahhak'ı savaş alanının Darab'ı, günün Afrasyab'ı İsmail Bey diye tanınan kişisin. Bu yazı senden yana yazılmıştır. Haberin ve bilgin ola ki, işi eden hak üzeredir. Ulular ulusunun kesinkes yazgısı her zaman yettiğince bozulur sanılmasın. Hüküm onun ve işlevi sonsuza değindir. Nitekim Kitapta açıkça böyle gelmiştir. "Biz yeryüzünü ve gökleri bunlar arasındaki varlıkları laf olsun diye yaratmadık. "İnsanın

(*) I. Selim, Şah İsmail'e ilk mektubunun 27 Sefer 920 (23 Nisan 1514) günü tutuklu bir İran casusu olan Kılıç'la İznik'te göndermiştir. Bu mektup Hemedan'da Şah İsmail'in eline geçer. İkinci mektubunu Erzincan Yassıçemen'de 22 Haziran 1514'da gönderir. Mektupların metinleri Farsça ve oldukça şiirlerle süslenmiştir. Yavuz bir üçüncü mektubunu da yine Erzincan'da olduğu günlerinde yazar. Bir İran elçisi Yavuz'un üç mektubunun cevabını 18 Temmuz'da Erzincan'a gelerek padişaha sunar.

yaradılış nedeni ki üstünlüğün temeli, cihanın mayası ve alemlerin özüdür. O da Tanrının dediği gibi, "O, her birimizi yeryüzünde kendine halife eyledi.

İşte bu bakımdandır ki, insan denilen yaratığın bireyleri ruhani güzellikleri özünde toplamış, Tanrının adları karşılığı olan davranışlarla varlıklarını belirlemişlerdir. Onun yerini tutma niteliği ve halifeliğinin gerçekliği, kutsal şeriate, en olgun ve üstün selamlar ol peygamberlik ülkesinin hakimi olan hazrete olsun ona, itaatsizliği gerektirmez. Peygamberin rehberlik ettiği yollar, iki cihanın mutluluğu pınarına ulaştıran ve sonsuz gufrana ileten araçlardır. Her kim ki Tanrının buyruklarından uzaklaşır ve Allah'ın emirlerine uyma çizgisinden dışarı çıkar, din perdesini yırtar, gerçek şeriatın yapısını yıkar. Ona karşı çıkma tüm Müslümanlara genellikle, adaletle hüküm süren padişahlara da özellikle düşen bir görevdir ki, "Ey iman edenler Allah'ın yolunda olunuz" buyruğu can kulaklarına ulaşmış olsun. Onlar bu müfsitlerin düzenlerini bozmayı, fesatlıklarını kaldırmayı güçleri, yetenekleri ölçüsünde başlıca iş bilmiş olsunlar.

Bu yürek dağlayıcı sözlerden amaç odur ki, Bayındır oğulları varlığının dağılmasıyla,

Orman ne ki genç aslandan boş kaldı
Yiğitler durağını çakal aldı.

dendiği gibi, doğu ülkelerine yağıca saldırıya geçtin. Düşkünlük bucağından ve boyun eğmişler durağından görkemli hükümdarlık otağına ayak bastın. Zulüm ve eziyet kapılarını Müslümanların yüzüne açtın. Zındıklık ve dinsizliğin her yönü ile kaynaşıp yoğruldun. Zulüm bayraklarını şahlık ve hükümdarlık göklerinde dalgalandırdın. Nefsinin hevasına uyarık, yaradılışının isteklerine aldanarak şeriat bağlarını kopardın. Halkın temiz inançlarını yıkmayı öngördür. Ettiklerinin, yaptıklarının hep saygın kişileri utandırma, değerli kimselerin kanlarını akıtma, minber ve mescitleri yıkma, mezar ve türbeleri yakma, bilginlere, seyyitlere hayınlık etme, mushaf-ı şerifleri kirletme, Tanrı onlardan hoşnut olsun ki, iki keremli Şeyhe küfretme olduğu gerçeğe yakın biçimde belli

olmuştur. Allah cümlesinden hoşnut olsun dinimizin imamları ve bizlere rehber olan bilginler senin ve seninle olanların, sana uyanların dinden çıktığına, küfre düştüğüne ki, bunların her biri bir öldürme gerekçesidir, bildirmişler ve başlarına yeminle bir biri ardına sözle yazıyla fetvalar vermişlerdir. Böylece bize düşen dini savunmak, zulme uğrayanlara yardım etmek, tehlikede olanları kurtarmak, Tanrının buyruklarına boyun eğdirmek ve padişahlık şanını yerine getirmek olmuştur. Onun için ipekli, bezeli kumaşlar yerine zırh ve çelik gömlek giyindim. Ulu Tanrının yardımı ve başarılı rehberliğiyle, dalgalanan zafer sancakları, zaferleri ilke edinen askerler, savaş aslanları, kılıçlarını kınlarından çeken yiğitlerle gazabı köpürttüm. Senin varlığını toprağa karmağa değişmez karar verildi. Yaylar kinle gerilmiş, ölüm okları Kavs burcunda yerini almıştır. Zafer ve hayırla son bulacak Safer ayında danizin geçilmesini buyurdum. Öyle ki eğer ulu ve yüce Tanrı destekleyip yaver olursa, devletli elimin sillesiyle zulmü seven el ve koluna gösteririm. Kudretli anlayışımla erlere önder olmak sevdasını dalgın kafandan silmek başlıca niyetimdir. Zavallı ve acınacaklara eylediğin fesatlığı, yaramazlığı hele temizleyeyim ve o ateş ki, bütün yuvaları dumana vermiştir, onunla seni ateşe vereyim. Nitakim rüzgar eken fırtına biçer denilmiştir. Kılıçtan önce İslam'a gelmeyi önermek, selam ve salat üzerine olsun Hazreti Mustafa'nın ilkelerindendir. Bu öğülesice mektup da o gerekle yazılmıştır.'"Ondan hiç kuşkun olmasın." İnsanlar yaradılıştan farklıdırlar. Nefis bir madendir ki, kimi altın, kimi gümüş olur. Bunu değiştirmek olası değildir.

Dize - Pas yıkanmakla temizlenemez.

Kimi davranışlar da şehvet dalgalanmaları, duyguların bastırması ve gevşek tutumlardan kaynaklanır. Bunları gidermek olasılığı vardır. O nedenle denilmiştir ki, "Kötü etmişler ya da nefislerine eziyette bulunmuşlarsa, onlar Allah'a yönelsinler, günahlarından ötürü istigfar eylesinler" buyruğunu ilke edinir, başını bu yola çevirir ve her durumda ulu Tanrıya yönelir ve tutunursan çir-

kin ve yaramaz, kötü işlerinden, karalanasıca yaşamından pişmanlık duyarsan, candan ve gönülden bütün kalbinle tövbe ve istigfar edersen, daha önce muzaffer ordumuzla çiğnenmesi, her yanı atlarımızın nallarıyla mıhlanması kararlıştırılmış olan ve bağlılık halkasını boynuna geçirmek, korunmuş Osmanlı topraklarına eklemek tasarısı içinde kalan yöre ve bölgeler, devletli uluğ ve mutlu kapımızdan sana bırakılmak olasılığı vardır. Sen de öteki değerli yöneticilerimiz gibi olursun. Gönülden ve özden lutuflar görürsün. Ötekilerden hiç bir biçimde ayrı tutulmazsın, Ama,

Kötü huy yüreğinde yuva yapmış
Ölümün eli kovmayınca gitmez.

Bu çirkin davranışlarda ve pis işlerde direnirsen ulu Tanrının dileğiyle o ülke toprakları ki, zulüm elinin altına düşmüştür, çok yakında zaferleri izleyen ordumuz askerlerinin çadırlarını kurdukları alan olacaktır. Öyleki kısa bir süre içinde baş ve buğluk sevdasından ve beylik otağından hırçınlığın ve kendini beğenmişliğinle cihangirlik ve ülkeler açma hevesinden olacaksın.

Dize - Mertlik yiğitler meydanında belli olur

Her şey takdir perdesinden ortaya dökülünce iş o günde Allah'a kalmıştır. Selam doğru yolu tutanlara.

BELGE : 122

II. Mektup:

İsmail bahadır, Allah durumunu ıslah etsin. Uyulması gereken bu buyruk sana ulaşacak bilesin ki, İslam'ın namus perdesini yırtmaya kalkıştığın gerçek ölçülere erişip, yaradılışındaki kötülük tıynetidir ki fitne ve fesadın kaynağıdır. Onu zaman defterinden hançerin tırnakları ve parlak kılıçla kazımak bütün hüküm sahibi sultanların ve kudretli hakanların hepsinin boynuna borç idüğüne, Allah kıyamet gününe dek bu yoldakilerin sayılarını artırsın bilgin imamlar fetva vermişlerdir. Allah'ın selamı üzerine olsun Peygamberin dini törelerini yaşatmak ve Muhammed'in şeriat yasalarını yürürlükte kılmak için düşmanını avlayan sayısız askerle

senin kasdına, doğu ülkelerine şanlı yönelişi eyledik. Deniz geçildiği zamanda beğenilir bir mektup gönderip değerli içeriğinde baskı sonucu hükmün altında kalan yer ve iller Padişahlığımın mutlu gölgeliği altında gölgelenecek er isen meydana gelesin. Hak sübhanehu ve taalanın çizdiği yol ve kararı neye yönelik olmuş ise ortaya çıka deyu buyurmuştum. Pes bundan amaç şu idi ki, birkaç ay ve gün içerisinde sen de uyarlanasun. Tedarikin edesin. Gafil bulundum. Elim altındaki askeri toplamaya zaman el virmedi deyü özür ve behane etmeyesin. Ama uzun bir süre ve epeyce bir vakittir ki dökülen at nallarından yeryüzü demire bürünmüş, dizginlerin şakırtısından cihanın kulağı çınlayıp dolmuştur. Bu arada gizli, açık iyi ya da kötü senden cesareti belirtir bir davranış görülmedi. Ola ki, şimdiki halde gökleri andıran Azerbaycan yöresinde olan dağ ve tepeler muzaffer ordunun katırları nallarıyla hilallerle dolmuş göğe benzemişken senden ne ad, ne sân peyda olmuş, ne de varlığından bir iz ortaya çıkmıştır. Öyle bir gizlenmiş haldesin ki, varlığınla yokluğun denktir. Kılıç taşırım davasını edenlerin siper gibi belalara göğüs germek dayim kaygusu ve başbuğluk sevdasında olanların ok ve kılıç yarasından korkusu olmamak, her an düşüncesi olmak gerekir.

Dize - Ülke gelininin sıkıştıranındır anı köşeye
Ki kondura öpücüğü parlak kılıcın dudağına

Selamet kaygusuyla perde gerisinde oturmayı seçenlere erlik adı hatadır. Ölümden korkan kimselere ata binmek ve kılıç kuşanmak yaraşık değildir. İmdi bu derecede gizlenmenin, bu biçimde sessizlik köşesine çekilmenin nedeni yakın olasılıkla kıyaslanamayan askerimin çokluğundan duyduğun korku ve kaygu olmaktır. İmdü bu ürküntüyü gidermek için zaferleri rehber edinen askerden kırk bin er ayırdedilip onların Kayseri ile Sivas arasında beklemeleri buyurulmuştur. Düşmana at oynatması ve boş meydan bulması bu denli olur. Bundan artuk olmaz. Eğer özünde her ne çeşitten gayret ve yiğitlikten iz varsa, gelib zaferlerini kovalayan askerime karşı olasın. Ezelde yazılı olan her ne gün yüzüne

çıkmış ola. İnşa'Allahu taala ve selamlar doğru yolu tutana.

BELGE : 123

III. Mektup:

İsmail bahadır. Allah durumunu ıslah etsin. Cihan halkının uyması gereken bu ulu buyruk ve boyun eğilmesi şart olan bu açık yarlıg sana ulaşacak bilesin ki, mutluluğun dokunduğu otağıma mektup gönderüb korkmadığını belirten sözler idüb yürekliliği arttırmaya yarar nesne yollandı ki gelmekte acele idesiz. Biz de beklemekten kurtulmuş oluruz deyü bildirmişsin. Bilindi. İmdi biz önümüzdeki yaradılış ve soyumuzda olan yürekliliği uygulamaya getürüp uzak ilden senin kasdına zaferlerle bezeli ağır bir ordu, zafer ve fetih ayetleri yazılı sancaklarla konak ve yollar, aşıp yönetimin altındaki ile girdik. Hüküm sahibi sultanların töresinde kudretli hakanların yönteminde padişahların hükmü altında olan topraklar nikahlıları gibidir. Erlikten danesi, fütüvvetten nasibi, belki yüreğinde bütün bütün erliği olan kimsenin kendüden gayrı bir kişinin ona el uzatmasına, dayanması olası değildir. Öyle olsa bunca gündür ki zaferleri izleyen askerler yurduna girmiş olup toyumluklar iderler. Henüz senden ne ad, ne işaret vardır ve ne varlığından bir iz görülmüştür. Yaşadığınla öldüğin denktir. Ödünçten yürek tutmağın gerek. Kimde var idüğüne görünen hal tamam tanıktır. Olan iş budur ki, şimdiye değin senden bir davranış görülmüş değildir ki ondan yiğitliğin mertliğin anlaşıla. Ortada olan davranışlar da baştan başa hile ve düzendir. Kuşku yoktur ki ödünç yürekle elde edilen ürün yaramazlık ve edepsizlik olur, gayrı olmaz. Tutulduğun derdin devasın hele bilir imişsin. Pek çok denemiş olduğunu kullanmakla ola ki, karşı çıkmağa ve yüreğin koymağa olanak bulasın. Bu yakadan da sana ne denli yardım edildiğini bilirsin ki ölçüden artuk olmuştur. Senin yüreğindeki zayıflığı gidermek için zaferleri rehber edinen ordudan kırk bin er ayırdedilip onlara Sivas ile Kayseri arasında durmaları buyurulmuştur. Düşmana mürüvvet ancak bu denlü olur. Eğer bundan sonra da eskisi gibi korku ve kaygu köşesine sinesin erlik sana

haramdır. Tolga yerine tepelik zırh yerine cadır giyüb başbuğluk ve şahlık sevdasını bırakıb geçesin.

Yaptığın işten sen değil
İşlediğin övünmeli
ve selamlar doğru yolu tutana.

BELGE : 124

Kürt beylerinden Bitlis Emiri IV. Şerefhan (1504 - 1534)'ın Çaldıran Savaşı'ndan önce Safevi Devleti hükümdarı Şah İsmail'in hazırlık ve durumu hakkında Bıyıklı Mehmet Paşa'ya gizli olarak tahminen 1513-14'lerde gönderdiği birinci mektup:

(...) Şahın Meraga'da bulunduğunu, Ustaclu Şah Mûl Beyin Horasan'dan ve Diyarbakır'da bulunan kardeşi Ustaclu Mehmet Beyin Esterebâd'dan beş bin nefere yakın bir kuvvetle şahın yanına geldiklerini, şimdi şahın silah ve teçhizat sağlamakla meşgul bulunduğunu bazı emirlerin, Han-Beyoğlu'nun, Yenişehir ve Van hâkimlerinin Erciş civarında toplanarak fitne ve fesat hazırlıklarıyla uğraşmaktadırlar. (...)

(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: 9647)

BELGE : 125

IV. Şerefhan'ın Bıyıklı Mehmet Paşa'ya gönderdiği ikinci mektup:

"Şahın ve Kızılbaş taifesinin haince fikir ve hareketlerini öğrenmek üzere gönderdiği casusun döndüğünü, verdiği bilgiye göre, şahın bundan evvel Karaağaç kışlağına gittiğini, orada silah ve zahire tedariki ile uğraştığını, bu günlerde Şirvan'dan bir saldırı tasarlamakta olduğunun anlaşıldığını, Zilhicce ayı başlarında bir müddet avlanmakla vakit geçirdiğini, sonra bütün maiyeti ve askerleriyle Nahçıvan taraflarına gittiğini ünlü emirlerinden Dev-Ali, Durmuş Şamlu, Narin Bey ve diğer bazı hain Kürt Beyleri,

meselâ Kert Bey, Baykar Bey, fesatçı Halit'in oğlu (*) ve Mervar Sultanı'nın, şahın yanında bulunduklarını, maiyetinde tahminen on bin kadar asker bulunduğunu, Horasan ahalisinin Kızılbaş hareketlerinden asla memnun olmadıklarını, hatta Horasanlı askerlerden Bercendi, Pervis Bey Sufioğlu Ahmet Bey gibi bazı kimselerin şahın ve Kızılbaş tafisenin teşebbüs ve hareketleri hakkında kendisine "casus" haber yetiştirmekte oldukları gibi hususların öğrenildiğini (...)

(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: 10739)

BELGE : 126

Molla İdrisi Bitlisi'nin 1517'lerde Doğu Anadolu'nun durumu ve Kızılbaş İranlılarla yapılan savaşların doğurduğu sonuçlar hakkında I. Selim'e gönderdiği mektup:

(...) O taraflar ahalisinin, ıstırap içinde bulunan çevrelerinde Osmanlı devletinin hükümranlık ve adalet güneşinin yeniden doğmasını bekledikleri, bilhassa Azerbaycan ve Kürdistan eyaletlerinin kırgın ve mecalsiz halkının candan bağlandıkları Osmanlı hükümetinden imdat ve yardım bekledikleri gayet samimi ve hürmatkâr bir eda ile arzedildikten sonra, tazim ile alınan fermanı Hümayunları üzerine Kürdistan'ın en ileri emirlerinden yirmisinin dört bin kahraman süvari ile Kızılbaşlar (İranlılar) üzerine gönderildiği, Kızılbaşların başında meşhur kumandanlarından Kert Bey-Eb'ül-fetih Hacı Beyoğlu, Mahud Halit'in kardeşi Mehmet Beyin bulunduğunu bizimkilerin taarruzu sonunda Kızılbaşların Banat'ün naış (büyük ayı burcunu ve onun dağınıklığını kasdediyor) gibi darma-dağın ve perişan olarak birçok kayıp verdikleri, bir hayli ganimet alındığı, yine ferman-ı Hümayunları gereğince hazırlanan kuvvetlerin bu birliklerle beraber Habakur mevkiinde kuşatma altında bulunan emirlerden Mehmet Beyin kurtarılmasına gönderildiği, yapılan şiddetli savaş sonunda kuşatmanın kaldırılıp Kızılbaşların çok büyük yenilgiye uğrayarak kaçtıkları,

(*) Bu kişiye I. Selim yüzelli adamıyla birlikte ziyafat sofrasında öldürttür.

birçok kumandan ve askerlerinin öldüğü müjdesinin alındığı, bütün ahali, ülema ve ayanın son derece sevinç içinde bulundukları, Ferman-ı Hümayun uyarınca emir ül-ümerâ (emirler emiri) Mehmet Bey'le görüşülmekte olduğu, Bitlis emiri Şeref'in güvene layık ve mert bir vezir olduğu, bu sebeple kendisine güvenilmesi arizayı sunacak olan Türkistan'lı Mevlana Mehmet Beyin sözle de geniş bilgiler arzedeceği (...)

(Topkapı Müzesi Arşivi, No: 8333)

BELGE : 127

Doğudaki Kürt beyleri Safevilerle Osmanlılar arasında sürekli yan değiştirerek, iki devletin sürtüşmelerine yol açmışlardır. Kanuni'nin Hakkari Beyi Zeynel Bey'den İran'a kaçan ve onlarla birlikte hareket eden beyleri ortadan kaldırmasını isteyen mektubu:

Hakkari beyi Zeynel beye yazılan Mektub-u Şerif'tir.

Bu dahi belirtilen kethüdaya verildi.

Halen Van beylerbeyisine mektup gönderip evvelce bazı husus sebebiyle size genel husumet üzere olan Şahkulu oğullarından Van kalesinde mahpus olanlardan başka firarda olan Gazi adındaki kardeşleri yaratılışındaki mevcut kötülükleri dışarı vurarak İran'a bağlanmıştır. Şah, kendisine mektup gönderip Cisir adındaki mevki ile Selmas ülkesini sancak yolu ile ona vermiş o da gidip Selmas'a yerleşmiştir. Gazi'yi ele getirmek için Van beylerbeyi size ve Mahmudi Hasan beye ve Kutur beyi Veli beye mektuplar gönderdiğini bana arzeylemiştir. Bu babda Van Beylerbeyine size ve diğer beylere lazım olduğu üzere hükmü şerifler yazılıp gönderilmiştir. Van Beylerbeyi, İstanbul'a gelen Çavuşlar kethüdası ile, mahpus bulunan kardeşlerinin belirtilen bozguncuya mektup gönderip hüsnü tedbirle kendi yanlarına getirtmeye çalıştıklarını bildirmiştir. Cenab-ı Hakka hamdü sena olsun izzetlü Padişahımız efendimizin kapılarına şimdiki gibi kulluk ve doğruluk üzere hizmet edegelip, ulu soylarının zamanındanberi çeşitli

inayetlerine mazhar olmuş ihtiyar, dindar, güngörmüş ocak erlerinden olduğunuzda şüphe yoktur. Van kalesinde mahpus olan kardeşleri fesatçı Gazi beyi ele geçirme uğrunda çalışmalarını temin maksadıyla bu mektup gönderilmiştir. Şahkulu oğullarından sizinle mevcut husumetleri ve yaratılışlarındaki fitne, fesat ve saldırganlıkları dolayısıyla haklarından gelinse de olur. Fakat şimdi intikam zamanı değildir. Eğer bunların haklarından gelinse, etraftaki beyoğullarına korku ve çekingenlik gelip ayrılığa ve başkaldırmaya sebep olacağı malumunuzdur. Şimdiki halde Şahkulu oğullarına gönderilen uzlaştırıcı mektupta kendilerine sancak beyliği vadedilmiştir. Dostluk mektubu varınca siz de ona göre dikkatli olup alacağınız uygun tedbirlerle onlara karşı maslahat icabı aranızdaki husumeti bir tarafa atarak dostluk ifade eden mektup yazarak ve haberler göndererek nasihat eyleyesiniz. Malumdur ki bu suretle Kızılbaş'a "İran'a" tabi olan kardeşlerini geri getirmek kolaylaşa. Gazi beyin ele gelmesi mühim bir mesele teşkil etmektedir. Baş iş Gazi beyi ele getirmektir. Olmazsa fedayi gönderip hakkından gelmek icabedecektir. Her ne suretle hareket etmek icap ediyorsa lazım gelen tedbirleri almaya çalışasız. Şöyleki fesatçı Gazi, Hakkın inayetiyle ele gelirse kirli vücudu yer yüzünden siline. Himmetleriniz hayırlı yolda olsun ve Padişahımızın inayeti üzerinden eksik olmasın, ona göre dikkatli olasız.

Bu dahi belirtilen kethüdaya verildi, ayni tarih

Mahmudi Hasan Beye Mektub-u Şerif.

(20 Şaban 958 (1553) (32 Mühimme Defteri, 657 hüküm.)

VAKIFNAMELER

●

MAHKEME KARARLARI

●

MÜHİMME DEFTERİ KAYITLARI

BELGE : 128

Abdal Musa zaviyesinin vakfı hakkında kayıtlar:

Bergama sınırlarındaki Abdal Musa Zaviyesi: Bu adla bilinen yeni çalışarak yapmış ve adı geçen zaviyede gelen gideni ağırlamak için kendinin öşürlü bağını, Karabağ adıyla bilinen bağını, Abdal Musa mezrası adlanan öşürlü mezrasını, burada oturan iki çiftçisini, Yusuf adlı adamının, Heybu pazarında iki dükkanını, dört ineğini, iki kovanını, iki kazan, iki tava, bir sini, bir çırağ, sakiz tepsi, üç bakır, üç demir, bir gülbahçesi demekle bilinen içindeki yapım yerini anılan zaviyesine vakfetmiştir. Bu konuda yasal izni var belge ile sadaka olundu diye yazılmış.

(1049 nolu Bursa Eski Evkaf Defterinden)

BELGE : 129

Samit Dede zaviyesi arazisinde vergisinin verilmesi koşuluyla ocak evlatlarının kullanabileceklerine ilişkin izin kaydı:

Kır Abad bölgesinde Samit Dede zaviyesi: Adı geçenin oğullarından (evlad) tasarruf edilmektedir.(Kullanılmaktadır .) Eski defterde kayıt yok. Oraya yazıldı ve öşürünü vergisini vermesi koşulu ile kullanılması buyruldu.

(Fatih Sultan Mehmet dönemi 564 nolu Eski Konya Defterinden)

BELGE : 130

Seyyid Mahmut'a verilen vakfın çocuklarınca da kullanılabileceğine II. Mehmet'in izni olduğuna dair kayıt:

Beğ Köy oturanları ve dışardakileri bile ekerlermiş. Bu mezra Bulduk Dede Sultan'ın eski vakfıymış.

Bu Bölgede Yenice Bucağı : Bu bucağın öşürünü (onda bir vergi) Bahadır Ağa, Seyyid Mahmut oğullarına vakfetmiş. Vergi-

si için de altmış koyunda bir koyun ve yılda üçyüz akça belirlenmiş. Eski defterde yazılıdır .Sultan Mehmet de bunu onaylamış. Şu anda Seyyid Mahmut ölmüş ve yerine kardeşi Mevlana Hacı Mehmet burayı kullanmaktadır . Defterde "Seyyit Mahmut 'tan sonraki soyuna ve akrabalarına" diye yazılıdır.

(920 nolu Konya defterinden)

BELGE : 131

Alemdar yöresinin Ömer Seydi zaviyesine verilmesi hakkında kayıt:

Konya Sahrasında Alemdar bölgesi: Eski dönemlerden Konya'da Lala mescidinde vakfolunmuştur. Bu vakfın sonradan izi kalmadığı için Karamanoğlu Pir Ahmet Beğ , Ömer Seydi zaviyesine katip (bu konuda) mektup vermiş. Sonra Sultan Mehmet , Musa Paşa'ya eşkinciler için vermiş.

(920 No. lu Konya Defterinden)

BELGE : 132

Aksu'daki Samit Dede'nin kullandığı arazinin vergiden bağışık tutulması konusunda II. Bayezıt'ın buyruğu:

Çiçek Dede Köyü.

Aksu bucağındaki Samit Dede kullanımındaki arazi:

Eskidenberi gelen timardır. Adı geçen Samit Dede'ye padişahımız hazretleri onurlu hükümleriyle vermiştir. Bursa ile İnegöl arasındaki Aksu kıyısında önceden Çiçek Dede'nin şenlettiği yerde yerleşip haymana (çadır) evlerde ve henüz yazımı yapılmamış, vergiye bağlı olmayan kişilerden getirip orayı şenletip, canlandırdığı için, ayrıca yöreyi koruduğu eski kervansarayı onardığı için, gene yolları açtığı için vergilerden bağışlanmasına ilişkin padişah buyruğu verilmiş.

(H. 892 / 1486 M. tarihi) (808 nolu Hüdavengidar Defterinden).

BELGE : 133

Abdal Ekinli zaviyesinin gelirleri hakkında kayıt:

Develi'ye bağlı Kırık Bucağı: Abdal Ekinli zaviyesi adı bilinen Abdal İlyas oğulları bu zaviyede otururlarmış. Öşrünü arazi sahibine, vergisini timara vereler.

(II. Bayezıt dönemi. 809 nolu Karaman Defterinden)

BELGE : 134

Seyyid Mahmut zaviyesinin vakıf yoluyla değil, Timar yasaları yoluyla işletilmesine ilişkin padişah I. Selim'in buyruğu:

Köküm Bucağı: Seyyid Mahmut zaviyesine diye vakfolunmuş. Bu bölge Seferihisar sınırlarındadır. Eski defterde bu arazinin tüm ürünü adı geçen zaviyeye vakfolunup timar yasaları gereğince işlenecektir. Şu anda Seyyid Mahmut oğullarından Veli Şeyh kullanmaktadır. Padişah hükmü gereğidir.

(920 h./1515 m.) (376 nolu Hüdavengigar Defterinden)

BELGE : 135

Şeyh Saltuk zaviyesi vakıf arazisinin Gani Paşa'ya timar olarak verilmesine ilişkin kayıt:

Okçu Bucağı: Anılan bucakta Şeyh Saltuk zaviyesi adıyla bilinen zaviye, on dönüm yer, iki parça bağ, Eğrigöz kadılığında Oyan gözü adıyla bilinen bir çiftlik eski vakıfmış. Geçmişte vakıf kaldırıldığından timara verilmiş. Şimdi zaviyenin harab olduğunu söyleyerek onarımı için kapatılmıştır. Gani ve Yahya paşalar kullansınlar diye eski defterde yazılıdır. Şimdi ise yeni deftere Gani kullansın diye yazıldı.

(Kanuni dönemi. 740 nolu Kütahya Evkaf Defterinden.)

BELGE : 136

Şeyh Türkmen zaviyesi vakıf arazisinin aynı soya sadaka olarak verilmesine ilişkin kayıt:

Öyük Bucağı: Anılan bucakta Şeyh Türkmen zaviyesi olarak ünlenen zaviyeye bir parça vakıf olarak eskidenberi verilmiştir. Burayı Şeyh Türkmen oğullarından Şeyh Yahşi kullanırmış. Kendi göçtükten sonra kızının oğlu İbrahim Merhum, Sultan Mehmet Han döneminde timara verilmiş. Sonradan yeniden padişahımız (burayı) yeniden kendilerine sadaka olarak verdiler. Yeni deftere yazıldı.

(Kanuni dönemi. 740 nolu Kütahya Evkaf Defterinden.)

BELGE : 137

Genç Abdaladlı zaviyesinin bu ocağa vakıf olarak verilmesi hakkında kayıt:

Körlük Bucağı: Anılan bucakta Genç Abdaladlı derviş bir zaviye yapıp zaviyenin yöresindeki Hristiyanlardan kalma boş evleri abdalların yardımı ile açıp, ev yapıp gelene geçene hizmet için tarım yaparmış. Sonradan Kütahya Kadısı bu durumu vergi vermiyorlar diye yukarılara bildirmiş. Padişahımız Sultan Beyazıd Han da inceleyip vakfı yenilemiş ve ellerine şah hükmü olarak berat vermiştir. Eski defterde bu durum yazılı olmadığından yeni deftere yazıldı.

(Kanuni dönemi. 740 nolu Kütahya Evkaf Defterinden.)

BELGE : 138

Şeyh Elvan zaviyesi vakfının yeniden bu ocağa verilmesiyle ilgili kayıt:

Şeyh Elvan Bucağı: (Küre dağı demekle ünlüdür): Bu bucakta Şeyh Elvan zaviyesi eskidenberi vakıf olarak bilinmektedir. Elvan oğullarından Şeyh oğlu Bayezıd Bahşayiş, rahmetli Sultan

Murad döneminde vakfı işletiyormuş. Daha sonra Şeyhlü kadısı devlete başvurup buranın timara verildiğini bildirmişse de padişahımız hazretleri şah hükmü ile yeniden kendilerine vermişler. Bu durum eski defterden alınarak yeni deftere yazıldı.

(Kanuni Süleyman dönemi: 740 nolu Evkaf Defterinden).

BELGE : 139

Balıncak Baba vakfının bu ocağa verilmesiyle ilgili kayıt:

Hunaz Bölgesi: Hunaz'da Balıncak Baba soyundan Gökbaşlı İsmail'e (Seyyit olup Gökbaşlu olarak tanınır) kendi parasıyla ve çalışmasıyla bir zaviye kurup gelene geçene hizmet verirmiş. Bu durum sonradan Sultan Mehmet Han döneminde resmileşerek eline berat verilmiş. Bugün Seyyid İsmail ölmüş olup oğulları Seyyit Ahmet, Hasan ve (gene) Ahmet kaldığından Hunaz kadısı bu durumu devlet eşiğine bildirmiştir. Padişahımız Efendimiz ellerine şah hükmü vererek oğullarının kullanılmasını uygun bulmuştur. Eski defterde yazılıdır.

(Kanuni Süleyman dönemi. 740 nolu Evkaf Defterinden)

BELGE : 140

Kulacık Hacım (*) ocağına ait arazinin bu ocağa vakıf olarak verilmesine ilişkin kayıt:

Kulacık Hacım Bölgesi ve Kehi Oğlu Yahşi Değirmeni: Kulacık Hacım zaviyesi eskidenberi vakfolunmuştur. Hacım Sultan oğlu Dede Baki, rahmetli Sultan Mehmet Tabe-Serah nişanıyla buraları kullanma hakkını taşıyormuş. Daha sonra Dede Baki, oğlu Şeyh Çelebi'yi buldurmuş, Vakıf bozulunca Sultan Bayezıd Han yeniden Şeyh eline şah hükmü vermiş,

(*) "Kulacık" adının Hacı Bektaş halifelerinden Kolu Açık Hacım Sultan'dan geldiği açıktır. "Tabe-Serah nişanı" ise "Toprağı, kabri iyi ve temiz olsun" anlamında bir duayı taşıyan padişah nişanıdır.

Bugün ise Padişahımız Efendimiz, berat vererek Haşim oğullarından Kemal ve Veli kardeşlere vakıf olarak vermiştir. (Uşak İlçesi) Eski Defterde...

(Kanuni Süleyman dönemi. 740 nolu Kütahya Evkaf Defterinden).

BELGE : 141

Derviş Mehmet'in Kızılbacı Dede zaviyesinde oturmasına padişah izni olduğuna ilişkin kayıt:

Manisa'da Kızbacı Dede zaviyesi demekle ünlü zaviyeye Derviş Mehmet adındaki derviş Sultan Mehmet Han beratı ile oturmaktadır. Padişahımız döneminde de beratını yenilemiştir.

(Kanuni Süleyman dönemi. 464 nolu Saruhan Defterinden).

BELGE : 142

Abdal Ayrı zaviyesindeki Dede Bali çocuklarının vergiden bağışık tutulmalarına ilişkin kayıt:

Abdal Ayrı Zaviyesi (Ilıca kazası Şeyhler Bölgesi): Anılan zaviyenin güney kesimine Dede Bali (Tuğrul oğlu) bağ ve bahçe dikip gelip geçene hizmet etmektedir. Zaviyenin öşür vergisi (ondabiri buna harcanırmış), Rahmetli Sultan Korkut, Sultan Alem (?) ve Sultan Mahmut tarafından da beratı varmış. Berat sahibi: Fahreddin'in kardeşi Yusuf, İlyas oğlu Hüseyin, Muslihiddin oğlu Hüseyin.

Adı geçenlerin Dede Bali oğullarından oldukları ve reaya vergisinden bağışlandıkları.

(Kanuni Süleyman dönemi. 464 nolu Saruhan Defterinden)

BELGE : 143

Aşık Paşa zaviysine ait olan yerler ve bunların vergiden bağışık olduğuna ilişkin kayıt:

Ala Bınar, Küçük Bulas ve İçme Viran Mezrası: Buradaki

malikane tümü ile Aşık Paşa zaviyesinin vakfıdır. Rahmetli Sultan Bayezıd Hz. lerinin onurlu fermanı vardır. Alaüddevle Bey döneminde iki baştan vakfın kullanıldığına yasal izin olduğu da bildirilince vakfın kesinleşmesi emrolundu (*).

Anılan dervişler Şeyhlerin Kutbu Çelebi Halife (**) Hz. lerinin önemli dervişlerinden olup buradaki zaviyeye hizmet etmektedirler. Gelen geçene hizmet etmektedirler. Bu zaviye, ayrı olarak Göksun Bucağında kış aylarında düzenlenen şenliklere gelip gidenlere de konaklamaları için açıktır. Dulkadirliler'in vergi bağışıklığına Osmanlı Sultanlarından Selim Han da uymuş ve hüküm vermiştir. Bu çiftliği Alaüddevle oğlu Kaptan Beğ, Ali adlı dervişe bağışlayıp o da kimi yerleri bağ yapmıştır. Öşürden bağışıklıdır.

(Kanuni Süleyman dönemi. 735 nolu Defterden)

BELGE : 144

Kızıl Deli oğullarının vakıfları hakkında kayıtlar:

Büyük Viran Bucağında Kızıl Deli Oğullarıyla ilgili Vakıf: Büyük Viran, Tanrı Bükü ve Turfillu Viranı öteden beri vakıf olarak kullanılmaktadır. Geçmişteki sultanların kararlarına göre, öncelikle Rahmetli Sultan Mehmet döneminde bozulup timar olmuş. Sonra rahmetli Bayezid Han, yeniden vakıf olarak geri verip hükm-i hümayun vermiş ki "Kızıl Deli oğullarından Gülşehri, İlyas, Celal, İshak ve Sinan birlikte katılarak vakıf etsinler. Bu vakıf evlatlık olsun. Zaviyelerine inen yolcuların gereksinimlerini karşılasınlar. Sultan Selim Han da bu hükmü onaylamış. Akviran, Tatarviranı, Kavacık ve Tatarlık mezraları bu vakfın sınırları içinde olduğundan ekilip biçilmekte ve vakıf olarak kullanılmaktadır. Bu durum yeni deftere kaydolundu. Vakıf senedini ellerinde bulunduranlardan dokuz kişinin adı. Ayrıca vakıftan yazılmadıkları

(*) Bu bölümün altında Karaca Kaya zaviyesinin de Aşık Paşa vakfı olduğu yazılmaktadır

(**) Hacı Bektaş Veli torunlarından.

halde burada adları yazılı sekiz kişinin adı. Gene mücerred olan sekiz kişi.

Gebran bucağında Darı Bükü mezrası Derbent köyüdür. Şu anda Kızıl Deli derbendi adıyla tanınmaktadır. Eski defterde Gülşehri tarafından kullanılmaktadır diye yazılmıştır. Gülşehri ölünce oğulları Ahi Ören ve Bahşayiş Babaları kullansınlar diye padişahtan ferman almışlar. Bu derbendde onlarla birlikte olan dervişler korunmaktadırlar. Yasal vergilerden bağışlanmışlardır. Bu derbent arazisinde bulunan kafirler, vakıf arazisinde ekip biçerlerse öşrün versinler. Eğer vakfın dışında ekip biçerlerse birer kile arpa ve birer kile buğday verirler. Tüm kafirler (buralardaki) onar akçe yıllık vergi verirler. Bunların çalıştıkları yer vakıftır. Kendileri vakıf değildir.

(Not: Tapu ve Kadastro Genel müdürlüğü'nde bulunan 502 nolu Edirne Evkaf Defterinde aynı yerin kaydı şu biçimi almıştır).

Kızıl Deli Oğullarının Vakfı: Adı anılan rahmetli Kızıl Deli, ülkesi, Rumeli Müslümanlık onuru ile tanıştıkta buralara geçip anılan Büyük Karye Darı Bükü ve Tirfillu Viranı'nı Sultan Yıldırım Han döneminde sınırları ile mülk edinip padişah mührü ile edinmiştir. "Buraları (adları yazıldıktan sonra) Kızıl Deli'ye verdim ki kimse ona sıkıntı vermeye" diye kayd olunmuş. Kızıl Deli ise vakfı oğulları için kayda geçirmiş. Bütün Osmanlı Sultanlarının herbiri bu vakfın kurallarını dönemlerinde onaylamıştır. Burada oturanlar en düzenleri üzre inip çıkanlara, gelip geçenlere yardım etmektedirler. Bu durum yeni defterde kayıtlıdır. Bunların ellerindeki hükm-i şerifleri gereğince örfi vergilerden ve öşürden bağışlandıkları bilinmektedir.

(Altta 33 ev ile 34 mücerred ad yazılıdır. Defterde bu kaydın bulunduğu yere eklenmiş 19 Ramazan 1305/1887 m. tarihli bir kağıtta şu yazı vardır: Cennet mekan, firdevs aşiyan ceddim Sultan Mahmut Han Hz. lerinin saltanat yeminlerinde onurlandıran iradeleri gereğince bilumum Bektaşiyan dergahlarına bağlı emlak ve arazinin zabtı sırasında Dimetoka kazasında yatan Sey-

yid Ali, diğer adıyla Kızıl Sultan evladına kalan köy ve mezraların bilinen öşrü dahi zaptolunmuş...)

Timur Baba Zaviyesi: Birnice Mezrasında Timur Baba oğlu Karlı.

Develi Dede Zaviyesi:

Tazılar Bucağında Münim Baba dervişleri.

Otman Baba Zaviyesi: Akbat'ta Hacı Hasan kışlası batısında kimi boş yerleri Otman Baba tapulayıp üzerinde bir zaviye yaptırıp "kurban için gelen koyuna başkaları el koymasınlar" diye ellerinde eski sultanlardan fermanları vardır. (Hasköy)

(Aşağıda da kimi mahallelerdeki dervişlerin, koyunların ve arazinin sayı ve sınırları yazılıdır. Ayrıca mutfaklardaki kab kacak da yazılıdır. 28, 29, 30 nolu bilgiler de bu bölümdekine benzer kayıtları taşımaktadır.) (Kanuni Süleyman dönemi. 732 nolu Paşaeli Defterinden)

BELGE : 145

Selçuk Hatun Vakfı hakkında kayıt:

Saraç kadı Mahallesinde Selçuk Hatun Vakfı: Anılan Selçuk Hatun, Seyyid Karaca Ahmet (*) soyundan olan Şeyh Seydi Abdi Paşa'nın eşidir. Bu mülk şimdi Seyyid Şeyh Ali Paşa'elindedir. Seyyid Ali Paşa, Seyyid Kasım'ın, Seyyid Kasım Seyyid Abdi Paşa'nın, Seyyid Abdi Paşa Seyyid Rum Paşa'nın, Seyyid Rum Paşa Hacı Musanın, Seyyid Hacı Musa Yusuf Paşanın, Seyyid Yusuf Paşa ise Seyyid Karaca Ahmet'in oğludur.

Ev, bir büyük yer evidir. Şimdi onarılıp zaviye olmuştur. Kendi babasına izni ile ceddi Karaca Ahmet Sultan'ın (k.s.) çırağı ile Seyyid Ali Paşa şeyhtir. Belli ve bilinen bir vakfı yoktur. Gelen geçenden verilen Müslüman sadakasıyla geçimini sağlamaktadır. *(430 nolu Gelibolu Defterinden)*

(*) Karaca Ahmet Sultan Horasanlı Türk Beyleri soyundandır. Seyyid Nureddin'in mürididir. XIII. - XIV. y. yılda Anadolu'da yaşamıştır. Yedi yerde yatırı (makamı) vardır. Anadolu'da saygın bir alevi ocağıdır. Bugün Üsküdar'daki Karaca Ahmet Sultan Dergâhı Aleviler ve toplumumuz için bir ziyaret yeridir.

BELGE : 148

Kilise Divanı bucağındaki dervişlerin buraları yerleşime açmaları hakkında kayıt:

Kilisa Divanı Bucağı: Burada yerleşen dervişler sayılarına ve kıdemlerine sakılmadan oturup yer şenledeler.

(548 nolu Karaman ve Rum Defterinden)

BELGE : 147

Akyazılı Baba ve Sarı Saltık Baba zaviyeleri ve Sarı Saltık Baba zaviyesinde Hıristiyan kökenli dervişlerin de bulunduğuna ilişkin kayıt:

Akyazılı Baba Zaviyesi: Coşkunluk içinde olanların baştacı rahmetli Akyazılı Baba'nın merkadi Varna bucağındadır. Zaviyesine bakan bekçi Abdi Dede, Hızır Dede, Mustafa Dede, Süleyman Dede ve Yusuf Dede'dir. (Bunların görevleri yazılıdır.)

Kıbti cemaati ki zaviyede oturup vergilerini eskidenberi olduğu gibi miriye verirler.

Rahmetli Akyazılı Baba dervişlerinden Posti derviş adlı Abdal, Batava nehri üzerinde iki değirmen yapıp bunları Akyazılı Baba dervişlerine vakfetmiştir. O değirmenlerin etrafını dervişler bağ ve bahçe ile şenlendirmişler. Değirmeni de dört göz etmişlerdir. Bütün bu yapılanların "öşrü alınmasın" diye Sultan Selim Han ferman vermiştir. Bu durum yeni deftere yazıldı. Ama bir başka bahane ile öbür değirmenlerin vergisini ve Batava kıyısındaki bağların bahçelerin öşürlerini vermemek uygun değildir. Bu il sınırları yeniden ölçülüp yazıldığından yukarıdakilerden başka Çıraklu adındaki dervişin de bir değirmen yapıp Akyazılı zaviyesine vakfettiği görülmüştür. Böylece değirmenleri altı göz olup tüm bağların bahçelerin öşür ve resim (vergi) leri bağışlandı. *(Altta tüm bölgeler ve içindekiler yazılıdır.)*

Sarı Saltuk Baba Zaviyesi: Kaligra Kalası (Varna'ya bağlı) yöresinde kabri vardır. *(Bu not iki kez yazılmıştır. Alt kısımda (*) türbede görevli dervişlerin görevleri ve adları yazılıdır.)*

(300 nolu Silistri Evkaf Defterinden).

(*) İlginç olanı şudur ki Sarı Saltuk türbesinde Müslüman adlı dervişlerin yanı sıra Hristiyan adlı kişiler de bulunmaktadır. Söz gelimi Dimitro veledi Györgi, Kalfal, Boğur v.b.)

BELGE : 148

Musa Baba zaviyesi vakfı hakkında kayıt:

Musa Baba Zaviyesi Vakfı: Hısn-ı Mansur'a bağlı Kara Musa mezrası bu defterde sayılan Hısn-ı Munsur sınırları içinde bilinmektedir. 200 no. da. Bilinen Rahmetli Ebi Zerri Gıfari Hz. leri ile şehid olduğudur. Daha sonra Derviş Mehmet gelip mezar-ı şerifinde zaviye yapıp buraları yabanlıktan çıkarıp ekip biçip rahmetlinin ruhu için gelen geçene yardım ettiği belirlenmiştir. Şehsüvar oğlu Ali Bey'in mektubuyla müslümanların mektuplarıyla ve toplumun tanıklıklarıyla bu durumdan kuşku kalmadı. Defterde olmadığı görüldü ve bu nedenle deftere yazıldı. Şu anda ise Derviş Mehmet'in zaviye şeyhi olduğu, oğulları Ali ve Mahmut'un ve Haydar ile Hândan adlı dervişlerin zaviyede hizmet ettikleri anlaşılmaktadır. Vergiden bağışlanmışlardır.

(H. 937 - M. 1530). (1019 nolu Malatya Evkaf Defterinden).

BELGE : 149

Güzel Abdal'a zaviyesinin vakıf olarak verildiği kaydı:

Anılan bir parça yeri önceleri Kahti naibi olanlar bu zaviyeye vakfedip bu vakıf da kullanılırken bir suçlama olmuş. Zaviyede yerleşik olan Güzel Abdal adlı derviş Gori döneminde Mısır'a gidip durumunu anlatmış ve yeniden vakfı verilmiş. Bunu otuz yıldan beri zaviyede oturduğunu da ekleyerek isbat ettiğinden yeni deftere yazıldı.

(Hısn-ı Mansur / Hasan Mansur) (H. 967 - M. 1559) (715 nolu Bozok Defterinden).

BELGE : 150

Şeyh Şami ve Elvan Seydi zaviyeleri ve vakıflarına ilişkin kayıt:

Şeyh Şami Zaviyesi: Keskin'e bağlı Kalacık (Kengını Sancağına bağlı.)

Şeyh Şami vakfı (k.s.) Kozlu bucağına bağlı Şeyh Şami oğlu Şeyh Carullah, Şeyh Fazlullah ve kardaşlarının oğullarınca yönetilmektedir. Daha sonraları bütün oğulları ve oğullarının oğulları birlikte kullanırlarken aralarına anlaşmazlık düşüp birbirleriyle kavgaya giriştiklerinden rahmetli Sultan Selim Han, Şeyh Carullah ve Şeyh Fazlullah'ın kendi paylarına egemen olmalarını buyurarak öbürlerini kenara çıkarmış. Daha sonra da oralarda oturmuş dervişlerin arasına ikilik düştüğünden zaviyeye ve vakıf binalarına bakmadıkları görülmüş ve bunlar harab olmaya yüz tutmuşlar. Padişahımız Efendimiz Bayezıd Han, padişah nişanı ile yeniden kullanmalarına izin vermiş. Yasal vergilerden bağışlanması da eklenmiş.

Kalacık'a bağlı Elvan Seydi Bucağı: Anılan bucakta Elvan Seyyid adlı birisi bir zaviye yapıp ve burayı da Turnacı oğullarından Mahmut Bey adlı biri kendisine vakfetmiştir. Elvan Seydi (*) ye oğullarından ve oğullarının oğullarına neslen ve neslen şeyh atanıp bu konuda ellerine beratlar (vakıfname) verilmiş. Bunlardan Karaca Seydi, Mahmut Seydi ve Nuri Seydi eski defterde yazılıdır.

(H. 962 - M. 1564) (192 nolu Kıngırı Evkaf Defterinden).

BELGE : 151

Oda Yakan Baba tekkesini kadın dervişlerin yürüttüğüne ilişkin kayıt:

Kara Ağaç Bölgesi: Bu bölgede Oda Yakan Baba adlı bir aziz eski dönemde bir tekke kurup bir süre yaşamış. Yaşarken de veliliği ortaya çıkmış. Hayır sahiplerinden ve bölgenin ileri gelenlerinden adaklar ve kurbanlar verilip toplanan hayratı gelen geçene dağıtmıştır. Ölümünden sonra yerine Hundi Bacı adında dürüst

(*) "Seydi"lik, burada "Seyyidlik"in değişik bir biçimi olarak kullanılıyor. Bu, Hz. Ali'nin Fatıma'dan doğan oğullarına verilen bir sandır.

ve dinine bağlı bir hatun oturmuştur. O da bu ocağı iyice geliştirip eskiden ve döneminde eskisi gibi müslüman hayratını yoksullara dağıtmıştır, Ondan sonra Some Bacı gelip aynı biçimde iyiliklerde bulunmuş. Vakfı büyütmüş. Çırak ve adak akçelerinden toplayıp yerleştiği bölgeden üç çiftlik oluşturup yasal vergisini ve öşrünü ödemiştir. Akrabalarından bir tek kimseyi bile bu hayrattan yararlananlar arasına sokmamıştır.

(M. 1571) (560 nolu Kütahla Evkaf Defterinden).

BELGE : 152

Kimi dervişlere zaviyelerin vakıf olarak verilmesine ilişkin kayıt:

Kerdam bucağına bağlı Şutruban: Şah Hüseyin zaviyesi bir vakıftır. Derviş Ayni kullanmaktadır. Çok önemli bir menzilde ve yerde olduğundan padişah ve örfi vergiden bağışlanmıştır (*).

Abdallarla İlgili Olanlar: Abdalların ilgilileri eskiden beri yurtları ile zaviye ilişkisi içindedirler. Padişah hükmünce iki ekinlik yerleri kullanabilirler.

Şu anda sicilli olarak Mesut oğlu Nuh Dede ve onun kardeşi Ahmet, ayrıca onun kardeşleri Ali, Mustafa, Süleyman oğlu Piri birlikte Sultan beratını taşımaktadırlar.

Gene kullanma yetkisi taşıyanlardan Mesut, Ahmet, Ali, Mehmet, Mustafa, Sait ve öbür Mehmet, öbür Yusuf ve Ramazan oğullarından Bayram, Hamza, Ramazan, Rıdvan, İbrahim,Ali Piri (ki Mahmut oğullarıdır) padişah beratında yazılıdırlar.

Bu kişiler bu vilayeti fethedenlerin oğulları olup, ne tür olursa olsun saygıya layıktırlar Yol üzerinde olanlarına ise hizmette kusur edilmemesi gerekir. Vilayet subaşısısın bunlara baskı yapmaması gerektir. Bu durum bile yeni deftere yazıldı. (Piragu kazası)

(H. 977 - M. 1578) (573 nolu Şarki Karahisar Defterinden)

(*) Notlardan daha sonraki yıllarda da bu vergilerden bağışlandırtana ilişkin iki kayıt var.

BELGE : 153

Mescitli Tabducak bucağındaki zaviyenin Derviş Mehmet'e vakıf olarak verildiğine ilişkin kayıt:

Sivas yanındaki İneköy'de Mescitli Tabducak Bucağı: Bu bucakta önce defter dışı olup sipahilerine timar olarak verilmişken Derviş Mehmet adındaki kimse bir zaviyeyi kullanarak gelen gidene hizmet ettiği sancak beyi ve kadı tarafından arzedilmiştir. Kullanmasına ilişkin padişah beratı verilmiş.

(H. 982 - M. 1585) (14 nolu Sivas Defterinden).

BELGE : 154

Yatağan Abdal zaviyesi ve vakfı hakkındaki kayıt:

Yatağan Abdal zaviyesi: Bozdağ'da oturageldiği yurt ki Karlı Oluk deresi ve Kaba Koz demekle ünlüdür. Padişahımız burayı yurtluğa verip onurlu nişanını basmıştır. Tarih h. 865/m.1452 Kızıl Ali'de Kırkbaş dönüm iki parça mezra ve çalılık içinde yüzelli dönüm mezra ve altı dönüm bağ. Amma defterde yazılı değil.

Şu anda Ali oğlu Hüseyin kullanmaktadır. Ellerinde padişah hükmü var. "Geçimlerini sadaka ettim" diye yazıyor. Mevlana Abdülkerim Defteri'ndeki sureti budur. Şimdiki tarih h. 1020/m.1611

(Nosuz Aydın Defteri parçasından)

BELGE : 155

Girit'teki Horasanlı Dergâhı'nın Kandiye mahkemesince verilmiş vakıf belgesi:

(Çeşitli yüceltici sözler) ... Hacı Bektaş Veli müritlerinden Derviş Ali oğlu Ordudaki makamına gelmiş, beş yıldan beri Girit'te Bektaş fakirleriyle birlikte askerime hizmet ettikleri, oldukça yoksul kaldıkları, yeni yapılan kaleden kendilerine yer verilmesini, Kandiye sancağı Pedya bucağı Vonu köyündeki tekkenin ken-

dilerinin vakfı olduğunu dilekçelerinden belirtmişlerdir. Adı geçen emlakın, ayrıca bunun dışında kalan arazilerin öşürünü, gelecekteki çocuklara kalması, ispençesi tümüyle tekkeye kalması ve buralardaki gelirlerin tekkede kalan yoksullara verilmesine ilişkin bu vakıfnameyi verdim. Buyuruyorum ki; Voni köyünün cizyesinin dışında reaya, evlat, reaya evladı, ispençesi köy sınırları içindeki arazi, ağaçlı ve verimli-verimsiz yerler, nehir ve su kaynakları, tarlalar, dağlar, bağ ve bahçeler, zeytinlikler, şeri öşür, rüsumları, boş ve kaçgun yerleri, kayıp mallar, varlığı bilinmeyen mallar, müjdeye karşı verilen bahşişler, kamu hazinesi, su değirmeni vergisi, petek vergisi, gelin vergisi, arazi tapusu, ovalar, güzel hava.., gibi bütün kamu hukuku ve vergileriyle yükümlü olduğu kalemler ile belirlenmiş kalemlerden serbest olmak üzere bağış veya vakıf yasaları gereği vakıf edip tekkenin vakfı ve ürünlerle gelirleri orada yaşayan dervişlere yardım ve yasal hakları olarak kılınmıştır. O ki Derviş Ali, tekkeyi yönetir, köyün gelirlerini oradaki yoksulların geçimi için kullanabilir. Ölümü durumunda kim ki Bektaşi tekkesinin yönetimini üstlenir, o aynı biçimde kullanabilir. (...) *(H, 1060 - M. 1650).*

BELGE : 156

Karaöyük ve çevresinin Hacı Bektaş Dergahı'nın vakfı olduğuna dair kayıt suretleri:

Maliye Bakanlığından (nezaretinden) Niğde Kaymakamlığına (Sancak) Emirnamedir;

Keremi bol azizlerden Hacı Bektaş Veli (k.s.)'nin soyundan gelip Kırşehir ilçesi yakınlarında, Karaöyük bucağında oturanlardan sonsuza değin hiç bir şey alınmaması kararı varken kendilerinden vergi alındığını söyleyerek Feyzullah Çelebi Efendi baş vurmuştur.

Bu konuya ilişkin önceden dairemizden alınmış mazbatada anılan adı geçen Aziz'in onurlu dergâhına bağlı üç-beş ev (hane) vergiden bağışıklı olup anılan ilçe ise 192 evi aşkın bir sayıdadır.

Her biri mülk ve arazi sahipleri olduğu halde tümü vergi bağışıklığından yararlanmaya kalkışmış ve "Mevlana Celâlettin Hazretlerinin soyundan olup kişilere kendi kurumları hükmünce gelirden pay ayrılmayıp ancak dergâhlarının bereket ve rahat yörelerinde oturanlardan biri sıradan halk gibi vergiye bağlıdır.

Bunun gibi adı geçen Aziz'in (Hacı Bektaş Veli'nin) evlâdı hakkında da eş bir işlemin yapılması Niğde sancağı meclisinden karar olarak çıkmıştır! Buna göre anılan bölge (Hacıbektaş kasabası) 192 ev olup bunun ilki Hacı Bektaş soyunun Çelebileri olan kişilere attir. Bu ev halkının vergisi Tanzimat-ı Hayriyye'den (1839) sonra yapılan mülk ve arazi yazımına (tahrir) göre yeniden hesaplanmış ve eski vergilerine 28 yılından (*) başlayarak % 15 zam yapılmıştır. Burada anılan bölge payına (Çelebilerin payına) 14 ev olarak 108 kuruş 74 para düşer ki her yıl için tümünden 1522 kuruş vergi alınması gerekir. Ancak adı geçenlerin Tanzimattan önce tümü ile vergilerden bağışıklı ve merhamete lâyık bulundukları açıklanarak gereği istenmiştir. Hangâhlar, tekke ve zaviyeler mütevellilerinin almakta oldukları mahalle ve mezra halkından "onda bir" oranındaki verginin bunlardan alınmayıp bunların dışında özel arazi sahibi olanlardan herkes gibi vergi alınması gerekir. Gene bu duruma göre Çelebilerden de herkes gibi vergiye bağlı olarak yaşatılmalarının eski kararlara uymadığı anlaşılmıştır. Şimdiye değin alınanlar tapu sayımları sırasındaki yanlışlıktan ileri gelmiş görünmektedir. Gene bu arada Kırşehir ilçesine eklenen 760 kuruşluk muhtar vergisinin kendilerinden alınmayıp halka yüklenmesi kendilerince iyi karşılanmamıştır. Bu durumda 1500 (?) kuruş tutan bir verginin İlçe toplam vergisinden düşülmesine, Çelebilerden vergi isteğinde bulunulmamasına himmet buyurmaları için 7 Sefer 1277 (1860) Maliye Bakanı Fazıl. Örnektir.

(*) Burası tartışmalı. 28 demekle 1223 amaçlanıyorsa milâdi 1813, 1328 amaçlanıyorsa milâdi 1910 demek olur ki son olasılık yanlıştır. Çünkü sunulan ferman 1277 (1860) tarihlidir. Ortaya çıkan durum Tanzimat döneminde (1839) alınan kimi kararların başlangıç yıllarının Tanzimattan da önceye alınabileceği oluyor.

BELGE : 157

Karaöyük ve çevresinin Hacı Bektaş Dergahı'nın vakfı olduğuna ilişkin yetkili makamlardan alınan kararlar:

Büyüklerin ve keremlilerin övüncü Kırşehir İlçesi Müdürü Sayın (rifatli) Tahsin Efendi,

Dinsel yasaların yorumcusu, uygulayıcısı Müftü,

Sevgili ve kerametli efendiler,

Güç ve otorite simgesi ve ağalar

Sizin güçlerinizin sürekli olmasını dileriz. Arzederiz ki, Olgun Tanrı velilerinden Hacı Bektaş Veli (k.s.) Hazretlerinin soyundan olup Kırşehir ilçesine bağlı Sulucakaraöyük adlı bölgede oturanlardan ölünceye değin vergi alınıyorsa bunlardan da alınsın beyanı ile vergi alınmakta olduğu sayın Seyyid Feyzullah Efendi Hazretlerinin dilekçesi ile ileri sürülmüştür. Yapılan araştırmada bizden önce yerimizde olanlar döneminde adı geçenlerden Çelebilere ait 14 ev için 78 (*) yılında başlayarak onların payına düşen 1522 kuruşun Kırşehir ilçesinin toplam vergisinden indirilmesi konusunda Yüce Meclis (Meclis-i Bâlâ) ve kaldırılan Muhasebe Meclisi (Meclis-i Muhasebe) kararı ile karar verilmiştir. Bu kararı onaylayan yüksek irade (padişah onayı) ile de önceki dönemlerdeki buyruklara bir ek yapılması, yöresinde de kayıtlara geçirilmesi ve bundan böyle Çelebilerden vergi alınmaması ferman buyurulmuş.

Anılan buyruğun bir örneği de soyumuzdan mutluluğu yüksek olan Abdülhalim Galip Paşa'nın bu konuda açıkladığı buyrultuya bağlanmış ve bu düşünceye dayanarak 14 evlik Çelebilerin vergiden bağışıklı oldukları anlaşılmış bulunduğundan, aziz, keremli Hacı Bektaş Veli soyundan vergi alınmaması gerekirken Çelebilerden öşür (onda bir) ve koyunlarının tümü sayısına vergi alındığı gene Çelebilerin anlatmasından anlaşılmıştır.

(*) Bu 1278 olmalıdır. Miladi 1861 yılına denk düşer.

O tür tahsildarların yüce iradeye ters düşecek isteklerini durdurmak ve buna benzer mantığı zorlayan davranışlarını engellemek, bunların bağışıklı olduklarını akıldan çıkarmayarak vergileri yukarıda yazıldığı gibi 1500 kuruşun genel bütçeden indirilmesi Çelebilere hiç bir bölgede zorluk çıkaralmaması bunlara uyulması konusunda özen göstermeniz ve bir buyruk belgesini Çelebi Feyzullah Efendiye vermeniz gerekir. Böylece siz de buyruk ve irade dışına düşmemiş olursunuz.

(15 Rebiülevvel 1282 (1865)

BELGE : 158

İzmir - Yağhaneler'deki Şemsi Baba veya Karadutlu Dergahı ile ilgili vakfiye:

İşbu vakfiye yüksek vakıf kurulunun 28 Şubat 1331 tarihli kararına dayanılarak 6 Cemaziyel-ahir yıl 1334 tarihinde gerektiği için yönetimce kaydolundu.

İzmir Naibi

Esseyid Mehmet

Tevfik

Bu vakıf belgesi bir zorunluluğun sonucu yazılmıştır. İzmir kenti dışında Katip/oğlu Kulesi dolaylarında Bektaşi Dergahı postnişi İstefe göçmenlerinden Yusuf Şemseddin Baba (Feyzullah oğlu) vakıf mütevellisi olarak Zeynelabidin oğlu Mehmet Ruhi Bey'i göstermiştir. Adı geçen Katipoğlu Kulesi dolaylarında bir yanı Kemmun (?) oğlu/Hacı Kosta oğulları, bir tarafı Yani oğulları bağ ve bahçesi, öteki yanı yol ile çevrili Karadutlu denilen onbeş dönüm miktara tapulu malının üzerine bina yaptım. Yedi oda, bir kiler, bir fırın ve mescidi içeren dergâh bağımsız bir bütünlük gösterir. Mescitte okunmak için iki tane Kuran ve Dergâhta bulunan onaltı kubbeden yapılmış Kanuni çerağı olarak adlandırılan bir büyük şamdan ve yalım (?) taşından yapılmış simkâri, bir şamdan ve tunçtan yapılmış tablalı bir çift büyük şamdan, mermerden yapılmış bir çift şamdan, Kanuni çerağı denilen üç fitilli

bir şamdan, beş adet sağir tunç şamdan, dört fitilli bir tunç kandil,üç tane büyük elifi teber, bir sağir elifi teber, iki adet çifte teber , dört tane koltuk değneği, on tane nefir, otuzüç tane levha, iki tane sancak, yirmisekiz tane post, bir sahtiyan sofra, bir keşkül, bir çift halile, bir büyük tas, bir buhurdan, çerağ dolabı, odalarda bulunan kullanılmış Kula halısı, üç tane Kula seccadesi, dört tane kanepe, sekiz tane saman dolu kanaviçe ve basma yastık, altı tane yeşil sandalye, altı dolu billur, bir avize, bir büyük ayna, Girit ağacından yapılmış beş mumlu çift şamdan, üç tane usturma şilte, onyedi tane yeni yorgan, sekiz tane baş yastığı, yünden yapılmış iki tane keçe, bir Mısır hasırı, saman dolu altı tane kent yastığı, iki tane post, oniki tane levha, kiler ve mutfaktan oluşan üç rugan zeyd küpü, yedi tane yağ testisi, yağ dökmek için iki tane burgu, yedi tane aşure küreği, bir büyük zahire anbarı, kırkbeş kıyyelik has bakırdan yapılmış aşure kazanı, üç tane büyük sağir sini, üç tane büyük bakır lenger, dokuz tane büyük kapaklı sahan, bir tunç sefer tası, bir bakır kahve yedeği, bir bakır çamaşır leğeni, bir bakır güğüm, bakır leğen ibrik, bir büyük bakır ibrik, yedi tane bakır karavana, bir bakır büyük güğüm, bir bakır kulplu tas, üç bakır kupa, bir maşrapa, bir büyük bakır kab, bir bakır süzgü, dört kapaksız sahan, dört kapaksız tencere, iki kadayıf tepsisi, bir büyük pekmez kabı v.s. eşyalarımı ve bir beygirle bir merkebimi yasalar gereği vakıf ettim. Adı geçen dergâhın bağlılıranın vakfettikleri ikiyüz tane küçükbaş hayvan, ağaçlar, üzüm kütükleri, sayımı yapılmış hayvanların tümü vakıf olunmuştur. Yaşadığım süerece ben, benden sonra vakfımı vakıf mütevellim, dergahı ise postnişin dilediği gibi yönetecektir. Büyüklük ve ergenlik gözönüne alınarak vakıf çocuklarıma intikal edecektir. Üzüm bağları, ağaçlar ve hayvanlar mescit ve dergahın giderlerine ve onarımına harcanacaktır. Yılda bir kez günü geldiğinde aşure yapılarak yoksullara dağıtılacaktır. Eğer postnişinliğe çocuğum ve soyum kalmazsa Sulucakarahöyük köyünde yatmakta olan Hazreti Hacı Bektaş Veli'nin postnişinleri tarafından, dargahın postnişinliği yerine getirilecektir. Yusuf Şemseddin Baba'nın buyrukları doğrul-

tusunda hareket edilmiş, ama Hanefi mezhebinin imamlarından izin alınmamış, bu nedenle de iş yargıç Vehhab Efendi'ye gönderilmiştir. Yargıç ifadelerimizi alarak vakıf senedimizi lehimize hüküm vererek onaylamıştır.

(3 Şaban 1299 H. - 20 Haziran 1875.)

BELGE : 159

Hacı Bektaş Dergahı postnişinliğinin ve dergahın vakıf arazilerinin Ahmet Cemalettin Efendi ve soyuna ait olduğuna ilişkin mahkeme kararı:

Ankara ili (valiliği) içerisinde bulunan Kırşehiri'ne bağlı Hacıbektaş kasabası halkından ve Hacı Bektaş Veli (s.a.) soyundan ve adı anılan aziziz vakfından onbeş pay alarak bir buçuk payını kullanmaya padişah fermanı ile sahip olan Çelebi Cemaleddin ve Veliyeddin Efendiler oğlu Veliyeddin oğlu Feyzullah tarafından aşağıda belirtilen davaya adli sicilli vekilleri (avukat) anılan vilayetin liva merkezlerinden olan Yozgat kasabasının Tekke mahallesinde oturan, Kırşehir kasabasının Kızgacıoğlu hanında geçici olarak bulunan ve bu ilânın kaynağı (olan) Hasan Rıza Bey (Hacı Ömer Lütfü Bey oğlu) vekâletini ve daha önceki dilekçesini göstererek yasalara aykırı bulunan anılan birbuçuk payın Kırşehir'de oturan Hamdullah Efendi oğlu Bekir Efendi'den kaldırılmasına, bu işe katılmasının (müdahalesinin) engellenmesine ve müvekkilleri Çelebi Ahmet Cemaleddin Efendi ve Veliyeddin Efendilere eklenmesine karar verilmesini istemiştir. Bu bakımdan Hamdullah Efendi aleyhine varılan 25 Recep 1310 (m. 1892) tarihli ilâm (karar) ve 29 Cemaziyülevvel 1316 (m. 1898) tarihli gıyapta verilen kararların kimi noksanlıklardan ve yanlışlıktan uzak olamayacağı düşünülerek yeniden görülmesini istediğinden,

Amasya kasabasında oturmakta ise de 4,5 (dörtbuçuk) aydan beri Kırşehir'de oturma yerinde (Hacı Ahmet hanında) bulunan Hamdullah Efendi oğlu Bekir Efendi'ye yasal hükümler uygulanması için yasal yerlerce ayrı ayrı günlerde üç kez uyarı ve

dördüncü kez çağrı belgesi gönderilmiştir. Ancak, bu belgeler kendisine iletildiği halde gelmediği gibi vekil de göndermemiştir. Buna karşılık davacıların vekili Hasan Rıza Bey karşı tarafın yokluğunda (gıyap) karar verilmesini istediğinden adı geçen Hamdullah Efendinin haklarının korunması için Adliyece vekil atanan Kayabaşı mahallesinden Recep oğlu Muhammed Arif oğlu Muhammed ve Kırşehir sancağı vakıflar müdürü Ataullah Efendi oğlu Abdurrahman Efendi hazır bulunduklarında, Kırşehir mahkeme salonunda yapılan duruşmada Hasan Rıza Bey, sözle durumu anlatarak Hacı Bektaş vakfının gelirlerinin eskilerden beri erkek çocuklardan ve Veliyiddin Efendinin ataları olan Hacı Feyzullah Efendiden boşaldığından dolayı nasıl Bektaş Çelebiye ve ondan oğlu Feyzullah Çelebiye gelmiş, daha sonra söz alan Arif efendi ise müvekkili Hamdullah Efendinin annesinin atası olan Hamdullah Efendiye bir ara şeyhlik ve velilik tevcih olunup daha sonra bu hakkın onun oğullarına kesinlikle uygun bulunup verilmeyişini bildirip ölen Hamdullah Efendinin veliliğinin kime kalacağı beldede karışıklıklara yol açtığından padişah buyruğu ile bir ara onurlu vakfın Amasya'ya kaldırılması söz konusu olmuş, (*) Zaviye şehliği üzerinden kaldırıldığından Hamdullah Efendinin anne-babasından akrabası Veliyeddün Efendi oğlu Feyzullah Efendiye padişah buyruğu verilerek adı geçen Hamdullah Efendinin şeyhlikte, velilikte, vakıfta hiç bir payı kalmamıştır. Bir mütevelli (yönetici) ve vekilinin kötü yönetimden dolayı (burada suistimal geçiyor) vakıftan kovulmasından sonra zamanla benliğini düzeltmedikçe (burada ıslah-ı nefs geçiyor) yeniden göreve gelemeyeceği uygun olmayacağı gibi padişah fermanı ile vakıf yetkilisi sayılan Veliyeddin Çelebi'nin Feyzullah ve Ali Celaleddin adlı iki oğlu ölümünde eski gelenek, yöntem ve fetvalar gereği oğullarına birlikte verilmesi gerekirken anılan Hamdullah Efendinin babası Bekir Efendinin Amasya kazası eşrafından alınmasını Veliyeddin Efendinin boşalmasından deyip birbuçuk payın yarı bölümünün

(*) Burada dede-torun iki Hamdullah Efendi gösteriliyor.

Hamdullah Efendi kızı ve (vekili Arif Efendinin müvekkili) Hamdullah Efendinin annesi Rahime Feyzullah Çelebi, öbür yarı birbuçuk bölümün de müvekkilim Feyzullah Çelebi Efendilere verilmesine ilişkin (bu konuda Amasya il meclisinden aldığı mazbatada müvekkilinin babası Feyzullah Efendinin yaşının küçüklüğü ile zamanında saptanmış ve Rahime Hatunun ölümü ile ondaki payın Hamdullah Efendi ile kardeşi İbrahim Selamet Efendiye geçtiğini göstermiştir.) ortaya çıkan durumun gerçeklere uymadığını göstermiştir. Gösterdiği padişah fermanı ile eski hükümlere göre asla kız çocuklarına miras kalmadığından bu tarihe gelinceye değin yetki erkek çocuklara kaldığından müvekkilleri olan Çelebi Cemaleddin ve Veliyeddin Efendilerin yüce atalarının gömülü bulunduğu Hacıbektaş kasabasında oturanlara koruyuculuk, yiyip içmek ve hizmetlerinde eksik bulunmamak edegeldikleri tanıklar ve deliller ile kanıtlanmıştır. Bu durumda Hamdullah Efendinin öteden beri doğrular hilâfına kullana geldiği birbuçuk payın üzerinden alınarak Çelebi Cemalettin ve Veliyeddin Efendilere eklenmesine istekte bulunmuştur.

Öbür tarafın vekili Müsahhar Arif Efendi ise birbuçuk payı kullanan merhume Rahime Hatunun bu payı 30 yıl, onun ölümünden sonra da müvekkili Hamdullah Efendi ve İbrahim Selâmet Efendinin 17 yıl (ki toplam 37 yıl eder) kullandığını ileri sürmüş ve bunun artık bir hak olduğunu bildirmiştir. Böyle bir olayda zaman aşımı olmaz demiştir. Annelerinin sağlığında Hamdullah Efendi ve kardeşi İbrahim Selâmet Efendi h. 1300 (m. 1898) yılına değin Amasya'dan dışarı çıkmamışlardır. Amasya sancağı ile müvekkillerinin oturdukları Hacıbektaş kasabası şimdi bile 60 saatten fazla bir uzaklıktadır. Bu durumun h. 1300 yılında ve hâkim önünde söyleyen Hamdullah Efendinin itirafları hâkimin mührü ile de mühürlenmiştir. Bu belgelerin de yeniden davacı vekillerince gözden geçirilmesini istemiştir. Böylece de davada zaman aşımı olamayacağından sözle bu davanın Amasya mahkemesinde görülmesini ileri sürmüştür.

Hasan Rıza Bey cevabında bu davanın ille de karşı tarafın

bulunduğu bölgede görülmesinin gerekmediğini bildirmiştir. Davalı olan Hamdullah Efendinin 7-8 yıldan beridir şurada burada dolaşır durumda olduğunu söyleyerek şimdilik Kırşehir'de oturduğunu ve dolayısı ile bu davanın Kırşehir'de görülebileceğini bildirmiştir. Mahkemeler uygun görülürse birleştirilebilir demiştir. Ancak mahkemenin uzatılmasından ise sonuçlanmasını ve gereken yetkilerin ve ürün payının anne tarafından akrabası bulunan Hamdullah oğlu Feyzullah Efendi üzerinden alınıp Çelebi Cemaleddin ve Veliyeddin Efendilere verildiğini ve bu vakfın üç akça payının erkek çocuklara ait olduğunu ileri sürmüştür.

Sorulduğunda,

Anılan azizin (Hacı Bektaş Veli) doğan erkek çocuklarına mirasının kaldığı, bunun kız çocuklarını kapsamadığı yasal mahkemelere iletilmiştir. Bu belgelerin tarihleri 7 Cemaziyülâhir 1166 (1752), 23 Cemaziyülevvel 1192 (1778), 15 Rebiülâhir 1218 (1803) 18 Şaban 1243 (1827), 6 Zilkadde 1262 (1844) tarihli olup toplam beş tane padişah beratıdır. Hacıbektaş kasabasının halkından Suvat mahalleli Veliyüddin ve Mustafa Ağalar, oğlu HabipAğa ve Bekir oğlu Numan'ın tanıklıklarıyla mahkemede dava vekili Müsahhar Arif Efendinin yüzüne karşı ayrı ayrı soruşturulduğunda gerçekten Büyük Feyzullah Efendi, anılan vakfın zaviyedarı ve mütevellisi olup onun ölümünden sonra büyük oğlu Bektaş ve Büyük kızı Hatice'yi terkedip mütevellilik ve zaviye postu Bektaş Çelebi'ye geçtiği, Feyzullan Efendi'den sonra oğulları Hamdullah ve Veliyeddin Efendiler, kızları Ayşe, Zarife, Güzide ve Huriye'yi kız çocuklarına miras düşmez diyerek büyük oğlu Hamdullah Efendiye mirasın kaldığı, bundan dolayı Hamdullah Efendi beldedeki karışıklığa neden olduğu için padişah tarafından Amasya'ya sürgün edildiği, sonra da üzerindeki velilik ve vakıf yetkisi kaldırıldığı, kardeşi Veliyeddin Efendi'nin ölümünden sonra Ahmet Cemaleddin ve Veliyeddin Efendi'nin babaları Feyzullah Efendiye (bu yetkilerin) verilmesi gerekirken her nasılsa gelenek dışı erkek oğullar için ayrılan üç akçalık evlatlık

payının bir buçuğu Feyzullah Efendiye ve öbür bir buçuğu da Kızı Rahime Hatuna verilip ve Feyzullah Efendi'nin ölümünde de üzerinde bulunan yarı pay oğulları olup şu anda yaşamakta olan Çelebi Cemaleddin ve Veliyeddin Efendilere eşit olarak kızkardeşleri olan Zarife, Sabire ve Şerife Hanımlara ulaşmadığı,

Bu arada gelenekler dışı olarak eski kız çocuklarından Rahime Hatuna verilen yarım pay, adı geçenin ölümünden sonra büyük oğulları Hamdullah ve İbrahim Selâmet Efendilere geçip ve göçtüğünde (h. 1307 - M. 1889) İbrahim Selâmet Efendinin çocukları olmadığından anılan Hamdullah Ef. bu yarı payın tümüne el koyduğundan (şimdi) Hacı Bektaş Veli soyundan gelen Ahmet Cemaleddin ve Veliyeddin Efendilerin babalarının Feyzullah, onun babasının adı Veliyeddin Efendilerin babalarının adı Bektaş Efendi ve onun babasının adı da Büyük Feyzullah Efendi olduğuna ve adları yazılı zatların Hacı Bektaş Veli çocuklarından olduğuna kasabada herkesin yiyip içmelerine özen gösterir olup payların ve anılan vakfın hakkının sahipleri olduğuna, erkek çocukların sağlıklı ve büyükleri olduğuna Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin onurlu vakfının ve veliliğinin erkek çocuklara ulaştığına,

Eski tarihlerden beri geleneklere göre Müsahher vekilin müvekkili Rahime Hatun'dan başka hiç bir kız çocuğa pay verilmediğine tanığız. Bunu hep bir ağızdan söylediler. Bu tanıklık anılan tanıkların önce bir yaprağı imzalamalarından sonra öbür kopya yapraklarının aslının aynı olduğunu bildirir biçimde Suvat Mahallesi İmamı Musa oğlu Ali Efendi, oğlu Halil Efendi ve Muhtar olan İdris oğlu İbrahim oğlu Battal, muhtar yardımcısı Karabucak oğlu Salih oğlu Şanan ve Bâlâ mahallesi imamı Bektaş Ağa oğlu Murtaza Efendinin oğlu Halil ve muhtar yardımcısı Kırmacı İbrahim Ağa oğlu Bektaş'ın oğlu İbrahim, Vezir Mahallesi imamı Hacı Veli oğlu Mustafa'nın oğlu Muhammed Ali, muhtar Kelâm oğlu Arif'in oğlu Yusuf, muhtar yardımcısı Görülme oğlu Seyyid'in oğlu Muhammed Görülme, bu adlardaki kişilerden gizlice ve bundan sonra adları okunan tanıkların da tanıklıklarıyla anılan Suvat Mahallesi halkından Aksaraylı Salih oğlu Ahmet oğlu Emir

ve Topal Hüseyin oğlu Mustafa oğlu Hakkı oğlu Hakkı oğlu Hüseyin ve Aksar oğlu Musa oğlu Hüseyin oğlu Mustafa oğlu Abdullah ve Vezir mahallesinden Danacı oğlu Halil oğlu Hüseyin oğlu Hüsnü ve Veliyeddin oğlu İbrahim oğlu Osman ve Abbas oğlu Murtaza oğlu Hasan ve Bâlâ mahallesi halkından Kırışlı oğlu Murtaza oğlu Mustafa adlı kimseler de Hacı Bektaş ikinci naibi Hasan Efendiye verilen buyruk ve yetki üzerine mahallelerinde açıkça konuyu onayladı ve tanıklık ettiler. Bunların tanıklıkları hayırlı sayılıp benimsendi ve Hacı Bektaş vakfının velilik ve zaviyedarlık paylarının soydan gelen adları yukarıda anılan kişilerin şimdiki erkek çocukları Hacı Feyzullah Efendi, oğlu Bektaş onun oğlu öbür Feyzullah, onun oğlu Hamdullah ve onun kalkmasından sonra kardeşi Veliyeddin Çelebi Efendilere ulaştığı ve böylece erkek çocuklarca kullanıldığı, kız çocuklarına bu güne değin pay verilmediği halde (yukarıda anlatıldığı biçimde) Hamdullah Efendinin annesine ve ondan (ölümünden) sonra da Hamdullah Efendi ve kardeşi İbrahim Selâmet Efendiye birbuçuk pay verildiği,

Ölen Rahime Hatun'un babası Hamdullah Efendi'nin halk arasında bozguna neden olmasından dolayı velilik ve zaviyedarlık görevlerinin üzerinden alınmasından sonra Çelebi Ahmet Cemaleddin ve Veliyeddin Efendilere 18 Şaban 1243 h. (m. 1827) tarihli padişah beratı ile verildiği ve ölü Hamdullah Efendiye geri verilmesinin olmadığı, tanıkların sözleri ve Mecelle-i Akkâm-ı Adliye'nin 1737 maddesi uyarınca vekil Hasan Rıza Bey eliyle, sunulan vakıf senedi bilinmeyen velilik veya vakıf yetkisi olayı nasıl cereyan etmiş ise öyle yürüyeceği ve tersine bir olayın doğamayacağı,

Veliyeddin Efendiye geçen vakıf payının üzerinden yasaya uymayan, sürgün edilen Hamdullah Efendiden alınan velilik ve şeyhliğin eski geleneklerin zıddına hâlâ pay almasına ve öbür payın kardeşi İbrahim Selâmet Efendiye geçmesine engel olunmasına ve vekil Hasan Rıza Beyin müvekkili Çelebi Cemaleddin ve

Veliyeddin Efendilerin üzerindeki paya eklenmesini, durumun Hamdullah Efendi vekili Musahhar Arif Efendiye tebliğini bildirir karar tescil olundu. 3 Zilhicce 1312 h. (1894 m.)

Kırşehir Livasının Naibi

Kararın tebliğ edildiğinin sureti:

Bu belge bir ilmühaberdir ki 3 Zilhicce 1318 (1900) tarih ve 47 no. lu (olup) Hacı Bektaş Veli soyundan Ahmet Cemalettin ve Veliyeddin Efendilerin Kırşehir'in yüce mahkemesinden yokluklarında çıkardıkları mahkeme ilâmının ikinci bir örneği Ankara yüce Mahkemesi görevlisi İsmail Ağa eliyle tarafıma tebliğ kılındı. Bu ilmühaber mühürlendi.

15 Zilhicce 1318 (1900) Haci Bektaş Veli soyundan Hamdi

Kırşehir Mahkemesinde Hamdullah Efendi aleyhine varılan 3 Zilhicce 1318 (1900) tarihinde elimle Hamdullah Efendiye tebliğ olundu.

17 Zilhicce 1318. Ankara Şeri mahkemesi Muhtar İsmail Hakkı

Aşağıda yazılı İlâmın onayını taşıyan fetva, bölümünden yazılan onay belgesi örneğidir: 47 no.lu mühürle mutabık ve içeriği belirtilen karar hakkında biçimine uygun olup ancak özel hükümlerce vakıf kararına uygun olmakla ilâmın icrası hakkında ilgili vekillere duyurulur.

21 Zilhicce 1320 (1902) ilgili mühür.

BELGE : 160

Hacı Bektaş Dergahı vakıf arazilerinin Çelebiler ailesine ait olduğuna ilişkin mahkeme kararı:

.....

Bir başka mahkeme ilâmının örneğidir:

Ankara iline bağlı Kırşehir bucağından Hacı Bektaş kasabasının Bâlâ mahellesinden ve Çelebilerden Avni Efendi oğlu Aziz Efendi ve Aziz Efendi oğlu Muhammet Habib ve Safi oğlu Mu-

hammet ve Lâtif oğlu Süleyman ve Ali oğlu Sait oğlu Dede ve Hüseyin oğlu Battal ve Raşit oğlu Hasan ve İskender oğlu Hakkı ve Sait oğlu Hüseyin Efendiler adlı kişilerin dava vekilleri ve borçlu vekili Kirkor Efendi oğlu İstepan Ağa, kentimizin yüce mahkemesinde, meclisimizin huzurunda ve devlet hazinesi vakıflarının vekili Akif efendi oğlu Hacı Ahmet Efendi kanalıyla vekaletnamede adları yazılı müvekkilleri 14 evlik Çelebilerin anılan bölgede yatan Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin ayrıcalıklı vakıflardan olan ve Hacıbektaş kasabasındaki tüm topraklar ile Kütüklü, Hasanlarbaşı, Sadıktepesi, Delikengel, Kesecik bölgeleri sınırları içerisinde kullanageldikleri arazinin yetiştirdiği ürünler Hacı Bektaş Veli'ye duyulan saygıdan dolayı kuşaklar boyunca vergilerden bağışıklı ve ayrıcalıklı oldukları padişah fermanları ile belgelenen gerçek var iken bu yerlerin şimdi eski Kırşehir vakıf müdürü onda birine tecavüz etmekte ve hatta 1321 (1903) yılına hesap ederek müvekkillerinin ektiği yerlerin onda birini adı anılan yerin Yeniçeri Mahallesinden Şapşap oğlu Ali'ye 10.000 kuruş karşılığında ihale etmiştir. Ancak yapılan kimi şikayetler üzerine yetkili il kurulları bu ihaleyi hükümsüz saymıştır. Bunun üzerine eski vakıflar müdürü Necip Efendi'nin böyle elkoymalarından vazgeçmesi konusu vekili Arif Efendi'ye bildirilerek karara bağlanmıştır. Bu tembihe kaynak oluşturan bir parça defter ile iki parça Konya ilince verilen beratın ışığı altında ayrıca.....

..... Hakana ilişkin defterlerin içeriğinde ondört tane ayrıcalıklı vakıf düzenlenmesini gösteren bölümlerin gösterilmesiyle oluşan karar vekil Akif Efendiye bildirilmiş ve onun sorusuna karşılık verilen cevapta ileri sürülen savın vakıfla ilgili işlerden olmayıp salt ayrıcalıklarla ilgili olduğu söylenmiş ve (o da) bu konuda uyulacak olan makam hukuk mahkemeleridir. Bir şey diyemem dediğinden iki taraf da uygun bulduğundan mahkeme bir başka güne bırakılmıştır.

O gün geldiğinde ise müdürün ve vekilin gelmediği görülmüştür. Araştırıldığında gelmeyenlere ayrı ayrı çağrı çıkarıldığı

görüldüğünden bu kez vekil Kirkor Efendi mahkemenin yokluklarında sürmesini istenmiştir. Mahkeme de mahkeme muhtarlarından İsmail oğlu İbrahim ef.yi vekil atayarak duruşmayı sürdürmüştür. Kirkor Efendi, iddiasında ısrar etmiştir. Bu ısrarı reddedilmiş ve kanıt istenmiştir. Verilen kanıtlar (delil) padişah fermanları (berat-ı alişan) ve kayıt örnekleridir.

Defterin hesap tutarı ilgili bakanlıktan (nezaret) soruldu. Onların çıkardığı kayıtta adları yazılı tanıklardan Hacıbektaş bucağından olan Müslümanlardan 60, 68 ve 65 yaşlarındaki Salih Ağa, İmam, Ahmet Ağa ve Ali Ağa adlı kişilerin tanıklığı ile (teker teker soruşturulduğunda) yukarıda belirtilen vakıf arazilerinin ürünlerinde padişah fermanları ile vergi alınmayacağı işitilip benimsendi. Kırşehir vakıf müdürü Necip Efendi'nin yaptığı el koyma olayının sona ermesi adı geçene tebliğ edildiği ve daha sonra bu tür olaylar yinelenirse yüce buyruklara karşı gelmek sayılacağı Kırşehir Mahkemesinden 27 Recep 1324 (1906) gün ve 13 Şaban 1324 (1906) günlü itirazı ile vakıf müdürü Recep Ferdi Efendi oğlu Abdurrahman Efendi adı geçen mahkemedeki özel odada duruşmu yapılıp sonuçta 14 hanenin vekili Kirkor Efendi'nin yüzüne karşı müdür Recep Ferdi Efendi "dava ve kaleme yazıyla bildirip Kirkor Efendinin daha önceden ilgili vakıftaki 14 hanenin ayrıcalıklı olup ancak buradaki yazılı kişilerin şu anda var olmadıklarını, bunların nerede olduklarının da bilinmediğini, böylece bunların vekâletlerinin doğru olup olmayacağının da bilinmez olduğunu, ileri sürülen vekillik senetinin sahte olabileceğini ve dava ettiğini" söyledi. (konuşmasını sürdürerek) "Hacı Bektaş Veli Hazretleri türbesi kapsamındaki zaviye ve var olan evlerin gelip geçen yoksullar ve konuklar için bir yeme ve yatma yeri olduğunu ileri sürerek bunlar için gereken paranın 'tevliyat ve elâdiyet' (postnişinlik ve oğulluk hakkı) adı altında 7/15 pay olarak Çelebi Ahmet Cemalettin ve Veliyettin Efendilere ayrıldığında (ayrıca) Çelebi denilen ve adları kaybolan kimi kişilerin Hacı Bektaş soyu denilen beratlarda bulunmadığına bunların vakıf kayıtlarında da adlarının geçmediğine, onda bir (1/10) bağışıklığının Çelebi Ce-

malettin ve Veliyettin Efendilere bile tanınmadığı halde kimlikleri bilinmeyen bu kişilere tanınamayacağını, eğer bu kişiler için ayrı bir yasal yargı ilâmı varsa vekilleri Kirkor Efendinin bunu açıklamasını talep ederim" dedi.

Öbür vekil Kirkor Efendi cevabında, "ondört evlik Hacı Bektaş Veli soyunun gerçek olduğunu bunun kimi belgelerde, ferman ve beratlarda, ayrılan aylıklarda adları olduğu için bilindiğini söyledi. Buna karşı Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin bekâr olarak öldüğünü söyleyen müdür Recep Efendinin sözlerinin dayanaksız olduğunu, Osmanlı saltanatının ilk gününden bu yana verilen fermanlarda 'Hacı Bektaş ve Hacı Bektaş soyu' diye yazılar bulunduğunu, hatta bunların sayısı için bölümler ayrıldığını bugüne değin vakıf yönetiminden kendilerine bağlanan bir pay olmadığından adlarının geçmesinin de olası olmadığını" söyledi ve devamında "Ahmet Cemalettin ve Veliyettin Efendilerin ise Hacı Bektaş Veli soyundan ve mütevellilerinden oldukları kanıtlanmıştır. İtiraz eden müdürün isteğinin reddini talep ederim" dedi.

Müdür ve itiraz eden Recep Ferdi yeniden söz alarak cevabında "Adı geçenlerin vekili Kirkor Efendinin sunduğu üç parça fermanın içeriğinin ilgili vakfın sınırları içerisindeki deve, koyun, katır vergileri ile savaşta gerekecek binek ve çift vergilerini ve buna benzer öbür vergilerden bağışıklı bulundukları olduğunu" belirtti. "Böylece Kırşehir sancağı mutasarrıfı, Hacı Bektaş bucağının bu tür vergilerinin alınmaması buyurulduğuna göre onurlu vakfın hayatının bir süre gitmesi için izin verilmiş sayılacağına ve Kirkor Efendinin müvekkilleri olan Çelebilerden vakfa ait öşrün alınmayışına ilişkin bir nokta bulunmadığına ilgi çekti. Aslında alınan öşür ise Hazineden alınmayıp sırf o hayratın yönetimine ilişkin olarak ayrıcalıklı bulunduğundan vakıf yönetimince yapılan işlem de bununla yetindiğinden Kirkor Efendi'nin müvekkillerine ilişkin bağışıklık davasının reddini talep ederim" dedi.

Kirkor Efendi yeniden söz aldı. "Ondört evlik Çelebilerin gösterilen yerlerin kendilerine terk edildiğine ilişkin kişisel tanık-

lar, fermanlar bulunduğunu, Hacı Bektaş Veli soyunun tümünün saygıya ve edebe yakışır olduklarını" belirtti. Bu bağışıklığın kaldırılmasını buyuran bir başka yasa bulunmadıkça hüküm geçerli olduğundan reddini istedi. Müdür Ferdi Efendi söz alıp "Kirkor Efendinin söylediklerinin bir yasa hükmü olamayacağını söyleyip müvekkillerinin bir yandan öşürden bağışıklı bulunduğunu, bir yandan da yüce fermana ulaştıklarını ileri sürerken eldeki fermanda ileri sürenlere ilişkin bir bölüm bulunmadığını, olsa bile sultanlar eliyle verilen fermanlerın hükmünün gelecek halifelerce de yenilenmesi gerekeceğinden ve buna benzer yeni bir ferman da bulunmadığına göre bağışıklık kestirilemez. Ariflerin kutbu ve mutluluğu bulanların önderi Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin bucağında bulunan zaviyesi ile vakfının kendisine saygıdan dolayı yüce ordu için, Kırşehir sancağında düzenlenen deve, katır v.b. için yapılan başvurular ve istekler geri çevrilip zâviye ve vakıf hizmetinde olanların geçimleri için bu hizmette bulunmayanların vergileri alınıp vakfa sarfoluna. İki baştan gelen ürün, koyun ve başka çift vergisi ve koyun, binek savaşçı ve köle v.b. için toplam 18.000 maddede var olan 45.800 akça Hacı Bektaş Veli zâviyesi kayıtlarında göründüğünden 1147 (1734 m.) yılında çıkarılan yüce buyruklarını yeniden yinelenmesine ilişkin 1229 (1823 m.) yılı Zilkadesinin yeniden yinelenmesine ilişkin 1265 (1848 m.) yılın Şaban ayının 17. günü verilen ve yukarıları yüce fermanla süslü üç ayrı belge ile anılan bölgedeki arazinin işlerinin görülmesi geçerli olamaz. Ayrıcalıklı vakıftan olduğu için senet düzenlenmesi mütevellisine aittir. Bunu gösterir yazı 27 Mayıs 1320 (1904 m.) ve 25 Rebiülâhir 1322 (1906 m.) tarihle eski Konya valisi tarafından Kırşehir mutasarraflığına gönderilmiştir. Bunların içerikleri ile yasal olarak kanıtlanmıştır ki; gösterilen, yokluklarında verilen kararla bu vakıf ayrıcalıklı vakıflardan olup vakıf hazinesini ilgilendirmektedir. Benzerleri gibi buna da karışılmamasını ve 14 evlik Çelebilerin bunu kullanmalarına eskisi gibi uyulmasını buyurur. Vakıflar Bakanlığınca (Evkaf-ı Hümayun Nezareti) 30 Haziran 1223 (1808 m.) tarih ve 53 no. lu ve gene 11 Şubat 1324

(1908 m.) tarihli yazılarıyla öşürlerin kendilerine bırakılması ve öbür vergilerden ise 1/90 oranla alınması belirdiğinden Vakıf Müdürü Recep Ferdi Efendinin bu tür vergilere karışmasının yasaklanmasına durumun kendisine bildirilmesine bu tür bağışıklığın sürmesine Kırşehir yüce mahkemesinde yüzlerine karşı söylendi ve yazıldı. 19 Recep 1326 (1908 m.)

Kırşehir Yüksek Naibi Muhammet Rıza

İstanbul Kadısı Mustafa İsmet (13 Şaban 1327) (1909 m.)

Gösterilen ilâmda yazılı açıklamalar yüce müftülüğün 20 Cemaziyelevvel 1327 (1911 m.) gün ve 4214 sayı ve 28 Teşrinisani 1325 (1909 m.) gün ve 422 sayılı kayıtlarındandır. Mühürle onaylanan iş bu ilâmın öbür örneğine Kırşehir sancağı mahkemesinin aleyhine verilen hükme karşı çıkarak yeniden incelenmesine ilişkin mührünü de göstererek okudu. Bu ilâmın içeriğinin sonucu ancak "yasaklamanın" bölümü Yasaları inceleme Kurulu'na (Meclis-i Tetkikat-ı Şeriye) gönderilmesi 12 Cemaziyelâhir 1328 (1910 m.) tarihi ile yazılıp karara bağlandı.

.....

(İnceleme Kurulunun Yazısı-Rapor ve Karar)

Kırşehir mahkemesinden 19 Recep 1326 tarihi ile verilen mühürlü karşı çıkma dilekçesi (lâyiha-i itiraz) ile temyizen kurulumuza gelen bu yasal ilâmın öbür örneği çıkışına yazılan 12 Recep 1327 tarih ve 1326 no.lu yönlendirme notu sonucunda ancak istenen yasaklama, biçimine uygun diye yüce müftülükten onaylı belgeye uygun ve (öbür) istekler yerinde bulunmayıp kuralına göre belgeler (evrak) Ankara İline geri gönderilmiş ve kaydına geçirilmiştir. Bu alandaki buyruk ve ferman yüce bir buyruktur. 22 Recep 1327 (1909 m.) Yasaları İnceleme Kurulu.

BELGE : 161

Hacı Bektaş Dergahı'nın vakıf işleriyle ilgili Bakanlar Kurulu, Maliye Bakanlığı ve Danıştay kararları:

23 Şaban 1307 ve 1 Nisan 1306 (1888 ve 1889 m.) günle ilgili Bakanlar Kurulu (Meclis-i Vükalâ-i Mahsus) tutanağı örneğidir.

Padişahımızın mülkünden olup kullanılmasının bağlı kurallardan olması gereken mezra ve öbür arazinin bazılarının eski aziz büyüklerin hayratlarından olması özellikleri ile tasarlanan bedelden ırak tutulması, mütevelli ve zaviye postnişinleri tarafından dilekçe edilmesi görüldüğünden bölgelerinden gelen tutanak, yazı ve arazi inceleme kurullarınca yerinde görülüp düzenlenen mazbataları üzerine yapılan inceleme yazışmaları taşıyan belgelerle birleştirilerek tümü toplantımızda okundu ve üzerinde düşünüldü. Anılan Devlet Şurası mazbatasının özeti, padişah izni ile vakfedilen ve bu vakıf olayı yasalarla onanan vakıfların korunmasına ilişkin kurallara uymak için düzenlenen tüzüğün maddelerine bakıldı. Bunlar arasında eskilerden beri "ayrıcalıklı tutulan" deyimine uyarak bugüne değin ve bugün vakıf durumu çalışır vakıf, vakfı geçerli ve yasalara uygun olan vakıflardan ayrıcalıklı durumu olan kutlu büyüklerin ve büyük kadıların vakıflarına el konulmaması ağırlıklı görünüm ise de ilgili bakanlığın (nezaret) cevabından açıklandığı üzere Tanzimat-ı Hayriyye'den beri (1839) vakıf toprakları, mütevellileri tarafından tımar, zeamet ve mukattaat gibi şeylerin çoğu arazi sahibi denilen kullananlar tarafından ferağ devretme v.b. olarak yapılırken Tanzimat döneminde tüm arazilerin hatta ulu sultanların vakıf arazilerinin geçerli yönden olup bedellerinin sahiplerine ödenmesi karara alınmış büyük vakıflardan Hacı Bektaş Veli, Abdülkadir Geylâni, Hacı Bayram Veli, Gazi Evranos Bey ve vakıfları ayrıcalıklı tutulmuş bu vakıflar içerisinde Gazi Mihal, Ali ve Süleyman Beyler de görülmüştür. Yani, işlem, ürün vergileri eskiden olduğu gibi kendilerine bırakılmıştır. Daha sonraları yapılan incelemeler sonucunda çeşitli tarihlerde Zağnos Paşa, Emir Ahmet El Buhari, Şeyh Sinan Erdebili, Himmet Efendi ve Firuz Bey, Tar Ali Bey, Şeyh Şucaeddin Veli, Bezirgan Hacı Mehmet Efendi, Canderli Kara Halil Hayreddin Paşa, Germiyanzâde Yakup Çelebi, İshak Fakih, Bedreddin

Faris Bey, Molla Şemseddin Fenari, Abdülcabbar Zade Mustata Bey vakıfları bile ayrıcalıklı vakıflar içerisine alınmış, bir aralık tüm mevlevihaneler de bu tür vakıflar içindedir denilmiş.

Ancak daha sonraları bu tür vakıfların yeniden incelenmesine geçilmiş, gerek miri (hazine) arazilerinden alınan ürün karşılığının onda birinin bağışıklı tutulmasının kimi istismarlara uğradığı görülmüş, bu ara Tanzimattan sonra sekiz vakıf ayrı tutulmak suretiyle öbürlerinden kimilerince yalnızca beş yıllık bir bağışıklık öngörülerek yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Bunun dışındakilerin genel vakıflar içerisinde sayılması yolu tutulmuştur. Bu durumun daha önce böyle işlemlere uğradığı arzedilmiş olup bundan sonraki durumlarının ne olacağı emir ve ferman yüce makamlarındır.

1 Nisan 1306 (1888 m.) ve 23 Şaban 1307.

.....

Yüce ülkemizde oluşan ve bir bedel karşılığı çalıştırılmasının yazıya bağlandığı, kimi mezra ve mahallenin vakıflarının belli bir bedelden bağışıklı tutulması mütevelli ve zaviyedârları tarafından istenmektedir. Bunların bölgelerinden gelen zabıt, yazışma ve o konuda vakıf arazisi inceleme komisyonlarından gelen, ayrıca devlet şurasında düzenlenen raporlar üzerine Padişah Vakıfları Bakanlığı ile yapılan yazışmaların dosyası arz olunmuştur. Hazreti Halifenin bu konuda nasıl bir emir buyuracağı beklenmekte ve ne türde işlem yapılacağı arz olunmaktadır. Efendim...

1 Nisan 1306 (1889 m.) ve 23 Şaban 1307 Sadrazam Kâmil

.....

Onurlandırıcı Padişah Buyruğunun Örneğidir:

Yukarıdaki arzolunan yazı üzerine Padişahımızın kutsal ellerinden çıkan iş bu yüce tezkere, kendilerine sunulan sorunun nasıl çözüleceği konusunda buyruk ve fermandır.

24 Şaban 1307 (1889 m.) ve 2 Nisan 1306

Hazreti Padişahın Sırkâtibi

Süreyya

.....

Örnekleri yukarıda yazılı ilgili bakanlar kurulu mazbatası ile sunuş dilekçesi ve padişahımızın yüce emirleri gereğince işlem yapılması Maliye Bakanlığına bildirilmiş ve Vakıflar Bakanlığından da bu işe gereğine himmet buyurulması için,

1 Ramazan 1307 (1889 m.) ve 8 Nisan 1306 Sadrazam Kâmil

.....

Maliye Bakanlığının 9 Şevval 1307 (1889 m.) ve 1 Nisan 1306 günlü tezkere örneğidir:

Padişahımızın ülkesinde bir bedele bağlanması kurallardan olan mezra ve kara vakıfları olan yerler: Celâliye, Hacı Bektaş Veli, Abdulkadir Geylani, Hacı Bayram Veli, Gazi Mihal, Ali, Süleyman, Evranos Beyler'in vakıfları önceden olduğu gibi ayrıcalıklı tutulup bunların dışında öbür ayrıcalık tanınan vakıflar yerel yönetimlerince ele alınmış ürünün bir bedele (karşılık, vergi, ücret) bağlanması, bu kez Bakanlar Kurulunca öneri ve padişah oluru ile de sonuçlandığından hazinece uygulanması için 1306 (1888 m.) yılının martından başlayarak tüm illere yazılan genelgelerin bir örneği de gereği için ekte gönderilmiştir. Uygulanması yüce padişahımızın buyruklarıdır.

Maliye Bakanı Agop

24 Zilhicce 1307 (1889 m.) ve 1 Nisan 1306

.....

Yukarıdaki tarihleri taşıyan Bakanlar Kurulunun kararının örneğidir:

Tanzimat'ın başlangıç döneminde ayrıcalıklı tutulan vakıf arazilerinin onda birini alma (Ta'şir) ve işlemleri vergisi eskiden olduğu gibi mütevellilerine (kullananlara, yönetenlere) bırakılmıştır. Çeşili tarihlerde bağışıklık kapsamına alınan öbür kimi vakıfların örneği ve özel durumları nedeni ile beş yıllık alım vergi-

lerinin tutarı bu onda birlerin dışındadır. Tüm bu vergilerin toplamı, alınması işlemleri, incelenmesi, onayı kendine göre çıkarılan kimi kararların içerisinde olur. Bu durum Hazreti Padişah Efendimizce de onanmıştır. Konu ile ilgili bölgelerden, mütevellilerden gelen kimi istekleri taşıyan dilekçelerin sonucunda bunların da ayrıcalıklı tutulmasına ilişkin Çelebi Efendinin aldığı berat İçişleri Bakanlığının verdiği rapor, öbür belgeler ve Edirne'de oturan Kadiri Dergâhına ilişkin yazışmalar ve ilgili postnişin dilekçesi üzerine padişahımızın yüce izinleri üzerine durum Bakanlıkta incelendi. Tanzimat döneminin başlangıcında ayrıcalıklı ve bağışıklı tutulan sekiz vakfın dışında sonradan bağışıklı sayılan kimi vakıfların bedel tutarı üzerine önceden düzenlenen rapor padişahımızın onayı ile uygulamaya alındı. Durum böyle iken tüm gelirlerin kendisine bırakılmasını istemekte olup oysa ki bu kararın alınması hayratın ve yardımların iyi bir dileğe (padişah isteği) ve korunmasına yöneliktir. Dilek sahibinin bu tür vakıf ayrıcalıklarının bedelinin kesin hesap edilinceye kadar alınan bedellerin ertelenmesini istemesi ise yönetimleri zora düşüreceği nedenle bedelin de tam zamanında alıcılara ödenmesi gerektiğinden kimi ön hesaplar yapılarak kullananlardan belli oranda bedellerin senetler karşılığında alınmasının bir usul olarak kabulü,

Gene bugüne değin bu tür onda bir işlemlerle yükümlü vakıf arazilerinden alınan bedellerin oralarda koruma (hademe) memuru olmayışından dolayı harap olan vakıf bölümlerinin onarımı için ayrıca para gerekeceğinden şimdilik ön hesabı yapılan bedelin yarısının alınması, gelecek yıldan başlayarak tümünün alınma yoluna gidilmesi,

Ve Edirne'deki Kadiri dergâhı işlemlerine gelince anılan dergâh eskidenberi ayrıcalıklı tutulan sekiz vakfın dışında tutulmuştur. Onun hakkında da yukarıda yeniden düzenlenen karara göre işlem yapılacaktır. Buna göre yukarıda açıklanan sekiz ayrıcalıklı vakfın hesaplarının görülmesi ve mütevellileri eliyle verilen kullanma senetlerinin onayı padişaha ilişkin kayıtlar gibi (def-

ter-i hakani) onanması gerekirken bunda gecikilmesi mütevellilerden harç, hesaplama vs. alıntılardan vaz geçilmesi ve intikal belgesi ve ferağ dışındaki senetlerin aranmaması da tezkerelere yazılarak arz edildi. Gene de buyruk ve ferman yüce padişahımızındır. 24 Zilhicce 1306 (1889) ve 29 Temmuz 1306 Tezkere örneği...

.....

Padişaha sunulan Tezkere Örneğidir:

Geçenlerde ayrıcalıkları kaldırılan vakıf arazileri için vakıf üyelerince sunulan kimi dilekçeler ve başvurular üzerine ilgili Bakanlar Kurulunda yapılan görüşmelerle ilgili dosya ekte sunulmuştur. Bu alanda ne tür buyruk ve ferman yapılacaksa o türde işlem yapılacağını arzederim.

11 Muharrem 1308 (1890 m.) ve 29 Temmuz 1306

Sadrazam Kâmil

.....

Saygın elleriyle sunulan içeriği yüksek görüşe hazır bu tezkereyi, yüce halifemizin görüşlerine ve iradetlerine iletiyorum. Her türlü buyruk ve ferman yüksek kişiliklerinindir.

11 Muharrem 1308 ve 14 Ağustos 1306 h.

Hazreti Padişahımızın Sır Kâtibi Süreyya

Örnekleri yukarıda yazılı, ilgili Bakanlar Kurulunun mazbatası, sunulan tezkere ve buyurulan yüce irade ile gereği gibi işlem yapılması için maliye ve ilgili illere duyurulması, İçişleri Bakanlığına bilgi verilmesi ve Padişah Vakıfları Bakanlığının da gereken işlemlerine himmet buyurulması.

.....

16 Muharrem 1308 h. (1890 m.) ve 20 Ağustos 1306 ile 6 Nisan 1322 tarih ve 101 no.lu Maliye Bakanlığının genelgesi örneğidir:

Vakıf arazilerinin öşrü (ondan bir) hakkındaki genelgenin bir maddesinde kutsal vakıflardan Mevlevilere ait olan tüm böl-

gelerde onda bir alınması için konulan senetlerin mütevellilerine verilmek üzere memurluğunca konulan onda bir, öbür vakıflara genellenmiştir. Bu tür vakıf senetleri müzayede ile satılacaktır. (?) Hazreti Halifemizin buyrukları gereğince böyle bir işlemin doğrudan Hazreti Mevlâna vakfını kapsamayacağını bildiren ve bağışıklı tutulmasını isteyen Çelebi Efendi Hz. lerince sunulan yazının, ilgili makamlarca da eklenen yazılarla birleştirilmiş dosyası 24 Zilhicce 1307 (1889 m.) ve 6 Recep 1308 (1890) tarihindeki ilgili Bakanlar Kurulu kararlarıyla gösterildiği gibi Tanzimat dönemi kararlarında bildirildiği gibi ayrıcalıklı tutulan vakıfların mütevellilerine bırakılmış, bu arada 1305 yılı sonuna değin mütevellilerince yönetilmekte iken 1306 (1888 m.) mali yılından başlayarak hazinece yönetimi sürdürülen arazi ve vakıfların onda biri (sonradan bağışıklı olan 14 vakıftan ya da ilk bağışıklı sekiz vakıftan olsun) ihaleye (ürünleri, kiraları vb.) çıkarılsa bile mütevellileri adına ayrıca senet alınacaktır. Bu tür vakıflarda bugüne değin oluşan yanlış anlamalar çeşitli tarihlerden beri vardır. Bunun için; 30 Cemazyeevvel 1322 (1906 m.) tarihinde Tanzimat Dairesince düzenlenen mazbatada ayrıntıları verildiği gibi bu olaylarda 91 tarihi (*) asıl alınacaktır. O güne değin işine karışılmayan vakıfların bedele bağlanmasından vazgeçilmiş ve bu sınırlar içindeki vakıflar iki sınıfa ayrılmıştır. Birinci kısımdaki sekiz kalem vakfın şimdiye değin olduğu gibi aynen mütevellilerine bırakılması, ikinci sınıf ondört kalem vakfın ise ondabir işlemlerinin mezat edilip ihale olunarak senetlerinin mütevellilerine verilmesi biçimiyle ayrıcalıklı vakıflardan sayılması kararlaştırılmıştır. Böylece her birisi hayır sahiplerinin vakfı bulunan mevlevihanelerin öbür ondört kalem vakıf gibi yazılması ve bunların dışındaki Mevlevihanelerin ise eskisi gibi yürütülmesi, böylece Devletimizin ilk yıllarından beri yürütülen bu tür hayratlara şu yüzyılda dokunulmasının uygun olmayacağı buna ilişkin durumların Maliye Muhasebesine duyurulması ve gereğince işlem yapılması, 6 Nisan

(*) 91 Tarihi H. 1292 olup, M. 1874 yılına denk düşer.

1222 (1808 m.) Maliye Bakanı Ziya.

.....

Şura-yı Devlet (Danıştay) Mülkiye Dairesinin 3620 no. lu tutanağıdır.

Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin vakfı, sekiz tane olan ayrıcalıklı vakıflar içerisinde olup bunların mütevellilerine bırakılması yüce buyruklar gereği olduğu ve bu durumun telgrafla bildirildiği, gene bu durumun padişahla ilgili deftere yazıldığı açıklanması ile uygulama yazışmalarından anlaşılmıştır. Bu defterin no.su 160 olup ilgili tezkere Vakıf mütevellisi Cemaleddin ve mütevelli vekili Hasan Rıza Efendilerce verilen dilekçeler üzerine eski, yeni ne varsa bir araya getirilerek okundu ve incelendi. Vakıflar Bakanlığının onda birlerle ilgili buyrukları sonucunda anılan vakfın eskidenberi sekiz tane olan ayrıcalıklı vakıflardan olduğu senetlerinin bile bağ kurulması için Cemaleddin Efendiye verilegeldiği, yerel vakıf yönetimince ürününün sarfı ve hesabının tutulup bunun üzerine Cemaleddin Efendi yeniden 16 Sefer 1322 gün ve 21 Zilhicce 1322 günlü Ankara Valiliğinin Rahmetli Sırrı Paşa dönemindeki kararı ile genelge olarak bildirilen yazıya göre işlemlerde duraksama olduğu bildirilerek durumun ürünü mütevellilerine bırakıldığı yolunda açıklığa kavuşması istenmiştir.

Bu sorun dairede elde iken ve gereği görüşülürken Konca, Köreyce, Lakfın ve Katrin merkezlerindeki Bektaşi tekkelerinin şeyhlerinin ve üyelerinin imzaları ile mütevelli aleyhinde kimi ifade ve yakınmalar ulaşmıştır. Buna göre Bektaşi tekkelerine Nakşibendi şeyhlerinin atanmasına karşı çıkan dört telgraf ile bir dilekçe alınmış ve incelenmesinin sonucunda yetkinin dairemizin dışında bulunduğu görülmüş, iddia sahiplerinin mütevelliler aleyhinde mahkemelere başvurmakta özgür oldukları, durumun İçişleri Bakanlığından gerekenlere bildirilmesi için oraya arzına.

.....

25 Şevval 1327 (1908 m.) ve 27 Teşrinievvel 1305 günlü Şeyhlik tezkeresi örneğidir:

Yüce Sadrazamlık yazı işleri kaleminin 1909 no.lu maruzatlarıdır ki Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin onurlu vakıfları hakkında Danıştay'ın (Şura-i Devlet) Mülkiye Dairesinden verilen tutanakların ve eklerinin içeriğine ve bu konuda eski ve yeni tüm yazışmaları taşıyan dosyaya, 6 Cemaziyelevvel 1327 ve 6 Şevval 1327 (1908 m.) tezkerelerle gönderilen telgraf ve dilekçelerin anlatımına göre, inceleme ve düşünce isteğini bildiren 2 Zilkadde 1327 gün ve 194 no.lu tezkere ile Sadrazamlık katından ve Vakıflar Bakanlığından gönderilen 2 parça yazı, önceki ve sonraki tüm yazışmalar şeyhlik kurulunca incelenerek ilgiye değer bulundu. Bu alanda Danıştayca bir karar alınması için yazışmaya...

.....

Şurayi Devlet (Danıştay)ın 3620 sayılı ek kararı örneğidir:

Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin vakfının öbür ayrıcalıklı vakıflar gibi mütevellilerince yönetilmesi için önceden sunulan düşüncemize ektir.

Dairemizin bu tutanağı makam ile İslam Şeyhliği (*) (arasındaki yazışmaları ile ekte geriye gönderilen yazıda; istenen konu üzerindeki düşüncemiz şudur. Bu alanda süre gelen duraksamalar ve yanlış uygulamalara bir son vermek için kesin bir karara gereksinme vardır. Şeyhler Kurulunun anılan yazısında Hacı Bektaş Veli dergâhında oturan babaların iddiası şudur: Anılan dergâhtan Nakşibendi şeyhlerinin kaldırılması ve eski tarikatlarının resmen onayı, eski adlarının yaşaması ve Bektaşi tarikatı (yolağı) adına bir şeyh atanması ya da Şeyhliğin tümü ile kaldırılması yönünde adı geçen vakfın mütevellisi Cemaleddin Efendinin istekleri var. Kendisinin adı geçen velinin Mürselli evlâdından geldiği, elindeki fermanlara dayanarak anılan dergâhın mütevelli ve şeyhliğinin kendisine verilmesi gerektiği, Dergâhta şu anda postta oturan Hamza Efendi ile anılan dergâhta oturan babaların Nakşibendi tarikatı törenlerine izin vermeyip kendisini de dergâhtan

(*) Metinde "Meşeyhiyyat-ı İslami" olarak geçiyor ki, Şeyhülislamlık olmalıdır.

kovdukları yolundadır. Halkın gönderdiği muhtarların bir kesimi babaların, bir kesimi ise Cemaleddin Efendinin lehinde konuşmuşlardır. Bu yüce tarikatın (Bektaşilik) eskilerden beri ülkenin en ileri gelen kurumlarından biri olduğu, İslâma ve sünnete bağlı bulunduğu, bunların yüce bir soydan geldiğini onaylayacak bir belgeye gerek olmadığı, bu nedenle dairemizce böyle bir onay verilmesine de gerek görülmediği, kendilerine hiç bir yönden yardıma gerek olmadığı gibi, Bektaşi yolağının malları, giysileri bir gün bile saldırıya, haksızlığa uğramamıştır. Her hangi bir durumda devlet dairelerine ve mahkemelerine işleri düştüğünde işlerine bakıldığı anlaşılmaktadır. Şu kadar ki anılan tarikatın yasal olarak ortaya çıkan durumlarının düzeltilmesi için yüce halifelikçe bir ara Hacı Bektaş Veli hankâhına bir Nakşibendi şeyhi atanmış ve bugün de bu tür işlem sürmektedir. Bunun değişmesi gene öyle bir makamın gerek görüp bildirmesiyle olabilir. Bunu değiştirmek şeyhlik kurulunun görevini aşar.

Öbür Bektaşi mensupları gibi mücerred (bekâr) babalar da dergâhın oturanlarından olup başkaca bir yetki taşımamaktadırlar. Sufilik kurallarına göre dergâhta bulunanlar o dergâhın işlemesine el koyamazlar. Dergâhın yönetimi ne ise onu evetleyip tersine durumlarda dergâhtan çıkarılırlar. Yönetim dergâhta yetkili kılınan şeyhe özgüdür. Dergâhın yüce beratlarla verilen bir üst görev, imamlık, müezzinlik gibi bunlar salt kendi işleriyle ilgili istekte bulunabilirler. Onun dışındakiler söylenenleri yapmakla yükümlüdürler.

Çelebi Cemaleddin Efendinin soy ve temsil sorunu ise: Yüzlerce yıllık bir soyun çeşitli dönemlerinde yapılan yazışmalardan ve fermanlardan anlaşıldığına göre ilgili kişi anılan Ulu'nun Mürselli soyundandır. Buna göre, Dergâhta şu anda şeyhlik görevini yürüten Hacı Hamza Efendi, başvurarak dargâhtaki kimi mücerret babaların kendisini zorlayarak şeyhliğini yapamaz duruma getirdiklerini bildirmektedir. Eldeki verilere göre hiç bir düzen veya yasal hak şeyhliğe engel olamaz. Böyle bir engellemenin hemen durdurulması, adı geçenin görevini sürdürmesi, yöre halkının

şikâyetleri nedeniyle Çelebi Cemaleddin ve Bektaşi Babalarının vakıf senetlerine uygun davranmaları, şuradan buradan birtakım ilgisiz kişilerin tarikat giysilerine bürünerek tarikat ve şeriat hükümlerine aykırı davranmaları var ise ve gene Çelebi Cemaleddin Efendi hakkındaki söylentiler ve yakınmalar doğru ise bu gibi şeyler, ülkenin genel gidişine ve gerek yerel, gerek genel yönetimin iyiliğine engel durum olmakla hemen engellenmesi gerekir. İlgili dergâhın durumunu sürekli denetim altında tutmak, yerel hükümetçe sürekli düzenini sağlamak gerekir.

Tutanakta verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere görüşmeye konu olan Hacı Bektaş Veli Vakfının mütevellisinin öbür ayrıcalıklı vakıflar gibi yönetim ve senet tasarrufunun olup olmayacağıdır. Şeyhler kurulu kararı ile varılan yeniden görüşülmesi gereken maddede ise yeni bir görüşe varılamadı. İleri sürülen maddelerin görüşülme yerinin mahkemeler olacağı ve ülke yararlarının doğrultusunu ise genel yönetimler sağlayacağı durumu ilgili Bakanlar kurulunca karara bağlandı.

8 Rebiül Ahir 1328 ve 6 Nisan 1326 (1900 m.) gün ve 217 no. ile Maliye Bakanlığına yazılan yazı örneğidir;

Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin vakfı sekiz tane ayrıcalıklı vakıf içerisinde olduğundan bunların mütevellilerine bırakılması padişah fermanlarının gereğidir. Bu konudaki kayıtlardaki bilgilere bakılarak durumun bildirilmesi yüce Bakanlıktan sorulmuş ve Hakana ilişkin defterlerden (Bakanlığından) yapılan yazışmalardan söz edilerek ilgili Bakanlığın durumu Danıştay'a (Şura-yı Devlet) sorup öğrendiği anlaşılmıştır. Bu durumda açıklanan biçimde ayrıcalıklı vakıfların vakıf saymanlarının yalnız harç isteyerek ferağ vb. aramamaları padişaha sunulmuştur. Hacı Bektaş Veli vakfının sekiz vakıf arasında bulunduğu da bilinip yazıya geçirildiğine göre böyle vakıflara asla karışılmayarak onda birinin mütevellilerine bırakılacağı görülmüştür. Bu nedenle her türlü vakıf işleminin mütevellilerince görülmesi için Efendim! *8 Rebiül Ahir 1328 ve 6 Nisan 1326 (M. 1900)Sadrazam İbrahim Hakkı.*

● VAKANAMELERDEN PARÇALAR

BELGE : 162

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında tarikatlar ve özellikle Bektaşi tarikatının rolü:

(.....) Arabistan, İran ve Türkiye'de yoksul ve derviş tarikatları o kadar çoğalmıştır ki, diğer yetmiş iki, geçerli olmayan mezheplerden başka bunlar da yetmişikiye kadar çıkmıştır. Fakat bu sayı pek abartılmıştır. Gerçekte ancak otuzaltı dinsel tarikat vardır. Bu otuzaltıdan onikisi, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan öncedir. Diğer yirmidördü, ondördüncü yüzyılın başından, ta onsekizinci yüzyılın ortasına kadar olan zamanda kurulmuştur. Birincisi olan Nakşibendi 719/1319'da Osman zamanında kurulmuştur. Sonuncusu olan Cemaliler ise 1164/1750'de III. Ahmet zamanında doğmuştur. (...)

Kurucusu Seyyid Ahmet Rüfai'nin adına dayanılarak "Rüfai" diye anılan tarikat, İstanbul'u ziyaret eden Avrupalılarca en çok tanınmış olanıdır. Bu tarikatın bağlıları, bin çeşit kendilerine eziyet vermek ve bunu halk karşısında yaparak yaşamlarını geçirirler (...) Önce Suriye'de, sonra Toros boğazlarında yaşamış olan bu garip vücud sedirden çörekotuna kadar bütün bitkilerin özelliklerini bilirdi. Şeyh el-Cebel müritlerinin kullandıkları sarhoşluk verici bir şerbet olan Haşişe (haşhaş) macununu, İslam arasına sokan odur derler. Bu macundur ki, o müritlere **Haşişiler** adını vermiş ve bu sözcük Avrupalılarca **assasın** (katil) biçimine çevrilmiştir.

Rüfailerden sonra Şeyh Şahabüddin Sühreverdi'nin müritleri meydana çıkarak **"Nurbahşiyye"** adını almışlardır ki, adları tarikatın amacını gösterir. Sonradan bu tarikattan Mevlevilik kurucusu Celaleddin Rumi ve **"Bayramiyye"** kurucusu Hacı Bayram çıkmışlardır. **"Kübreviyye"** kurucusu Necmeddin Kübra, genel olarak az tanınmış ise de Ebu'l-Hasan Şazeli'nin özel bir önemi vardır. Moha kahvesinin özelliklerini ilk bulan odur. Dolayısıyla kahvecilerin piridir. Nasıl ki Uveys dişçilerin, Baba Reden bahçıvanların ve bitkicilerin, Hacı Bektaş yeniçerilerin piridir. (...) En

büyük yayılma aracı Celaleddin olan Sufiye mezhebi bir kenara çekilenlerin hücrelerinden devlet adamlarının odalarına kadar İslamın her sınıfına girdiği için, Mevlevilik tarikatı daha büyük bir önem kazanmıştır.

Bektaşi tarikatı yeniçeri silah arkadaşlığının kaynağı olduğu gibi, Mevlevi tarikatı da "efendi" denilen Osmanlı kesiminin tümünün örneği saymak gerekir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan önce kurulmuş olan tarikatlardan Mevlevilik, genel olarak en çok saygı görmektedir.

(...) Orhan'ın saltanatı zamanında doğmuş olanlardan söz edilirse, bunlar; Nakşibendiler, Sadiler ve Bektaşilerdir (...) Bütün yeniçeriler Bektaşi tarikatına girmiş olduğundan, oluşturdukları silah arkadaşlığının bütün üyeleri hem asker, hem mürid idi. Bu yolla "Tampl (Temple)", "Mabet", "Malta" şövalyeleri tarikatlarından az farkları bulunmuş oluyordu. Belki, kadırgaları ilk haçlıların Orhan saltanatı zamanında İzmir'in alınmasına yardım eden Rodos şövalyelerinin komşuluğu sultan Orhan'a, dönme erleri Hacı Bektaş'ın koruması ve buyruğu altında bir askeri ve dini tarikat olarak toplamak düşüncesini vermiştir. (*) Sadeddin Cebavi tarafından kurulan **"Sadiye"**, yılanları alıştırmakla, vücutlarının yanmaması acayipliğiyle tanınırlar. Zamanıyla Hind'de böyleleri bulunurdu. Osman'ın saltanatı zamanında kurulan Nakşibendiye, Bestami ve Bektaşiler Hz. Peygamberin kayınpederi Ebubekir'e kadar tarikat zincirini ulaştırırlar (**). Diğerleri Peygamberin damadı Ali'ye ulaşır. (...)

Nakşibendi tarikatı eskiliği bakımından hepsinden saygın-

(*) Son araştırmalar Hacı Bektaş Veli'nin 1209-1271 yılları arasında yaşadığını ortaya koymuştur. Yeniçeri ordusu ise Orhan bey döneminde değil, oğlu I. Murat döneminde 1363 yılında kurulmuştur. Osman ve Orhan Bey'in doğrudan Hacı Bektaş'la ilişkileri yoktur. Söylenceler Yeniçeri Ocağının Hacı Bektaş'ca kutsandığını yazarlarsa da yanlıştır. Yeniçeri Ocağı, Hacı Bektaş'ın doğrudan kendisince değil, Ocağı tarafından kutsanmıştır.

(**) Sünni tarikatların soy zinciri Halife Ebubekir'e, Alevi tarikatlarınsa Ali'ye dayandırılır. Bektaşiliğin soy zinciri kaynağın belirttiği gibi Ebu Bekir'e değil, doğrudan Hz. Ali'ye dayanır.

dır. Bektaşi tarikatında dikkate değer bir durum vardır ki, başkan olan Şeyh, bir yandan doksandokuzuncu alayın miralayı olduğu gibi, dervişlerinden sekizi yeniçeri kışlalarında bulunarak gecegündüz devletin mutluluğu ve Bektaşi ailesinden sayılan arkadaşlarının başarıları için dua ederlerdi.

Sultan Orhan ki, söylenceye göre Bursa kuşatmasında dervişlerin manevi yardımını yararlı bir biçimde kullanmıştır. Bu kentte onlar için birçok tekkeler yaptırmış, İznik'te kurulan bilgi kurumları yoluyla belirttiğimiz bilginlerin de koruyucusu olmuştur.

B.J.V. Hammer Purgstall-Osmanlı Devleti Tarihi, Üçdal Neşriyat, İst. 1983, C. I, s: 143-149 arası. Ayrıca bir başka tertip olan; Hammer - Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (Çev: Z. Danışman), Z. Danışman Yay. İst. 1972, C: I, s: 188-196 arası.

BELGE : 163

Orhan Bey döneminde Hacı Bektaş Ocağı'yla ilgili ilişki:

Orhan, "sen ne buyurursan, ben onu kabul ederim" dedi.

Ali Paşa, "etrafındaki beylerin börkleri kızıldır. Senin has kullarının börkleri ak olsun" dedi.

Orhan Gazi bu sözü kabul ederek, Amasya'daki Hacı Bektaş-i Horasani'den izin aldı. Önce kendisi giydi, sonra hizmetindekilere giydirdiler. (*)

Mehmet Neşri - Neşri Tarihi (Haz. M. A. Köymen), Kültür ve Tur. Bak. Yay. Ank. 1983, C: I, s: 77.

(*) Hacı Bektaş Veli Orhan Bey'den önce yaşamıştır. Aralarında bu tür bir ilişkinin kurulması söylence gereğidir. Hacı Bektaş Veli Amasya'da değil, Kırşehir'dedir. Amasya'daki Hacı Bektaş'ın bir kolu, temsilcisi veya bir tekke piri olmalıdır. Fakat Orhan Bey'in böylesi bir konuda Hacı Bektaş Ocağı'ndan "izin" alması anlamlıdır.

BELGE : 164

Orhan Bey döneminde Hacı Bektaş Ocağıyla ilişki:

Orhan Gazi bütün ülkede bağımsız padişah oldu. Kardeşi Ali Paşa dahi Beylerbeyliğini bırakıp Orhan'a verdi. Kendisi Şeyhlik yolunu tutup derviş olmuştu.

Bir gün Ali Paşa çok şükür askerin çoğaldı. İslam ordusu güç buldu. Muhammed dini yücelip günden güne büyüdü. İmdi, sen dahi dünyada bir töre koy ki onunla dünyada anılasın. Orhan Gazi: "Ey kardeş! Sen ne dersen öyle olsun!" dedi. Ali Paşa dedi ki: "Ey kardeş! Bütün askerin kızıl börk giysinler. Sen ak börk giy. Sana ait kullar ak börk giysinler. Bu da dünyada bir nişan olsun."

Orhan Gazi bu sözü kabul edip, adam gönderdi. Amasya'da Horasanlı Hacı Bektaş'tan izin alıp ak börk getirtti. Önce kendi giydi. Ondan sonra kendisine ait kullar ak börk giydiler. Ak börk giymek o zamandan kaldı. (*)

Edirneli Oruç Beğ - Oruç Beğ Tarihi (Haz. Atzız), Tercüman yay. s: 34.

BELGE : 165

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Hacı Bektaş ve Bektaşiler:

Soru: Ey Derviş! Bu Anadolu ülkesinin bilim adamlarını ve dervişlerini söyledin. Ya Hacı Bektaş Sultan'ı niçin anmadın?

Yanıt: Bu andığım azizler Osmanlı Hanedanı ülkesinde olan kişilerdir. Osmanlı soyu ile görüşmüşlerdir. Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya gelmesini açıklayayım, nedendir ve sonu ne oldu, açıklayayım: Bu Hacı Bektaş, Horasan'dan kalktı. Bir kardeşi vardı, Menteş derlerdi. Birlikte kalktılar. Anadolu'ya gelmeye heves ettiler. Önce doğru Sivas'a geldiler. O zamanda Baba İlyas gelmiş, Anadolu'da oturur olmuştu. Oysa onu görmek isteğiyle gelmişler. Onun dahi öyküsü çoktur. Hacı Bektaş, kardeşiyle Sivas'a, Si-

(*) Bkz. Bir önceki dipnot.

vas'tan Baba İlyas'a geldiler. Oradan Kırşehir'e, Kırşehir'den Kayseri'ye geldiler. Menteş yine ülkesine yöneldi. Hacı Bektaş, kardeşini Kayseri'den gönderdi. Vardı, Sivas'a çıktı. Oraya varınca eceli yetişti. Onu Şehit ettiler. Bunların öyküsü çoktur. Hepsini doğru haberlerle bilmişimdir. Hacı Bektaş Kayseri'den Kara Öyüğ'e geldi. Şimdi mezarı oradadır.

Bu Anadolu'da konuklar ve gezginler dört küme vardır ki anılır. Biri Anadolu Gazileri (Gaziyan-ı Rum) biri Anadolu Ahıları (Ahıyan-ı Rum) biri Anadolu Abdalları (Abdâlan-ı Rûm), biri de Anadolu Bacıları (Bacıyân-ı Rûm).

Hacı Bektaş Hazretleri bunların içinde Anadolu Bacıları'nı seçti ki ona "Hatun Ana" derlerdi. Geldi, onu kız edindi. Gizli bilgi ve kerametlerini ona gösterdi, teslim etti. Sonra oradan Allah rahmetine vardı.

Soru: Hacı Bektaş Hazretinin bunca müridi ve dostu vardır. Bunların bağlılıkları (biat) ve soy zincirleri nereden olur?

Yanıt: Hacı Bektaş nesi varsa Hatun Ana'ya emanet etti. Kendi bir meczup, saf bir azizdi. Şeyhlikten, müritlikten vazgeçmişti. Abdal Musa derler, bir derviş vardı. Hatun Ana'nın dostu idi. O zamanda şeyhlik ve müritlik asla ortaya çıkmış değildi. Soy zincirine (silsile) dahi aldırmazlardı. Hatun Ana, Hacı Bektaş'ın üzerine mezar yaptı. Abdal Musa geldi. Bunun üzerinde nice gün kaldı. Orhan devrinde gazalar etti.

Soru: Ya Bektaşiler, Yeniçerilerin başındaki taç Hacı Bektaş'ındır derler.

Yanıt: Yalandır. Bu ak börk, Orhan Gazi zamanında Bilecik'te ortaya çıktı. Yukarlarda onu açıkladım. Ancak bu Bektaşilerin ak börk giymesine neden şudur: Onların bir şeyhleri vardı. Abdal Musa derlerdi. O Abdal Musa neden olmuştu. Abdal Musa, Orhan zamanında gazaya geldi ve Yeniçerilerin arasında nice zaman yoldaşlık edip yürüdü. Bir Yeniçeriden eski bir börk diledi. Bir eski börk verdiler. Abdal Musa bunu başına giydi. Seferi onlarla birlikte yaptı. Seferden dönünce kendi memleketine gitti.

Başında Yeniçeriden aldığı börk vardı. "İşte ben de gaziler tacını giyip geldim" diye haylice de övündü. Halk: "Bunun adı nedir" diye sordu. O da "buna bükme elif tac derler" diye yanıt verdi. Bektaşilerin tacının gerçeğini açıkladım. Aslı böyledir.

Soru: Ya bu Hacı Bektaşoğlu Mahmut Çelebi ki o Resul Çelebi'nin oğludur. Onun müritlerinden ve bilim ehlinden kimse var mıdır?

Yanıt: Vardır. Saçmasapan ve şeytani âdetler bunlarda çoktur. Bu halk şeytani midir, rahmani midir, onu bilmez. Her kimse ki Hacı Bektaş Osmanlı Hanedanından birisi ile konuştu derse yalandır. Öyle bilesiniz.

Aşıkpaşaoğlu - Aşıkpaşaoğlu Tarihi (Haz. Atsız). Milli Eğ. Bak. Yay. İst. 1970, s: 221-224.

BELGE : 166

Abdal Musa hakkında:

Orhan Gazi ile Bursa'nın alınmasında bulunmuştur. Mezarı Bursa'nın ünlü ziyaret yerlerinden biridir. Şöyle bir söylenti vardır. Birgün kıpkızıl kor olmuş bir ateşi bir beze sarıp Geyikli Baba'ya yollamış, Baba da ona bir kâse süt göndermiş. Aracı olan derviş, Abdal Musa'nın buna şaştığını görünce, süt göndermekte şaşılacak ne var ve sizin yaptığınızla ne ilişkisi var? diye sormuş. Onun bize yolladığı ceylan sütüdür. Yaban hayvanı evcilleştirmek bizim ateşi tutmamızdan daha zor bir iştir yanıtını vermiş.

Hoca Sadettin Efendi - Tacü'ü-Tevarih (Haz. İ. Parmaksızoğlu) Kültür Bak. Yay. İst. 1979, C: V, s: 11.

BELGE : 165

Hacı Bektaş Veli hakkında:

Keramet sahibi velilerden biri idi. Türkmen ilinde mezarı büyük bir kubbe altında bulunmaktadır. Yanında da bir zaviyesi vardır. Gerçeği bilenlerce ziyaret yeridir. Kimi sapkınlar yalan

yoldan ona kendilerini bağlamak çabası gösterirler. Ama, onun temiz eteğinin bu pislerin bağlanış çamurlarından arı olduğu büyükler katında bilinmektedir (*)

Hoca Sadettin Efendi - Tacü't - Tevarih (Haz. İ. Parmaksızoğlu)- Kültür Bak. Yay. İst. 1979; C: V, S: 18.

BELGE : 168

Timur'un Halep'te din bilginlerini Ali - Muaviye olayı üzerine sorgulaması:

(...) Büyük Kadı (İbni Şıhne) bunları sessizliğe çağırarak: "Bırakınız müftü söylesin; ne söylediğini yalnız o bilir" dedi.

Timur, ikinci soru olarak oradaki fakihlere, Ali'den halifeliği zorla almış olan Muaviye ve Ali'nin oğlu Hüseyin'i şehit eden Yezid hakkında ne düşündüklerini öğrenmek istedi. Sünni mezhebinden bir kadı (İlmüddin el-Maliki) "Din için savaştılar (cihad)" dedi. Timur kızarak "Muaviye zalim, Yezid cani idi; ey Halep halkı, siz de Hüseyin'i katleden Şamlılar kadar suçlusunuz" dedi.

İbni Şıhne, meslekdaşı için özür dileyerek, okuduğunu tekrar etmekten başka bir şey yapmadığını söyledi. Timur, korku yüzünden yapılan bu yorumdan memnun kalarak, kadının hakkı gözettiğini ve doğruluğunu övdüğü gibi, müftünün de güzel konuşma ve becerisini takdir ettiğini bildirdi. (...)

Timur, Halep'ten ayrılmadan bir gün önce kadı ve müftüyü, Muaviye ve Yezid hakkında yeniden sorguya çekmek için bir daha çağırdı. Vakanüvüs, Cihangirin isteğine göre yanıt verdi. Hakkın Ali'de olduğunu, Peygamber kendinden sonra halifeliğin ancak otuz yıl süreceğini buyurduklarından, Muaviye yasal halife değilse de birçok ünlü fakihlerin oyları gereğince, yasal halife olmayanların kaza hakkını, yerine getirecek biçimde olmak üzere

(*) Sünni zihniyet Hacı Bektaş Veli'ye açıktan söz söylemiyor, ama onu sahipleniyor ve yüceltiyor görünerek, ona bağlı olan ve onun yolundan giden Alevi - Bektaşilere olmadık küfürleri savurmaktan çekinmiyor.

istediklerine verebileceklerini söyledi. Hükümet işlerinin bu yolla yasal sayılması zalim zorbanın (Timur'un) pek hoşuna gitti. (...)

Halep'ten çıkarken adeti gereği belirli sayıda baş kesilmesi için buyruk verdi. Müftü ve kadı üçüncü kez Timur'un huzuruna çağrıldılar. Timur'un mollası, Timur'un ilk elçisini öldürmüş olan Şam Valisinin idamının şeriata uygun olacağına ait bir fetva istediğini söyledi. İbni Şıhne (Şahne) cesaret göstererek:

"Hiçbir suç işlememiş olan bu kadar Müslümanların önceden fetva alınmadan ve kimse öldürülmeyeceğine dair yapılan yemine aykırı nasıl olup da başları kesiliyor?" (...)

Halep'in alınmasından sonra Hama, Humus ve Suriye'nin diğer önemli yerleri Tatarların eline düştü. Cihangir Şam'a gitti. (..) Dımışk (Dımaşk) kuşatması sırasında Timur, Hz. Peygamber'in eşleri Ümmü Selma ile Ümmü Habibe'nin ve Peygamber'in müezzini Bilal'in türbelerini ziyaret etti. (...) Bir milyon duka karşılığında kentin yağma edilmemesi kararlaştırıldı. (...) Timur bir gün özel bir mecliste Şam halkı hakkında güvenilmezliğini ortaya koydu. Şamlıların zamanıyla nebiler ve hele Ali ve oğlu Hüseyin hakkında kötü davrandıklarından başka bu mezarların rüzgardan korunması için bir kubbe bile yapmadıklarını açıklıyordu.

Tatar şehinşahının Ali ve Hüseyin hakkında bu dinsel saygısı, Muaviye ve Yezid'in ilk yandaşları hakkındaki güvenilmezliğini önce o mecliste hazır bulunanlara, sonra orduya yayıldı. Asker, teslim anlaşmasını ve onun hükmüne göre bir milyon duka alındığını unutarak kente girdi ve ateşe verdi. Halk tümüyle öldürüldü (9 Şaban 803 - 25 Mart 1401). Şam evlerinin üst katları ahşaptan yapılmıştı. Bunun için yangını söndürmek için gösterilen çabalar sonuçsuz kaldı. Bir an içinde kent büyük bir yangın yerinden ibaret kaldı.

B.J.V. Hammer Purgstall - Osmanlı Devleti Tarihi, Üçdal Neşriyat, İst. 1983, C: II, s: 346-352 arası. Ayrıca bir başka tertip için bkz. Hammer - Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (Çev. Zuhuri Danışman,) Zuhuri Danışman Yay. İst. 1972, C: II, s: 61-69 arası.

BELGE : 169

Timur'un konuşmasını başkadı İbni Şıhne'nin anlatışı:

Timur'un son sorusu şu oldu: "Ali ile Muaviye hakkında ne dersiniz". Yanımda bulunan kadı Şerafettin'e, ne yanıt vereyim, diye işaret ettim. Timur Şii idi. Ben Kadı Şerafettin'in sözlerini dinlemekle meşgulken kadı İlmedüddin el-Maliki bir söz söyledi ki: "Onların hepsi müctehiddir" demekten ibarettir. Timur bu sözden pek çok hiddetlenerek "hak Ali'dedir, Muaviye zalimdir, Yezid fasiktir, Siz Halepliler Şam ehline bağlısınız. Onlar Yezidilerdir. Hüseyni öldürttüler" dedi. Ben Maliki'nin sözünden dolayı özür dilemeye başlayarak "Bir kitapta gördüğünü söyledi, anlamını bilmez" dedim.

(Aynı kaynaklar ve aynı yer.)

BELGE : 170

Timur'un Halep'te din bilginlerini Ali - Muaviye olayı hakkında sorgulayarak yandaşlıklarını ölçmeye çalışması:

Timur kaleye girip, Halep bilginlerini çağırdı. Timur'un yanında Allame Numaüddin'i Hanefi'nin oğlu Abdulcebbar bulunuyordu. Timur ona dönerek: "Bu bilginlere söyle ben küçük yaşımdan beri bilginlerle düşüp kalkarım. Birçok din konusunu bilirim. Bunların içinde hepsinin en bilgini kim ise, o bana yanıt versin ve sözünü bilerek söylesin" deyince, Abdulcebbar bu sözü tercüme ederek anlattı. Bunun üzerine Kadı Şerafüddin Musa el-Ensari söz alarak: "Hepimizin en bilgini bu kentin müderris ve müftüsü bu kişidir" diyerek İbni Şahne'yi gösterdi. Ve"ne isterseniz ondan sorunuz" dedi. (...) En sonunda Hz. Ali ile Muaviye arasındaki durumu sordu. Kadı Alemüddin Maliki yanıttan ivedi davranarak, "Onların hepsi müctehiddirler" deyiverdi. Timur gazaba gelerek hak Hz. Ali'nindir, Muaviye zalimdir, Yezid fasıktır, siz Halep halkı Şamlılara bağlısınız. Onlar Yezididir. Hz. Hüseyin'i şehit et-

mişlerdir" deyince Şehna'nın oğlu işi şakaya boğup özür dileyerek: "Hoşgörün Sultanım, bu Maliki mezhebindedir. Bazı kitaplarda okuduklarını anlamadan söylemiştir, bağışlayın". (...) Timur sonradan yine Hz. Ali ile Muaviye konusunu açtı. Şehna oğlu "Hak Hz. Ali'nin olduğunda şüphe yoktur. Muaviye halife değildir. Çünkü Resul'ü Ekrem, benden sonra Halifelik otuz yıldır" buyurmuşlardır. Bu zaman Hz. Ali'de tamam olur", diye yanıt verdi. Timur yeniden "Hz. Ali haklıdır, Muaviye zalimdir" deyince, Şehna oğlu "Hidaye kitabının sahibi, zalim olan valilerden kadılık almak caizdir. Bununla birlikte hak Hz. Ali'nindir diye Hidaye kitabında açıklanmıştır" diye yanıtladı. Timur çok memnun kaldı. (...)

Timur Şabanın başında Şam'a giderek yakıp yıktı. Malları yağma ederek pek çok kan döktü. Bununla yetinmeyerek kenti yaktı. Ünlü büyük Emevi Camii'ni ve birçok hayır binalarını ve büyük yapıları yok etti. (...) Bağdat'ı aldı. Halkını kılıçtan geçirdi. Kenti öyle harap etti ki, taş taş üstünde kalmadı.

Ahmed Cevdet - Kısas-ı Enbiya (Haz. Mahir İz)- Kültür ve Turizm Bak. Yay., C: VI, s: 328-331 arası.

BELGE : 171

Timur, Emevi yanlıları olduğu için Halep ve Şam'a kızgın:

Timur Halep üzerine vardı. Halk hisarı vermedi, cenk oldu. Çok adam öldü. Sonunda Timur, hisarı bir el vuruşu darbe ile aldı. Zulmü de doruğa çıkardı. Öyle şeyler yaptı ki, dile almaya gelmez. Çünkü, bu Timur, kötülerin en büyüğüydü. O, buradan Hama'ya vardı. Onu da Halep'ten beter etti. Oradan da Humus'a vardı. Orada mezarlar görerek sordu: "Resul'un ashabındadırlar" dierek, Halid b. Velid'in, Amr b. Ümeyye-i Zumeyri'nin mezarlarını gösteriverdiler. Timur bunlara saygı duyduğundan, Humus'u korudu. Aman parası aldı. Ölçüsüz para aldı. Oradan Baalbek'e vardı. Onu da yağmaladı. Ordan sürüp Dımaşk (Şam)a vardı. Hi-

sarını yaptılar. Cenk edip, iki yandan da sayısız adam kırıldı. Sonunda Timur kenti yağmaladı. Oradan Yezid'in mezarını buldurtarak, çıkarttı. Ateşte yaktırdı. Mezarına pislik doldurdu. Şam'a en çok zulmetmesi, Yezid'in mezarının Şam'a yakın olmasındandı.

Mehmet Neşri - Neşri Tarihi (Haz. Prof. M. A. Köymen), Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ank. 1983, C: I, s: 165-166.

BELGE : 172

Timur, geçmişte Emevi yanlısı oldukları için Halep ve Şam'a kızgın ve Yezid'in mezarına karşı tutumu:

Timur Suriye'ye yöneldi. Varıp Halep'e çıktı. Halep'in yanında Mercidabık ovasında savaştılar. Mısır askeri kırıldı. Çünkü Türkmenler ihanet etti. Sultan kaçtı. Timur Halep'e vardı. Halep halkı hisarı vermedi. Çok adam kırıldı. Hisarı aldı. Çok zulmetti. Çünkü Timur kötülerin en büyüğüydü. Oradan Hama'ya vardı. Onu da Halep'ten beter etti. Oradan Humus'a vardı. Humus'ta mezarlar gördü. Sordu ki: "Bunlar kimin mezarlarıdır?" Dediler ki: Tanrı Resulünün ashablarındandır. Halid İbni Velid derler. Bu ülkeyi fetheden budur. Biri de Ka'bül - Ahbar'dır. Biri Amruvi'bni Ümeyye'dir. Bu gördüğünüz mezarların hepsi Tanrı Resulünün ashabındadır". Humus'un halkını tutsak etmedi.Ancak halkına aman vermek için mal aldı. Çok mal topladı. Oradan Baalbek'e gitti. Onu dahi yağma etti. Oradan sürdü Şam'a vardı. Hisarını kapadılar. Açmadılar. Bir gün iyi savaşıldı. İki yandan çok adam kırıldı. Sonunda kenti yağmaladı. Yezid'in mezarını buldu. Kemiklerini çıkardı. Yaktı. Kabrini pislikle doldurdu. Şam'a olan kızgınlığının çoğu Yezid o kente yakın yattığı içindi.

Aşıkpaşaoğlu Tarihi (Ha. Atsız) - Milli Eğ. Bak. Yay. İst. 1970, S: 82.

BELGE : 173

Timur'un Yezid'in mezarına karşı tutumu:

Timur Han..... zorla Haleb'i aldı. Humus'u aldı. Humus'ta büyük mezarlar gördü. Süslü idiler. Sordu: "Bunlar kimlerdir" dedi. "Peygamber Hazretlerinin ashablarından Halid B. Velid, Kabü'l-Ahbar ve Amr b. Ümeyye'dir" dediler. Timur Han bunların yüzü suyuna bu kenti serbest kıldı, ama mallarını aldı. Kendilerini öldürmedi. Oradan geçip Şam'a vardı. Şam'ın hisarına yürüdü. Yağma ile aldılar. Yezid'in mezarını buldurdu. "Ben Yezid taraflısıyım" diye çağırttı. Bu hiyleye kanarak ne kadar Yezidli varsa inanıp geldiler. Hepsini Ümeyye Camisi'ne koyup öldürttü. Bazısını da ateşte yaktırdı. Yezid'in mezarını açıp bulduğu kemiklerini yaktırdı ve içini askerin pisliği ile doldurdu.

Edirneli Oruç Beğ - Oruç Beğ Tarihi (Haz. Atsız), Tercüman Yay. s: 58.

BELGE : 174

Timur'un Emevilere kızgınlığı ve Yezid'in mezarında öç alması:

Timur... Hama'yı aldıktan sonra Humus'u aldı. Kent halkı boyun eğdi. Ali Ekber adında güvendiği bir kişiyi Humus egemeni olarak atadı. Ordan Baalbek'e vardı (...) Mısır Sultanı, onun yapmakta olduğu zarar ve ziyanı önlemek için topladığı bir orduyla Şam'a geldi. (...) Sonunda Memlük ordusu yenildi. (...) Timur Şam kuşatmasına girişti. Aynı yıl Şaban ayının ilk gününde (17 Mart 1401) yağma ve talana, zarar ve ziyana el atarak kente, kentliye kızgınlığını gösterdi. (...) Kent yakıldı. Camiler, tekkeler, görkemli binalar, hayır yuvaları olan imaretler, eski dostların yürekleri gibi yanıp tutuşmuş, yerle bir olmuştu, Umeyye Camii de korunmak istenmesine karşın yandı. (...) Kimileri, kanlar döken Timur'un Şam Yezidilerini yezitlik gösterileri ile aldatıp yaktırdığını söylerler. Kenti de o yakmıştır. Hama ve Halep kalelerini de yakıp yıkmıştır derler. (...) Bağdat, yaradılıştan kötü Timur'un

zulmüyle yıkılayazdı. Değirmen taşlarından başka taş üstünde taş kalmadı. Bağdatlılar ise topu birden öldürülerek, ölüm tellalları seksenlik yaşlılarla sekiz yaşındaki çocukları bir fiat üstünde sattılar. (...)

Hoca Sadeddin Efendi - Tacü't - Tevârih (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), Başb. Kültür Müs. Kültür Yay. İst. 1974, c: I, s: 238-241 arası.

BELGE : 175

Şeyh Bedreddin olayı:

Musa... Kör Şahmelik'i vezir edindi. Mihailoğlu Mehmet Beyi Rumeli Beylerbeyisi etti. Simavna Kadısıoğlu'nu Kazasker edindi. Kendisinin kulu Azab Beyi Sancak beyi yaptı. (...) (Musa'nın olayı bastırıldı. Kendisi öldürüldü.) Simavna Kadısıoğlu'nu dahi oğlu, kızı ile İznik'e gönderdiler. Sultan Mehmet ona dahi ayda bin akçe ulufe bağladı. (...)

Simavna Kadısıoğlu, İznik'e geldi. Mustafa, Aydıneli'ne vardı. Oradan Karaburun'a vardı. O ilde hayli müraîlik etti. Aydıneli halkının çoğunu kendine döndürdü. O dahi bir türlü düzen kurdu. Kısaca kendine peygamber dedirdi.

Bir taraftan Simavna Kadısıoğlu işitti ki Börklüce'nin hali ilerledi. İznik'ten kaçtı. İsfendiyar Bey'e vardı. Oradan gemiye bindi, Eflak'a gitti. Ağaç Denizine girdi. Börklüce ile işbirliği vardı. Sultan Mehmet dahi Bayezıt Paşa'yı ve oğlu Murat Han'ı birlikte gönderdi. Vardılar. Karaburun'da Börklüce ile buluştular. Büyük savaş yapıldı. İki yandan hayli adam kırıldı. Sonunda, savaş sırasında Börklüce'yi paraladılar. O ili araştırıp gözden geçirdiler. Giderilecek adamları giderdiler. Beğ kullarına tımar verdiler. Bayezıt Paşa yine Manisa'ya geldi. Torlak Hu Kemal'i orada buldu. Onu dahi bir müridiyle astılar.

Bu yandan Simavna Kadısıoğlu ki Ağaç Denizi'ne girmişti. İllerde birkaç kötü sofu gönderdi: "Gelin! Şimdiden sonra padişahlık benimdir. Taht benim elimdedir. Sancak isteyen gelsin. Velhasıl ne dileği olan varsa gelsin. Ben şimdiden sonra huruc

ettim. Bu ülkede halife benim. Mustafa, Aydıneli'nde huruç etti. O da benim hizmetkârımdır" dedi. Bu şimdiki sofular dahi dediler ki: "Biz Hak için dervişleriz." Halbuki derviş değillerdir. Bir gün şeyhimiz huruç eder, biz dahi bekleriz" derler.

Ağaç Denizi'nde durarak hayli gösteriş ve güç doğdu. Onun için ki sancaklar ve şubaşılıklar adadı. Hayli Toycalar da yanına vardı. Sımavna Kadısıoğlu, Musa'nın yanında kazasker iken kendilerine tımar alıverdiği adamlar dahi yanına geldiler. Ama gelenler gördülar ki bunun işinde hayır yok. Hemen Sımavna Kadısıoğlu'nu tuttular. Serez'de Sultan Mehmet'e götürdüler. Sultan Mehmet yanında Mevlana Haydar derler. Acemden yeni gelmiş bir bilgiç vardı. Onu sordular ki: "Bunun durumu nicedir?" Bu bir bilgiç kişidir" dediler. Mevlana Haydar: "Kanı helaldir, ama malı haramdır" dedi. Götürdüler, pazar içinde bir dükkanın önünde boğazından astılar. Sonra birkaç cünüp mürid onu indirdiler. Gittiler, onu mezara gömdüler.

Aşıkpaşaoğlu - Aşıkpaşaoğlu Tarihi (Haz: Atsız)- Milli Eğ. Bak. Yay. İst. 1970, s: 88-89 arası.

BELGE : 176

Şeyh Bedreddin olayı:

Musa Çelebi... Sımavna Kadısıoğlu'na kazaskerlik verdi. (...) (Musa'nın ortadan kaldırılmasıyla) Sımavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'i oğlu ve kızı ile İznik'e gönderdiler. Bin akçe ulufe verdiler. (...) Sımavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin kazaskerden bir kethüdası vardı. Ona lakabı ile Börklüce Mustafa derlerdi. Sımavnaoğlu şeyh iken has müridi Börklüce Mustafa idi. Karaburun'a varıp şeyh oldu. Türlü türlü fesatlara başladı. Hayli mürailik eyledi. Aydın Eli'ni kendine döndürdü. Her türlü düzenler kurdu. Haşa, kendine peygamberim diye inandırdı.

Bu yandan dahi Şeyh Bedreddin, İznik'te oturmuşken Börklüce Mustafa'yı işitti ki işi ilermektedir. Melun şeytan gönlüne kuruntu düşürdü. İçi içine sığmayıp harekete geçmek istedi. Takdirde olsa gerekti. Zevk ü safa etmek istiyordu. Vardılar, Şeyh

Bedreddin'i ülkeden sürdüler. Yanına adamlar verip Samsun'a kadar götürdüler, kovdular.

Şeyh Bedreddin İsfendiyaroğlu'na vardı. Orada dahi durmayıp Kefe'ye geçti. Oradan dolaşıp Aflak Eli'ne çıktı. Bu taraftan dahi Börklüce Mustafa'nın Şeyh ile işbirliği vardır dediler. Sultan Mehmet dahi veziri Bayezit Paşa ile oğlu Sultan Murad'a Anadolu Askeri'ni koşup Börklüce Mustafa üzerine gönderdi. Varıp karaburun'da karşılaştılar. Arada hayli cenk oldu. Çok adam öldü. Sonunda Börklüce'yi yendiler. Kendisini tutup paraladılar. O hiyleye uyan sofileri de kırdırdılar. O ülkeyi aldılar. Padişahın kullarına tımar olarak üleştirdiler. Bayezıt Paşa Sultan Murat'la Manisa'ya geldi. O sırada Sultan Murad, Manisa'da otururdu.

Sonra bu taraftan Dorlak (Torlak) Hû kemal derler birisi çıktı. O dahi çok mürid ve dost edindi. İkibinden çok oldular. Onlar dahi bir tayfa olup gürültüyle ülkede gezerlerdi. Onlar dahi türlü fesada başladı. Dinsizcesine hayli mürailikler eylediler. Aydın Eli'ni ve o yöreleri azdırdılar. Onun üzerine de asker gönderdiler. Varıp onu dahi tuttular. Astılar. Ona uyanları dağıttılar.

Bu taraftan Sultan Mehmet, Serez tarafına vardı ki Selanik üzerine düşe. Beri yandan Şeyh Bedreddin, Eflak Eli'ne geçmişti. Eflak Eli'nden gelip Silistre'den geçerek Ağaç Denizi (Deliorman)'ne geldi. Oradan her tarafa birkaç sofi gönderdi. "Padişahlık benimdir. Taht bana aittir. Subaşılık ve sancak isteyen gelsin" diye haber saldı. "Aydın Eli'nden Börklüce Mustafa benim hizmekârımdı. Yanlış hareket etti" dedi.

Şeyh, Ağaç Denizi'nden çıktı. Çok kişiler ona uydu. Bağlıları çoğaldı. Bedbaht sofiler, kazaskerden tımar verdiği erler ve Tovacılar hep yanına toplandılar. Fakat gördüler ki, bunun işinde hayır yoktur. Hepsi dağıldı, gitti.

Serez'de Sultan Mehmet'e haber verildi. Sultan Mehmet, Kapıcıbaşı ile ikiyüz kişi gönderdi. Gelip Zagra'da tuttular. Serez'de Sultan Mehmet'e ilettiler. Mevlana Haydar derlerdi bir ulu bilgin vardı. Acem Eli'nden gelmişti. Şeyh ile hayli tartıştılar. Arada çok soru ve yanıt geçti. Sonunda Mevlana Haydar'ın sözü

üstün geldi. Fetva verdi: "Kanı helal, ama malı haram" dedi.

Sonra Şeyhin kendisi de bu fetvaya uygun fetva verdi. İkisinin birlikteliği ile Serez'de bir yerde astılar. Orada bir mezara gömdüler. Hicretin 820'si (M. 1417 - 18) (*) idi.

Edirneli Oruç Beğ - Oruç Beğ Tarihi (Haz: Atsız), Tercüman Yay. s: 68-77 arası.

BELGE : 177

Şeyh Bedreddin olayı:

Sultan Mehmet, kardeşi Musa Çelebi'nin işini bitirdikten sonra, Şeyh Bedreddin dedikleri, Musa Çelebi'nin kazaskeri olan Simavna Kadısıoğlu'na ulufe tayin ederek, İznik'e sürmüştü. Ve bu Simavna Kadısıoğlu'nun bir kethüdası vardı. Adına Börklüce Mustafa derlerdi. O, Karaburun'a vardı. Bu ilde hayli mürailik ederek, Aydın ilinin çoğunu kendisine döndürdü. O yerde valilik davası ederek halkı İbahat mezhebine (Her şeyi mübah gören) çağırdı. Hatta illerde ünlendi.

Bunu işiten Simavna Kadısıoğlu, kaçarak İsfendiyar'a vardı. Oradan gemiye binerek Eflak'a geçti. Oradan Ağaç Denizi (Deli Orman)'ne vardı. Makam tuttu. Ama Börklüce'nin onunla birlikteliği vardı.

Bunların fesadını işiten Sultan Mehmet de, Bayezit Paşa'yı Börklüce'nin üzerine gönderdi. Bunlar da Karaburun'a vararak buluştu. Oldukça cenk ettiler. İki Yandan çok adam ziyan oldu. En sonunda Börklüce cenk arasında bulundu. Helak oldu. Bu bölge karıştırıcılardan temizlendi. Hû Kemal derlerdi, bir Torlak vardı. Kendi benzeri birkaç yüz torlaklar ve uşaklar yanınca cengler, tenbureler ile illerde gezerek, türlü türlü fesatlar ederlerdi.

Bayezit Paşa Börklüce'nin işini bitirdikten sonra, Manisa'ya geldi. Torlak Hû Kemal'i orada buldu. Onu da birkaç müridiyle boğazından asakodu.

Sultan Mehmet o sıralarda Serez'e gelmişti. Selanik'e düşmek fikrindeydi.

(*) Konu üzerinde derin araştırmalar Şeyh Bedreddin'in ölüm tarihini M. 1420 olarak belirler.

Bu taraftan Ağaç Denizi'ne girmiş olan Sımavna Kadısıoğlu, birkaç bedbaht sufi aydınları çevreye gönderdi. "Şimdiden sonra bana gelin, uyun. Padişahlık bana verildi. Yeryüzüne ben halife olsam gerek. Her kime sancak ve subaşılık gerek ise, benim yanıma gelsin. Her kimin amacı varsa, gelsin. Çünkü şimdiden sonra ayaklanma sahibiyim. Börklüce Mustafa da Aydın ilinde başkaldırdı. O da benim müridimdir. Benim için başkaldırmıştır, dedi. Sonra Ağaç Denizi içinde durarak, yanına hayli insan toplandı. Kısaca, aşağı tabakalar ve baldırı çıplaklardan hayli bir topluluk oluştu. Musa Bey yanında kazasker iken tımar alıverdiği kimseler hep yanına derildiler. Ama, yanına varanlar, bunun hiçbir işinde hayır olmadığını gördüler. Beyliğe kast etmek ister. Simavna Kadısıoğlu'nu hemen tutup Serez'de bulunan Sultan Mehmet'e getirdiler.

Acem'den yeni gelmiş bir bilgin vardı. Mevlana Haydar derlerdi. Sultan Mehmet yanında olurdu. Sultan Mehmet ona, "bunun gibi iş edenin durumu şeriatçe nicedir? Bu da aslında bir bilgin kişidir" diye sordu.

Mevlana Haydar, "bunun öldürülmesi şeriatça helal, ama malı haramdır" dedi ve kendisi de öyle fetva verdi. Bunun üzerine, Sımavna Kadısıoğlu'nun pazara ileterek bir dükkan önünde astılar. O ülkede şimdi dahi müridleri vardır. Onlardan garip şeyler anlatırlar ki, demek olmaz.

Mehmet Neşri - Neşri Tarihi (Haz: M. A. Köymen), Kültür ve Tur. Bak. Yay. Ank. 1984, C: II, s: 67-68.

BELGE : 178

Şeyh Bedreddin olayı:

Bu yıl içinde, Şeyh Bedreddin Mahmud Bin Kadı Simavna fitnesi zuhur etti. Sultan Mehmed kardeşi Musa Çelebi'yi mağlup edip de öldürtünce, emirü'l ümerâsı Mihaloğlu Mehmed Bey'i esir alıp Tokat'ta Bidevî Çardak adlı hapishaneye koydurmuştu. Kazaskeri Şeyh Bedreddin'i ise bilim ve erdemine hürmeten İznik Kalesine gönderip bin Osmanlı dirhemi aylık tayin etmiş ve bura-

da oturmasını ferman buyurmuştu.

Şeyh Bedreddin, zâhiri ve batınî ilimlerde üstün bir kimse idi. Müridleri ve öğrencileri her tarafa dağılmıştı.

Mürid ve halifelerinden Börklüce Mustafa, Şeyh Bedreddin'in kazaskerliğinde kethüdası idi. Şeyh Bedreddin onu, Musa Çelebi olayından sonra halife olarak Aydın iline göndermişti. Börklüce bu havalideki kısa akıllıları büyüleyen bir cemaat toplayarak, zındıklık ve ilhadını açığa vurmuştu. Sayısı üç bine yaklaşan süfeha ve cühelâ güruhu ardından gidiyordu.

Şeyh Bedreddin bunları duyunca, Sultan'dan korkarak önce İsfendiyar Bey'in memleketine, oradan da Eflaka firar eyledi. Eflak Hakimi Musa Çelebi yoluyla onu tanıyor ve seviyordu. Şeyhe izzet ve ikramda bulundu.

Bu sırada Sultan Mehmed, Selasil kalesinin fethiyle meşguldü. Börklüce Mustafa'nın hurucunu duyunca, Amasya'daki oğlu Sultan Murad'a haber göndererek bu gaileyi ortadan kaldırmasını istedi. Vezirlerinden Bayezid Paşa'ya da Sultan Murad'a yardım etmesini emretmişti.

Bazı müverihlerin rivayetine göre Börklüce Mustafa etrafına atlı ve yaya olmak üzere on bin kişi toplamıştı. Halifesi Torlak Hud Kemal'in de üç bin adamı vardı. Bir rivayete göre ise her ikisinin etrafında beş bin kişi vardı.

Sultan Murad, Börklüce'nin askerleriyle Aydın'a bağlı Kara Burun mevkiinde karşıladı. Şiddetli bir çarpışmadan sonra Börklüce'nin adamları bozuldu. Çoğu öldürüldü. Bayezid Paşa da manisa'da bulunan Torlak Hud Kemâl'in üzerine yürüyüp mağlup etti. Torlak'ı adamlarıyla astırdı.

Bu sırada Sultan'a Şeyh Bedreddin'in Eflak'dan Silistre'ye oradan da Dobruca havalisindeki Deli Ormana geçip, etrafına çok sayıda adam topladığı haberi verildi. Bunun üzerine Sultan Mehmed, Selanik'in fethini erteleyerek Siroz'a gitti. Kendileri burada kalarak çaşnigirbaşı Elvan Bey'i Şeyh'in üzerine gönderdi. Elvan bey, Şeyh Bedreddin'i yendi. Şeyh kaçıp Deli Orman'da kayboldu. Bu sırada Börklüce ve Torlağ'ın yenilgi haberleri gelince

Şeyh'in müridleri canlarını kurtarmak için Şeyh'i tutup Sultan'ın huzuruna getirdiler. Bir rivayete göre de Elvan Bey Şeyhi Zağra'da tutup getirdi.

Müverrih İdris'in rivayetine göre ise, Bayezid Paşa, Şeyh'i mağlup edince ele geçirmek için bir hile düzenledi. Bayezid Paşa'nın adamları, Şeyh'e tabi olmak, biat etmek istediklerini bildirerek, Şeyh'in yanına vardılar ve yakalayarak Siroz'da bulunan Sultan'a getirdiler.

Sultan ulemâdan Şeyh'e ne yapmak gerekir diye fetva istedi. Sadreddin-i Teftâzâni'nin talebelerinden Burhaneddin-i Acemi diye bilinen Mevlâna Haydar'ul-Herevi ki bütün ulamânın ulusu idi. Diğer ulemâ ile müzâkere ve münakaşadan sonra delillerini göstererek katline fetva verdi. Şeyh de getirilen deliller karşısında bir şey diyemedi ve fetvayı kabul edip "meşayihimizin yolu böyledir" diyerek katline rıza gösterdi.

Sultan'ın emriyle Şeyh Bedreddin, Siroz çarşısında asıldı. Merkadi buradadır. Ziyaretgah olmuştur.

Şeyh'in, "Camiü'l-Fusuleyn" ve "Teshil" adlı fetva kitapları vardır. Asrının ve zamanının eşsiz bir azizi olup, Sultan'a karşı huruc etmiş olması uzak bir ihtimaldir. Fakat müridlerinin yaptıklarından korkup kaçtığından kendi de huruc ile suçlanmış olmalıdır.

Müneccimbaşı Ahmet Dede - Müneccimbaşı Tarihi (Haz; İ. Erünsal), Terçüman Yay. C: I, s: 188-191 arası.

BELGE : 179

Şeyh Bedreddin olayı:

Musa Çelebi'nin ikbal yıldızının varlık ufkunda kayb olduğu günlerde onun kazaskeri ve saltanatının da başlıca direklerinden biri olan Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud'a Çelebi sultan ayda bin akça maaş vermiş, onun İznik'te oturmasını buyurmuştu. Yine Musa Çelebinin beylerbeyi olan Mihal oğlu Mehmet Bey ise Tokat'ta Bedevi Çardak adıyla bilinen kalede hapsettirilmişti. Sözü edilen Molla çağının değerli ve yetenekli bilginle-

rinden sayılmakta idi. Ortaya koyduğu eserler bilginler katında elden ele dolaşmakta ve üstünlüğüne delil olmaktadır. Bunlar arasında Cami'ul-fusuleyn ve Teshil onun bilimdeki rütbesini tanıtmaya yeter iki kanıt oldukları gibi, bilginlerin, üstün kişilerin toplandıkları bilim ocakları için de birer süstürler. Anılan Molla gizli ve belli bütün bilimlerde apaçık bir şöhrete ulaşmış olduğundan, hem din bilgilerini öğrenmek, hem de gerçek bilgileri, verileri derlemek için çevresine iki çeşit öğrenci toplanmakta ve bunlar onun bilim çerağından alabildiklerini alıp gitmekte idiler. Onun yetiştirdiği bilginler, çömezler bütün ülkelerde ayrı bir şöhret kazanıyorlardı.

Şeyhi sevenler sayılamayacak kadar çoğaldı.

Otağıysa onun gence yaşlıya durak oldu.

Böylece gizli bilgilere yaklaştığını gördükçe, halk üzerindeki etkisinin gittikçe arttığını hissettikçe vesveseli bir gurura kapılmış, çıkabileceği en yüksek yerin darağacı olması ihtimalini aklına getirmemiş, hele huzur ve rahat içinde yaşamanın gereğini hiç düşünmemiş bir kişi olarak halkın gönlünü kendine çekmek için çaba harcamaya ve halifeleri eliyle onları kendisine bağlamaya koyulmuştu. Şeyh daha kazasker iken, kethüdası ve özel işlerinde tek adamı ama, halifeleri arasında lanetlenesicelerin başbuğu olan Börklüce Mustafa'ysa Musa Çelebi olayından sonra Aydınili'ne gitmişti. Orada halkın ve ileri gelenlerin gözünü fesatlık bağları ile bağlayıp nice saf kimseleri hile ve düzenle tuzağına düşürmüş sevgi tohumlarını, kavrayışları kıt Türklerin gönül tarlalarına ekivermişti. Bu çalışmalar sonunda Aydın halkının zayıf yüreklilerini bir bir kendisine bağlamıştı.

Sofu davranışıyla hilekârlıkta başçekti nice düzenler kurdu.

Hilebaz yapısıyla feleği aldatıp ne oyunlar oynadı.

Aslında tek tanıdığı sapıklık, gerçek tutumu da fesatlık olup kalp ocağında serkeşlik ateşini yakmakta idi. Nitekim dünya tutkusunu dile getiren dolu ile sarhoş, şehvet azgınlığı ile kendini kaybetmiş, nefis denilen şeytana tutsak olmuş bir nice cahil ve günü gününe yaşayan insanı, refah ve güzel günler umuduyla tava

getirip, aldatıcı sözlerle kendi tarafına çekmişti. Bu suretle çevresinde toplananların sayısı arttı, kendi havasına uyanlar çoğaldı. Böylece üçbinden fazla yaya ve atlı fesatçıya başbuğ olup, kendi görüşlerini uygulama davasına kalktığı, sapıklık sancaklarını açtığı, kargaşayı kopardığı haberi Şeyh'e ulaşınca, Simavna oğlu işin sonunun felaket ve bu düzme alayın elde edeceği tek şeyin dehşet olacağını düşündü. Bu yüzden kendisinin sorguya çekilme ihtimalini de hesaba katıp kaçmaya kalkıştı. Önce İsfendiyar'ın ülkesine gitti. Musa Çelebi'ye olan yakınlığı nedeniyle Eflak Hakimiyle de tanış olduklarından, İsfendiyar diyarından gemiye girip uygun esen yelle Eflak diyarına ulaştı. Eflak kâfiriyse şeyhin gelişini sevinçle karşıladı, ona hesapsız ikramlarda bulundu. Bu ayrılık rüzgarının esmeye başladığı günlerde, şanı yüce Sultan ise Rumeli yakasına geçmiş ve Selanik kalesini fethetmeyi tasarlamış, oraya hareket etmiş bulunuyordu. Börklüce Mustafa'nın başkaldırdığı, bir fesat kopardığı haberi adaletin derlendiği tahtın önüne getirilince, Rumiye-i Suğra hâkimi olan Şehzade Sultan Murad hazretleri bu yaramaz güruhu def'etmek üzere görevlendirilmiş, Bayezit Paşa'nın Börklüce cenginde bile olmadığı belki Rumeli'ne Kadı Bedreddin'e karşı yapılan harekâtta padişahın kuvvetlerine komuta ettiği anlaşılmaktadır. Yine bu eserde Börklüce'nin yanında on bine yakın bir kuvvetin Kemal oğlu Torlak Hud'un yanında ise üç binden fazla insanın toplandığı sonucu görülmektedir. Neşri'nin Tarih'ine gelince her ikisinin topladıkları askerin beş binden az olduğu, Börklüce Mustafa ile Şehzade'nin Aydınili'nde, Karaburun denilen yerde savaşa tutuştuklarını, iki tarafın birliklerinden, atlıların ayaklarından kalkan tozların dönen gök kubbenin parlak yüzünü kara renge bürüdüklerini, kılıçların şakırtılarından safların tokuşmalarından bunların Behram'ın kan dökücü askerlerine denk olduklarının belirdiğini anlatır. İşin sonunda sapıklık ve ahlaksızlık denizinde yüzen kendini bilmezler, kaçış yolunu tutmuşlar, yiğitlerin saldırıları karşısında helâk olmuşlardı. Başbuğları olan sözde sofuyu ise müşrifiye lokma eylemişlerdi. Beklenmeyecek derecede bol ganimet çıkaran askerlere gelin-

ce, onlar eşrefi altınlarına sahip oldular. Şehzade bu ili, tımarlara bölerek başarılı askerlerine üleştirdi. Bayezıt Paşa'yı Manisa yöresine gönderdi. Paşa da burada yakaladığı Kemaloğlu Torlak Hud'u idam ve adamlarını temizlemekte koparılan bu fitneyi bastırdı.

Bu günlerde ise Şeyh Bedreddin Rumeli yakasında kendisine bağlı olanları çevresine toplamıştı. Kazasker iken bir çok kimseye iş vermekle, nice kimseye görev bulmada yardımcı olmakla mal ve mülk sahibi etmekle kendini sevdirmiş olduğundan, yanında kalabalık bir topluluk meydana gelmişti. Bunlarla önce Silistre'ye, oradan da Deliorman denilen ağaç denizine girerek çevredeki yakınlarına sofularla gizlice mektuplar yolladı. Bu ürkütücü haberler, zaferlerle aydınlanmış Sultanın kulağına erişince, aydın gönlünde üzüntülere sebep oldu. Selanik fethini bir yana bıraktı ve sadece çevresinin talan edilmesiyle yetinip, saltanatının ana yolunda türeyen ot ve çalıları temizlemeyi, gidiş gelişe engel olan taşları, çakılları kaldırmaya öncelik vermeyi daha uygun görerek Serez tarafına hareket etti. Simavna oğlunun tutuşturduğu ateşi söndürmek üzere, sel gibi akan atlılarını gönderdi. İki taraf karşılaştığı gibi Şeyh Bedreddin Mahmud hakkın kendisinden yüz çevirmesi ile yılgın, engin, kaçış yolunu tutup Deliorman'a girerek kayboldu. Bu esnada Börklüce Mustafa ile Kemaloğlu Torlak Hud'un yenilgiye uğrayıp varlıklarının ortadan kaldırıldığı duyulmuş ve bu bozgun Şeyhin kulağına da ulaşmıştı. Bu haber, onun çevresinde toplananların, birbirlerine desteklemekteki inançlarını sarsmış, dağılıp parçalanma görüntülerini ortaya çıkarmıştı. Çoğu yüz çevirince de iş, çorap söküğüne dönmüş, kendilerine önder ve baş olarak tanıdıkları şeyhi unutup kendi özlerini kurtarmak amaciyle Bedreddin'i yakaladıkları gibi Yüce Hâkanın katına getirmişlerdi. Mevlana İdris, Bayezit Paşa'nın Şeyh ile savaşarak galip geldikten sonra bazı güvendiği kimseleri Şeyh'in yanına gönderdiğini biat ettirir gibi yaptırarak onu, bunların eliyle yakalattığını söyler. Şeyhin bilim alanındaki üstünlüğü ilim ve bilgi göğündeki parlayan kişiliği herkesce bilinen ve kabul edilen bir gerçekti. Zor

konuları çözmekte adı unutulmayan bir bilginin ortaya çıkardığı durumun incelenmesi işini padişah, bu gerekçeyle din bilginlerine bıraktı. Bu maksatla toplattığı kurulun konuyu hak üzere çözmelerini istedi. Yüce Padişah önünde din bilginleri toplanarak söz aldılar. Herbiri Şeyhi bilim oklarına hedef alarak serzenişlerde, azarlamalarda bulundular. Ayaklanmakla, başkaldırmakla bilim adamlarının yüzlerini ve cezalara layık olduğunu, açık ve kesin sözlerle belirttiler ve ortadan kaldırılması gereğini bildirdiler. Bunlar arasında Mevlana Sa'deddin-i Taftazani'nin öğrencilerinden olup o tarihlerde İran'dan gelerek Anadolu diyarını uğurlu ayaklarıyle sevinçlerle doldurmuş olan, bilgi derlemek isteğinde olanlara mutluluk getiren varlığı ile neşeler vermiş bulunan Mevlana Haydar-i Hetevi şer'î delillerle Şeyhi susturduktan sonra görüşünü ayet ve hadislerle de bir kat daha berkitip Bedreddin'in "Allah onu bilgisi olduğu halde yanılttı" hükmüne bağlandığını açık ve kesin delillerle kanıtlamıştı. Doğruluğunda şüphe olmayan "kim ki size gelir de hepinize baş olan bir kimse üzerine ayaklanmanızı buyurur ve varlığınızı parçalamak isterse onu öldürünüz" emri gereğince kanının dökülmesi için gereken fetvayı vermişti. Şeyh ise eylediği suçu itiraf etmekle, temizleyici kılıcın hükmüne ve padişahın geçerli fermanına boynunu teslim ettiğinden düzeni sağlamak ve insan oğlunun yaşantısını korumak için vücudunun asılmak suretiyle Serez pazarında idam edilmesi buyruldu. Böylece, rıza yolundan şaşıran kişinin ayaklarının gideceği yer, bu ölümlü dünyada darağacının dibi oldu ve baş kaldırmasını gerektiren asıl sebebin ise tahta değil darağacına çıkması olduğu anlaşıldı. Önde gelen şeyhlerin uygunsuz davranışlar sonunda devrin ölüm oklarına hedef oldukları bir gerçektir. Börklüce'nin köpürüp isyan etmesi ve ayaklanıp başkaldırması üzerine sorguya çekilmek kuşkusu Şeyhi bu sonuçla karşı karşıya bıraktı. Yoksa bu kadar değerli dini eserler ve kıymetli kitaplar yazmış olan üstün yaradılışlı ve saygıya layık bir kişinin ayaklanma, başkaldırma, hukuku, düzeni çiğneme gibi kötü bir başkasının hayat elbisesini yırtar, elbette öldürülür, kavramını unutmuş olmak ve dü-

rüst yoldan sapıtmak usul ve konular (füru) alanlarında böyle eserler vermiş, yazılarıyle dersleriyle tanınmış bir kimse için imkansız bir haldir. Eserleri ise bilginler ila müftüler katında buna delil tutulmaktadır.

Hoca Sadeddin Efendi - Tacü't - Tevarih (Haz: İ. Parmaksızoğlu), Kültür Bak. Yay. Ank. 1975, c: II, s: 109-114 arası.

BELGE : 180

Şeyh Bedreddin olayı, düşüncelerinin ve "Varidat"ın yasaklanması:

Şeyh Bedreddin'in Halifelerinden (Dede Sultan) adıyla şöhret bulan (Börklüce Mustafa) meydana çıkarak devletin başına büyük bir gaile açmıştır. Bunun olaylarından önce Şeyh Bedreddin'i tanıtalım.

(Bedreddin Mehmet) Anadolu şehirlerinden (Simav) şehri Kadısının oğludur. Selçuklulardan sultan Alaaddin'in amcazadelerinden biri olduğu söylenir. Babasından ve meşhur (Şahidi)den ilk dersleri okuduktan sonra, Mısır'a gidip Seyyid Şerif ile ders arkadaşı olmuş, Kahire'de müderris bulunan (Mübarek Şah Mantıki'den ve hacca giderek Mekke'de (Zeylai)den ders okuyarak Mısır'a döndü. Yine Seyyid Şerif ile beraber Hoca Ekmelüddin'den ilimlerini tamamladı. Ve Sultan Berkuk'un oğlu Sultan Nasır Ferec'i okuttu. Sonra Ahlatlı Şeyh Hüseyin'den izin alarak tasavvufta da yüksek bir mertebeye ulaştı. Ahlatlı Şeyh Hüseyin, onu aydınlatsın diye Tebriz'e gönderdi. Emir Timur Tebriz'e geldiği zaman âlimlerin bir tartışması olmuştu. Fakat Ulemanın anlaşması mümkün olmadığından Cezeri'nin gösterdiği lüzum üzerine iş Bedreddin'e havale edildi. O tartışmayı Bedreddin halletti. Hepsi onun sözünü kabul ettiler ve onun ilmini tasdik ettiler. Timur da ona çok iltifat etti ve birçok mal verdi. Sonra Bedreddin Mısır'a gidip Ahlatlı Şeyh'e ulaştı. Şeyh Hüseyin vefat edince Bedreddin onun postuna oturdu. Fakat altı ay sonra Konya'ya, oradan da Tebriz'e gitti. Oradan Sakız'a giderek, Sakız hükümdarı, onun yaptığı telkinlerle Müslüman olarak ona mürid oldu.

Bedreddin sonra Edirne'ye gitti. Musa Çelebi orada tahta çıkınca onu kazasker yaptı. Çelebi Sultan Mehmed'in Musa Çelebi ile yaptığı muharebede Bedreddin tutuldu. Çelebi'nin düşmanları arasında bulunuyorsa da ilmine hürmet edilerek ailesiyle beraber İznik'e sürüldü ve kendisine ayda bin dirhem maaş bağlandı. Kazasker olduğu zaman kahyası ve Halifesi olan Börklüce Mustafa Şeyhinden öğrendiği sofiyye ıstılahlarını sermaye yaparak (Dede Sultan) adıyla ortaya çıktı. Başına İslam ve Hıristiyanlardan birçok kalabalık toplandı. İnsanlar arasında tam bir eşitlik ve tam bir özgürlük ve mal ortaklığı gibi bozuk fikirler çabuk tutulduğu ve bu fikrin herkesçe, hele yoksul kimseler arasında hoş görüldüğü için Dede Sultan'a hürmetle sarıldılar. Bu bozuk fikirlerin sanki Osmanlı memleketlerindeki ahaliyi din ve mezhep gözetmeksizin bir millet olarak yaşatmak için en güzel bir çare olduğu Şeyh Bedreddin tarafından telkin edilerek yayıldığı söylenir. Böylece Dede Sultan'ın emri altında bulunan Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler bir kardeşlik havası içinde iş görüyorlardı. Hatta fırka kumandanlarından (Torlak Kemal) diye tanınan biri (Hud) adındaki Yahudi idi. Dede Sultan'ın oturduğu yer Çeşme yakası, yani Karaburun yarımadası idi. Torlak Kemal de Manisa tarafında dolaşıyordu.

Şeyh Bedreddin Börklüce'nin yaptıklarını işitince, sorumluluktan korkarak İznik'ten İsfendiyar Bey'in yanına kaçtı. Oradan da Eflak yakasına geçip Silistre'ye gitti. Deliorman'da bulunan serserileri mürid adıyla başına topladı ve Rumeli'nin her tarafına mektuplar göndermeye başladı.

Börklüce Mustafa üzerine birkaç defa asker gönderildiyse de giden asker bozuldu. Günden güne Börklüce'nin kalabalığı çoğalıyordu. 823 yılında Amasya valisi olan büyük Şehzade Murad Çelebi Anadolu Beylerbeyi Bayezıd Paşa ile beraber bu işe memur edildiler. Önce Karaburun'da Börklüce'nin topluluğu dağıtılarak, kendisi de öldürüldü. Bayezıd Paşa da Manisa tarafına gitti. Torlak Kemal'i tutarak astı.

Şeyh Bedreddin'e gelince Çelebi Sultan Mehmed ordusu ile

Selanik'in fethine giderken Bedreddin'in Deliorman'da başındaki adamları çoğalttığını işitti. Serez'de kaldı. Ve Bedreddin'in üzerine asker gönderdi. Börklüce ile Torlak Kemal'in öldükleri haberi etrafa dağıldı, kendisi de tutularak Serez'e getirildi. Muhakemesi ve sorgusu Padişah'ın huzurunda toplanan bilginler meclisinde yapıldı. Orada bulunan Sadeddin Teftazani'nin talebelerinden (Mevlâna Haydar Hirevi) onun öldürülmesine fetva verdi. 818 senesi içinde Serez pazarında aleme ibret olsun diye asılarak idam edildi.

Bedreddin'in birçok eserleri vardır. Fıkıh ilminden Fusul'ü hâlâ âlimler arasında muteber eser olarak okunur. Tasavvuf ilminden de (Varidat'ı) meşhurdur. Fakat İstanbul'da nüshası bulunmamaktadır. Çünkü zamanımızda Şeyhü'l-İslâm olan Arif Hikmet Beyefendi bu kitabı nerede bulsa ucuz pahalı demeyip alır ve yakıp yok ederdi. Ondan dolayı nüshası bulunmamaktadır. Ben Bedreddin'e inanan bir zatın elinde bulup okumuştum. Muhiddin Arabi'nin Fusus'unu taklid ederek yazılmış bir risalesidir.

Hasılı, Bedreddin hakkında halk iki fırkaya ayrılmıştı. Biri "Fetvaya göre öldürülmesi lâzım gelen bir adamdı", derler. Bir kısmı da "Zahir ve batın bilimlerini kendinde toplamış bir kişiydi. Ancak hükümet kurup saltanat sürmek istiyordu. Diye Çelebi Mehmet'e kovuladıkları için asıldı", derler. Asıldıktan sonra da ona inanıp mürid olanlar bulunuyordu. Neden olduğu olay Osmanlı Devleti için tehlikeli bir olaydı. Tanrı'nın lütfuyla kolaylıkla ortadan kalktı.

Ahmed Cevdet - Kısas-ı Enbiya (Haz: Mahir İz), Kültür ve Tur. Bak. Yay. Ank. 1985, C: VI, s: 396-400 arası.

BELGE: 181

Fatih Sultan Mehmet'in özel günlerden "Hüseyin Matemi"ni ve "Nevruz"u yasaklaması:

(....) **Kanunname**'nin son iki bölümüyle uğraşacağız. İkinci bölümün en çok dikkate değer olan düzenlemeleri bayram törenine, sofra hümayununa, mühr-i sultaniye, saltanat töreni (merasi-

mi) yöntemine ilişkindin. Birincisi Yahudilerin kamış bayramına, ötekisi Hıristiyanların hatır alma bayramına karşılık olan iki bayram, Osmanlı takviminin en büyük iki dinsel günleridir. Sultan Mehmet, **"Hüseyin Mâtemi"** ile **"Nevruz"u**, diğer söyleyişle Acem yılbaşı resmini kaldırarak, o zamana kadar yapılan ünlü törenin adetini şu suretle yarıya indirmiştir. Yalnız iki bayramı saray tantanalarıyla çerçeveleyerek bunlara yeni bir güzellik eklemiştir. (...)

B.J. Von Hammer Purgstall - Osmanlı Devleti Tarihi, Üçdal Neşriyat, İst. 1984, C: III, s: 822

BELGE : 182

Şah İsmail'in ortaya çıkışı, Alevi - Kızılbaş niteliği ve II. Bayezıt'ın Alevileri Rumeli'ne sürmesi:

(...) Kendisine şah adını taktı. Askerlerine kırmızı çuhalardan taclar giydirdi. Kızılbaş adıyla şöhret ve şan kazanmalarına yol açtı. Çevresinde bulunan ünlü hükümdarlardan nicesinin başını vücudundan ayırdı. Çok ocaklar söndürdü. Yanına toplanmış bulunan mülhidlerin (dinden çıkmış) çoğunluğu Teke ve Hamit ilinden olmakla, o ülkelerde, mutlaka Rafizilik (din sapkınlığı) kokusuna bulaşmış olmaları ve mezhepsiz sayılmaları dolayısıyla, Rumeli yakasına sürüldüler. Sınır komutanlarına buyruklar verildi. Bundan böyle Sufi adıyla hiç kimsenin Anadolu'ya geçmemesine ve yolların kollanmasına dair buyruklar verildi.

Çünkü bu çirkin kalabalık, Anadolu diyarında bu yolla tutsak oldu. Şah İsmail ahbaplarının kendilerine ulaşmasından sıkıntıya girince, zorunlu olarak 908 (1502) yılında Osmanlı Devleti'ne bağlılık mektupları gönderdi. Miskinliğini sunarak, bağlılık yüzünü gösterdi. Babasının ahbaplarının Acem diyarına gitmelerine izin verilmesini rica etti. Ama onun bu istekleri hiçber zaman karşılanmadı.

S. M. Hemdemi Çelebi - Solak - Zâde Tarihi (Haz: Vahid Çabuk) Kültür Bak. yay., Ank. 1989, C: I, s: 428-429.

BELGE : 183

Vakanivüs Hoca Sadettin Efendi'den Alevi - Kızılbaş düşmanlığıyla ilgili parçalar:

I. Selim'in Trabzon valiliği sırasında Alevilere saldırıları:

(...) Kan dökücü kılıcı pis bir kalabalık olan Kızılbaşları nice kez perişan ve şaşkın eylemiş, bu amansızların elinden Bayburt ile Erzincan'ı alıp zaferle bezeli sancaklarını bu illere dikmişti (C: IV, s: 6).

(..) Özellikle yaşamı kötü Kızılbaş konusunda savsaklanılmış ve Karaman sınırına dek korunmuş ülkeleri o sapkın kalabalık çiğneyinceye değin, göz yumulup aldırış edilmemişti. (..) Kimi Kızılbaşla savaşıp duruyordu. Ol üzüntüler yurdunda ve gurbet diyarında fitne çıkaranları avlamak ve işi kötü düşmanları yakalamakla gönlünü eğleyip, günün üzüntülerini ve Padişahın ilgisinden uzak kalmadan doğan kaygılarını unutmayı yeğlemiş bulunuyordu. (...) Kızılbaş eşkıyasının belleğinde, onun kan dökücü kılıcından yediği sille ve dehşet saçan savaşçı tutumu, nakış gibi kaç kez işlenmişti. (C: IV, s: 12).

Şahkulu olayıyla ilgili olarak:

O günlerde Sultan Ahmet, Teke ilinde başkaldırıp fesatlık doruğuna çıkarak Anadolu vilayetini yağmalayıp, bakımlı ülkelerin halkını ağlatan Şahkulu adındaki yaşamı kötü Kızılbaşın çevresinde toplanan kuru kalabalığı tepelemekle görevlendirilmiş olup, ol yöreye yönelmişti. (...) Şehzade hazretine düşen en önemli iş, tehlikeli bir durum alan Kızılbaş fitnesinin çıkardığı yangını kanlar saçan kılıcın suyuyla söndürüp, onların kirli varlıklarını ortadan kaldırmaktır. (...) Umut edilir ki, eğlenmeyip ol dinsiz topluluğu, sapık töreli kalabalığı dağıtmakla, fesat yapılarını yıkmakla bu köhne dünyayı yeniden bayındır ve gam çekmiş gönülleri de şad eyleyesiz (C: IV, s: 30-31)

Anadolu Alevisinin Şah İsmail'e bağlılığı iftira edilerek değerlendiriliyor:

(...) O ayıplı mezhep ve geniş meşrep sahiplerinin değersiz

baş ve buğlarının vardıkça gücü artması, zararının da bizlere dokunması gün konusu olmuştur. Çünkü Anadolu illerinde yaşayan kavrama gücünden yoksun Türkler, ol karalanmışlarla bağlantılar kurarak, tanımadan, bilmeden ol sapkınlık örneğine uymuşlar, çoluk çocuklarını, mal ve varlıklarını onun yoluna feda eder olmuşlardır. Gücü olanlar ölçüsüz adak ve armağanlarla onu ziyarete giderler. Sapkınlıkta pişkin halifeleriyle her yıl sayısız adaklar gönderip, ol yasaklara öğünç duyan mubahinin (Şeriat dışı) yıkılasıca dergahı gölgesini hâşâ hacet kapısı ve dilek kâbesi bilirler ve ergin kızlarını, belki kız kardeşlerini tepelenesice adamlarına peşkeş çekip, adını işitseler secde ederler. (C: IV, s: 171).

Hoca Sadettin Efendi - Tacü't - Tevarih (Haz: İ. Parmaksızoğlu), Kültür Bak. Yay. İst. 1979, C: IV.

BELGE : 184

Şah Kulu olayı:

Bundan önce en güzel nakışları işleyen kalemle yazılmıştı ki, Sultan Korkud Hazretleri Mısır'a varıp geri göndükte sancağı olan Teke ili yeniden ona verilerek Padişahın affına ulaşmıştı. Gerci ol ilin halkı onun adaletli gölgesinde güven ve huzur içinde oldular. Ama ol diyarda yaşayan Türklerin varlıkları doğuştan yaramaz olup, yaradılışlarından dik başlı olduklarından başka huysuzluk da onların aşağılık yapılarında ikinci bir huy gibiydi. Ol insanlıktan eksik kişilerin nifakla dolu yüreklerinde bin bir türlü fesat gömülü olup, her biri insan biçiminde laf anlamaz hayvana benzer kişilerdi. Şehzade'nin ince gönlü ol çirkin suratlılardan iğrenmediğin, eskiden sancağı olan Saruhan ilini erzulayıp kapusu halkından bir kaç yiğide hazinesini koruyup taşımak için geride bırakarak bir gece ansızın Saruhan'a doğru yola çıktı. Ol yöredeki şirretler özellikle Kızılkaya eykıyası Şehzade'nin olağan dışı yola çıkıp gidişini, görerek, ay gibi tüm yolculuğu etmesinden saltanat göğü güneşinin battığı kanısına vardılar ve başkaldırıp fesat doğuğuna doğru yola çıktılar. Dokuz yüz on altı Muharreminin onuncu gününde (19 Nisan 1510) Alevi töresine göre toplanarak

Şahkulu sanıyla tanınan bir aşağılık herifi kendilerine baş ve buğ ettiler.

Felek okudu adını sanını Şeytankulu diye
İşi gücü fitne çıkarmaktır sonu da bu diye.

Bunlar Sultan Korkud'un hazine ve mallarını götürenleri kovaladılar. Ol kara yürekliler kervanı gece içinde cok yüz karalığı edip, hırsızlığa kalkışıp, devlet mallarını toplamakla görevli kimselerle kanlı çarpışmalarda bulunup fitne kapılarını iyice açtılar. Saygınlık insan yüzünde bir perde ve peçe gibiyken, ol edepsizler yüzünden kaldırılmış bulunmakla, uygunsuz davranışları yaygınlaştı. Girişimleri sonunda ayaklanma gittikçe genişledi ve çevrelerine toplananlar da gün geçtikçe arttı.

Kızılbaş rengine boyadılar
Kavga çıkarmaya neden aradılar

Bu arada Padişah hazretleriyse dindarlık ve doğruluk konağını padişahlık durağı bilip bir köşeye çekilmiş, dünyadan elini eteğini çekmişti. Kendi yetkilerini vezirlerin ellerine teslim edip onların dürüstlüklerine fazlasıyla güvenerek gelişen olaylardan haberi ve ülkenin düzenini bozan hastalıkların kaynaklarından da bilgisi yok idi. Ülkeyi derleyip toplama odaklarına el koymuş bulunanların soyguncu ellerini halkın mallarına uzatmaları, rüşvet kapılarını açmaları sonunda timar sipahilerinin çoğu timarsızlıkla dermansız kalmış ve boş umutlarla kapı aşındırmadan canlarından bezmiş, yaşamlarından bıkmışlardı. Bunlar karınlarını doyurabilmek için türlü düzenler kurmaya zorlanmışlardı. Bu nedenlerle nicesi o yol kesen yaramaz çetelere yoldaş olup, onları güçlendirmişler, vardıkça baş gösteren fesadın genişlemesine destek olmuşlardı.

Eğer asker kalırsa aç ve bakımsız
Düşman ile uğraşta olur gönülsüz

Öte yandan ol yaradılıştan sapkın kişiler kendilerine boyun eğmeyenleri demir kılıçlarla tepeleyip ol yörede oturan Müslümanların ırzlarını berbat edip pis bulutlarla gelen fesat ve kargaşa cemrelerini sert ve yakıcı gurur rüzgarı ile tutuşturmak için nice

kötü yaradılışları da kendilerine uydurmuşlardı. Meydana getirdikleri kalabalık yeter sayıya ulaşınca Anadolu beylerbeyisi üzerine yürüyüp Kütahya'ya doğru yöneldiler. Geçtikleri yerleri yağma ve talan edip Müslümanların mal ve canlarına saldırdılar. Kaçma gücü bulunanlar dağ yollarına düşüp bunların doğruldukları yollardan uzaklaştılar. Ama nice güçsüzler ayaklar altında ezilerek ol düşmanlıkla zebun oldular. Varlık dünyasından silinip uğursuz kılıçları ucunda şehit düştüler.

Kin yüzünden Anadolu toprakları
Yandı yıkıldı yer oldu kan deryası

Anadolu beylerbeyi olan Karagöz Paşa ol sapkınların böyle saldırıya kalkıştıklarını öğrenerek, kendi yönetiminde olan bölgedeki sipahileri taplamağa girişip kapısı halkından birini onlara baş dikip Kızılbaşlara karşı gönderdi. İki tarafın karşılaşmasında bir hengame koptu ki hayretten feleğin başı döndü ve gök aynasında kan rengi göründü. İşin sonunda ol Tanrı'nın celali görüntüsünde olan sapkınlar birbirlerini desteklemekle yengi bulup şehitlik kanı İslamdan yana rengini ortaya koydu. Şehitlerle ol fitne arsası doldu. Karagöz Paşa'nın ibretleri seçen gözü bu-kara haberle kararıp bin miktarı Anadolu sipahisiyle göz karartıp onları karmak dileğiyle ol gönlü kara topluluk üzerine yürüdü. Kütahya önünde iki yanda birbirini görünce dolaştılar. O denli kan döküldü ki kan buharından gök yüzünde bulutlar gül gibi kızarıp eylece göründüler.

Nefes sıcaklığından havayı bulut bağladı
Kılıç çakmaklarından çıkan ateşle cihan yandı

Ol uğraş alanında yararlanmadık kimse kalmadı. Karagöz Paşa yiğitliğinin gereği kendisini uğraş almasına salıp, çok Kızılbaşın başın alıp, cilasunluk töresini yerine getirdi ama, çevresine baktıkta gördü ki, yürek kanıyla eğittiği yoldaşlar yeri hemi Kızılbaş ile dolmuş ve ol uğraş soğuntusundan selamet kıyısına ulaşmak zor olmuş. Bu nedenle yaşam dizginini Tanrının gereği eline teslim idüb,

Gerçekki bir gün karşılaştığında kendi sonunla
İster cevr it ister adaletin göster bize denk de

anlamını bildiğinden inna li'llahi deyip ol sapkınlardan yüz çevirmedi. İşin sonu bahtı özü, aman bilmez düşman elinde sıkışıp ezildikte, yakalanarak devlet göğünde iken küçüklenip hakarete uğradı ve ahiret yurdunda değeri ölçüsüne bu din düşmanları eliyle öldürülmesi kanıt oldu.

Kimi işlerde çevreni kollayarak davran
Acelecilik bilki horlanmalara neden olur

anlamı Paşa'nın durumunu göstermekte kızgınlak ve acele, varlığı yıkılmasına neden oldu. Kendi ayağıyla düşüp meğer düşman tuzağına tutuldu.

Hırçınlık akılca beğenilir değil
Delilikle hırçınlık eş anlamdadır

Baş gidince asker de direnemeyip dağıldı. Zamane dünyasında yaya dolaşmakla ömrün geçiren bir nice çulsuz, işsiz güçsüz, pırlanta gibi atlara, birer oyunla şah deyip biner oldular. Yazardan - Alub giysi at hem altınla gümüş

Arada bölüşüb didiler hoş imiş
Dahi tabl ü nakkare tuğ ve sancak
Hep alındı kaçan kurtuldu ancak.

Bu başarıdan aldıkları güçle kente yönelip Kütahya kalesini kuşattılar. Gördüler ki güçleri kemendi düşünceleri ölçüsünden kısır, öyleyse barış yoluyla almak önlemine yöneldiler. Kütahya halkı da ol dar görüşlülere ağızlarını açıp bin bir küfürle karşılık verince, kenti yakıp yıkıp geriye döndüler. Ama,

Saltanat sevdası çıkmadı bu fakirin başından

dizesindeki anlam yani, ülkelere el koymak hevesi çoğu kafasından çıkmadığından, Anadolu vilayetini ele getirdik deyü bu ülkeyi yönetimleri altına almış bilerek duydukları gururla ne ettiklerini bilmezlerdi.

Şirin Rum ülkeleri arasında güzelliği ve tatlılığıyla parlak bir gelini andıran ve benzeri bulunmayan Bursa kentini de ele geçirmek hevesine düşüp, atlarının dizginlerini ol yöne çevirdiklerinde, başbuğları, Şahkulu denilen pisliklere batmış mırdar, böyle acele etmeyi yerinde görmeyip, Padişah hazretlerinin sağlığını

anlamaya öncelik verdi. Müslümanlardan dil alıp Padişahın ölmeyip tahtında oturduğunu öğrenince korku ve dehşetten aklı şaştı. Kuşku dalgaları ve hayret başından aştı. Aldığı bilginin yayılması yoldaşlarının dağılmasına yol açar diye bu haberi gizledi. Bursa üzerine yürümekten vaz geçişini şöyle açıkladı. Henüz elimizde sığınacağımız bir kale yoktur. Darda kaldığımızda ona kapanırız. Bursa'ya varınca hemen eteği ele girmeyüp ortada kalırız.. Amaç edindiğimizi derlemek üzere iken ortaya düşeriz. En iyisi odur ki önce bir dayanak ve de sığınak tedarikinde oluruz. Bu denli kara düşüncelerle dönüb Alaşehir yöresine doğru çekildiler.

Bu sıralarda ol edebsiz Türklerin davranışları ve yaramazlıkları aralıklı taht kentine duyurulmakta idi. Vezir-i Azam olan Ali Paşa ki, Hüdavendigar hazretleri kapısının boynu bağlı kulu ve fesatlık eden düşmanların da can alıcı eri idi. Göreve olan bağlılığıyla Padişah katında bu olayda Anadolu beylerini kusurlu bularak der idi ki"Bütün bu olanlar beylerbeyilerin yüreksizliklerindendir. Bir kaç Teke Türkünün nice hakkından gelemezler. Yoksa başı kabak, ayağı çıplak haylazların neleri var ki boyunlarındaki bağlılık tokunu çıkartıp baş kaldıralar ve de bunca zarara cesaret ideler."

Dize - Düşmanı hakir ve çaresiz sanma

Anlamından habersiz ve bilgisiz, gelecek felaketten de gafil olarak kusuru onlara atıp, her birine Padişah katından bin bir hakaretlerle dolu hükümler gönderip kınamakta ve ayıplamakta idi. Ama kaza ve kader hakimi, gönderilen hükümleri silmekte, takdirin buyruğu alınan önlemlerin tersini yürürlü kılmakta olduğundan, devletin ileri gelenleri hayır haber beklerken, ansızın Karagöz Paşa'nın kara haberi gelip ol sapkınların yayılışları, ileri gelenler arasında belli olacak, durumu bir kez de yüce tahtın eşiğine ilettiler. (...)

Şahkulu denilen cehennemlik tepelenince yoldaşları olan aşağılıklar onun yardımcısına baş eğip göç diye Acem diyarına, Azerbaycan'a vardılar. Şah İsmail o günlerde Irak'ta idi. Bunların ululuk ve üstünlüklerini ve bunca kalabalıkla ülkesine gelişlerini

haber alarak, askerinin çoğu çeşitli yerlere dağılmış olduğundan, korku ve kuşkuya kapılıp, bir önlem olmak üzere Irak'tan Azerbaycan'a doğru ağır ağır yola çıktı ve ol devletsizleri karşıladı. Ol kan saçanlar ise domuzlar gibi uğradıkları yerin altını üstüne getirip yağmalaya yağmalaya Tebriz'e vardılar. Yolda büyük bir kervanla karşılaşıp bin kadar kervancıyı öldürdükten sonra mallarını aldılar. Enbiyanâme yazarı olan Şeyh İbrahim-i Şebüsteri hazretleri öz oğlu ile ol kervanda yolcu imiş. Hacca gitmek niyetiyle böyle tehlikeli yolculuğu göze almış. Kervan basanlar onu da şehit etmişlerdi. Hatta anlatılır ki, Şeyh ol kan içicilerin oğlunu öldürmeye kalkıştıklarını görünce, yalvararak kendisinin önce öldürülmesini istemiş. Ama, ol kıyıcılar buna bakmayıp sırf ceza olsun diye ilkin oğlunu öldürmüşler. Şeyh bunu görünce bir kez Allah deyip yüzü üzre düşmüş, anlar da ol durumda şehit etmişler.(...)

Sözün özü ol aşağılık, Şah İsmail ile buluştuklarında, Şah bu kalabalığı dağıtmak için her bölüğü beylerinden birine ağırlatıp kondurdu ve dağıtsınlar diye ferman eyledi. Böylece onların güçlerini dağıtıp parçaladı. Üçüncü gün uluğ toy düzeni gördü. Meydanın ortasında iki büyük kazan kurdurup su ile doldurttuktan sonra, altlarını sıp sıcak eyledi. Görenler aş pişirilmesi için hazırlatılmış sanıp toplantı yerine uzaktan bakarlardı. Meğer birini mırdar başbuğları, birini de kışkırtıcı vezirleri için hazırlatmış ki ol ciğerleri pişire.

Onların bin türlü itibar ve saygıyla toy alanı olan bahçeye getirtip orada kurulan gönül alan otağa ve süslü gölgeliğe indirterek görünüşte büyük ilgi gösterdi. Olan bitenler üzerinde sohbete girişip yavaştan baş kaldırmalarının nedenlerini araştırdı. Dedi ki, "Babam Sultan Bayezıt Han hazretlerinin koruyucusu gölgesinde bunca zamandan beri çoluk ve çocuğunuzla ferahlık içinde yaşarken neden gerekti ki boynunu bağlılık lâlesinden çıkarıp ayaklanma doruğuna tırmandın?" O da karşılık olarak "Ol padişah yaşlandığından vücudunun rahatsızlığı ülkenin kargaşasına yol açtı. Ülkeye düzen getirecek önlemleri almaktan el çekti. Vezirlerin el-

lerini parmaklarıyla ortaya nice zulümler çıktı. Onların ettiklerine dayanamayıp bu yolu seçtik. Özellikle Şah hazretlerinin kapısına yüz sürmek ve güzel varlığını görmek de muradımız ve gönlümüzün tek dileği idi. Kapılarında kul olmayı hoşa geçer hizmet sanıp kalkıp geldik. Şah da direndi, memleketini yakıp yıkmaya ne gerek var idi? Ona da böyle yanıt verdi ki, çekegeldiğimiz bunca zulmün öcünü almak ve çevremize adam toplamayı kolaylamak için yağma ve talana cesaret olundu. Şah dedi: Bu yanıt da geçerli değildir. Hoşa giden anlayış üzere bizden yana hod sevgi duyduğun iddia idersin. Bizimle Sultan Bayezıt Han arasında baba oğul töresinin geçerli olduğunu bilirken, buna el uzatmanın bize dokunacağını ne hoş aklına getirmedin? Özellikle bizim kervanımıza nasıl saldırıya kalkıştın? Tüccara saldırmak yol kesicilerin işidir, yaptığın özüne uymuyor ve de yalanını gerçek kılıyor diye söyleyince artık yanıt vermeye gücü kalmayıp suçunu kabul etti. Şah yeniden dedi. Ya bu otagayı başına padişahlardan kimin izniyle koydun? O da dedi, gaziler alametidir. Şah dedi. Otağa takınmak padişahlar iznine bağlıdır. Hem sen ne zamanda gazi oldun? Müslümanlar kanını haksız yere dökmek gaza mıdır? ve bu tutumunla gaza iddiasında bulunmak yerinde midir? Bu azarlayıcı konuşmadan sonra seçkin beylerinden Dev Sultan'a dönüp "bu otagadan hazzun var ise başından al başına sal" dedi. Dev Sultan da o anda otagasın alıp başına takıp saçma töreleri üzere Şah'a secde eyledi. O anda katında hizmette olan dev kılıklı Kızılbaşlara işaret olundu. Üşüb ikisin bile kaldırıp ol iki kazana attılar. Şah öteki beylerini de öldürtüp geride kalan askerlerini elden geçirdi. Beğendiğine görev verip ötekileri berbest bıraktı. Mal ve eşyalarını at ve takımlarını toy verenlere armağan edip salıverdi. Bunlar da kadın ve çocuklarıyla köşe bucak sokakları dolaşıp, el açıp dilenerek dağıldılar. Yaptıkları kötülüklerin cezasını buldular.

Hoca Sadettin Efendi - Tacü't - Tevarih (Haz. İ. Parmaksızoğlu)- Kültün Bak. Yay. İst. 1979, C: IV, s: 42-68 arası.

BELGE : 185

Şah Kulu olayı:

917 (1511) yılında garip olaylardan biri de teke yöresinde Şah Kulu Adında bir zındığın ortaya çıkıp Anadolu'nun birçok yerini ele geçirmesidir. Bu olay şöyle gelişti:

Sultan Korkud Teke Türkmenleri'nden oldukça rahatsız olmuştu. Teke eyaletinde bulunmaktan büyük bir üzüntü duyuyordu. Babasının sağlığının bozulduğunu ve ülke yönetiminin vezirlerin elinde kaldığını öğrenince eski eyaleti olan Manisa'ya dönmek istedi. Adamlarından bir bölümünü, hazinesi ve ağırlıklarını nakletmeleri için bırakıp, kendisi bir miktar askerle bir gece süratle Saruhan'a doğru hareket etti.

Bu diyarın eşkıyası ve bilhassa Kızıl Kaya'da bulunan çapulcular, Sultan Bayezıd Han'ın vefat ettiğini, oğlunun da tahta geçmek için süratle gittiğini zannedib fitne çıkardılar. 917 (1511) Muharreminin onunda Râziî adetlerine göre toplanıp Kızılbaş eşkiyasından Şah Kulu adında -sonradan Şeytan Kulu şeklinde tahrif edilmiştir.- bir mülhide biat ettiler. Bir miktar adam gönderip Sultan Korkud'un hazinesini ve ağırlıklarını götüren adamlarını yakaladılar. Hepsini öldürüp ellerinde ne varsa aldılar. Bu havalideki eşkıyanın kendilerine katılmasıyla sayıları günden güne çoğaldı. Köyleri zulümle harab olan timar ehli de bunlara katıldı.

Bütün bunların sebebi, Sultanın memleketin durumundan habersiz olması, memleketin idaresini vezirlere bırakıp, yaptıkları işleri aldıkları tedbirleri kontrol etmemesi olmuştur. Vezirlerden her birinin kendilerine bağlı adamları vardı. Bunlar da rüşvet almak, mallarını arttırmak için halka zulmetmekten geri kalmıyorlardı.

Şah Kulu etrafına toplananların çoğaldığını görünce Anadolu Beylerbeyinin bulunduğu Kütahya üzerine yürüdü. Yol üzerindeki memleketlerin ahalisi kaçıp sarp yerlere, dağlara sığındılar. Karagöz Paşa,Şah Kulu'nun üzerine gelmekte olduğunu haber alınca, toplayabildiği kadar asker toplayıp emirlerinden biriyle Şah Kulu'nun üzerine gönderdi. Şah Kulu bunları bozup askerin

çoğunu öldürdü. Karagöz Paşa durumdan haberdar olunca kemâl-i mertebe gazaba gelip hazır bulunan bin kadar Anadolu sipahisiyle Kütahya haricinde Şah Kulu'nu karşıladı. Şiddetli bir savaş oldu. Karagöz Paşa savaş esnasında esir düştü. Askerlerinden de ancak Allah'ın kendilerine uzun ömür verdikleri kurtulabildi. Bu rivayet Hoca Efendi tarihinde nakledilmiştir. Ancak aynı tarihinde daha önce Karagöz Paşa'nın Mısırlılarla yapılan savaşlardaki tutumu yüzünden Sultan tarafından önce hapsedilip sonra da katledildiği nakledilmişti. Bu başka bir Karagöz Paşa ise mesele yok. Bu meseleye dikkat edilmeli. Şah Kulu beylerbeyini de yenip ağırlıklarını yağmalayınca iş oldukça ciddileşti. Mülhid herif Kütahya'nın yakılmasını emredip Bursa'ya doğru yürüdü. Yolda Bayezıd Han'ın hayatta olduğu haberini alınca geri dönüp Alaşehir'e yöneldi.

Bu sırada Sultanın yanında bulunan vezir-i azam Ali Paşa, Şah Kulu olayına pek önem vermeyip Bayezıd Han'a "bu mesele Anadolu beylerbeyi ve diğer ümeranın ihmalinden dolayı bu kadar büyümüştür" diyerek isyanı basit bir hadise gibi gösteriyordu. Fakat Sultan'ı bu şekilde oyalarken Karagöz Paşa'nın başına gelenler duyulunca Bayezıd Hanın hastalıkları daha da şiddetlendi. Saltanatı Sultan Ahmed'e teslim etmeye kati olarak karar verdiler. Ancak bu, Sultan Ahmed'in Şah Kulu gailesini ortadan kaldırmasına bağlıydı. Bayezid Han bu durumu vüzerâ ve devlet ileri gelenleri ile görüştü. Hadım Ali Paşa kalkıp yeri öptü ve bu işi bitirmek için gönderilmesini rica etti. Bundan maksadı Sultan Ahmed'le buluşup onu tahta geçirmek için hazırlık yapmaktı. Sultanın müsaadesi üzerine, Hadım Ali Paşa dört bin sipahi ve bin yeniçeri ile acele Gelibolu boğazından Anadolu'ya geçti. Anadolu beylerine ve askerlerine toplanmaları için haber gönderdi. Gelen beylerin ve askerlerin çeşitli ihsan ve inamlarla kalblerini kazanmaya çalıştı.

Diğer taraftan Sultan Ahmed de Amasya'dan kalkıp Engürye'ye gelmişti. Etrafa bazen kardeşi Korkud'u eyaleti olan Teke'ye dönmeye mecbur etmek, bazen de Kızılbaş isyanını bastırmak

için yola çıktığını ima eden rivayetler yaydırıyordu. Fakat esas maksadı, babasına emr-i Hak geldiğinde saltanat merkezine yakın bir yerde bulunmaktı. Bu tedbiri de Ali Paşa düşünmüştü.

Bu sırada, Bayezid Han'ın, Ali Paşa'yla birleşip Kızılbaş isyanını bastırmasını bildiren emir geldi. Vezir-iAzam Ali Paşa askeriyle gelip Sultan Ahmed'in ordusuna katıldı. Yalnız kaldıklarında "taht-ı saltanat sizindir" diye müjde verdi. Sultan Ahmed kalblerini kendi tarafına celbetmek için askerin başlarına çeşitli hediyeler verdi. Saltanatı avucunun içinde bildi.

Aynı gün içinde Ali Paşa'ya, Selim Han'ın Edirne'ye geldiği, kendisine Semendire sancağının verildiği ve babasıyla arasında geçenler haber verildi. Ali Paşa çok üzüldü. Ancak duyduklarını Sultan Ahmed'den hatta yakın adamlarından bile gizledi. Sonra Antalya'yı kuşatan Kızılbaş eşkıyasının üzerine yürüdü. Ali Paşa'nın geldiğini duyan Kızılbaşlar kuşatmayı kaldırıp asıl yurdları olan Kızıl Kaya'ya çekildiler. Burası giriş ve çıkışı çok müşkil olan dağlık bir bölgeydi.

Sultan Ahmed ve Ali Paşa Kızıl Kaya'ya vardılar. Ali Paşa geçitleri tutmak için lüzumlu tedbirleri aldı. Karaman valisi Haydar Paşa'yı Anadolu ümerasından iki emir ile Karaman tarafındaki geçit noktalarını tutmaya gönderdi. Kendisi de kalan askerle diğer geçitleri tuttu. Bu şekilde günler geçti. Kuşatmada olan Kızılbaşlar yiyecekleri azaldığından güç durumda kaldılar. Çadırlarını ve ağırlıklarını bırakıp kaçmaya karar verdiler. Bir gece Haydar Paşa'nın üzerine hücum edip onu ve adamlarını şehid ettiler. Önce Kayseri'ye sonra da Sivas'a gittiler. Ali Paşa ancak iki gün sonra durumdan haberdar olabildi. Bir miktar askerle ardlarına düştü. Askerin geri kalan kısmını Sultan Ahmed'in yanında bıraktı. 917 (1511) Rebiülahirinde, Gökçay denilen yerde Kızılbaşlara yetişti. Kemal-i gazabından askerinin artanının gelmesini beklemeyip savaşa başladı. Birçok Kızılbaş öldürdü. Defalarca düşman safları arasına giren Ali Paşa sonunda göğsüne bir ok isabetiyle şehid oldu. Adamlarından pek azı kurtulabildi. Kızılbaşların da ekserisi katledildi. Reisleri olan Şeytan Kulu savaş sırasında kay-

boldu. Ölü veya diri olduğuna dair hiçbir haber alınamadı. Dağılan adamları varıp mülhidlerin reisi olan Şah İsmail'e sığındılar.

Bir rivayete göre de Şah Kulu da Şah İsmail'e sığınmış, fakat Şah onu fitne çıkarmasından korktuğu için öldürtmüştür. Diğer bir rivayete göre de Şah Kulu savaşı sırasında öldürülmüş, adamları halîfelerinden birinin etrafına toplanmışlardır. Bunlar kaçarlarken yolda büyük bir Acem kervanına rastlamışla. Bin kadar tüccar ve yolcuyu öldürdükten sonra mallarını yağmalamışlardır. Enbiyâ-name ve diğer kıymetli eserlerin yazarı Şeyh İbrahim Süsteri ve oğlu da bu kervanla birlikte Hacca gitmekteymişler. Kızılbaşlar bunları da öldürmüşler. Erzincan'a varan Kızılbaşları Şah İsmail şerlerinden korkup, önce bölük bölük etmiş ve her bölüğü ümerasından birinin yanına vermiş, sonra da askerini ayaklandırır ve karışıklık çıkarırlar korkusuyla hapsini kılıçtan geçirmiştir.

Müneccimbaşı Ahmet Dede - Müneccimbaşı Tarihi
(Haz: İ. Erünsal)- Tercüman Yay. C: II, s: 427-432 arası.

BELGE : 186

Şah Kulu olayı:

(...) Teke sancağında Elmalı adlı köyde oturan fesatçıların eşkıyası kötü yolluların içinde Karabıyıkoğlu diye şöhret bulan ve doğruluk aleminde Şeyh adı ile anılan Şeytankulu lakabı ile meşhur, Kızılbaşlara ve fesat sahiplerine kötü baş olan bedbahtlara "Bana erenlerden işaret olmuştur. Hala ortaya çıkmış olan Şah İsmail'in halifesiyim" diye ortaya çıktı. Bir anda başına nice kötü yolluları topladı. "Bundan böyle, devlet ve saltanat bizimdir" diyerek dava ve kavgaya başladı. (...) Bu fitneyi önlemek için Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa görevlendirildi. Karagöz Paşa deneyimli bir kimse değildi. İşi aksi gittiğinden, tümü kılıçtan geçti. (...) Kuşatılan Kızılbaş topluluğu, açlık sıkıntısından zor durumda kalmışlardı. (...) Haydar Bey'i şehit edip, (...) Sivas yönüne kaçtılar. Ali Paşa (...) 917 rebülahirinde (Temmuz 1511) Gökhan dedikleri yerde, ardlarından yetişti (...) Ali Paşa'nın şehit olmasından sonra, Kızılbaşların başı Şeytan Kulu da o savaş meydanında

öldürüldü. (...) Şeytan Kulu dedikleri karıştırıcı bu savaşta helak olunca, peşinde gidenler, kötü ayinli alçakların kethüdası adında olan mezhepsiz bir kimseye bağlanıp, Acem ülkesine doğru çekilip gittiler. (...) Yolda Şaha ait büyük bir kervana rast geldiler. Kervanı yağma ve adamlarını öldürdüler. Bütün mallarını aldılar. Hatta büyük şeyhlerden Şeyh İbrahim Şebüsteri Hazretleri de, bir oğlu ile o kervanda bulunuyordu. Hac niyetiyle yola çıkmışlardı. O kervanda onlar dahi bu alçak kavmin elinde şehit olmuşlardır. (...) Şah İsmail (yapılanları beğenmedi. Şahkulcular) Batıl ayinleri üzere şaha secde eylediler. O sırada hemen çevrede bulunanlar başlarına üşüştüler. İkisini de sıkı bir biçimde bağlayarak, o kazanların içine attılar. Diğer komutanlarını da öldürerek, günahlarının cezalarını verdiler.

S. M. Hemdeni Çelebi - Solak Zâde Tarihi (Haz. Vahid Çabuk), Kültür Bak. Yay. Ank. 1989, C: I, s: 445-457 arası.

BELGE : 187

Şah Kulu olayı:

(...) Bu haydutların başı Karabıyık adında birinin oğlu idi. O taraflarda pek çok olan Şah İsmail'in tutucu yandaşlarının başına geçerek, kendisine Şahkulu sanını vermişti. Lakin Osmanlılarca tehlikeli bir asi görüldüğünden "Şeytankulu" adı verilmiştir. Bayezid'in ayaklanmacılara karşı gönderdiği Anadolu Beylerbeyi'ni Şahkulu ansızın basarak ordusuyla birlikte mahvetti (1511 Şubat sonları, yahut Mart başları). (...) Ordunun yaklaşması haberi üzerine Şeytankulu takımı Kızılkaya boğazlarına çekildiler. Her taraftan duvar gibi büyük kayalarla çevrili olan bu vadi, bir yönden Karaman ile sınır olmasıyla veziriazam Karaman eyaletinde Şehzade Şehinşah'a ardıl olan kardeşi Alemşah'ın lalası Haydar Bey'e Kayseri Beyi ile ikibin kişi alarak dağın Karaman yönündeki çıkışlarını işgal etmesini buyurdu. Kendisiyle Şehzade Ahmet düşmanın diğer yanlarını kuşattılar. Bu garip kuşatmadan otuzsekiz gün sonra Şeytankulu kayalar arasından bir yol açarak yolunu kesen Haydar Bey takımını mahvetti ve Kayseri yolu üzerinden Sivas'a doğru kaçtı. (...) Ali Paşa Sarmısaklık köyü yakınında

düşmana yetişerek, cenge girişti ve pek şiddetli bir savaş oldu. (Ağustos 1511). Şeytankulu ile veziriazamın ikisinin de ölmesi üzerine savaş bitti. İki ordu dağıldı. (...) Teke ayaklanmacıları başsız kalarak Şah İsmail'in ülkesine doğru kaçmaya devam ettiler. Yolda bir Acem kervanını vurarak yağma ve binin üzerinde adam öldürdüler. Ölenlerden biri de Enbiya-name nazımı ve Tuğrayi'nin ünlü kasidesiyle aynı ölçüde kabul edilen bir kasidenin sahibi ve kendisine ikinci Sibeveyh sanını verdiren manzum bir sözdiziminin (nahv) yazarı İranlı en büyük bilginlerden Şeyh İbrahim Şebüsteri idi. Bağnazlar, Şeyhi, oğlunu gözü önünde öldürdükten sonra, kendisini de öldürdüler. Şah İsmail bu türlü olayları her ne kadar yandaşlarınca yapılmışsa da cezasız bırakamazdı. (...) Yemek hazırlamak için iki büyük kazan kaynattırdı. Teke bağnazlarının iki yeni reisi (biri Sultan öteki vezir adını alıyordu) huzuruna getirterek yasal efendileri Bayezid'e ayaklanmaları ve savunmasız kervanlar üzerindeki alçakça vahşiliklerini şiddetle yüzlerine vurdu. (...) Onları kaynar su dolu kazana attırdı. (...) Şah İsmail'in bu davranışında iki amacı vardı. Bir taraftan istiyordu ki henüz doğmakta olan hükümetine, kendisini iç kışkırtmalardan koruyacak son ve şiddetli bir darbe vursun, öte taraftan da uyruklarına başkaldıran yabancı asileri cezaya uğratmakla, onları örnek alacak kendi uyruğunu mutlaka korkutmaya yeter bir örnek ortaya koyuyordu. (...)

B. J. V. Hammer Purgstall - Osmanlı Devleti Tarihi, Üçdal Neşriyat, İst. 1984, C: IV, S: 1018-1024 arası.

BELGE : 188

Şah Kulu olayı:

(...) Anadolu ilinde ayak takımı Kızılbaşlara bağlı olanlardan Şeytan Kulu'nun çıkışı ve o zaman da Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa'nın yok oluşu.

(...) Sultan Ahmed Karaman iline hareket edip, yaradılışları karışıklığa eğilimli, zihinleri kuşkulu olmakla huzuru bozulup, hazinesinin kapılarını açarak, kılıç ehlini toplamıştır.

(...) Bir kardeşleri de Anadolu ilinin kollarından Teke sancağının valisi olan Korkut idi. (...) Sultan Ahmet... kapısı halkıyla kalkıp Saruhan ili merkezi Manisa kentine geldi. Çevre ve yakınlarda olan şehzadeler hareket ve ihtilal yapmakla, ülke il halkı ayağa kalkıp, meğer adı geçen Teke ilinde bir kötü bahtlı sapık varmış. Adına Şeytan Kulu derlenmiş. Bir mağarada kalır, kötülük yoluna gider, alçaklık merkezi bir dağlıkta yerleşmiş, bozgunculuk hazenasine sahip imiş, Şehzadelerin hareket ve ayaklanmalarını duyup, görür ki, ülke boş, koruyucu yok. Saltanat alanında kimse görünmez, süvari yok. Yaratılışında yöneticilik arzusu üstün görünür. Durmayıp, hemen çevresinde bulunan bozgunculârla kalkıp, ayaklandı. Şeytan'ın bayraklarını kaldırıp, sahtekâr İblis'in sancaklarını açtı. (...)

Şeytankulu kentlerde, kasaba ve köylerde, dağlarda ve obada her çeşit kötüler ve Türkmenler ve ne kadar levent ve kötü adam ve açıkgöz varsa, ayaklandırıp, Müslümarlarda bulundurdukları atları, katırları zorla yağmalayıp, zarar verip, bütün alçaklar ata bindirilip leventlerin bütün süvarileri ve haşereler, tam bir asker, emir ve tacdâr olup, o yanda ne kadar il ve ülke varsa hepsini vurup, mal ve mülk, vasıta ve ağırlıklarını yağmaladılar. Karşıkoyan ve inatçılık etmek isteyenleri, kinli ve ölüm saçan kılıçla vücutlarını yok ettiler. Az zamanda o ülkelere şah ve emir olup, birçok askerle ayaklanıp, baş kaldırdılar. Gelip karşılık vermek isteyenlere kahredici kuvvetle kaba ve büyük bir güçle vurup öldürdüler. Zulüm ve düşmanlık çıralarını yakıp, ülkeyi zulüm ve işkence ile doldurdular. (*)

(...) Ayaklanmacılar kalabalık bir topluluk olup, heybetli büyük bir dağ idiler. O ülkede sapıklık sancağı başkaldırıp. Anadolu'nun saltanat yeri olan Kütahya (**) kentine hareket ettiler. Sağ ve solda İslam ülkeleri halkına çeşitli zulüm ve düşmanlıklar yaptılar. Ülke baştan başa karışıp, işin sonunda saldırıları o ünlü kente olacağı sırada, beylerbeyi olan Karagöz Paşa da varlık boyu

(*) Sıradan bir eşkiya gibi göstermek için gereken çaba harcanıyor.
(**) Kütahya, Anadolu Beylerbeyliğinin merkezidir.

anlayış elbisesinden sıyrılmış, bilgi ve erdemliklerden uzak, ülke süslemeye liyakat ve hak kazanma olgunluk ve iyilikle olduğundan habersizdi. Adı geçen ayaklanmacıların kendilerine saldırılarını duyup, mümkün olduğu kadar o yanlardaki ordu ve askerlerinin bir kısmını toplayıp, aşırı gururundan düşmanı hafife alıp, onu zayıf ve hakir gördü. Kendi mağlup yandaşlarından Nokta diye bilinen bir cahili bunlara baş yapıp, Kızılbaşlara savaşa yolladı. O adam karacahilliğin ciminin noktası idi. Savaş işini kolay sanıp, ayaklanmacılara karşı çıktı.

(...) Savaş alanında bedenler, taşla dolu meydanlar gibiydi. İki yandan sayısız insan ölüleriyle, yeryüzünde kümeler ortaya çıktı. İşin sonunda ayaklanmacı topluluk ve taşkın gürup onlara üstün gelip, yolunu yitiren sapık kavim, bu yandan (Osmanlı) olan orduyu soyup, yendiler. Nokta savaş gereçlerini tutamayıp, yenildi. Kırılan gurup Karagöz Paşa'ya gelip arkalarından alçak, kötü yüzlü, hilekar düşman da erişerek, zorunlu olarak, cahil paşa onlarla buluşup, güç ve kuvvet sarfetmek gerekti. Kütahya kentinin önünde saf tutup, ikinci düşmanla karşı karşıya geldiler. (...) Karagöz Paşa meydanda tek başına kaldı. Hain düşmanlar erişip, paşayı hemen attan indirip, altın kılıcını, cevher ve değerli taşlarla süslü hançerini ve öteki pahası ağır alet ve takımlarını soydular. Kütahya kalesinin önünde büyük bir gösteriyle öldürdüler. (...)

Celâlzâde Mustafa - Selim-Nâme (Haz. A. Uğur - M. Çuhadar), Kültür Bak. Yay. Ank. 1990, s: 297-300 arası.

BELGE : 189

Nur Ali Halife olayı:

Durum böyle iken, yaşamı çirkin Kızılbaş katından halife sıfatıyla gelip Rum (Anadolu) ülkesinde oturan, Türkmenlerden ölümü hiçe sayan nice yandaşlar derleyen Nur Ali Halife adındaki sonu sapkınlık olan aşağılık, bu anlaşmazlığı ve bölünmeyi fırsat bilip, yirmi bin kadar cehennem suratlı asker derip, başkaldırma

yoluna girdi. Şebin Karahisar ve Niksar'dan yağma ve talana başlayıp Amasya tahtkentini ele geçirmek tasarısıyla ol yöreye yöneldi. Sultan Ahmed veziri olan Yularkısdı Sinan Paşa'yı kalabalık bir kuvvetle savunmada bulunmak üzere gönderdi. Ulu bir savaş sonunda Sinan Paşa sinini sada dönderdi yani, bugünkü deyimle bu savaşta sınan oldu. Bin bir zor ve zar ile tek başına kaçtı. Kızılbaş ise Tokat'a gelip ol uc üzerinde nice fitne tohumları saçtı. Çünkü o tarafın Türkü Kızılbaşa tutkun idiler. Ülke halkından çok sapkın o kötü görüşlülere katılarak bakımlı memleketi ayaklar altında çiğnediler.

Sultan Ahmed'in bu olayda da beceriksizliği kendini gösterecek, kapıkullarının onu istemeyerek yüz çevirmedeki direnişleri daha da kesinleşti. Hepsi de kırgın ve gönülleri dargın olup saçakları göklerde olan Divan'da çığrışıp dediler ki, vardıkça ülkenin durumu bozuluyor ve devlet temellerinden sarsılıyor. Nice kötü ve çirkin olaylar yayılıyor. Bir yandan yabancı saldırılar, bir yandan Padişahın oğulları arasındaki anlaşmazlık düzenin bozulmasına neden olmuştur. Bu bozukluğun düzelmesi sabırla olmaz.Bu büyük hasarın onarılıp düzeltilmesi savsaklama ve göz yummayla yürümez. Öyleki daha da beklenirse, her halde büyük fesatlıkların patlaması olasıdır. Sultan Ahmed'in durumu anlaşılmıştır. Hükmü altındaki zavallılar her yönde ezilmektedir. Rahat döşeğini boşa vermez ve padişahlık gereklerine eli ermez.

Fesadı önlemeye gücü yetmez
Talihi yar değil hükmü de geçmez.

Sultan Korkud gerçekte özellikleri, üstünlükleri sayılamayacak ölçüde bilim ve bilgelik alanında benzeri bulunmayan bir kişidir. Ama uğraş deminde yiğit ve padişahlık gelininin de eri değildir. Özellikle soyu kesilmiş olup yerine geçecek oğlu olmadığı için Osmanlı tahtının sahibi değildir. Bu sonsuza dek sürecek hanedanın yürümesi tahtın babadan oğula devredilmesine bağladır. Bu gerçeğin unutulması saltanatın çökmesi ve ülkenin yıkılması demektir.

Çünkü olmuştur o Şehzade kısır
Anı şah itmek dimek odur kusur
Saltanat Sultan Selim'in hakkıdır
Köle, özgür herkes onun kuludur

Gerçeği dile getiren sözleri, ulu tahtın ayakları dibinde sunulacak, Padişah hazretinin de çiçeklerle donatımlı gönlü Sultan Ahmed'ten yana olmaktan dönmüş bulunmakla, "Kamu kangı (hangi) yönde özün gösterdiyse ol bolsun. Askerin dileği neyse eyle olsun." deyip buyurdu. Vezirler gördüler ki, ülkeler atayan ulu Varlık, "Mülkü dilediğine verirsin" hükmüyle Hüdevendigâr hazretlerinin gönül hezinesin kilidini Sultan Selim hazretlerinin güçlü eline teslim edip, aydın gönlünde saltanat tahtına ol tac ve tahta layık olanı oturtmakla, değerlendirmek düşüncesi geçiyor, cümlesi, cihan halkının boyun eğdiği farmana uyarak o durağı yüce Şehzade'yi Padişah katından yazılan bir hükm-i hümayunla tahtı-kentine çağırmaya karar verdiler.

Hoca Sadettin Efendi - Tacü't - Tevarih (Haz. İ. Parmaksızoğlu), Kültür Bak. Yay. İst. 1979, CX IV, s: 84-85.

BELGE : 190

Nur Ali Halife olayı:

Bu durum üzerine Nur Ali adlı Kızılbaş da Karahisar ve Niksar yöresinde ortaya çıktı. Bu çöküş ve ihtilali görünce, yanına yirmibin adam ve savaşçı ile meydanın ölü yiğitleri olan soysuz Türk (Etrak) toplandı. Hemen Amasya üzerine yürüdü. Sultan Ahmet Han'ın veziri olan Yularkıstı Sinan Paşa'yı büyük bir kalabalık ile, bu kötülük (şer) sahiplerini defetmek için üzerlerine gönderdi. Savaşa girip, büyük bir çarpışmadan sonra, sıkı bir çaba üzere iken adı geçen Sinan Paşa tarafında bozulma oldu. Binlerce zor ve zar ile Şehzade tarafına kaçabildi. Kızılbaşlar da Tokat üzerine geldiler. Bu yörelerde fitne ve fesat tohumları saçtılar. Çünkü bu tarafların soysuz Türkmenleri, arsız ve akılsız insanları geniş mezhepli olup, çoğunluğu Kızılbaş idiler. Ülkenin

reâyasından (çiftçi-halk) pek çok dinsiz ve kötü düşüncelileri bir araya toplayarak, Osmanlı ülkesini darmadağınık ettiler.

S. M. Hemdemi Çelebi - Solak-Zâde Tarihi (Haz. V. Çabuk), Kültür Bak. yay. Ank. 1989, C: I, s: 461-462.

BELGE : 191

Nur Ali Halife (Nurettin) olayı ve Şah İsmail adına asker toplaması:

Bu sırada Şah İsmail, halifelerinden Nureddin adında biri, dinsizlik ve Kızılbaşlık mezhebine eğilim duyan Varsak, Avşarlu, Karamanlu, Turgutlu, Bozoklu, Tekelü, Hamüdlü Türkmenlerinden asker toplaması için Anadolu (Rum)'ya göndermişti. Nureddin'in çevresinde, yukarıda belirtilen Türkmen boylarından otuzbin kadar eşkıya toplandı. Bunlar Amasya, Tokat ve Sivas dolaylarını yağmaladılar. Bu bölgelerde oturan Türkmenler'den çoğu da Rafizilik ve dinsizliğe eğilimli olduğundan Nureddin'in askerine katıldılar. İş ciddileşti. Karşı koyanlar öldürülüp malları yağmalandı, evleri yakıldı.

Durumu öğrenen Sultan Ahmet, önce veziri Yularkıstı Sinan Paşa'yı yanında bulunan Anadolu askeriyle Nureddin'in üzerine gönderdi. Nureddin, Sinan Paşa'yı büyük bir yenilgiye uğrattı. (...)

Müneccimbaşı Ahmet Dede - Müneccimbaşı Tarihi (Sahaif-ül-Ahbar fi Vekayi-al-A'sar) (Haz. İ. Erünsal)- Tercüman Yay., C: II, s: 435-436.

BELGE : 192

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran öncesi hazırlığı ve Alevi kırımı:

(...) Padişah hazretleri Anadolu'da oturduğu zamanlar, Kızılbaşları denetlemek için il valilerine fermanlar göndermiş ve yedi yaşından yukarıda olanlardan, ne kadar iğrenç güruha ait varsa,

bütün eşkıyanın adlarını defter ettirmişti. Toplamı kırkbin olan bu sapıkların kimi öldürülmüş, kimi tutsak edilmişti.

S. M. Hemdemi Çelebi - Solak-Zâde Tarihi
(Haz: V. Çabuk), Kültür Bak. Yay. Ank. 1989, C: II; s: 16.

BELGE : 193

Yavuz Selim, Alevileri önceden belirleyip, tümünü öldürtüyor:

(...) Selim'in saray içinde düşündüğü ve hazırladığı Şii (Alevi/Kızılbaş) katliamı, tarihin -aşırı bir bağnazlığın sonuçlarını insanlığa göstermek için- üzerinde duracağı olaylardandır. Şurasını da hemen söylemeliyiz ki, o kadar kanlı bir manzarayı başka hiçbir Osmanlı padişahı tekrarlamamıştır. Dinsel düşünceler uğrunda kurban edilen mazlumların sayısı bakımından Osmanlı yazarlarının abartmış oldukları kabul edilmiş olsa bile, Selim'in buyurmuş olduğu büyük cinayet, Engizisyon ve Sen Bartelmi dehşetleriyle hakkıyla yarışabilir. Hayret edilecek bir araştırma - soruşturma yöntemi ortaya koymuş olduğu çağdaşlarınca söylenilen Selim, gerek Avrupa'da, gerek Asya'da Şii mezhebine bağlı olmakla suçlanılanların bir cedvelini düzenlettirmişti. Yedi yaşından yetmiş yaşına kadar böyle şüpheli olanların sayısı kırkbini buluyordu. Bunların hepsinin ya boynu vuruldu, yahut da ölünceye dek hapsedildiler. O müthiş ve kanlı savaşın nedenleri Engizisyon ve Sen Bartelmi toplu kırımlarını (katliam) doğuran nedenlere benzer. Öldürülenlerin sayısı Doğu tarihinde ancak -"Adil' sanıyla anımsanan Nişuruvan'ın saltanatı zamanını sonsuza kadar lekelemiş olan- ellibin Mazdekinin sayısıyla karşılaştırılabilir. İngiltere, İllirya, Buadise, Tuna kraliçeleri gibi kimi hükümdarların ülkelerini yabancı baskısından kurtarmak, Mitridat ve Jugurta gibi ötekilerinin de sarsılmış olan tahtlarını üzücü bir darbe ile güçlendirmek için başvurmuş oldukları kırımlar, ancak siyasal çekişmelerin zorunlu sonuçlarıydı. Bize daha yakın bir zamana ait olarak 1282 miladi tarihinde Sicilya'da bulunan Fransızların Paskalya

Günü akşama doğru okunan dua sırasında topluca öldürülmeleri de, yine o tip olaylardan sayılabilir. İslam arasında Babek ve Karamita mezhebi bağlılarından ordularca insanlar silahları ellerinde savaş meydanında telef oldular. Bağdat'ta, İsfahan'da Şiilerle Sünniler karşılıklı birbirini öldürdüler. Dımışk (Şam) da ise sur içerisinde bulunan İsmaililerin bir gün içinde tümünün öldürüldüğü görüldü. Lakin bu mezalim ne kadar müthiş olsa da, hiç olmazsa sınırlı bir çerçeve içerisinde belli kişiler üzerinde uygulanıyordu. Selim'in buyurmuş olduğu katliam öyle olmadı: Bu devletin birçok eyaletinde bütün bir kuşağın yaş ve cinsi ayrılmaksızın ölümüne neden oldu. Rafizilik mezhebini cesetler yığını altına gömmek bu merhametsiz müstebide nasip idi. Osmanlı yazarları ona -kırkbin kişiyi öldürtmüş olduğu için- "Adil" sanını vermişlerdir. Lakin daha hayret edilecek yanı şudur ki, nezdine gönderilmiş olan Hıristiyan elçileri de kimi hükümdarlarına gönderdikleri raporlarında hepsinde onu bu şanla anmış ve gayet acaib adaleti övmekten çekinmemişlerdir.

B. J. V. Hammer Purgstall - Osmanlı Devleti Tarihi, Üçdal Neşriyat, İst. 1984, C: IV, s: 1058-1059.

BELGE : 194

Yavuz'un Alevilerin "defterini yaptığı" ve "defterlerini dürdüğü":

Her şeyi bilen Sultan, o kavmin uşaklarını kısım kısım ve ad ad yazmak üzere ülkenin her yanına bilgin katipler gönderdiği, yedi yaşından yetmiş yaşına kadar olanların defterleri Divan'a getirilmek üzere buyuruldu. Getirilen defterlere nazaran, yaşlı, genç kırkbin kişi yazılmıştı. Ondan sonra her yörenin hakimlerine memurlar defterler getirdiler. Bunların gittikleri yerlerde kılıç kullanılarak öldürülenlerin sayısı kırkbini geçti.

Defterdar Ebu'l-Fadl Mehmet Efendi - Selimşâh-nâme, s: 65/a (*).

(*) Defterdar Mehmet Efendi yazdığı bu yapıtını I. Selim'e sunmuştur.

BELGE : 195

Yavuz'un Çaldıran Savaşı öncesi Alevi tesbiti ve kırımı:

Selim Han Acem ülkesine savaşa kesin karar verdiler. Ulemadan Kızılbaşlarla savaşmanın caiz olup olmadığına dair fetva vermelerini istediler. Ulema, Kızılbaşlarla yapılacak savaşın kafirlerle yapılacak savaşlardan daha üstün olduğunu bildirip, savaşın olurluluğuna oybirliğiyle karar verdiler. (...) önceden eyalet valilerinden tespit edilebilen kırkbin Kızılbaşın adlarını içeren defter geldi. Selim Han, hepsinin öldürülmesini buyurdu.

Müneccimbaşı Ahmet Dede - Müneccimbaşı Tarihi (Haz. İ. Erünsal)- Tercüman Yay. C: II, s: 456-457.

BELGE : 196

Yavuz'un Çaldıran Savaşı öncesi Alevi tesbiti ve kırımı:

Bundan önce ayağı uğurlu Padişah Rum diyarında yerleşmiş bulunan Kızılbaş tutkunlarını ve Alevi tavşanlarını araştırmak için ülke yöneticilerine uyulması gerekli buyruklar gönderip, yediden yetmişe varınca o yaramazlardan kimliği saptanan eşkıyanın adları defter olunub mutlu kapuya bildirilmesine ferman-ı hümayun çıkmıştı. Cihanda geçerli bu buyruk gereğince yöneticilerin araştırma ve taramalarıyla sayıları kırk bini bulan bunların kimi ortadan kaldırılıp, kimi de hapse attırıldı.

Hoca Sadettin Efendi - Tacü't - Tevarih (Haz. İ. Parmaksızoğlu)- Kültür Bak. Yay. İst. 1979, C: IV, s: 176.

BELGE : 197

Yavuz Selim'in Çaldıran Savaşı öncesi hazırlıkları:

İran şahlarından Akkoyunlu (Bayındırlı) zamanlarında saltanat dizgini bilgisizler eline düşüp, din ve şeriat işlemleri tümüyle bozulup, o ülkeler zulüm ve saltanat zincirini Erdebil soyundan Şeyh (Rahmet ona) soyundan Şeyh Haydar oğlu Şah İsmail'e nasip oldu. O, ülkeye bağımsız cihan şahı olunca, şahsına layık olan Acemlerin saltanatına sahip oldu. Büyük atalarının yoluna gidip, Ahmet'in açık şerini Muhammet'in mutluluk dostu yolu üzerine ayağı sabit olup, (ondan ayrılmayıp), kendinden önceki şeriat töreli sultanların yollarından çıkmayıp, İslamın eserlerini değiştirmemeliydi. Saltanat tahtına oturunca İblis şeytanın kötülükleriyle dost olmuş, kimi anlayışsız Türkler'le arkadaşlıkla biraraya gelip, sapıklık yoluna gitti. Bozguncu ve sapıkların yolu olan red ve inkâr sanatlarına inanarak zulüm ve sapıklık ülkesini bayındır kıldı. Hidayet kaynağı zaviyeleri, camileri hayvan ahırı yapıp, Peygamberin seçkin sahabelerine lânet ve kötü söz söylemekle batıl bir mezhep oluşturdu. Şia diye tanınan kötü yolu yaydılar. (...)

Kafirlerin sapık dinleri bellidir. Kafirin günahı yalnızca eşkoşma, bunların maksatları temiz dinin saf suyunu kirletmektir. Kafirin en büyük günahları alemlerin efendisinin peygamberliğini inkar, bunların sonu sapıklık olan niyetleri evrenin ulusunun mağara dostu olan dert ortağı arkadaşıyla diğer büyük sahabelerine hiç yoktan kin ve düşmanlıklarını ortaya atmalarıdır. Kafirin suçu Kuran'a karşıtlık, bunların en yüce maksatları mutluluk nitelikli apaçık dine karşıtlıktır. Kafirin en derin isteği İncil'in hükümlerini yaymak, bunların en büyük çabaları Kuran'ın ilkelerini bozmakta aşırılıktır. Kafirlerin umutları haç tertibini gözetmek, bunların istekleri sevgili peygamberin dinini bozup, küçümsemektir.

Madem ki o topluluk bu yola gidip, sapıklık yolundan dönüp, tövbe etmiyorlar. Her yönüyle kafirden daha kötü, bütün yönleriyle ateşe girecek olan günahkar facirlerden daha kötü ve sapıklardır, diye sözü açıklayınca, dinleyicilerde güç kalmayıp,

hepsi o yana hareket akıllıca ve uygundur, dediler. Kimi doğru düşünenler bu görüşü güzel bulup, işaretleri bu hususun, bilginler bilgininden sorulup, yüce dinin müftüsünden fetva alınması, biçiminde oldu. Bundan dolayı bu durumlar güçlendirilip, o tarihte Müslümanların müftüsü olan bilginden fetva istediler. Kurallı dinin sultanlarının yönelişlerinin o gurubun üzerine olmanın yasal olduğuna fetva verdiler.

Celâl-zâde Mustafa - Selim - Nâme (Haz. A. Uğur - M. Çuhadar), Kültür Bak. yay. Ank. 1990, s: 356-357.

BELGE : 198

Yavuz doğudaki Alevi halkın topraklarını Bitlisli Molla İdris yoluyla Kürt aşiretlerine dağıtıyor ve Kürt beyliklerini Osmanlı egemenliğine sokuyor:

Sıradağlar üzerinde başına buyruk dolaşmakta olan Kürt boyları tek başlarına yaşamaktan ve Tanrı'nın birliğinden başka hiç bir konuda anlaşamayarak sürekli biçimde birbirleriyle çatışmayı huy edinmiş bulunmaktaydılar. Ülkeleri, Kızılbaş yönetiminde olan Azerbaycan, Diyarbakır ve Bağdat arasında olmakla, bu denli anlaşmazlık yüzünden ve de aralarında dayanışma bulunmadığından, Kızılbaşa direnmeye güçleri yetmemişti. Böylece ister istemez ol sapkınlığa dolan şaşkınların yönetimine baş eğmişlerdi. Bu nedenle de çoğu yurt ve kaleleri Kızılbaş yetiştirmeleriyle dolmuş bulunup, para ve hutbe yaşamı kötü Kızılbaş adına okunur olmuştu. Ol temiz inançlı Sünnilerin bakımlı ülkeleri dinsizlik ve sapkınlık töreleriyle dolmuştu. Ülkeler açan, taht ve tacı tutan Sultan orda yerini Acem topraklarını ele geçirmek amacıyla Tebriz yöresinde kurduğu çeşitli esenli günlerde inançlarını koruyan ve de müctehid imamların mezhebinde kalmayı, Tanrının doğru yolu göstermesi sonucu başaran uzak görüşlüler, seçkin Padişahın şanlı gelişini, sonsuza dek mutlulukları ve esenlikleri bildirmişlerdi. Zaferlere örnek otağ-ı hümayuna karşıcı çıkıp kulluklarını belirtmekle Padişahın yakın ilgisini görmüşler ve lutuf ka-

pılarından kılıç kuşanmak, il ve yurt almakla öğünç ve sevinç bulmuşlardı. Ne var ki, çirkef Kızılbaş korkusunu kuşkulu yüreklerinde yaşatanlar, gönüllerindekini ortaya dökemeyenler, saklanacak köşelere çekilmişlerdi. Seçenek dinginlerini de Takdirin eline vermişlerdi. Oysa ki, yücelerden yüce Hünkârın atı ayağı tozunu, umutla bakan gözlerine sürme etmek isteği, gözlerinde parıldardı, bu nedenle Padişahın yüce varlığının gelişini bekler olup, gözlerini dört açmışlardı. Bunun içindir ki, daha önce de yazıldığı gibi Tebriz'den Rum'a dönüş buyurulduğu sırada, Padişahın lutufkâr ilgisini ve sonsuza dek sürecek olan Osman oğullarının devleti sevgisini gönlünde yaşatan, dindarların en hayırlısı, kötülükten sakınanların en seçkini parlak yazın sanatçıları arasında kalemi incelikle kullanmasını bilen, bilgileri öğretmede gönüller açan konuşmaları beceren, kutlu medresede müderris, Bitlis'in aydın soylu kişisi Molla İdris'i hizmette bulunmanın yakınlığıyla bu beylerin gönüllerini almak için Merend'ten Urmi ve Eşni yöresine göndermişti. Ona Diyarbakır'dan Malatya'ya varıncaya dek gerektiği biçimde ve sırasıyla yaklaştıra, uzlaştıra, beyleri Osmanlı devletinin üstün egemenliğine bağlama görevini vermişti. Molla aldığı görev gereğince uluğ buyruğun içeriğinde işin yürütülmesine var gücüyle girişmiş ve ilk önce Urmi ve Eşni beyinin ki, Baradost beylerinden sayılıyordu. Padişahın buyruğunu ona kabul ettirip boyun eğdirmişti. Ondan Soran meliki olan Şah Ali oğlu Emir Seyyid ile buluşup boynuna Padişahın egemenlik boyunduruğunu geçirdi. Erbil ilini o bölgedeki Kızılbaşlar elinden kurtarmak konusunda onu heveslendirip kışkırttı. İmadiye meliki olan Emin Seyfeddin ile oğlu Emir Sultan Hüseyin'i de bağlılık andı ve Padişahın göndereceği armağanlarla aldatıp devlete kazandırdı. Kızılbaş'a ortaya çıktığı ilk günden beri düşmanlık üzere olup Padişahın gayreti sonucu güzel bahtı emeline ulaşan Bohti beyleriyle de anlaşmalar yaparak eski boy kentleri ki, Cezire-i Ömeriye (Cizre)dir. Musul'a varınca Kızılbaş yetiştirmeleri elinden almak için muşallat eyledi. Sözü edilen dürüst görüşlü beyler, Kızılbaşın baskısından kurtulmaya ve cihanı gölgeleyen otağa bağlanmaya

bahane ararlarken bu güne sevinçler getiren haberlerin yayılışını görünce, Padişahın buyruğunu candan kabul edip bağlılık basamaklarını inançla çıkmaya başladılar. Kızılbaş yetiştirmelerini memleketlerinden uzaklaştırarak sapkınlık törelerini kaldırmaya giriştiler. Minber ve mescitlerini Padişahın adıyla donatıp, bağlılıklarını başlarını eğmekle gösterdiler. Ordan Hısnıkif (Hasankeyf) Siirt, Bitlis, Hizan yöresine geçip, ol il ve yurt beylerini de devlete bağlamaya ve onlardan yararlanma yoluna yöneldi. Felekleri andıran otağdan gönderilen fetihnameler ki, mektup yazılanlara birer istimaletnâme (afname - kurtuluş belgesi) içeriğindeydi, bunları iletip, kulak küpelerini hayırlı öğüt cevherleriyle bezedi. İstenildiği gibi boyun eğerlerse, Padişahın pek çok lutuflarının da kararlaştırılmış olduğunu onlara duyurdu. Onlar da aralarında görüşüp danıştıktan sonra büyük bir toplantı yapıp, melik ve beylerden adlı sanlı yirmi beş bey bir araya gelerek karar verdiler ki, bütün kalpleri ve temiz inançlarıyla aleme gölge salan Padişahın uğuruna çalışıp, kin besleyen düşmana baş eğmeyeler. Padişaha bağlılık yolundan özge yola gitmeyeler. Sözü edilen şanlı yirmi beş beyin en ünlülerinden biri Hasankeyf hakimi Melik Halil-i Eyyubi idi ki, Şah İsmail'in kızkardeşiyle evliydi. Aralarında akrabalık ve bu denli yakınlık varken bile, dededen atadan kalma Hasankeyf kalesini öteki kalelerle birlikte beş yıl boyunca kuşattırıp en sonunda bir tuzakla aldırıp onu da hapse attırmıştı. Memleketini de Çaldıran ovasında yiğitlik kösünü çaldıran gaziler kılıcıyla lokma lokma doğranan Ustaclu oğlu Mehmed Han'a vermişti. Ol kıyıcının Padişahın kılıcı ateşiyle tutuşup paralandığı günlerde kurtulmuş ve atadan kalma ülkesini geriye almak için bu yöreye gelmişti. Biri de Bitlis meliki Emir Sereffeddin'di ki, Tebriz seferinde Padişahın değerli eşiğini öpmekle başı yükselmiş ve armağanlarıyla üstünlük bulmuştu. Atadan kalma yurdu olan Bitlis ve çevresi yönetiminde bırakılmış, kılıç kuşatılarak ve altın topuzlu bayrak verilerek hükümetini temelden sağlamlaştırmıştı. Hizan meliki Emir Davud, Sason hakimi Ali Bey, Nemran hakimi

Abdal Bey, İzzettin Şir Bey oğlu Emir Melik Bey, İzzettin Şir Bey oğlu Emir Melik Abbasi ki, bunlar en ünlüleri idiler. Sözü edilen toplantıda bulunup biribirinin bağlılıkla düğümlenen sözlerini hoşnutluk duyan kulaklarıyla dinlemişlerdi.

Oradaydı büyük beylerin hepsi
İslam padişahına boyun eğdi

Ama kısaca bağlanışları böyle oldu ki, Padişahın görkemli kapısının beylerinden biri baş ve buğ olmak gerektir ki, bu çokluğu tek yöne yönelten durumda olup, konuyu derler gibi onları dağılmaktan tuta ve işi bilmez Kürtleri bir araya getire.

Bizde gayret de saygınlık da var
Arlanmaktayız bağlılığımızdan

Mollaya önerdiler ki, bu dilekleri yüce tahtın önüne ilete. Bağlılık koşullarını bütünüyle kabul ettikten sonra, her biri atadan kalma toprakları zorla ele geçirmiş olan düşmandan ve onun yoldaşları elinden kurtarmaya girişeler. Ellerinin altından çıkan, kaybedilen kale ve yurtlarını esenlik getiren kapının ve adalet durağı olan otağın uğuru ile açıp dinsizlik ve sapkınlık törelerini kökünden kazıyalar.

Padişahın devletine yüz döndürdüler
Ülkeyi düşmandan tek tek temizlediler
Çektiler öç kılıcın kovmaya düşmanı
Sapkınlık yapısın temelden devirdiler.

Bu arada Emir Şerefeddin ki, kalıt yoluyla Bitlis hakimi iken şeytanla dostluk kuran Kızılbaşın tuzak ve oyunu hükümetinden, buyruğundan olmuş, Allah'ın düşmanları elinde kalmıştı. Padişahın uğuru bereketiyle hiç zorluk çekmeden Bitlis'le çevresini Kızılbaş mütegallibelerinden (zorbalarından, derebeylerinden) kurtarmıştı. Bu yöre eski haklarıyla birlikte ona verildi. Kışın iyice bastırdığı şu sırada Muş ve Ahlat ovaları kar yığınlarıyla derin bir buz denizine dönmüş, evler, konaklar yığılan karlar arasında sıkışıp kalmıştı. Yiğit Kürtleri toplayıp daha önce Merend'te Padişahın ceza kılıcına uğrayan Kürt Halit Bey'in oğullarıyla üzerine

yüfüdü. Kar üzerine kilim ve yaygı yayıp, ayaklarına kayaklar bağlayıp ovayı aştı. Halid'in çocukları ve kardeşleri Hınıs'ta toplanmışlardı. O bölge hakimi olan Kızılbaşlar halifesi Şeref Beyin gelişinden haberdar olunca karşı çıkıp büyük bir savaş verdi. Uğraş günü üç kez saf bağlayıp en sonunda zafer, yüzünü Şeref Bey'den yana olan iş bilir yiğitlerin gözlerine döndürdü. Pis düşman kalabalığından bin kadar insan, kan denizinde boğulup kadın ve oğulları yağmacı Kürtlere oğlan ve cariye oldu. Eşya ve mallarıyla Şerefiler ordası doldu. Böylece bol toyumla geri Bitlis'e döndüler. Ama o kışın ayazını yemiş topluluktan iki yüz kadar adamın eli ayağı da soğuktan donup elden gitti.

Bu günlerde Melik Halil-i Eyyubi de kıyıcı Kızılbaşın ele getirdiği yetiştirmelerini yerleştirdiği atadan kalma ülkesinden Siirt ile çevresini kurtarmış, eski hükümet merkezi olan Hasankeyf kalesini de alma çabasına düşmüştü. Bunun için esenlikle gölgelenen duraktan bu işin çözümü için izin isteğinde bulunmuştu. Ama bu kalenin sağlam savunma dayanakları olduğundan isteği gerçekleşmedi. Bir süre daha, Kızılbaş adına burayı ele geçiren Ustaclu Han'ın kardeşi Süleyman Bey'in elinde kaldı. Sonra da Sultanın yıldızlar sayısınca askerinin desteğiyle kale alındı. Nitekim açıklaması pek yakında harfleri döktüren kalemle yapılacaktır.

Sason hakimi olan Ali Bey de Herzen memleketini gönlü dağlayan Kızılbaşın elinden kurtarıp kendisine kayırdı. Diyarbakır yöresindeki beylerden Ahmed Bey Zurki ki, seyyitlik ve şeriflik şanıyla başlar üstünde tutulur bir kimseydi. Atak kalesini ve Meyafarikin kentini çevresiyle adamlarından Kasım Bey de Eğil kalesini yöresiyle ele geçirip devletin düşmanlarını kırgınlığa uğrattılar. Her ikisinin de Diyarbakır'a yardımda beğenilen yararlıkları ve öğülen çabaları görülmüştür.

Cemşid Bey'in erliği, Padişahın zaferler yayan sancağını, Acem ülkesine yönelttiği günlerde devlet gibi karşılayıp, Karaman yöresinde yüce eşiği öperek bir an önce bağlılığını göstermiş

bu nedenle de Padişahın lutuflarıyla sevindirilmiş, alemleri bezeyen Sultanın ilgisini görmekle başı yükselmişti. Palu kalesini kılıç koyarak, güzel önlemler alarak Kızılbaş elinden kurtarmış ve parlak kılıçla çekişme ipini de kesip atmıştı. Böylece bu sağlam kaleden hakkı olmayanın hükmü kalkmış, çıkılması güç burçlarına da çağın hünkarının bağışladığı cihanı bezeyen sancağı çekilmişti. Bohti hakimi de Cizre ve Musul'u almakla bu yöreye çeşitli zararları ileten sapkın dinsizlerin tepelenmesiyle sonuca ulaşmıştı. O kıyıcıların mallarını talan etmekle de kazançlar derlemiş oldu. Soran hakimi Seyyid Bey, Erbil ile Kerkük topraklarını kıyıcılığı iş edinen Kızılbaşlardan alıp, kılıcın yalmanıyla pis varlıkları çalılıklarını biçip ülkenin eteklerini acıtıcı dikenlerinden temizlemiş, hutbe ve parayı Padişahın adına özgü eylemişti. Melek Bey ise, Ahtemir adasını ki, Vustan toprakları yalısındadır, ele getirdi. Kızılbaşın ad ve sanını ol aradan götürdü.

Bu arada Diyarbakır'ın önde gelenleri, öğülmekte olan Molla'nın öğütleriyle cihan padişahına bağlılık duygularını bildirip, çirkinliklerle dolu Kızılbaşı ol göklere yükselten kaleden çıkardılar. Ustaclu Mehmed Han'ın adamlarını atadığı aşağılıkları öldürüp mallarını yağma ettiler. Ol dinsizler elinden çektikleri zulüm ve kıyıcılık elemin acısın, Padişahın bereketi uğuruyla giderip bi'dat dikenlerini kökleyib attılar ve kaleyi korumaya çalıştılar. O uluğ kalenin koruculuğunda olan beyler, komşuluk hakkını gözedip, bakımı ve korunması işini, gereği gibi yürütmeye giriştiler. Sözü edilen beyler, cihanı bezeyen Sultanın kapısına bağlılık mektupları gönderip iyi dileklerini, boyun eğdiklerini ve de kaleyi kolladıklarını bildirdiler. Padişahın tasarı dizginlerinin ikinci kez Acem diyarına yönelmesini dilediler. Onun huzur veren gölgesinde, devleti yönetiminde yarar bulacaklarını yakarmalarla açıkladılar. Yakarı mektupları Molla İdris'in aracılığıyla Amasya'da mutlu Kapıya ulaşacak, daha önce anlatıldığı gibi değerli hükümler yazılıp, istimaletnâmeleriyle birlikte beylere gönderilmişti, Padişah ilk yazın ulu otağını Azerbaycan ülkesinde kuracağını, adalet ve hakkı gözeten döşekleri sözü edilen yöre halkına sereceğini

bildiren devlet getiren menşurlarla onlara duyurmuştu. Güzel hatlarla kalem koşturan yazıcılar eliyle yöre beylerinin gönüllerini alan katından kuşku tozları da böylece silinmişti. Sözü edilen ferman değerindeki menşurlar gerekli etkiyi yapsın diye Molla İdris eliyle dağıtıldı. Molla'ya da bir alkış mektubu yazdırılarak değeri yükseltildi. Bundan sonraki gelişmeleri Padişah katına duyurması bildirildi ve gönderilen armağanlarla gönül yuvası onarıldı.

Hoca Sadettin Efendi - Tacü't - Tevarih (Haz. İ. Parmaksızoğlu)- Kültür Bak. Yay. İst. 1979, C: IV, s: 246-251 arası.

BELGE: 199

Yavuz Selim Alevi - Kızılbaşların mal ve mülklerini devlet yanlısı Sünni ve Sünni - Şafii Kürtlere dağıtıyor:

Selim'in Çaldıran savaşından sonra Diyarbakır'ı alması üzerine, Süphan Bey de zorlu güçleriyle Çabakçur'u Aykutoğlu'nun elinden, Ağcakale'yi de Mansur Bey'in elinden aldı. Bunlardan başka, Zak ve Menşkurt bucaklarını da Kızılbaş Kadir Bey'in elinden aldı. Bütün bunlardan sonra iki kardeş, ili kendi aralarında bölüştüler. Çabakçur ve ona bağlı yerler Süphan Bey'in, ildeki diğer kaleler de Sultan Ahmet Bey'in payına düştü. (...) Cimşit Bey, Sultan Selim Han'ın tahtına bağlılık ve saygılarını bildiren Kürdistan Beyleri arasında kendisi de bulunduğu için, Sultan kendisine Palo ilini alması için değerli yardımlarda bulundu. Palo'nun o zamanki yöneticisi ise Türkmen Arapşah adında birisiydi. Cimşit Bey bu görevi yerine getirdi ve özel güçleri ile bu Kızılbaş topluluğuna karşı defalarca savaştı.

Şeref Han - Şerefname (Çev. M. Emin Bozarslan), Ant. Yay. C: I, s: 211, 287.

BELGE : 200

Bozoklu Celâl olayı:

Padişah hazretleri, Anadolu'yu tümüyle denetleyerek, Kızılbaş oldukları kesin olan başların büyük bir kısmını kılıç lokması durumuna gitirmişti. O günlerde Celâli adlı bir mülhid (din sapkını), sapıklar listesinin başı idi. Kendisini mecnunluğa vurarak, Abdal kisvesine girip, başına toplanan eşkıya ile Bozok'tan Tokat semtine kaçmış bulunuyordu. O yörenin adamları, fesat ehli Celâliye, Allahın meczubudur diyerek ilgi göstermişlerdi. Nice levent eşkıyası da başına toplanarak, gizli konuşmalar ve şeytani dernekler düzenlemeye başladılar.

O da: "Mehdi bu mağaradan ortaya çıksa gerektir ve ben onu beklemekteyim" diye kimi yalan sözler ile insanların kalblerini kandırmaya, böylece gittikçe topluluğunu çoğaltmaya ve karışıklık ortamını da oluşturmaya çalışmakta idi. Sonunda, "Mehdi Benim" demeye başladı. O, yaya ve atlı olarak yirmibinin üzerinde adam, o talihsizin yanına toplanmışlardı. Çevredeki köy ve kasabaların halkına saldırı ve kötülük yaptığı haberi, yüce padişah katına bildirildi. Yavuz Sultan Selim, hemen Ferhat Paşa'ya vezirlik vererek, savaşçı askerlerle birlikte, yanına beylerden de kimi yarar kimseleri koşup, karıştırıcı Celâli'nin üzerine gönderdi. Kendileri de izzet ve ikbal ile ivedilikle İstanbul tarafına hareket etti. Kötü işler işleyen Celâli, gelişmeleri öğrenince, karara gücü kalmadı. Kızılbaş ülkesine kaçmak isteğiyle, Sivas yönüne ivedilikle gitti. Bu sırada Dulkadir egemeni olan Şehsüveroğlu Ali Bey, o sınırlara yakın olmakla, Ferhat Paşa'nın gelip yetişmesini beklerse, alçak düşmanların kurtuluş yoluna ulaşacağını gördü. Hemen yanında bulunan Türkmen yiğitleriyle hareket ederek, Akşehir yakınlarında ardlarından yetişti. Topluluklarını perişan ettikten sonra, kendisini canlı olarak tutup her parçasını kulağı kadar küçülttü. (...)

S. M. Hemdemi Çelebi - Solak - Zâde Tarihi (Haz: V. Çabuk), Kültür Bak. Yay. Ank. 1989, C: II, s: 88.

BELGE : 201

Bozoklu Celâl olayı:

Sultan Selim'in orduları 1518 ve 1519 yıllarında Asya'da Celâli (Celâl) adında, yeni bir mezhep kurmak isteyen bir kişinin çıkardığı ayaklanma ile uğraştı. Bu yıl önce Suriye'de Hânuûş adında bir Arap şeyhinin ayaklanması başarıyla bastırıldığı gibi, Celâli ayaklanması da o çabuklukla bastırıldı. Tutucu Arap şeyhi Baalbek dolaylarında İskender Paşa, Güzelce Kaasım Paşa, Trablus, Hama ve Dımışk valisi Birdi Gazali komutalarındaki bağlaşık güçler tarafından yenilgiye uğratılarak başı Edirne'ye gönderilmişti. Berikine gelince, bu adam yandaşlarıyla birlikte Tokat yakınlarında Turhal denilen yerde bir mağara içinde bulunur ve Mesih'in oraya gelmesini beklediğini söylerdi. Veziriazam o sırada Fırat kıyılarında Doğu illerini İranlılara karşı korumakla uğraştığından, Selim, Rumeli Beylerbeyi Ferhat Paşa'yı bu yeni mezhebin ortadan kaldırılmasıyla görevlendirdi. Dulkadırlı Beyi Şehsuvaroğlu dahi bunların üzerine yürüyerek, Elbistan'dan Sivas sınırına kadar izledi. Celalilerin Karahisar üzerine çekilmesi ve Ferhat Paşa'nın Ankara üzerine yürüyüşü sırasında Şehsüvar ayaklanmacıları yakalayarak tam anlamıyla yenilgiye uğrattı. Lakin bu başarı Ferhat Paşa'nın yok edilmesi mümkün olmayacak bir suretle düşmanlığını kazanmasına neden oldu.

B. J. V. Hammer Purgstall - Osmanlı Devleti Tarihi, Üçdal Neşriyat, İst. 1984, C: IV, s: 1168-1169,

BELGE : 202

Bozoklu Celâl olayı:

Bu yıl içinde Anadolu'da, Bozok ilinde Celâl adlı kalenderi eğilimli bir mülhid (din sapkını) ortaya çıktı. Çevresine topladığı eşkıya kesimiyle Tokad'a varıp, Turhal kalesi yakınlarındaki bir mağarada çalışmalarını sürdürdü. Bu bölgenin halkı Rafiziliğe ve sapıklığa eğilimleri olduğundan bu sorunu gizli tuttular. Celâl'in çevresinde toplanan eşkıyanın sayısı günden güne arttı.

Celal çevresinde toplanan eşkıya ve Kızılbaş kesimine "Mehdi bu mağarada çıkacaktır. Ben de onu beklemekteyim" diyordu. Bir zaman sonra sahib-i zaman olan Mehdi benim demeye başladı. Bu sırada çevresinde toplananların sayısı da yirmi bini bulmuştu.

Bu bölgeyi korumakla görevli olan askerler, Celal'in önünden kaçıp gizlenmekten başka bir şey yapamıyorlardı. Durumu birçok kez Sultan'a bildirdiler. Bunun üzerine Selim Han, Rumeli Beylerbeyi Ferhat Paşa'yı, vezirlik verdikten sonra eşkıya sorununu çözmeyle görevlendirdi. Kendileri de İstanbul'a hareket ettiler.

Celal, Ferhat Paşa'nın ivedilikle üzerine gelmekte olduğunu duyunca karşı koyamayacağını anlayıp Turhal ve Zile'den Artıkbad (Artova) ve Sivas'a kaçtı. Şehsuvaroğlu Ali Bey yanında bir miktar Türkmen askeri alıp Elbistan'dan çıktı ve Celal'in peşine düştü. Sivas'a varınca, Ferhat Paşa'nın henüz Engürü'ye (Ankara) vardığını öğrendi. Ferhat Paşa'nın gelmesi için bekleyecek olursa Şarki Karahisar'da bulunan Celal'in kaçıp kurtulacağını ve fırsatın elden gideceğini düşünüp hemen izlemeye koyuldu. Gece-gündüz yol alıp Celal'e Akşehir dolayında yetişti. Şiddetli bir savaş oldu. Celal savaş alanından kaçtıysa da Ali Bey izletip, yakalattı. Celal ve adamları öldürüldü. Çocukları ve karıları tutsak edildi. Ali Bey Celal'in başını Sultan'a gönderdi. (...)

Müneccimbaşı Ahmet Dede - Müneccimbaşı Tarihi (İ. Erünsal), Tercüman Yay. C: II, s: 498-499.

BELGE : 203

Bozoklu Celâl olayı:

(...) Anadolu vilayetinin genel bir denetimden geçirilmesine ferman olunmuş, Kızılbaşa yandaş oldukları saptanan büyük bir kalabalık ortadan kaldırılmıştı. Takiyye ile gizlenenlerin de tutumları müfettişlerin izlemeleri sonunda bir işe yaramamış, kökleri kazınmıştı. O günlerde Celal adında işi kötü bir dinsiz ki, sapkınlar defterinin en başında yazılıydı. Abdallar giysilerine bürü-

nüp yurdu ve eşkıya olan Bozok'tan Tokat yöresine kaçmış ve Turhal kalesi yakınlarında bir mağaraya gizlenmişti. O diyar halkı tümüyle rafazaya yatkın olduğundan o müfsidin gelişini öğrenerek, meczub-i ilahi'dir deyib ona yöneldiler. Nice işsiz güçsüz levend mağaraya gidip gizli konuşmalarla şeytanca tasarılar düzmeye başladılar. Mehdi bu mağaradan çıksa gerektir ve ben onu beklemekle görevlendirildim deyip kimi uydurma sözler söyleyip hile tuzaklarıyla cahil gönülleri Deccal gibi tava getirdi. Yandaşları arttıkça da gizli tuttuğu fesatlık tasarılarını ortaya döktü. Vardıkça çevresinde toplananlar arttı. Gücü belirlendikçe bu kez Mehdi benim demeye başlayıp yirmi binden artık yaya ve atlı ol uğursuzun etrafını aldı. Bunun üzerine yöre sipahileri ve beyleri, beylerbeyileri yanına derilüb, kendilerini korumaktan gayri bir iş edemediler. Devlet kapısına ard ardına ulaklar gönderip o yaramaz kalabalığın ne denli güçlendiğini ve saldırganlıklarını bildirdiler. Bu tehlikeli durum bütün açıklığıyla yücelik ve ululuk durağına bildirilince, Padişahın gazabı ocakları tutuştu. Rumeli beylerbeyisi olan Ferhad Paşa'ya vezirlik hil'atı giydirerek zaferleri gölge edinen orduya baş eyledi ve hızla giden askerlerle birlikte yola çıkardı. Kendisi de devletle ve sür'atle İstanbul'a döndü. Boyu devrilesice Celal, muzaffer ordunun üstüne hızla gelmekte olduğunu öğrenince direnmeye gücü kalmayıp, Turhal'dan Zile, Artukabad üzerinden Sivas tarafına korku içinde kaçtı. Şehsüvar oğlu Ali Bey ok ve yay yarışçıları Türkmen atlılarıyla Elbistan'dan kalkıp o yere batasıcaları kovaladı. Sivas sınırına vardıkta Ferhad Paşa'nın Ankara'ya ulaşmış olduğunu işitti. Yoldan çıkmış Celal'in Karahisar'da bulunduğunu öğrenince, gördüki Ferhad Paşa'nın gelişini beklerse yılgın düşman kurtuluş yoluna çıkar. Onun için bir an bile durmayıp eşya, yük ve ağırlıklarını yerinde bırakıp, tüm baskını itmeye niyetlendi. Gayret kuşağını beline sarıp, gece ile sel gibi ol aşıklar üzerine çullandı. Kuşluk vakti Akşehir yöresinde topluluklarına çattı. Tekbir gülbangi ile yedi kat göğün kulağını çınlattı. Celali kanı ile kılıçlarını cilalayıp, savaş, uğraş oyunla-

rına girdi. Bir yandan yağmur gibi yağan oklar, öte yandan atlıların kabarttıkları tozlar, ol günleri karanmış olanlara göz açtırmayıp aydın günlerini karaya ve umutları gözlerini şaşkına çevirdiler. Ok can yağmasına, ecel taciri ölü toplamasına girişince, Celalilere kahir yüzü keder aynasında kendini gösterdi. Savaş alanı ölenlerin kanıyla doldu. Celal bu beklenmedik gelişmeyi izlerken donup kaldı. Savaş alanından çakal örneği kaçtı. Cenk alaylarını paralayan aslan yani, Tanrının koçu Şehsüvar oğlu Ali Bey o bahtı kararanın uğraş alanından kaçtığın anlıyacak, bir an bile durmayıp kendisi ardına düşüp Tanrının desteğiyle o kaçağı canlı tutup parçaladı. Böylece adaletli Padişahın özündeki hakkını ödemiş oldu. Bu aşağılıkların ise kadınlarını tutsak ettiler, erlerini kılıçtan geçirdiler.

Dize-Hayrile andırdı güzel adın cihanda işte

O bahtsızın kuru sevdayla eğninde dolaşan başını kestirip Padişah otağına göndermekle Sultanın lutuflarına değer vermelerine,bağışlarına ve de alkışlarına erdi.

Ferhad Paşa da durumu olduğu gibi mutluluklar dağıtan kapıya bildirdi. Padişahın yeni buyruğu gelinceye dek Karaman'ın Eğecek yaylağında bekledi. Ama Şehsüvar oğlu Ali Bey'e bu başarısından ötürü haset edip Tanrının rahmeti ve hoşnutluğu ona olsun, cennetmekan Sultan Süleyman Han devrinde öcünü alma fırsatını buldu ve o hanedanın bütünüyle ortadan kalkmasında işi eden başlıca kişi oldu.

Hoca Sadettin Efendi - Tâcü't - Tevarih (Haz. İ. Parmaksızoğlu), Kültür Bak. Yay. İst. 1979, C: IV, s: 347-349 arası.

BELGE : 204

Kanuni Süleyman dönemi Alevi/Türkmen ayaklanmaları (Süklün Koca, Baba Zünnun, Domuz Oğlan, Beyce, Veli Halife, Kalender Çelebi, İnciryemez ve Seydi olayları):

Sülünoğlu Koca ile Zünnunoğlu Ayaklanması

Yıl 932 (1525-26). Dinin koruyucusu saadetli padişah, muzaffer İslâm askeri ile bir süre kâfir ülkelerini talan ve yakıp yıkma işleriyle uğraşırken Bozok Türkmenlerinden adları geçen eşkıya ayaklanıp önce o bölgede görevli olan Muslihüddin adındaki kadıyı, bunun kâtibi Mehmet'i ve Hersekzade Ahmet Paşa'nın oğlu Sancakbeyi Mustafa Bey'i öldürdüler. Sivas vilayetine saldırarak reayanın mal ve yiyeceğini yağmaya ve yakıp yıkmaya başladılar. Ayaklanmanın nedenini rahmetli Ali Efendi "Tarih"inde şöyle anlatır:

Adı geçen Sülün'ün tasarrufunda olan mezraya iki yüz akçe vergi yazarlar. Her ne kadar o bu paradan yüz akçesinin bağışlanmasını ve yalnız yüzünün alınmasını rica ederse de dinlemezler. Sülünoğlu ise isteğinde direnir. En sonunda öfkelenen görevliler, Sülünoğlu'nun adamlarından birini yakalayıp uzun sakalını keserler ve işkence ederler. Rica ve yakarmaları kabul olunmadığından başka böyle bir ihanete de uğrarlar. İşte bu yüzden ayaklanıp kendilerine bağlanıp katılmayanları öldürürler ve mallarını yağma ederler.

Tanrı hikmetidir ki, düşman avcısı padişah sapkın kral ile savaşa tutuştuğu gün, karaman Beylerbeyi Hürrem Paşa eşkıya üzerine saldırıya geçmişti. İskender Paşa'nın oğlu olan Hürrem Paşa çok çalışkan ve neşeli, devletin gücüne inanmış, gururlu bir çelebi adam idi. Ancak bu saldırıda acele etti. Gerçi çevredeki beylere durumu bildirmiş ve kendisiyle işbirliği yapmalarını istemişti. Ama onların gelmelerini beklemesi gerekirken sabredemeyip eşkıya üzerine vakitsiz saldırıya geçti. Bu yüzden kendisi ile İçel Sancakbeyi Bostancı Ali Bey, Kayseri Hakimi Behram Bey, tımar ve zeamet sahiplerinden birçoğu ya şehit oldular, ya da düşman eline tutsak düştüler.

Bunun üzerine eşkıyaya karşı yeniden bir kuvvet düzenlendi. Rumeli Beylerbeyi Hüseyin Paşa tüm Zülkadir askeri ve Maraş hakimi Mahmut Bey ile Sivas'ta dernek üzere iken Malatya Sancakbeyi Yularkıstı oğlu İskender Bey bin kadar adam ile eşkı-

yayı gözetlemeye gönderildi. İskender Bey kendine göre bir plan kurar. Önce sipahileri pusuya yatırır ve kendisi adamları ile eşkıyaya yaklaşıp onları pusuya çekmeye çalışır. Meğer kendisinin pusuya yatırmış olduğu askerler bu arada sebepsiz yere korkuya düşerek kaçıp gitmişler. İskender bey ise bundan habersiz düşmana yaklaşıp manevralarla onları pusuya doğru çeker. Ama pusu yerinde kimseler kalmamış. Bu durum içinde dört yüzü aşkın seçkin adamı orada telef olur. Bu olaydan sonra Rumeli Beylerbeyi Hüseyin Paşa, benzerleri arasından yükselmek amacı ile, Adana Hakimi Piri Bey'in öğütlerine kulak asmayarak, sözü geçen eşkıya üzerine yürüdü. Bir yandan kendisi, öte yandan Piri Bey o kadar büyük bir savaş verdiler ki daha korkuncu tasarlanamazdı. Düşmandan bini aşkın atlı ve yaya telef oldu. Asilerin başı olan Zunnun dedikleri bahtsız da o sırada can verdi. Bütün eşyası ağırlıkları, çadır ve otağları alındı. Bununla beraber kaçabilen imansızlar toplanıp gece yarısı Hüseyin Paşa ve Piri Bey'in üzerine hınçla saldırdılar ve onları dağıtıp perişan ettiler. Hüseyin Paşa yaralı olarak Sivas'a geldiği zaman öldü. Bu sırada Diyarbakır Beylerbeyi Hüsrev Paşa, şahin gibi zafer kanatlarını açıp yetişti ve Rüstem yaradılışlı Kürt yiğitleri ile öyle bir savaşa tutuştu ki buna gökteki büyük melekler takdirle alkış tuttular. Böylece eşkıyadan tek bir insan kurtulamayıp tümü birden Müslüman kılıçlarına lokma oldular. Elde edilen sonuç İstanbul'a bildirildikte herkesin yerli yerine dönmesi ferman buyuruldu.

Domuz Oğlan ile Beyce'nin Ayaklanmaları ve Yakalanmaları:

Cemaziyülevvel 932 (13, II - 14, III, 1526). Adana sancağının Berendi bucağında Domuzoğlan ve Tarsus sancağının Ulaş nahiyesinde Beyce adlarında, ortadan kaldırılmaları gereken kimseler, beş, altı yüz eşkıya ile ayaklanarak yağma ve çapul bayrağını kaldırdılar. Adana valisi yukarıda adı geçen Piri Bey'in sancağındaki yiğitler eliyle bunların kötülük bulaşmış vücutları yeryüzünden sökülüp atıldı.

Mustafa Oğlu Veli Halife'nin Ayaklanması ve Öldürülmesi:

Yıl 932 (1525 - 1526). Adana sancağına bağlı Karaisalı cemaatından Rafiziliği ve Tanr:'nın birliğini inkâr etmesi ile tanınan Veli Helife, İran Şahının "halifesi" sanını taşıdığından, birçok hayırsız kimseler çevresine toplandı. Bunların başında Tarsus kasabası üzerine yürüdü ve buranın sancakbeyi ile savaşa tutuştu. Sonunda, kasabanın sokaklarında sıkıştırıldı. Tam bu sırada, yukarıda adı geçen sancakbeyi Piri Bey yetişip düşmana göz açtırmadı. Gerçi her iki yandan da çok insan kırıldı, ama sonunda eşkıya bozguna uğratılıp tümü kılıçtan geçirildi.

Hayırsız Kalenderoğlu'nun Ayaklanması ve Ortadan Kaldırılması

Yıl 632 (1525-1526) Kalender, Hacı Bektaş-ı Veli'nin torunlarındandır. Yani Hacı Bektaş-ı Veli'nin Kadıncık Ana'dan burnu kanı damlasıyla doğma öz oğlu olan Habib Efendi'nin soyundan gelmedir. Onların inançlarına göre Kalender'in babası İskender, İskender'in babası Balım Sultan, bunun babası Resul Çelebi, bunun da babası Habip Efendidir. Balım Sultan yüksek keramete erişmiş bir kişi idi. Rahmetli Ali Efendi Tarjh'inde güvenilir kaynaklara dayanarak şöyle yazmaktadır:

Şah İsmail ortaya çıkıp Mehmet Han'ın oğlu Sultan Bayezıd zamanında Anadolu'ya gelerek Hacı Bektaş Veli'nin mübarek mezarı yakınında konaklar. Bu sırada Hacı Bektaş düşüne girer ve ona der ki "oğlan, gerisin geriye git, yoksa seni fena ederim." Bu uyarı üzerine Şah İsmail geri dönüp Azerbaycan'a gitmiştir.

Adı geçen Kalender Şah o kadar güç ve itibar kazandı, o kadar kalabalık bir topluluğun başı oldu ki, böylesi şimdiye dek hiçbir asiye nasip olmuş değildi. Işık ve Abdal diye anılan ne kadar inancı ve eylemi bozuk kimseler var idiyse yanında toplanıp yirmi, otuz bin kadar eşkıyadan oluşan büyük bir çete meydana geldi, ister istemez bunların yakalanmaları için sadrazam ve başkomutan İbrahim Paşa görevlendirildi. İbrahim Paşa üç bin yeniçeri

ve iki bin sipahi ile Üsküdar yakasına geçti ve düşman üzerine yola koyuldu. Aksaray sancağına varınca Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa ve Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşa eyaletlerindeki tımar ve zeamet sahipleri ve komutanlarla eşkıya üzerine gönderildiler. Bunlar Cincilfe denilen yerde eşkıya ile karşılaştılar. Fakat çarpışmada eşkıya üstün geldi ve İslâm askeri yenildi. Hatta yukarıda adı geçen Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşa, Alaiye Beyi Sinan Bey, Amasya Beyi Koçi Bey, Birecik Beyi Mustafa Bey, Anadolu Tımar Defterdarı Nuh ve Karaman Defter Kethüdası Şeyh Mehmet şehit düşenler arasında idiler. Başkomutan bu korkunç haberi duyunca hiç vakit kaybetmeden geceyi gündüze katarak hızla düşman üzerine yürüdü. Elbistan dolaylarına varınca tamamlayıcı bilgiler de alındı. Bu sırada Karaman Beylerbeyliğine Koca İbrahim Paşa oğlu İsa Bey atandı ve öteki boş orunlar da hakkı olanlara verildi. Başkomutan ayrıca, şimdiye kadar hiçbir serdarın aklına gelmemiş olan çok yerinde bir karar daha verdi. Önceki çatışmada bozguna uğrayan askerden tek bir erin bile ordusuna katılmasını yasakladı. Şayet gelen olursa onu yakalayıp divan önüne çıkarana ödüllerle rütbe ve ödenek artırımı vaadinde bulundu. Yakalanıp getirilenlerin de yenilgi üzerine konuşurlarsa asker arasında bir karışıklığa yol açmasın diye, idam olunmalarını emretti. Beylerbeylerin kalabalık askerlerinden yararlanmayı bir yana bırakarak, sadece kapıkulu birlikleri ile yetindi. Bundan başka yine çok yerinde bir tedbir daha aldı. Zülkadir takımının boy beyleri diye anılan ünlü kişilerin gönlünü kazandı ve onların kendi soylarından olan Türkmen eşkıyasını ötekilerden ayırmaya çalışmalarını sağladı. Bu uğurda hiçbir fedakarlıktan kaçınmadı ve ne isterlerse hepsini yerine getireceğine söz verdi. Gerçekten de Türkmenler arasında birçok küskünler vardı. Çünkü Türkmen vilayeti Osmanlı padişahı tarafından feth edildiği zaman çok kimselerin tımarları ellerinden alınmış ve bunlar padişah haslarına eklenmişti. Çoğunun sapık inançlı Kalender'in eşkıyalarına katılmaları bu yüzden olmuştu. İşbilir paşa, onur kaftanları ve daha birçok bağışlarla boy beylerinin yüzünü güldürünce bunlar, Zülkadir

Türkmenlerini Kalender'in kuvvetlerinden ayırmayı üzerlerine aldılar. Gerçekten de, dediklerinden daha çok sayıda Zülkadirlinin Kalender'e hizmetten yüz çevirmelerini sağladılar. Bu hâl hayırsızlar derneğinin çözülmesine etken oldu. Birçok bölükleri, geceleyin çekip gittiler ve serseri Kalender'in elinde ancak birkaç hayırsız eşkıya kaldı. Aldığı haberlerden durumun gerçekten böyle olduğu fikrine varan paşa,saray çeşnigirlerinden Bilâl Mehmet Ağa ve Deli Pervane adıyla tanınan iki akıllı eşkıya avcısını seçti ve bunları beş yüz kadar seçkin yiğit ile birlikte düşmanın üzerine yolladı. Tanrı'nın yardımı ile bu kuvvet, mübarek ramazanın yirmi ikisine rastlayan cuma günü Başsaz denilen yaylakta düşmana baskın yaptı ve eşkıyayı perişan etti. Kalender'in başı kesildi ve Zülkadirli bey oğullarından Veli Dündar'ın kellesi ile beraber terkilere asıldı. Tüm silah ve eşyaları alındı. Tersine dönmüş sancakları da İstanbul'a gönderildi.

Başarısının karşılığı olmak üzere serdar, altın işlemeli kılıç, onur kaftanı, mücevher ve daha birçok armağanlarla ödüllendirildi.

Bilginler Sınıfından Kabız Adlı Cahilin İddiası ve Hakkından Gelinmesi:

Olay 8 Safer 934 (4, XI, 1527) tarihinde geçmiştir. Adı söylenen Kabız sefahatla, yasalara ve ahlaka aykırı davranışlarla gün geçirir, birçok göz boyayıcı iddialarla Hazret-i İsa'yı Peygamberimizden üstün göstererek yüceltir, meyhaneleri dolaşarak halkı sapkınlığa yöneltmeye çalışırdı. Bu halini gören bazı inançta hoş görüye yer vermeyen gayretli bilginler onu alarak padişah divanına getirdiler. Sadrazam İbrahim Paşa bu işi zamanın Rumeli Kazaskeri Fenarîzade Muhiddin Efendi ve Anadolu kasazkeri Molla Kadiri Efendi'ye havale etti. Fakat her ikisi de yüksek mevkileri ile pek ilgilenmedikleri için Kabız'ı susturacak cevap bulamadılar. Ancak "katloluna" dan gayrı bir söz söylemediler. Dinsiz ise, fikirlerinde direnerek birçok ayet ve hadislerle iddiasını savunmakta ağır bastı. Bu durum karşısında Sadrazam İbrahim Paşa'da

sert bir dille "Bu adamın suçu ne ise onu bulup söylesin kafasında düğümlenen kuşkuları açıklayıp çözün ve suçunu ispat ettikten sonra kendisini bundan dolayı sorumlu tutarak katline hükmedin" dedi. Fakat sapkın bir türlü görüşünden caydırılamadı ve Divandan çıkıp gitti. Bunun üzerine sadrazam da toplantıyı dağıttı.

Meğer saadetli padişah, konuşulanları Adil köşkündeki pencere arkasından dinlermiş. Vezirler arza girdiklerinde padişah; "Bir sapkın Divanımıza gelir ve Peygamberimiz hazretlerinin yüksek şanına gölge düşürür, saçma sapan konuşmaya cüret eder ve saçmaladığı delillerle isbat edilip susturulamaz, çıkar gider. Buna sebep nedir?" diye buyurur. Sadrazam da "Ne edelim kazaskerlerimiz şeriat meselelerinde bilgin değildirler ki o melunu delilleriyle konuşamaz hale getirip sustursunlar" diye cevap verir. Bunun üzerine ileri görüşlü padişah hazretleri; "Bilim sadece kazaskerlere has değildir, yarın şeyhülislâm ve kadı efendi de hazır olsunlar ve şeriat uyarınca davası görülsün" diye tembih eder.

Paşalar arzdan çıkınca çavuşlar göndererek adı geçen sapkını yakalatıp tutukladılar ve şeyhülislâm ile İstanbul kadısının padişah divanına gelmeleri için buyruklar çıkardılar. O zamanlar rahmetli Kemalpaşazade Şemseddin Ahmet Şeyhülislam bulunuyordu. İstanbul kadısı da Sadi Çelebi idi. Ertesi gün bunlar padişah divanına geldikleri zaman Rumeli kazaskeri, protokol gereğince başta oturtulmayışını bahane ederek kalkıp gitti. Bunun üzerine şeyhülislam için kazaskerin yerine ve kadı için de onların karşısında birer kürsü konuldu. Sonra Müslümanların müftüsü hazretleri çok yumuşak bir tutumla Kabız'ın iddialarını sordu ve söylediklerini sabırla dinledi. Kabız, ayet ve hadislerden ileri sürdüğü delillerini ortaya döktü. Sonra Şeyhülislam karşısındakinin anlamakta ve bellemekte yanlışlıklara düşmüş bulunduğunu bilimsel yöntemlerle açıklayarak şüphesini giderdi ve doğruyu anlattı. Böylece gerçek meydana çıkınca Kabız'ın dili tutuldu, yenilip susturularak şaşakaldı. Şeyhülislam yeniden ona seslenerek; "işte gerçek anlaşıldı, başka sözün var mıdır? Bu dipsiz inançtan döner ve doğruyu kabul eder misin?" Şeyhülislam kadıya döne-

rek; "Fetva işi tamam oldu,şeriata göre gereğini siz hükmedin" dedi. Kadı da "Ehl-i sünnet ve cemaat üzere doğru inanç yoluna girdin mi?" diye yeniden sordu. Fakat Kabız yine de bir türlü hakkı tasdik etmedi. Onun bu yolda direnişi üzerine şeriat kurallarına göre idamına karar verdiler. Divandan sonra da adı geçen sapkın idam olundu.

Seydi ile İnciryemez'in Ayaklanmaları ve Ortadan Kaldırılmaları:

Cemaziyelevvel 935 (M. Ocak-Şubat 1529) Adana Hakimi Piri Bey'in sadrazam eşliğinde başkente geldiği yukarıda söylenmiş idi. Tanrı'nın hikmeti Piri Bey o sıralarda çeşitli hastalıklara tutulmuş olduğundan uzun süre İstanbul'da oturdu ve bu yüzden Adana bölgesi bir süre başsız kaldı. Durumdan yararlanan Uzeyr sancağı beyi Ahmet Bey'in kardeşinin oğlu Seydi ayaklandı. Başına kırmızı bir taç giyerek önce adı geçen Ahmet Bey'i şehit etti. O yöredeki zeamet sahiplerinden Yusuf ile Hüseyin adlı görevlileri öldürüp mallarını talan etti. Beş bin kadar eşkıyayı yanına toplayarak Berendi nahiyesini, sonra da Ayas kasabasını yağmalayarak ateşe verdi. Gerçi adı geçen Piri Bey hasta ve dermansızdı; bununla beraber çaba gösterip kendi adamlarından beş yüz kişi ve reaya ile vilayet ahalisinden dört bin kadar yaya ve okçu bir araya getirerek üzerlerine varmak üzere iken Zülkadir ile eyaletinden Karz adlı kasabayı da yağma ettiler.

O sırada İnciryemez diye anılan bir köftehor yanına beşyüzü aşkın eşkıyayı derleyerek sözü edilen yaramazlara katıldı. Bunlar hep birlikte Sis kasabasını yağma ve kalesini de almaya kalkıştılar. Tam o sırada beylerbeylerin yiğidi ve genç mertlerin piri olan Piri Bey yetişti ve hemen saldırıya geçti. Savaş kızışınca, vilayet ahalisinden topladığı kuvvetler dayanamayarak dağlara kaçıp dağıldılar. Fakat Piri Bey bu durumda hiç telaşa kapılmaksızın ve askerinin azalmasından asla cesareti kırılmaksızın hemen yanında olan yiğitlere doğru atını sürdü. Türlü vaadlerle onların gönlünü kazanarak düşman üzerine at tepti ve Tanrı'nın yardımı

ile eşkıyayı dağıttı. Sonunda hainler ikiye ayrıldılar. Bir bölüğü Azir nahiyesine ve öbür bölüğü Sis dağlarına sığındı. Fakat ünlü komutan yerinde önlemler alarak savaşmaya gerek kalmaksızın, önce Sis dağındaki sonra da Azir nahiyesindeki asileri yakalayıp kılıçtan geçirdi.

Peçevi İbrahim Efendi - Peçevi Tarihi (Haz: B. S. Baykal), Kültür Bak. Yay. Ank. 1981, c: I, s: 90-97 arası.

BELGE : 205

Kanuni Süleyman dönemi Alevi ayaklanmaları (Baba Zünnun, Kalender Çelebi, Seyyid Bey, Kabız olayları):

Baba Zünnun Ayaklanması:

Süleyman Han, Engürüs seferinde bulunurlarken Bozok sancağında Baba Zünnun denen bir mülhid ortaya çıkmıştı. Etrafına topladığı eşkıya ve ezrail ile isyan edip, Bozok mirlivası Mustafa Bey'i, 933 zilkadesinin on ikisinde (1527) katletti. Bu sancağın tahririne memur olan Kadı Musluhiddin'i de öldürttü. İş ciddiye binip de durum Sultan'a arzedilince Baba Zünnun gailesini defetmeye Karaman beylerbeyi Hurrem Paşa görevlendirildi.

Hurrem Paşa, eyalet askeriyle varıp Kayseri yakınlarındaki Kurşunlu denilen yerde Baba Zünnun'la karşılaştı. Yapılan savaşta Hürrem Paşa, İçel emiri Kayseriye emiri ve askerinin çoğu şehid oldu. Askerlerden bir kısmı tutsak edilip bir kısmı da kaçtı.

İyice kuvvet kazanan Baba Zünnun yolu üzerindeki memleketleri tahrip ederek Artıkabad ve Kazabad'a (*) doğru yürüdü. Sivas beylerbeyi Hüseyin Paşa Malatya emiri İskender Bey'i bin atlı ile eşkıyanın ne durumda olduğunu araştırmak için gönderdi. Fakat İskender Bey mağrur bir şekilde düşman üzerine yürüdü. Yapılan savaşta adamlarından çoğu öldü. Kendisi birkaç adamıyla canını güçlükle kurtarabildi.

(*) Artıkabad bugün Tokat'a bağlı Artova ilçesidir. Kazabad ise Tokat'ın içinde yeraldığı geniş ve verimli düzlükler olan Kazova'dır.

Bunun üzerine Hüseyin Paşa, eyalet askeriyle, Baba Zünnun'un üzerine yürüdü. Höyüğlü denilen yerde şiddetli bir savaş oldu. Mülhidlerin reisi Baba Zünnun ve ileri gelen bin kadar adamı öldürüldü. Kalanlar kaçıp geçit vermeyen sarp bir dağa sığındılar. Geceleyin Hüseyin Paşa'nın gaflet içinde olmasından faydalanıp askerini basıp dağıttılar. Hüseyin Paşa yaralı olarak Sivas'a kaçtı ve orada öldü.

Bu mülhidler güruhu günlerce bu bölgedeki kasaba ve köylere musallat oldular. Sonra Diyarbakır valisi Hüsrev Paşa, Kürdisten askeriyle üzerlerine varıp bu zındıklardan birini sağ komadı.

Bu sırada Adana sancağında Veli, Tarsus sancağında da Yenice Bey, Tonuz Oğlan ve Kara İsa adlı eşkıyalar türedi. Bunlardan her biri başlarına topladıkları eşkıya ile fesad çıkarmaya başladılar. Adana valisi Ramazanoğlu Piri Bey üzerlerine varıp Allah'ın yardımıyla hepsinin kökünü kuruttu.

Kalender Ayaklanması:

Yine bu sıralarda Hacı Bektaş Veli soyundan Kalender adında biri çıkıp saltanat iddiasında bulunup nevbet çaldırdı. Etrafına kalenderilerden, Anadolu mülhidlerinden ve Türkmen karıştırıcılarından büyük bir kalabalık topladı. Memlekette fesat çıkarmaya başladı.

Vardar'ın yakınlarında bulunan Süleyman Han'a Anadolu'nun isyanlar neticesinde karıştığı arzedilince 933 muharreminde, (1526) önce hemen Anadolu beylerbeyi Behram Paşa'yı, İstanbul'a vardıktan sonra da vezir-i azam İbrahim Paşa'yı Anadolu'ya gönderdiler.

İbrahim Paşa, Aksaray civarına varınca eşkıya Kızılbaş diyarına firar eyler diye endişeye düşüp Anadolu beylerbeyi Behram Paşa ile Karaman beylerbeyi Mahmud Paşa'yı takibe gönderdiler. Bunlar Sımna denilen mevkide, Ramazan ayının sekizinde eşkıya ile karşılaştılar. Şiddetli bir savaş oldu. Kalender'in adamları Mahmud Paşa'yı, Alaiyye emiri Sinan Bey'i Amasya emiri

Kocu Bey'i, Birecik emiri Mustafa Bey'i ve bir çok kumandanı şehid ettiler. Osmanlı askeri dağıldı. Bu hadiselerden sonra Kalender'in şöhreti her tarafa yayıldı. Dulkadiroğullarından çoğu onun tarafına geçtiler. Çünkü Ferhad Paşa, Şehsuvaroğlu Ali Bey'i öldürüp ocağını da söndürünce, Sultan'a Dulkadiroğullarından tımarın kaldırılmasını ve bütün tımarların hazine-i hümayuna devrini arzetmişti. Süleyman Han da bu eyaleti miri mukataata eklemişlerdi. Bu yüzden tımarları ellerinden alınan Dulkadiroğulları öç almak için fırsat kolluyorlardı. Kalender isyan edince ona katıldılar.

Kalender'in etrafında toplananların sayısı gün geçtikçe arttı. Bir ara otuz bini buldu. İbrahim Paşa, Elbistan'a doğru yürüdü. Yanında sadece on bin asker vardı. Bu yüzden eşkıyaya hücum etmeyip yanında bulunan tecrübeli kimselerle ne yapılması gerektiğini müşavere etti. Bunlar Dulkadiroğullarının tımarlarını geri verip onları kendi taraflarına çekmenin uygun olacağını bildirdiler. Hakikaten İbrahim Paşa tımarların geri verileceğini bildirince Dulkadıroğullarına mensub olan askerlerin hepsi kendi tarafına geçti. Kalender'in yanında üç-dört bin kalenderi kaldı.

İbrahim Paşa, Kalender'in üzerine çaşnigir-i hassa Bilâl Mehmed'le Divane Pervaneyi, yanlarına birkaç bin asker katıp gönderdi. Bunlar varıp Kalender'i ramazanın ikisinde Baş Saz denilen bir yaylakta bastılar. Yapılan savaşta Kalender öldürüldü ve başı kesildi. Adamlarından da pek azı kurtulabildi. İbrahim Paşa bu hizmetine karşılık Bilâl Mehmed'i kapucılar kethüdalığına, Divane Pervane'yi de yüz akçe gündelik ile müteferrikalığa tayin eyledi.

İbrahim Paşa, Zilkade ayında Rikab-ı hümayuna vasıl olunca Süleyman Han eski haslarına sekiz yüz akça ilave edip hasını yirmi yük akçeye yükselttiler.

Seyyid Bey Ayaklanması:

Yine bu yıl içinde Seyyid Bey adında bir mülhid ortaya çıktı. Adana mülhakatından Üzeyr sancağı beyi Ahmed Bey'in kar-

deşinin oğluydu. Amcasını öldürüp Türkmen kabilelerinin mallarını talan etti. Başına topladığı beşbin kadar eşkıya ile Berendi nahiyesini tahrip edip Ayas kasabasını yaktı.

Durumdan haberdar olan Adana valisi Piri Bey, hasta olmasına rağmen büyük bir gayret gösterip yanında bulunan Türkmen askeriyle Seyyid Bey'in üzerine yürüdü. Bu sırada Seyyid Bey, Sis'i kuşatmıştı. Aralarında şiddetli bir savaş oldu. Seyyid Bey'in adamları bozuldu. Çoğu öldürüldü. Seyyid Bey de Sis dağlarına firar eyledi. Fakat Piri Bey onu ele geçirmek için büyük bir gayret sarfetti. Nihayet yakalayıp zincire vurarak İstanbul'a gönderdi. Seyyid Bey bir müddet sergilendikten sonra asıldı.

Kabız adlı mülhidin zuhuru ve katli:

934 seferinin (1527) başlarında, İstanbul'da Kabız adında bir mülhid ortaya çıktı. Saçma-sapan sözler söylemeye başlayınca yakalanıp divanı hümayuna getirildi. Fakat divanda bulunan iki kazasker bu mülhidi susturmayı başaramadılar. Bu kazaskerlerden biri Molla Fenari soyundan Muhyiddin Çelebi, diğeri de Kadri Çelebi idi. Bunun üzerine Kabız hapsedildi.

Ertesi gün şeyhülislam İbni Kemâl ve İstanbul kadısı Sadi Çelebi divan-ı hümayuna davet olundular. Şeyhülislam, vezir-i azamın yanına oturdu, Sadi Çelebi ise ayakta durdu. Huzurlarına getirilen Kabız, bâtıl davasını çürük delillerle müdafaa etmek istedi. Şeyhülislam ileri sürdüğü iddiaları bir bir çürütüp dalaletini ve hataya düşmesinin sebeplerini izah ve Kabız'ı susturdu. Kabız, İbni Kemâl'e cevap veremedi. Fakat fikrinden de dönmedi. Bunun üzerine İbni Kemâl katli vacibdir diye fetva verdi. İstanbul kadısı Sadi Çelebi de Kabız'a bu fikirlerinden vazgeçip tövbe etmesini teklif etti. Fakat, Kabız fikirlerinden vazgeçip de tövbe etmeye yanaşmadı. Sadi Çelebi de katline fetva verdi. Bunun üzerine Kabız'ın divanda boynu vuruldu.

Müneccimbaşı Ahmet Dede - Müneccimbaşı Tarihi (Haz. İ. Erünsal), Tercüman Yay. C: II, s: 525-529 arası.

BELGE : 206

Kanuni Süleyman dönemi Alevi - Türkmen ayaklanmaları:

Anadolu'da, Bozok (Yozgat) sancağında Baba Zünnun adlı bir karıştırıcı ayaklandı (huruc etti). 933 zilkadesinin onikinci günü (11 Ağustos 1527) kötü eylemli Türkmen topluluğundan nice çirkin suratlı ve kötü yaratılışlı, ayrılıkçılık ve karıştırıcılıkla işbirliği etmiş kimseler de ona uyarak, o taraflarda pek çok kuşatmayı başlatmışlardı. Hatta mirliva olan Mustafa Bey'i ve vilayet yazıcısı Muslihiddin adındaki kadıyı öldürdükleri haberi devlet katına ulaştı. Karaman Beylerbeyi olan İskender Paşa oğlu Hürrem Paşa'nın üzerlerine varmasına buyruk çıktı. Hürrem Paşa... Kayseri yakınlarında Kurşunlubeli mevkiinde başkaldırıcılarla karşı karşıya geldi. Savaşa başladıklarında Hürrem Paşa, İçil beyi ve Kayseri Beyi şehid düştüler. Askerlerden çoğu dağıldı, büyük bölümü tutsak oldu.

Bunların yenilgisiyle haydutlar güç sahibi oldular. Yakınlarında olan kasabaları ve köyleri yakıp yıkarak, Artuk-âbad (Artova) ve Kazâbâd (Kazova)'a vardıklarında Sivas Beylerbeyi Hasan Paşa, Malatya beyi olan Yularkıstı oğlu İskenden Bey'e bin kadar adam takarak, durumu araştırması ve sapık haydutlar hakkında bilgi sahibi olması için ulaştırıldı. Yularkıstıoğlu İskender Bey, gönlü saf ve düşman hilesinden aymaz bulunmakla, düşünmeden üzerlerine vardı. Çekinmeden bunlara koyulunca, birkaç yerde tuzak kurmuş olan fesat ehlinin oyununa geldi. Dinsiz karıştırıcılar kin ile dört bir taraftan ortaya çıkarak, üzerlerine düştüler. Hepsi birden zavallı İskender'in, zanbur belası gibi başına üşüştüler. Dörtyüzden çok adam öldürüldü. Kendisi binbir güçlükle kaçtı.

Bu haberler Hüseyin Paşa'ya erişince, yanında bulunan savaş arayan askerler ile saldırıp, Hunbeli adlı yerde ceng ve savaş ışıkları saçıldı. (...) Eşkıyayı ölüm toprağına düşürdüler. Serdarları olan Zünnun adlı melun bir gazi bey elinden can verdi. Neden olduğu fitne ve fesadın cezasını buldu.

(..) Diyarbakır Beylerbeyi Hüsrev Paşa, şahin gibi zaferden yana kol ve kanat açarak, Kürdistan askerleri ile gelip, yetişti. Hemen göz açtırmayarak, cehennemlik melunların tümünü kılıçlarına lokma eylediler. (...)

Vize sancağına bağlı Berdi bucağında Dokuz Oğlan adlı kötü işler yapan bir kimse ile Tarsus sancağından da, Yenice Bey demekle bilinen bir harici ortaya çıkarak, beş-altıyüz fesat ehli kötü yaratılışlı kimseler ile çevreyi yağma ve tahriple uğraşmışlardır. Aynı yıl cemaziyelevvelin sonlarında Adana Beyi Piri Bey'i önce adamları, sonra da kendisi üzerlerine varıp nice defa cenk edip savaşıldıktan sonra, adı geçenler tümüyle yenilmiş ve öldürülmüşlerdir.

Adana'ya bağlı Kayalı kavminden Veli Halife adı ile ünlenip ortaya çıkan kötü yaratılışlı bir dinsiz, ansızın ayaklanarak fitne ve fesat çıkarmıştır. Yanına hayli eşkıya toplanıp, sancaklar kaldırarak adı geçen dinsizin önüne düştüler ve Tarsus üzerine yürüdüler. Mirlivası, bin kişiyle karşı çıkıp, köprü başında alaylar bağladılar. Burada sıkı bir savaş yaptılar. Karıştırıcılar üstünlük sağlamış iken, yine Ramazanoğulları'nın yüzünün suyu olan, Adana egemeni Piri Bey, rüzgar gibi esip gelerek erişti ve hemen kılıçlarını sıyırdığı gibi, o uğursuz kavim üzerine girişti. Gerçi iki yandan çok kimse öldü. Ancak fırsat ve üstünlük Piri Bey yönünden olup, başkaldırıcılardan hiçbiri canını kurtaramayarak kılıçtan geçtiler.

Hacı Bektaş Veli çocuklarından ve bu dargahın postnişi olarak geçinen Kalender adlı kötü yollu bir aşık, kimi bedbahtların ve divane eğilimlilerin yanıltmasıyla başına pek çok fesat ehlini topladı. "Zamanın Mehdisiyim" diyerek, kendisini halkın diline düşürdü. Böylece alemler kaldırarak, tabllar ve nefirler çaldırdı.

Adı geçen Kalender, Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana'dan burun kanı damlasıyla olan Nefesoğlu Habib efendi çocuklarından olmakla hayli güç sahibiydi.

Çevreden parasız-pulsuz dünya ve ahirete yaramayan adam,

abdal torlaklar ve dinsiz eğilimliler ile mezhepsizler, pek çok kötülük severler ile birlikte onun durumuna uyarak, yanına toplandılar. Bunların otuzbinden çok olduğu anlaşıldı.

Padişah... veziriazam İbrahim Paşa'yı üçbin işe yarar savaşçı ve işbilir yeniçeri gazileri ile ikibin bölük halkı birlikte koşularak, Kalender üzerine gönderildi. (...)

Sahife adlı geniş bir ovada iki yan birbirlerine karşı geldiler. Yiğitçe vuruştular. (...) Padişahın askerleri yenildiler. Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşa ile Alanya Beyi Mustafa Paşa ve birkaç ileri gelen kimse şehid oldular. (...) Bütün Torlaklar yığınla silah, gereç ve çadırları sahiplendiler. Çıplak ve perişan iken, giyinip kuşandılar.

Bu aşamadan sonra Dulkadır topluluğunun kötüleri ve eşkıyası bunlara karışmakla, askerlerin sayısı hesaba gelmez oldu. Her bir aşık kendini başlı başına bir sultan sandı. (...)

Dulkadırlı topluluğuna ve boybeylerine yakınlık duyan Başatlı ve Karacalı beylerine gizlice kimi güvenilir adamlar ile haberler gönderdiler. Veziriazam İbrahim Paşa'nın ağzından nice bağış ve vaadlerden bulunularak kul olmalarını güvenceye aldılar. Sonunda bu topluluk, öte yandan yüz çevirmek ve başkaldırmalarına pişman olarak, birkaç gün içinde perişanlık verdiler. Derbeder Kalender ancak kendisine havadar olan bir nice uygunsuz ve işe yaramaz, bir bölük karıştırıcı ve saygısız eşkıyalar ile yalnız kaldı.

Veziriazam İbrahim Paşa, olayı öğrenince, kendisi varmaya tenezzül etmeyerek, Dergah-ı Mualla çeşnigirlerinden Belalı Mehmet ve Divane Pervane adlı iki dilavere birkaç bin kan dökücü süvariyi koşarak üzerlerine gönderdi. Aynı yıl Ramazanın ikinci günü Başsan adlı yaylakta, fesatçı güruhun üzerine vardılar. Karşı karşıya geldiklerinde, büyük bir cenk eylediler. Kahrolası kavmi takattan düşürdüler. Serapa kılıçtan geçirdiler. Başları olan Kalender de mutsuz başı kesilerek, düzen sağlandı. Bu büyük fetih karşılığında Belalı Mehmet Ağa'ya Kapıcılar kethüdalı-

ğı, Divane Pervane'ye de yüz akce müteferrikalık uygun görüldü. (...)

S. M. Hemdemi Çelebi - Solak - Zâde Tarihi (Haz. V. Çabuk), Kültür Bak. Yay. Ank. 1989, C: II, s: 151-157 arası.

BELGE : 207

Kanuni Süleyman dönemi Alevi - Türkmen ayaklanmaları:

Sultan Süleyman, Macaristan'ı yağmalamakta iken, Anadolu'nun her yanında ayaklanma ejderi başkaldırıyordu. Padişahın dönüş için Tuna'dan geçtiği gün, birkaç ulak İç-il (Kilikya) Türkmenleri arasında ayaklanma çıkararak müthiş bir biçimde çevreye yayıldıkları haberini getirdiler. Anadolu Beylerbeyi, ülkenin düzenini sağlaması için hemen oraya gönderildi. Bu ayaklanmanın nedeni İç-il sancak bayi eski veziriazam Hersek Ahmet Paşazade Mustafa Bey'in sancağın tahriri hakkında verdiği buyruktu. Kadı Muslihidden ile katibi Mehmet'e bırakılan bu işte açık haksızlıklar oldu. O zamandan beri halk gizli gizli heyecan içinde idi. Bunu meydana çıkarmak için ancak bir olay gerekiyordu ki o da doğdu. Süğlün Koca adında yaşlı bir Türkmen, tarlasına ikiyüz akçe derecesinde ağır bir vergi konulmasından şikayet etmesi üzerine, cevap almak üzere sakalını tıraş ettiler. Bu hakaretten, verginin konulmasından daha çok etkilenen Süğlün Koca, oğlu Süğlün Şah Veli ve Zünnunoğlu adında üçüncü bir şikayetçi ile Türkmen aşiretlerinin başına geçti. Kadı, katip, sancak beyi ansızın ele geçirilip öldürüldü (10 Ağustos 1527). Karaman Beylerbeyi İskender Paşazade Hürrem Paşa güçlerine gururlanarak ayaklanmacılar üzerine yürüdü. Lakin askeri, Kayseri'ye yakın Kurşunlu Boğazı yanında yenildi. Kendisi de ölerek savaş meydanında kaldı. Yenenler Tokat yönüne yönelerek Artıkabad ve Kazabad ovalarında yığınak yapmaya başladılar. Amasya'da oturan Rum eyaleti Beylerbeyi Hüseyin Paşa, kendi askerini Dulkadır,

Maraş, Malatya beylerinin askeriyle birleştirerek ordugahını Sivas'ta kurdu. Malatya Beyi Yularkıstı Bey bin atlı ile düşmanın durumunu keşfe gönderildiği halde, dörtyüz kişi yitirerek kente döndü. Ramazanoğlu ailesinden yaşlı Adana Beyi Piri Bey -kendilerine bilgi verilmiş, biri Ayantab (Antep) ve biri Malatya'ya girmiş olan- Şam ve Diyarbakır beylerbeylerinin getirecekleri yardımı beklemenin uygun olacağını söylediyse de, genç ve aşırı cesareti olan Rum eyaleti beylerbeyi bu öğüdü dinlemedi. 16 Eylül (19 Zilhicce) tarihinde, ilkönce Türkmenler geri çekildiler ve başkanları Zünnun öldürüldü. Lakin yeniden toplanıp gece yarısına doğru Hüseyin Paşa'nın ordugahını aymazlıklarından yararlanarak basıp Paşa'yı yaraladılar ve Sivas'a kaçmak zorunda bıraktılar. Paşa, aldığı yaradan orada öldü. Sonunda Diyarbakır beylerbeyi Hüsrev Paşa ayaklanmacıların başarılarına son vermek onuruna ulaştı.

Yine bu sırada Adana ve Tarsus'ta da karışıklıklar meydana geldi. Adana'da Birendi bucağında Domuz Oğlan ve Tarsus sancağının Ulaş bucağından Yenice Bey ayaklanmışlardı. Veli Halife adında bir Acem tutucusu da Tarsus dolaylarında Karaisalı aşiretini ayaklandırmıştı. Ancak bu iki ayaklanma Adana Beyi Piri Bey'in akıllıca önlemleriyle ve etkin bir biçimde az zaman içinde hızla bastırıldı.

Ertesi yıl Karaman'da ortaya çıkan ayaklanma daha önemli olmuş ve bizzat veziriazam orada bulunmasını gerektirmiştir. Yeniçerilerin bağlandıkları Hacı Bektaş soyundan Kalenderoğlu (Çelebi), bayrağının altına birkaç bin derviş abdal, kalender ile serserilerden birçok kişi toplanmıştı. Rum, Anadolu, Diyarbakır beylerbeylerinin birbirini izleyen, yaptıkları savaşlarda ayaklanmacılar kimi kez yendiler, kimi kez yenildiler. Rum Beylerbeyi Yakup Paşa 'Onaod" (Avnaod?) boğazında Kalender'e yenildiği gibi, Kalender de Pasin ovasında Hüsrev Paşa'ya bozularak Kara Çayır'da Anadolu beylerbeyi Behram Paşa'dan öç alıp, onu Tokat'a sığınmaya zorunlu bırakmıştı. Behram Paşa, bu kentin karşısında, kendisine katılan Karaman, Halep beylerbeyileriyle birlikte

Kalender'le felaketli bir savaşta bulunarak, karaman beylerbeyi, Alaiye, Amasya, Birecik beyleri ve Karaman ve Anadolu tımar defterdarları bu savaşta ölmüşlerdir. Veziriazam Dulkadır eyaletinde Kara adlı yerde iken bu kanlı yenilginin haberini alarak, İstanbul'dan getirmiş olduğu üçbin yeniçeri ve ikibin sipahi ile ivedilikle Elbistan'a kadar ilerledi. Lakin ayaklanmacılara saldırmadan önce, başarısını sağlayacak iki önlem aldı. Türkmenlere yenilen askerden orduya gelecekler olursa, yenildiklerine ait yayacakları haberler, diğer askerlerin zihinlerini bulandıracağından haklı olarak korkarak, bunlardan kimse gelmemesini ve aksi durumda öldürülmelerini buyurdu. Ondan sonra gerekenlere ilgi gösterilerek ve timarlar verilerek, önce Kalender'in yanına geçmiş olan Türkmen aşiretlerini bu yana kazandı. Bunların ayrılması üzerine ayaklanmacılar birkaç yüz kişiden ibaret kalarak, sadrazamın çaşnigirlerinden Bilal, Mehmet ve Deli Pervane komutasında bir birlik ile kolayca yenilgiye uğradılar. Kalender adamlarıyla birlikte Başsız Dağları'nda tutularak kendisiyle Dulkadır hanedanından felaket arkadaşı olan Veli Dümdar'ın başları kesildi. (22 Haziran 1527)

B. J. V. Hammer Purgstall - Osmanlı Devleti Tarihi, Üçdal Neşriyat, İst. 1984, C: V, s: 1334-1337 arası.

BELGE : 208

Kanuni Süleyman Alevi/Kızılbaşlığa karşı ve İran'a düşmanlık güdüyor:

Dünya padişahı, sürekli Kızılbaş topluluğuna sövüp saydığına kalben perişan olup, bunlardan intikam almaya her zaman hazır bulunmakla, o yana hareketi, küçük bir bahaneye bağlardı. "Bu dinsizlerin pisliklere bulaşmış varlıklarını zaman sayfasından ne zaman sileriz" diye çoğu kez söylerdi.

S. M. Hemdemi Çelebi - Solak - Zâde Tarihi (Haz. V. Çabuk), Kültür Bak. Yay. Ank. 1989, C: II- s: 213.

BELGE : 209

Seyyidlik yapabilmek için sahte soykütükleri (Şecere) düzenlendiği:

Haşimilerin pak soyu olan, Hz. Peygamber'in soyuna da dışarıdan çok kimse karışmıştır. Onlara Nakibü's-Sadat (Nakibü'l-Eşraf) atanmıştır. Eski defterleri, güzel bir soykütüğü (şecere)dür. Onlarda olmayanları çıkarmak gerekir.

Lütfi Paşa - Asafnâme (Haz. A. Uğur), Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ank. 1982, s: 28.

BELGE : 210

Düzmece soykütükleriyle düzmece seyyidlerin türediği:

Hz. Muhammed'in temiz soyundan gelen saygı değer çocukları, yalnız Fatma'dan doğanlardır. Onun başka çocuklarının yaşamadığı bilinen bir gerçektir. Böyle olunca yeryüzündeki bütün değerli ve tanınmış seyyidlerin hepsi, iki büyük atadan, Hasan ve Hüseyin İmamların soyundan gelmiştir.

Oysa, seyyidlerin hepsi: "Allah içindekilere lânet etsin," sözüne hedef olmaya yakışır. "Dışında kalanlar da..." sözüne layık olanlar belli değil.

Tanrı'dan korkan dindarların, soylarının doğruluğundan kuşkulanınca, kutsal belgeleri gösteremeyenlerine güvenilemez. Bununla birlikte, bugün bir seyyidin bulunabileceği düşünülemez. Cünkü günümüz seyyidlerinin ve yüze gelenlerin çoğu, seyyidlik taslamakla tanınmış yalancılardır.

Gerçekten, soylarının doğruluğunu savunan yalancılar öyle çoğaldılar ki, onların bugünkü başkanlarının, Haricilerin başkanı Abdullah soyundan gelme bir seyyid taslağı olduğu kesinlikle biliniyor (*) (...) Seyyid, Muhammed huyunda, Ali cömertliğinde olan kimsedir.

(*) Burada sözü edilen Abdullah Sıffın Savaşı'ndan sonra Hz. Ali'den kopan ve ona karşı mücadele yürüten "Hariciler" denilen, Arap topluluğunun lideri Abdullah bin Vehbi'dir. Yazar sahte seyyidleri Haricilere bağlamış olur.

Bu iki güzel niteliği günümüz seyyidlerinde bulamıyoruz. Çünkü Abdullahların soyundan gelme seyyid taslaklarının sayısının hesabı yoktur. Hiçbir köy ve kasabada yoktur ki, içinde birkaç yüz tane seyyid bulunmasın. Herhangi bir kasabada hiçbir mahalle yoktur ki, orada birçok yüze gelenler, birbirlerinin akrabası olmasın. Oysa bunların soyları çiçek açmayan, yemiş vermeyen çalı gibidir. Tutumları ve belgeleri, ortalığı birbirine katan, içi ve kenarları imza ile dolu öyle bir tutanağa dönüşmüştür ki, çağımız kadıları bunları yargılamakta şaşırıp kalmışlardır. Kısacası, büyük seyyidler, kendilerini gizleyerek tanınmaz olmuşlardır.

Ahlakları ve nitelikleri seçkinlere benzemeyenlerin değerleri, davranışlarında belirir, Çünkü bunların sayılıp hesap defterine yazılması olanaksız. Ak sarıklı pek azdır. Çoğu, yeşil sarık sarmaktadır ki bu, yalancılıklarına tanıktır. (*)

Gelibolulu Mustafa Ali - Mevâ'idü'n-Nefais fi Kavâ'idi'l-Mecâlis (16 Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Gelenekler - Görenekler ve Sosyal Hayat) (Çev.: Cemil Yener), Hünkâr Yay. İst. 1975, s: 71-73.

BELGE : 211

Yabancı gezginlerin kaleminde Osmanlı'da dervişler ve din adamları:

Dilenci kılığındaki yarı meczup fakirler ülkenin her yerinde görülebilirdi. Türkler, tüm yarı meczup kimselerin Tanrı'ya daha yakın olduğuna inanırlardı. Hemen hemen her köşe başında dilenen fakirler, yalın ayak, belden yukarıları çırılçıplak dolaşırlar, sadece alt kısımlarına tüyleri dışarı gelecek biçimde koyun postu sararlardı. Bunlar şiş ve iğneleri kendi bedenlerine batırırlar, kendi kendilerine Tanrı aşkına işkence ederlerdi. Gerek İstanbul'da, gerekse Anadolu'da bol rastlanan bu garip insanlar genellikle sığındıkları tekkelerde yer, içer yatarlardı.

(*) Ak, bilginlerin,yeşil ise seyyid ve şeyhlerin simgesel rengidir.

Bunlardan bir tanesi o dönemde İmparatorluk elçiliğinin bulunduğu sokağın köşesinde gördüğü ağzına kadar darı dolu bir sandığa dalar ve günlerce burayı kendisine konut beller, burada uyur, çıplak bedenini burada ısıtır. Yoldan geçenler kendisine yiyecek getirir, onu gören başka fakirler de sandığın çevresinde onunla sohbete ve burada konaklamaya başlarlar.

Demschwam, bu yarım akıllı kimselerin çoğunun, onun bunun acıyıp getirdiği yemekleri yemekten bazen bir domuz gibi semirdiklerini, bazılarının da, kendinden geçinceye kadar şarap içtiğini söyler.

Aşık da denen bu garip insanların çoğu, bağlı oldukları tarikatları, üzerlerine sardıkları postlara bağladıkları ipek, keten paçavralarla ay yıldız biçimi altın, gümüş nesnelerle, metal parçalarıyla vb. belirtirlerdi. Bunlar, özellikle kasım ayında tek sıra halinde sokaklarda dolaşır, başlarındaki adam yüksek sesle dualar okuyarak ötekiler de koro gibi onun söylediklerini tekrarlayarak dört-beş gün böylece gezinirlerdi.

Demschwam'a bu yürüyüşün, Hz. İshak'a karşı bir bağlılık göstergesi olduğunu ve buna da, Berberilerde kutsal çorba anlamına gelen aşura dendiği söylenir. Bu tek sıra halindeki dualı yürüyüşün bir amacı da, sadaka toplayarak kış aylarında aç kalmamak içindi. Bir derviş öldüğü zaman mezarına imamlar bakar, başında sürekli olarak bir mum yanardı.

Müslümanlar dört ayrı gruba ayrılıyordu. Türkçe'de bunlara Geomalers (?), Kalenderler, Dervişler ve Torlak deniyordu. Geomalers gezici hacılardı. Nicholay bunları zengin ailelerden gelen çok yakışıkla genç erkekler olarak tanımlıyor. Bunlar dinsel insanlardı. Kolsuz, eflatun, diz altına uzanan giysiden başka bir şey giymez, bellerine uzun, enli ipek bir kuşak bağlarlardı. Nicholay bunların ahlaksızlıklarıyla ünlü olduklarını söylüyor.

Kalenderler, Geomalers'dan farklıydı. Çünkü bunlar yoksulluk ve iffet üzerinde duruyorlardı. Tekke denen küçük manastırlarda yaşıyor, buralarda Nerzimi'nin (Nesimi) yazdığı şarkı ve şi-

irleri okuyorlardı. Nerzimi (Nesimi) kendi mezheplerinin ilk aziz ve şehidi idi. Muhammed'in yasaklarına karşı çıktığı için canlı derisi yüzülmüştü. Kalenderler kolsuz yün ve at kılından yapılmış bir giysi giyerlerdi. Geomalers gibi saçlarını uzatmaz, aksine kısacık keser ve geniş alınlarında bir karış uzunluğunda at kılından yapılmış iplikler sarkardı. Boyunlarına, kollarına, kulaklarına ağır demir halkalar takarlardı. Tahriklere kapılmamak için penislerini deldirdip demir veya gümüş halka takarlardı.

Dervişler garip ve yabansıydı. Aldatmaca, hırsızlık ve cinayetle ün salmışlardı. Kafaları usturaya vurulmuştu. Şakakları dağlanmıştı. Kulakları delinmişti. Kulaklarına çok güzel, yeşile benzer taştan halkalar takarlardı. Kış ve yaz keçi veya kuzu postunun altında çıplak gezerlerdi. Bu deriler yalnızca önlerini ve arkalarını kapamaya yarıyordu. Kentler dışında küçük kasaba ve köylerde yaşar, yaz boyunca kutsal olduklarını söyleyerek ordan oraya gezerler ve her tür kötülüğü de ederlerdi ki bunlardan biri de oğlancılıktı. Kemerlerinde gizledikleri ufak balta ile savunmasız gezginlere saldırır, onların mallarını ellerinden alır, hatta öldürürlerdi. Tanrısal olduklarını göstermek için matlah denilen bir tür ot yerlerdi. Bu ot onların delirmesine neden olur, bu haldeyken kendi boyunlarını, karınlarını ve kalçalarını bıçak ya da ustura ile keserlerdi. Yaraları iyileşene dek korkunç acılara inanılmaz bir güçle katlanırlardı. Bu dervişler büyük yalancıydılar. Ama sıradan insanlar onlara saygı duyuyordu. Ali adına topladıkları para ile yaşarlardı. Diğer bir azizleri de Seyyid Battal'dı.

Nicholay, bu dervişlerin İstanbul'da hoş karşılanmadıklarını yazıyor. Çünkü çok değil bir süre önce bunlardan biri II. Sultan Mehmed'i öldürmeye kalkışmıştı. (*) Ama Türkler yardımseverliğe öylesine önem veriyorlardı ki, bunlara para vermeden edemiyorlardı.

Torlaklar, denildiğine göre dervişler gibi çıplaklıklarını keçi

(*) Fatih Sultan mehmet'e dervişlerce suikast düzenlendiği kuşkuludur. Yalnız oğlu II. Bayezıd'e böyle bir saldırının yapıldığı tarihçe bilinmektedir.

ya da koyun postuyla kaparlardı. Ama bunların üzerinde de büyük bir ayının postunu pelerin gibi giyerler, ayının pençelerini de omuzlarından birbirine bağlarlardı. Onlar da şakaklarını dağlarlardı. Kolları ve bacakları çıplaktı ama başlarına yüksek, silindir biçiminde beyaz keçeden plili şapka takıyorlardı. Okuma yazma bilmezlerdi. Yaptıkları yararlı bir iş de yoktu. Bahşişle yaşarlar, sık sık hamamlara, meyhanelere ve insanların toplandıkları yerlere giderlerdi. Genellikle kalabalık olarak dolaşır ve dervişler gibi yolculara saldırıp onları soyarlardı. Halk, Torlakların kehanet gücü olduğuna inanırdı. Özellikle sıradan kadınlar bunlara büyük miktarlarda ekmek, yumurta, peynir ve yiyecek getirirlerdi. Sırayla el fallarına baktırıp, geleceklerini dinlerlerdi. Torlaklar köylülerin saflığından yararlanırlardı. Yaşlı bir adamla bir topluluğa girerler ve ona Tanrı gibi taparlardı. Gittikleri yerdeki en iyi eve yerleştikten sonra yöre halkı onlara saygılarını sunmaya gelir ve bu yaşlı adam da transa girmiş numarası yapardı. Sonra da müritlerinin kendisini taşıyıp götürmesini isterdi. Çünkü güya orada kötü bir şey olacağını ilahi güç ona söylemiş olurdu. Müritleri ona Tanrı'yla kendi aralarında aracılık yapması ve böylece kendilerine büyük konukseverlik göstermiş olan köy halkı üzerindeki kötülüğün kaldırılması için yalvarırlardı. Köy halkına acıyan yaşlı adam Tanrı'nın merhameti için dua eder ve burada köylüler ona ellerinde avuçlarında ne varsa verirlerdi. Sonra Torlaklar bu insanların aptallık ve saflığıyla alay ederek oradan uzaklaşırlardı. Dolayısıyla dini sömürmüş, kutsallıkla oynamış olurlardı. Nicholay bunları cinsel sapıklıkla da suçlamaktadır.

Kasaba ve köylerde yaşayan bir mezhep daha vardı. Odalarının duvarlarını öküz, keçi, karaca, ayı ve kurt postlarıyla kaplarlar bu hayvanların boynuzlarına çok sayıda yağlı mum dikerlerdi. Bir tarafta Ali'nin anısına bir kılıç asılı dururdu. Efsaneye göre Ali dağları kılıcıyla delmişti. Yerde, tam ortada bir tabure olurdu. Bunun üzerinde de yeşil bir örtü. Örtünün üstünde madeni bir şamdan bulunurdu. Şamdanda mum yoktu. Müritlerine görkemli görünmek için kurt, ayı, karaca, kartal ve kuzgun gibi vahşi hay-

vanları ehlileştirip bunları da odalarında beslerlerdi. Nicholay bu adamları yalancılıkla suçluyor, çünkü bunlar inzivaya çekildiklerini söyledikleri halde hep kalabalık yerlerde yaşıyorlardı. Ormandaki vahşi hayvanlar arasından geldiklerini söylemelerine karşın, beraber yaşadıkları hayvanlar ehlileşmiş hayvanlardı. Güya dindar olan öteki mezhep mensupları gibi bunlar da bağışla yaşıyorlardı. Yeterli bağış bulamayınca boynunda bir çan asılı bir ayı veya karacayla sokaklara çıkıp dileniyorlardı. Nicholay, böyle adamlara hem İstanbul, hem de Edirne sokaklarında rastlamış.

Pedro'nun sözünü ettiği dört ayrı derviş tarikatı, Kalenderler(=calender), Torlaklar (torlach), Dervişler (derbis) ile İskatçılar'dır (isachi). İskatçılar karınlarını doyurmak için cenazelerde dua eder ya da dilenirlerdi.

Kalenderler, başlarına ve ayaklarına hiçbir şey giymez, omuzlarından aşağıya yalnızca bir koyun postu asarak yarı çıplak gezerlerdi. Saçları yağ içinde bellerine kadar uzundu. Kollarında demir bilezik vardı. Delik kulaklarına da küpe takarlardı. Saflıklarının simgesi olarak kasıklarını bir bezle sıkıca bağlarlardı. Sokaklarda dilenen dervişler de koyun postu giyerler, kulaklarına küçük taşlardan küpeler takarlar, başlarına kelle şekeri biçiminde konik, beyaz keçe takke giyerler, üzerinde yumrular bulunan sopalarına dayanarak dolaşırlardı. Bunlar her yıl Seyyid Battal'ın mezarında bir araya gelerek yedi gün süren yıllık toplantılarında pirleri Azam Baba'ya çevrelerindeki olayları ve izlenimlerini aktarmakla yükümlüdürler. Toplantının cuma gününe rastlayan son günü, hep birlikte yer içer, Hint kenevirinden yapılan uyuşturucu ilaçlarla sarhoş olurlar, yaktıkları ateşin çevresinde kendilerinden geçerlerdi. Sonra da sivri uçlu bıçak ve jiletlerle kollarında, göğüslerinde derin yaralar açarlar, ya da kızgın iğnelerle dağlayarak dövme yaparlardı. Ayıldıkları zaman bu yaraları kızdırılmış pamuklarla dağlayarak geçirmeye bakarlardı.

Dervişler de kalenderler gibi çıplak tenlerine koyun postu giyerler, ancak bunlar saçlarını kökünden kazırlar, başlarının üşü-

mesini önlemek için yağlarlar, kör olmamak için de şakaklarını dağlarlardı. Eğitim görmemiş üstelik de aç olan bu kimseler meyhanelerde dilenir, boğaz tokluğuna türkü söyler, çoğu kez de başıboş dolaşır, hırsızlık yaparlardı. Kırsal kesimlerdeyse karınlarını, dilenerek ya da fal bakarak doyururlardı. Köylerde bıranebilmek için sık sık uyguladıkları bir yöntem vardı. Bir ihtiyarı köy meydanında oturtur, önceden hazırlanan bir takım oyunlarla bu ihtiyara ermiş süsü verirlerdi. Bir takım düzmecelerle köy halkını ihtiyarın ermişliğine iyice inandırdıktan sonra da bol yiyecek ve giyecek kendiliğinden gelirdi. Bunları anlatan Pedro dervişlerin çocuklara sataşan sapık kimseler olduğunu da vurgular. Üzerlerine uzun keten giysiler giyen, başlarına da küçük türbanlar saran İskatçılar da ellerine bir bayrak alır, türküler söyleyerek dilenirlerdi.

Giysilerde yeşil, kutsal renk sayılmakla birlikte, peygamber yeşil takke takmış olduğu için din görevlileri dışındaki kimselerin yeşil takke takması yasaktı. Hele giysilerde belden aşağı bir yerde yeşil giymek de, bulundurmakta günahtı. Bu inanç, bir gün şöyle bir olaya yol açar. 30 Haziran 1555 günü kenti gezmek isteyen Avusturya Elçiliğinde görevli birkaç diplomat, sabahın erken saatlerinde at üstünde elçilikten çıkarlar. Bunların arasında bulunan bir Macar görevlinin dizliklerinin altından yeşil çorapları yoldan geçmekte olan bir yeşil takkelinin gözüne çarpar; koşarak başkalarını da getirir ve büyük bir kalabalıkla Macar diplomatı atından alaşağı ederek önce çoraplarını çekip yırtar, sonra da öteki diplomatların şaşkın bakışları önünde kıyasıya döverler.

Hocalar, yani imamlar okuma yazma bilmezdi. Kuran'ı kulaktan dolma ezberledikleri için sadece bunu ezberden okurlardı. İstanbul'da başlarına taktıkları yeşil takkelerle hoca oldukları izlenimini vermeye çalışan pek çok kişi sokaklarda dolaşarak dilenirdi. Hatta bunlardan bazıları peygamberin soyundan geldiğini bile savunurdu. Bazıları da peygamberin doğduğu yer olan Mekke'den geldikleri için yeşil taktıklarını savunur, kendilerine "emir" ya da "şerif" denmesini isterlerdi.

Adlarının anlamı "Hz. Peygamberin soyundan" demek olan "seyyid"ler için Gelibolulu Ali şöle der: "Yeşil cübbe giyenlerin çoğu yalancı ve düzenbazdır. Bunların soyağacı, gövdesinin içi boşalmış, yaprak ve meyveleri çürümüş bir ağaca benzer."

Metin And - 16. Yüzyılda İstanbul (Kent, Saray, Günlük Yaşam), Akbank Yay. İst. 1993, s: 288-297.

BELGE : 212

Düzmece Şah İsmail olayı:

1589'da Osmanlı ordusu Erzurum'da kışlarken Kiğı sancağında başka bir Kızılbaş ayaklanması olur. Orada bir adam, ben şah Tahmasb evladından Şah İsmail'im (*) diye ayaklanır. Çevresine rezilleri ve Kürtleri toplar. Ülkenin içine velvele bırakır. Halkın erzak ve eşyasını yağma adar. Üzerine varan bir beylerbeyini öldürür. Ferhat Paşa'ya Erzurum'a haber ulaşır ki "Şah Oğlu" gelmiştir. Ferhat Paşa,Erzurum Beylerbeyi Hızır Paşa'yı, yeniçeri, sipahi ve topçu ile bunların üstüne yollar. Asiler bir boğazda tuzağa düşürülür. Müşirleri Çirkin'le Turabi (?) adındaki kimseler yakalanır. Erzurum'a getirilir, asılır.

Tarihçi Selaniki'nin Selaniki Tarihi'nden.

BELGE : 213

Kuyucu Murat Paşa'nın Anadolu'da Alevi/Kızılbaşların kırımıyla görevlendirilmesi:

(...) Murat Paşa parlak düşünceleriyle barış işini tamamlayıp Belgrad'da dinlenirken Kapıcılar kethüdası eliyle mühr-ü şerif ulaştırılarak çağrıldı. Avusturya'dan barışın bedeli olan malları getiren elçileri de yanına alarak ve Macaristan tarafından ilişkisini keserek 1016/1607 yılında İstenbul'a geldi. Doğu bölgelerinde ve Anadolu'da ortaya çıkan eşkıya ve iğrenç suratlı Kızılbaşları

(*) Sözü edilen Şah İsmail, Safevi hükümdarı II. Şah İsmail'dir.

ezerek bastırmak için görevlendirildi ve askere boşkomutan kılındı. (**)

Naima Mustafa Efendi - Naima Tarihi (Çev. Z. Danışman), Zuhuri Danışman Yay. İst. 1968, c: II, s: 533-534.

BELGE : 214

Yeniçerilik ve onunla birlikte Bektaşiliğin kaldırılması için padişah II. Mahmut, bürokrasisi, ulema ve Sünni Şeyhler ortakça karar verip birlikte davranıyorlar. Büyük bir cankırımı uygulanıyor:

(...) Sadrazam yeniden söz aldı: "Şimdi bu yasal buyruğa, şayet kötü yaradılışlı olan ağır sözlerle karşı gelip kötülük işlerlerse öldürülmeleri gerekmez mi?" deyince Şeyhülislam Efendi: "Bu gibi ortalığı karıştırmaya uğraşanlara şiddetli ceza verilmek gerekir" diye fetva verdi ve fetvasının yazılmasını da fetva eminine bıraktı.

Daha önce düzenlenmiş ve doldurulmuş olan Huccet-i şer'iyyeyi vakanüvüs Esad Efendi okudu. Yazıda bulunan ve denilen orada hazır bulunanlar tarafından onaylandı ve mühürlendi.

(...) Sultan Mahmut Han kılıcını kuşanıp tedbil kayığına binerek Beşiktaş sahil sarayından Topkapı Sarayına geldi. Yeni yapılan saraydaki sünnet odasına girdi. Önce sadrazam ile şeyhülislamı, sonra devlet üst yöneticileri huzuruna çağırtıp gelenlere: "Tahta çıkışımdan beri gereken yasaya uygun hareket borcumu Tanrının armağanı olan uyruğu korumak için uğraştığım herkesin bildiği şeydir. Yeniçeriler yine ayaklanıp taşkınlığa başladı. Eşkıyaca davranışlarına dayanılmaz; ancak kan dökülmesin diye göz yumduktan başka kendilerine bu kadar para da dağıttım. Bu kere de para bolluğu içinde kendi diledikleri yolda, yasal buyruktan

(**) Murat Paşa, Türkmen ve Alevi kırımıyla ünlü kuyucu Murat Paşa'dır. Bilindiği gibi Celali ayaklanmalarını bastırmak için Aradolu'ya görevlendirilen Murat Paşa bunu bahane ederek 70-100 bin arasında Türk/Türkmen ve Alevi/Kızılbaşı öldürterek kuyulara doldurtmuş ve düşmanlığını kusmuştur.

yüz çevirip taşkınlığa başladılar. Bu başkaldırmaları sultana karşı değil midir? Bu hainlerin cezalandırılmaları işinde önleminiz, öneriniz nedir? " diye sorunca ulema el birliğiyle:" Bunların öldürülmeleri yasaldır," diye fetva verdiler. Başkaca orada bulunanlar da hep bir ağızdan :" Bu yolda ölmek var dönmek yok" dediler.

(...) Bu kez Eşkinci yazılmasında yazdıkları hüccetin henüz mürekkebi kurumadan nedensiz yere ayaklanıp anarşi çıkardılar. Şimdi ise içlerinden bu kadar elebaşı idam edildi, leşleri meydanda sürüklendi. Onlar bunu unutur mu? Bütün bu yapılanlardan sonra devlete karşı düşmanlıklarını sürdürmezler mi?Bunların adı sanı rüzgar sayfasından silinmedikçe ve yok edilmedikçe fesat ve fitneleri bir yana itilemez.Her zaman böyle olanak ele geçmez. Sonra pişmanlık yarar getirmez. Yeniçeri ocağını kökünden yok edip kaldırmaktan başka çare yoktur" dedi. Diğerleri de onu onayladılar. Hemen yeniçeri ocağının kaldırılmasına karar verildi. İkindiden önce mahfelde toplanan meclise vezirler, sudur, mevali ve hocalar ile devlet üst düzeylileri (rical), cami şeyhleri çağrıldı. Yeniçeri ocağının kaldırılmasına dair Beylikçi Pertev Efendiye kaleme aldırılmış olan ferman nüsvettesini Başkan efendi okudu. Bütün orada bulunanlar güzel karşılayıp kimi "mubarek olsun" dedi, kimi de gözlerinden akan sevinç gözyaşları ile alkışladılar.

Hemen birinci ve ikinci imamlardan Mehmet Arif ile Zeynelabidin efendiler makama uygun birbiri ardına birer aşr-i şerif okudular. Ayasofya vaizi Mustafa Efendi ve Ahıskalı Ahmet Efendi de çok etkili birer dua ettiler. Durum padişaha bildirilince derhal meclis kararının yerine getirilmesi işlerinde padişah fermanı çıkarıldı. Derhal İstanbul mahallelerine ve Osmanlı Devleti'nin her köşesine yayınlandı.(...) Padişah fermanın birçok sureti çıkarıldı. Mahalle camilerinde okunmak üzere her yere birer sureti gönderildi.

(...) Mumcu esnafından yeniçerilerin mumcusu Arnavut İsmail'in oğlu Süleyman karışıklık çıkaranlardan olduğu halde, Koca Mustafa Paşa çevresinde Tekke şeyhi olan Feyzullah Efendiza-

de Küçük Şeyh'in dervişlerinden olup Tophane bakanı (nazırı) Sadık Efendi de ona uyarak Mumcu Süleyman ile Pirdaş olduklarından Şeyh Efendi'nin kayırıcılığı üzerine Sadık Efendi'yi Tophane ruznamecisi Lebip Efendi'nin evide saklatmış ise de serasker tarafından sıkı sıkıya arattığını Lebib Efendi duyunca gizlice Kalyoncu subayına haber verir o da sadrazama haber iletince Süleyman orada yakalanır, getirilir. 26 Zilkade günü idam edilir. Sadık Efendi de idam edilecek yerde 28 Zilkadede günü Amasya'ya sürülür. Lebip Efendi haber verip bağlılık göstermiş ise de birkaç gün geciktirme kabahat sayılarak o da Kütahya'ya sürgün edilmiştir.

(...) Bahir Efendi, Esat Efendi tarihi üzerine yazdığı notta, "Tarih yazarı aşırı ölçüde ileri gitmiştir" diyor. Usta ve tulumbacı kahvehaneleri beşer-onar gün kapanıp sonra mahallelerin ve esnaf takımının kefaletiyle "Namuslu insanlardır, namuslu iştir" diye hepsi açılmış, yıkılanlar da sonradan yapılmıştır. Bu da memurlara rüşvet için ipucu olmuştur. Örneğin sadrıazamın adamlarından Zeyd 'in Ömer'e düşmanlığı eskiydi. Yanlış ifadesiyle araştırma yapılmadan cezalandırıldı. Bu suretle de çok kimse kader kurbanı oldu, öldürüldü.

(...) Gerek Et Meydanı çatışmasında, gerek sonra türlü biçimde İstanbul ve taşrada idam olunan eşkıyanın sayısının 6000'e vardığını Esat Efendi tarihinde yazar. Yeniçeri ocağı kaldırıldığı gibi ardından yeniçerilerin mensup oldukları Bektaşı tarikatı ve tekkeleri yürürlükten kaldırılmış ve yasak edilmiştir.

(...) "Üs-sü Zafer" de bildirildiği gibi Bektaşiler çoğu kez, peygamberin büyük sahabelerine, özellikle Hazreti Ebu Bekir hakkında açıkça küfre cesaret ederlerdi.

(...) Bektaşiliğin kaldırılışını anlatırken Esat Efendi tarihinde derki: Bektaşiler bozuk ve karanlık inanışlı, bilgisiz ve dine aykırı düşüncede insanlardı.

(...) 2 Zilhicce günü padişah sarayı içinde bulunan camide sadrıazam, eski ve yeni şeyhülislamlar, sudur-u kiram Nakşibendi tarikatı şeyhlerinden Beşiktaşlı Yahya Efendi türbedarı Hafız

Efendi, İdris köşkünde tekkesi olan Balmumcu Mustafa Efendi, Mevlevi şeyhlerinden Galata Şeyhi Kudrettin Dede, Beşiktaş şeyhi Abdülkadir Efendi, Kasımpaşa şeyhi Ali Efendi, Halvetilerden Koca Mustafa şeyhi ile Zakirbaşı Şikarizade Şeyh Ahmet Efendi, Merkez Efendi şeyhi Ahmet Efendi, Üsküdar'da Nasuhizade şeyhi Şemseddin Efendi,Halveti tarikatından Hüdayi şeyhi Şahap Efendizade Seyyid Efendi, Bandırmalızade Galip Efendi, Sa'diyeden kahveci Şeyh Emin Efendi ve Şura ileri gelenleri topluca bulundukları halde Meclis kuruldu. Padişah da kafes arkasında gözetleyip dinledikleri halde görüşmelere başlandı.

İlk önce şeyhülislam efendi söz aldı. Şeyh efendilere:"Hacı Bektaşı Veli ve başkaca pirler, saygı değer kişler, Hep ehlullah olup, onlara kesinlikle diyeceğimiz yoktur. Yalnız Osmanlı topraklarında bu tarikata girenler eski gelenek ve kuralları üzere gidip ilk devletin yasalarına uymaları gerekir. Hatta şeriatta mekru olan nesne tarikatta haram sayılır. Bazı cahil kimseler ise Bektaşilik adıyla kendi havalarına uyarak farz olan şeyleri yerine getirmek bir yana, ibadeti bile küçümseyip kötü gözle bakmaları ve mahremlik tanımamaları ile kafir oldukları herkesin ağzından duyulmaktadır.

Sizler Osmanlı Devleti'nin yolunda şeyhlersiniz. Bu konuda duyduğunuz ve bildiğiniz nasıldır. Bu gibileri hakkında ne dersiniz?" deyince, kimileri: "O tarikat adamları ile ilişkilerimiz olmadığı için durumlarını ve tutumlarını bilmeyiz ..." dediler. Kimileri de :"Üsküdar'da bu gibi dini inkar edenlerin olduğu sınırı aşacak derecede duyulmaktadır"diye Bektaşilerin işledikleri kötü davranışları söylediler. (...) Başka ulema da Bektaşi önderlerinden "Kıncı Baba dedikleri"sapığın, İstanbul ağası Ahmetzade ile Yusuf Agah Efendi mühürdarlığından doğma Salih adlı yaramaz ve dine zıt davranan, namazı bırakmış, oruç yer ve buna benzer kötülüklerinden başka Ebubekir ve Ömer hazretlerine de sövdükleri de çok duyulmaktadır. "Öldürülmeleri gerekir", dediler. Ayrıca Yasıcizade Efendi:"Bu gibilerin öldürülerek cezaları caizdir. Kötü

davranışları kendi üzerlerine sabit olmak gerektir"diye yanıt verdikten sonra Üsküdar, Eyüp, Hisar ve başka taraflarda olan Bektaşi tekkelerinin altmış yıl önce mevcut olanları pek eski sayılarak içlerine başka tarikat ileri gelenlerinden ve sünnet ehlinden türbedar dikilip ve altmış yıldan sonra yapılmış olanlar sonradan yapılmış ve kurulmuş olmakla yıkılmalarına karar verildi. Gerek eski, gerek sonradan ortaya çıkan tekkelerin içlerinde bulunan babaları ile mürit adı altındaki zina çocuklarının itikatları yola getirilip düzeltilmek üzere Hadim, Birgi ve Kayseri gibi ulema birikmiş olan yerlere sürgün edilmeleri için karar verildi.

Bunun üzerine 4 Zilhicce günü gemicilerin ünlüleri sayılan Kıncı, İstanbul ağası zade ve Salih babalar idam edilirler. Rumelihisarı'nda şehitlik, Öküz limanı , Karaağaç, Yedikule, Sütlüce, Eyüp,Üsküdar, Merdivenköyü,Çamlıca adlı yerlerde bulunan Bektaşi tekkeleri yıkılıp içinde yatıp kalkanlar da götürülüp Darphane hapishanesine tıkıldı. Sonra birer birer şeyhülislam tarafından inançları soruldu. Şii usulü üzere sakınarak şeriat yolundayız, dediler. Sünni olduklarını söylemediler.(...) Şehitlikte olan Mahmut Baba yedi adamı ile Kayseri'ye, Öküz limanındaki Ahmet Baba, Yedikule'deki Hüseyin Baba ikişer adamı ile Hadim'e, Karaağaç tekkesinde Hacı Bektaş Veli dedikleri kişi ise sekiz müridi ve başkaca babalar da birer yere sürgün edildi. Ötekiler Sünni kılığına girdi ve ortada Bektaşi adında ve kıyafetinde kimse kalmadı.(...)

Ahmet Cevdet Paşa-Tarih-i Cevdet (Osmanlı Tarihi),Üçdal Neşriyat, İst.1993.C:VI..s:2938-2973 arası

BELGE : 215

XIX. y. yılın tarihçisi, hukukçusu ve devlet adamı Cevdet Paşa Aleviliği Batının Nihilizm, Sosyalizm ve Komünizm'yle, doğununsa Mazdekilik ve Batıniliğiyle bir tutarak değerlendiriyor ve karalıyor:

İster komünist ve sosyalist, ister nihilist olsun, bütün bu

doktrinler tek bir temele dayanmaktadır. O temel de, mülkiyet, evlilik ve ailenin kaldırılmasıdır ki, Mazdekçilerin doktrininden başka bir şey değildir.

Komünizm olsun, sosyalist ve nihilist doktirinler olsun Mazdek ayininden başka bir şey sayılamaz. Bunların arasında, ayrıntıda varsa da, emlakta tasarruf hukukunu ve kadınlarda evlenme usulünü kaldırdıklarından, temelde hepsi birdir.(...)

İran'da ortaya çıkan Mazdeki mesleği, İslam ülkelerinde Batınilik'ten olan mezhepler haline gelmiştir ki,bu mezhepler yolunu sapıtmış fırkalardır. Ve, çok kez de Aleviliğe dönmüştür.Bundan sonra Avrupa'ya geçmiş ve Frenk kılığına bürünmüştür.

Sasani hanedanlığının onbeşinci hükümdarı Kubad zamanında, Merdek (Mazdek) adında bir ünlü zındık ortaya çıkmış, peygamberlik iddia etmiş, halkı batıl inanca çağırmıştır. Şöyle demiş:İnsanlar hep Adem ile Havva çocukları olduğundan ana-baba bir kardeştirler. Bundan ötürü de mallarda ve kadınlarda eşit olarak ortak sayılırlar. Ayaktakımı halk ona uyduğu gibi , Kubad da onun batıl dinine girmiş. Fuhuş serbestçe yapılmaya yol bulmuş. Yüksek tabakalar aşağı tabakalarla eşit olmuş. İran ülkesi bir fuhuş yatağı ve günah işlenilen bir yer durumuna gelimiş. Soy karışmış. Erkekler çoluk-çocuğun tadından yoksun kalmış.(...)

Kubad ölünce ,küçük bir çocuk olan Nuşirevan İran tahtına oturuyor. Büyüyünce saltanatı tek başına eline alıyor. Ulu kişileri toplayıp Divan kuruyor: Saltanat bana gelirse- malları ve kadınları ortak kıldıkları için -Merdekçileri öldüreyim diye and içmiştim.(...) Nuşirivan buyuruyor. Merdek'i öldürüp leşini yaktılar. Dellallar Merdekçilerin kanı helaldir, diye bağırdı. O gün hadsiz-hesapsız Merdekçi öldürüldü. Merdekçilerin öldürülmesi için, illere buyruklar gönderildi.

İslamlık çevreye yayılınca, Merdekçiler İslamın arasına karıştılar. Arasıra bir yolunu bulup din hükümlerini bozmaya kalkıştılar. Çok kez de batıl ayinlerini Alevilik perdesi arkasında yürüttüler. Kızılbaşlar Merdekçilerin kalıntılarıdır. Batınilik mezhebi

de onlardan dal-budak salmış batıl bir doktirindir ki, bunlara İbahilik adı verilmektedir. Azgın Şii takımından olan Suriye'deki Nusayriler, yani Nusay'ın tarikatından olanlar gibi batıl mezheplere saplananlar hep Batıniliktendir. Bunlar Kuran'daki ayetleri olmadık yanlış anlamlarla yorumlarlar. Yeryüzündeki bütün şeylerin bütün insanlar için olduğu anlamına gelen ayeti, yanlış yorumlayarak herkes herşeye ortaktır, derler. Yoksa her kişinin her şeyde ortaklığı gerekmez.

Özgürlük düşünceleri de Haclılarca Avrupa'ya götürülmüştür. Ortaya çıkan Farmasonların işaretleri Bektaşilerinkine benzer. (...)

Merdekçilik (Mazdekçilik) İran'da çıkmış,İslam ülkelerinde Batıniliğe dönüşmüş ve Aleviliğe bürünmüştür. Daha sonra, Avrupa'ya geçip Frank giysisini kuşanarak Kominizm, Sosyalizm ve Nihilizm gibi adlar takınmıştır.(...)

Bizim göreneklerimiz ve adetlerimiz İbahilik görüşlerine aykırıdır. Bizde dinine bağlı insanlar çoktur. Bizde bu bozuk düşüncelere, Avrupa'da olduğu kadar, yatkınlık yoktur. Bizdeki dinsizlerin ve zındıkların sayısı korkulacak ölçüde değildir. Fesatlarının önünü almak fırsatı kaçırılmamıştır.

A.Cerrahoğlu-Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı. May Yay. İst.1975, s:487-499 arası (İstanbul Belediye Kütüphanesi - M. Cevdet No:0.8).

ADİL ALİ ATALAY'IN'ın
CAN YAYINLARI Okurlarına Sunmuş Olduğu Kitaplar

- **Ehl-i Beyt'in Mucizeleri**
  (Geliştirilmiş 4. Baskı 320 s. 1996) (Adil Ali Atalay)
- **Anadolum - Anadolum** (Şiir 192 s. 1975) Tükendi
- **Seyyid Nizamoğlu Divanı** (3. Basım 302 s. 1990)
- **Kerbelâ ve Matem** (Yazı ve Şiir İlâveli 6. Basım
  384 s. 1996) (Adil Ali Atalay)
- **Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi**
  (İlaveli 8. Basım 192 s. 1996) (Adil Ali Atalay)
- **İnsanlığın Kemâlet Turu** (Levha)
- **Aşık Demani Baba Hayatı ve Şiirleri**
  (64 s. 1982) Tükendi (Adil Ali Atalay)
- **Gülzar-ı Hasaneyn** / Fazlullah Rahimi (4. Basım 464 s. 1996)
- **Gel Kendine Deli Gönül** / A.A. Atalay (5. Basım 240 s. 1996)
- **Kurtuluş Savaşında Alevi -Bektaşiler** / Baki Öz
  (Geliştirilmiş 8. Basım 144 s. 1996)
- **Kur'anda Hikmet ve Tarihte Hakikat Kur'anda Hikmet**
  İncil'de Hakikat Halil Öztoprak'ın Toplu Eserleri (192 s. 1990)
- **Şah İsmail Hatai** / Nejat Birdoğan (496 s. 1991)
- **Amasyalı Fedayı Baba Divanı** / Abdullah Çelebi (488 s. 1991)
- **Usul-u Kâfi** / Tacettin Uluç (272 s. 1994)
- **Faziletname** / Yemini (10. Basım 160 s. 1996)
- **Yanık Bir Türküdür Sevdam** / Metin Şimşek (144 s. 1992)
- **Bir Tohum** / Muharrem Atalay / Şiir 1992
- **Noksani Baba** / (Adil Ali Atalay) (4. Basım 144 s. 1996)
- **Kenzül - Mesaib KUMRU** (4. Basım 416 s. 1996)
- **Tam Hüsniye** / A. A. Atalay (6. Basım 192 s. 1996)
- **Veli Baba Menakıbnamesi** / Bedri Noyan
  (Dede Baba) (3. Basım 304 s. 1996)
- **Gezdim** / Erzurumlu Aşık Garip Bektaş (144 s. 1993)
- **İnançta Devrim** / Mehmet Dişkıran (3. Basım 240 s. 1996)
- **Kerbelâ'nın İntikamı Müseyib Gazi** (3. Basım 224 s. 1996)
- **...Ve Hidayete Erdim** / Dr. M. Et/Ticani (4. Basım 208 s. 1996)
- **İmam Cafer-i Sadık Buyruğu** / A.A. Atalay (6. Basım 288 s. 1996)
- **Hanedan-ı Ehlibeyt Neden Hor Görüldü?**
  Ali Ağa Varlık (4. Basım 240 s. 1996)
- **Binboğalı Kökçüler** / Batasıca Hektor / Süleyman Çiltaş
  (736 s. 19993)
- **Gölgesiz Işıklar I- Alevilik ve Öncesi** /
  Mahmut Reyhani (2. Basım 176 s. 1995)
- **Ehl-i Beyt'ten Bir Deste Gül** / Gürcü ve Erdal Doğan (272 s. 1994)
- **Cabbar Kulu** (Adil Ali Atalay) (3. Basım 96 s. 1996)
- **Gönlün Dili Bahçenin Gülü** / Durmuş Günel (160 s. 1995)
- **Gölgesiz Işıklar II** - Tarihte Aleviler (192 s. 1995
- **Dede Korkut veAhmet Yesevi'den Günümüze Ünlü**
  Alevi Ozanlar / Mehmet Şimşek (2. Basım 240 s. 1996)

- **Binbir Çiçek Mozaiği Alevilik** / Lütfi Kaleli (3. Basım 448 s. 1995)
- **Atatürk'ün Anadolu'ya Gönderiliş Olayının İçyüzü** Baki Öz (3.Basım 176 s. 1996)
- **Bektaşilik Alevilik Nedir?**/ Doç. Dr. Bedri Noyan (2. Basım 640 s. 1996)
- **Alevilik İle İlgili Osmanlı Belgeleri** / Baki Öz (2. Basım 304 s. 1996)
- **Kul Himmet Üstadım** / İbrahim Aslanoğlu (176 s. 1995)
- **Allah Hedef Can Nokta** /Ali Ağa Varlık (2.Basım 160 s. 1996)
- **Eba Müslüm'ün Tabutu** / A. Mesruri Geda (2. Basım 184 s. 1996)
- **Hz. Betül Fatıma Anamız** / A. A. Atalay (3. Basım272 s. 1996)
- **Hacı Bektaş Veli FEVAİD (Yararlı Öğütler)** Baki Öz (2. Basım 96 s. 1996)
- **Tanrı İnsan**/ Lütfi Kaleli (240 s. 1996)
- **Atatürk'ün Düşünce Yapısının Oluşumu** / Baki Öz (304 s.1996)
- **İslam Dünyası ve Kemalizm** / Baki Öz (160 s. 1996)
- **Lâ Feta İllâ Ali Lâ Seyfe İllâ Zülfikar**/ Mehmet Diskıran (2. Basım 144 s. 1996)
- **Atatürk'ün Düzeni** / Baki Öz (320 s. 1996)
- **Hülya ile Yadigar - Sıla mı Gurbet, Gurbet mi Sıla** A. A. Atalay (2. Basım 128 s. 1996)
- **Kur'andaki Sünnet Ehl-i Beyte Gönül Verenlerin Yoludur** Dr. Muhammed Et-Tiycani Es-Semavi (2. Basım 240 s. 1996)
- **İlk Alevi Kimdir?** - Nasreddin Eskiocak (2. Basım 64 s. 1996)
- **Demir Baba Vilâyetnamesi** - Doç. Dr. Bedri Noyan (176 s. 1996)
- **Veysel Karani** - Mehmet Şimşek (216 s. 1996)
- **Hacı Bektaş-ı Veli Manzum Vilâyetnamesi** Doç. Dr. Bedri Noyan (2. Basım 448 s. 1997)
- **Alevi-Bektaşi Tarihi** - Burhan Kocadağ (2. Basım 272 s. 1997)
- **Aleviliğe İftiralara Cevaplar** - Baki Öz (208 s. 1996)
- **Gerçek Tarihiyle Kuran'da 32 Peygamber ve İslam Dini** Emrullah Eraslan (480s. 1996))
- **Aşık İbreti** Yayına Hazırlayan Adil Ali Atalay Vaktidolu (208 s. 1996)
- **Hasret Türküleri** - Hacı Bektaş Şahin (80 s. 1996)
- **Hacı Bektaş Veli** (Piyes) (Sabahattin Ergin (144 s. 1996)
- **Halkın Sevgilisi ve Yunus Emre** (Piyes) Sabahattin Ergin (144 s. 1996)
- **Bıçağın Sırtında Siyaset** / Baki Öz (256 s. 1996)
- **Mitolojide İnanç ve Peygamberler** / Lütfi Kaleli (480 s. 1996)
- **Kimliğini Haykıran Alevilik** / Lütfi Kaleli (288 s. 1997)
- **Mezhepte Aleviler** / Mahmut Reyhani (320 s. 1997)
- **Pir Sultan Abdallar** / İbrahim Arslanoğlu (2. Basım 528 s. 1997)
- **Alevilik Tarihinden İzler** / Baki Öz (160 s. 1997)
- **Tarikat-Ticaret Mafya-Siyaset** / Lütfi Kaleli (1997)